

මහා-සී

ච්ඡේදනා ආචාරා ක්‍රමය

විසසනා නියමකරණය

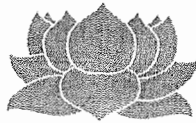
මුරුමයේ අති සුප්‍රසාදිත මහා-සී සයාඩෝ ස්වාමීන් වහන්සේ

ධර්මදායක වශයෙන්
නොමිලයේ බෙදා හැරීම පිණිසයි

© අමාදම් සංගමය

ප්‍රථම මුද්‍රණය
ශ්‍රී. බු. ව. 2547 ව්‍ය. ව. 2004

මුද්‍රණය
ලිහිර
306, ඇඹුල්දෙණිය, නුගේගොඩ.

මහා-සී විපසසනා භාවනා ක්‍රමය

බුරුම ජාතික
අතිපූජ්‍ය මහා-සී සයාඩෝ
ස්වාමීන් වහන්සේ විසින්
බුරුම බසින් රචනා කරන ලද

විපසසනා නියමපටිපාටිය

නම් භාවනා ග්‍රන්ථයේ සිංහල පරිවර්තනය

ප්‍රථම භාගය

දෙවන කොටස (පරිච්ඡේද අංක 3 සහ 4)

පරිවර්තනය

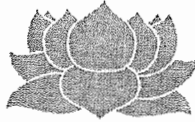
පූජ්‍ය උඩරේගම ධම්මජීව ස්වාමීන් වහන්සේ

පරිවර්තන සහාය

බුරුම ජාතික පූජ්‍ය උ අගගඤ්ඤ ස්වාමීන් වහන්සේ

ප්‍රකාශනය

අමාදම් සංගමය

අපවත් වී වදාළ,
 ශ්‍රී කල‍්‍යාණී යෝගාශ්‍රම සංස්ථාවේ ප්‍රධානාචාර්ය,
 මිහිරිගල නිස්සරණ වන ආරණ්‍යයේ ප්‍රථම සේනාසනාධිපති,
 කම්ප්‍රානාචාර්ය, මහෝපාධ්‍යාය, අතිපූජ්‍ය
 මාතර ශ්‍රී ඥානාරාමාභිධාන මාහිමිපාණන් වහන්සේට
 සහ

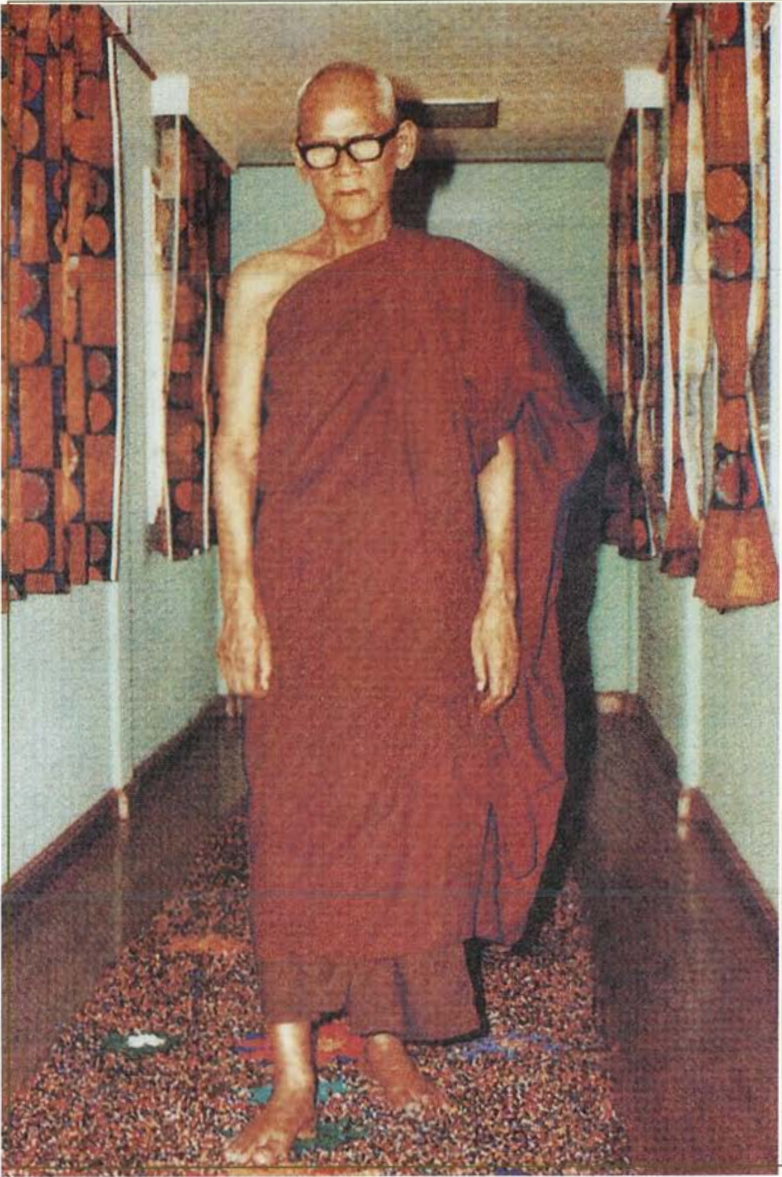
ශ්‍රී කල‍්‍යාණී යෝගාශ්‍රම සංස්ථාවේ
 ගරු සමුත්පාදක හා ප්‍රධාන අනුශාසක,
 ගල්දූවේ ශ්‍රී ගුණවතීන යෝගාශ්‍රම මධ්‍යස්ථානාධිපති,
 රාජකීය පණ්ඩිත, අතිපූජ්‍ය
 කඩවැද්දුවේ ශ්‍රී ජිනවංශාභිධාන මාහිමිපාණන් වහන්සේට
 ප්‍රාප්තිදාන පිණිස

ශ්‍රී කල‍්‍යාණී යෝගාශ්‍රම සංස්ථාවේ ප්‍රධාන අනුශාසක,
 ත්‍රිපිටකාචාර්ය, කම්මඨ්‍යානාචාර්ය
 අතිපූජ්‍ය හා උයනේ අරිය ධම්ම ස්වාමීන් වහන්සේට

“මහා-සී විපස්සනා භාවනා ක්‍රමය”

(විපස්සනා නයසකරණය)

නම් වූ මෙම ග්‍රන්ථය
 සාතිශය ගෞරවයෙන් පිළිගැන්වෙයි.

နဝ နဝ နဝ နဝ နဝ နဝ
နဝ နဝ နဝ နဝ နဝ နဝ

ဗုဒ္ဓသာသနာနွတ္တလာအဖွဲ့ချုပ်

မဟာစည်သာသနာရိပ်သာ

အမှတ်-၁၆၊သာသနာရိပ်သာလမ်း၊ဗဟန်းမြို့နယ်၊ရန်ကုန်မြို့။

ဖုန်း - ၅၄၅၉၁၈
၅၄၅၉၇၁
ဖက်စ် - ၂၈၉၉၆၀
၂၈၉၉၆၁
ဆက်သွယ်ရေးဌာန

Buddha Sāsana Nuggaha Organization
MAHASI SĀSANA YEIKTHA
16, Sāsana Yeiktha Road, Yangon.(MYANMAR)

Phone: 545918
541971
Fax-No. 289960
289961
Cable: MAHASI

Email - Mahasi-ygn@mpunail.net.mm

၅.၁. August, 2002
Date

To Whom it may concern

Mahāsi Meditation Centre Yangon, Myanmar, has no objection to the publication of the late Venerable Mahāsi Ṣayādaw's book intitled Vipassanā Shuni Kyan (The Method of Vipassanā Meditation) translated by the Venerable Dhammajiva of Sri Lanka to be published in the Sinhalese Version.

(U Tin Wan)

The President

Buddha Sāsana Nuggaha Organization
Mahāsi Sāsana Yeiktha
Yangon Myanmar.

ග්‍රන්ථ සංකේත නිරූපණය

ම. නි.	-	මජ්ඣිම නිකාය	-	බු. ජ.
ස. නි.	-	සංයුත නිකාය	-	"
අං. නි.	-	අංගුතර නිකාය	-	"
බු. නි.	-	බුද්ධ නිකාය	-	"
ප. ම.	-	පටිසම්භිදා මග්ග	-	"
පු. ප.	-	පුග්ගල පඤ්ඤානි	-	"
දී. අ.	-	දීඝ නිකාය අට්ඨකථා	-	ස. හේ.
ම. අ.	-	මජ්ඣිම නිකාය අට්ඨකථා	-	"
ස. අ.	-	සංයුක්තනිකාය අට්ඨකථා	-	"
ධ. ස. අ.	-	ධම්ම සංගනි අට්ඨකථා	-	"
පු. ප. අ.	-	පුග්ගල පඤ්ඤානි අට්ඨකථා	-	"
ධ. අ.	-	ධම්මපද අට්ඨකථා	-	"
වී. ම.	-	වීසුඤ්චි මග්ග	-	"
දී. වී.	-	දීඝනිකාය වීකා	-	"
මහා වී. (සී)	-	මහා වීකා සිංහල අකුරු	-	සී. අ.
ම. වී. (බු)	-	මජ්ඣිම නිකාය වීකා බුරුම	-	බු. අ.
මහා වී. (බු)	-	මහා වීකා බුරුම අකුරු	-	"
මූල වී. (බු)	-	මූල වීකා බුරුම අකුරු	-	"
අනු වී. (බු)	-	අනු වීකා බුරුම අකුරු	-	"
බු. ජ.	-	බුද්ධ ජයනති මුද්‍රණය		
ස. හේ.	-	සයිමන් හේවාචිතාරණ මුද්‍රණය		
සී. අ.	-	සිංහල අකුරු		
බු. අ.	-	ජට්ඨ සංගීති බුරුම අකුරු මුද්‍රණය		

මූලාශ්‍ර දැක්වීමට මෙම ග්‍රන්ථයෙහි යොදා ඇති කෙටි ක්‍රමය මෙසේය:
 [ග්‍රන්ථ සංකේතය / ග්‍රන්ථ කාණ්ඩය / පිටු අංකය]

උදා: [සං. නි. 4/32] යනුවෙන් දැක්වෙන්නේ, සංයුක්ත නිකායෙහි
 4 වන කාණ්ඩයෙහි 32 වන පිටුවයි.

අදාළ ග්‍රන්ථය කාණ්ඩවලට බෙදා නැත්නම්, [ග්‍රන්ථ සංකේතය/පිටු අංකය]
 වශයෙන් දැක්වෙනු ඇත.

උදා: [වී. ම. 331]= [වීසුඤ්චි මග්ග : 331 පිටු]

පටුන

1. භාවනා කළ යුතු ධර්මයන් ෪෮෧෪෫ ෫෦෨ 3	1
පරමාරී හා ප්‍රඥප්ති	1
ඇස් පනාපිට දුටුදේම පරමාරියෝය	7
- පරමපරා	8
- ඉතිකීරා	8
- පිටක සමපදාන	8
- තකක හෙතු	8
- නය හෙතු	8
- ආකාර පරිචිතකක	8
- දිට්ඨි නිජ්ඣානකඛනති	9
අනුස්සවන ආදියෙන් පරමාරීය දැනගත නොහැකි බව	9
පරමාරීය ඇස්පනා පිට දැනගන්නා සැටි	10
ප්‍රත්‍යක්ෂය හා සුත්‍රය සම්බන්ධ කොට දැන ගැනීම	13
පරමසු පදයේ නියම අර්ථය	15
සාමාන්‍ය පුද්ගලයන් දැන ගන්නා ආකාරය	21
විපස්සනා යෝගීන් දැන ගන්නා ආකාරය	22
විපස්සනාවේ අරමුණු	25
නාම රූපයන් ප්‍රකටවන ආකාරය	29
ශ්‍රාවකයන්ගේ සම්මසන විධිය	31
ප්‍රත්‍යුත්පන්නය පමණක් භාවනා කළයුතු බව	34
ගතවූ අතීතය නැවත මතක් නොකරනු	39
අනාගතය අපේක්ෂා නොකළයුතු	40
වත්මානය පමණක් අත නොහැර මෙනෙහි කරන්න.	41
සම්මසන ඤාණය පවතින ඤාණයක් නොවන බව	50
අනුමාන විපස්සනාවට නම්	51
භාවනා ක්‍රමය සාධනය කිරීම	53
අනාපානය මත විපස්සනා කරන ආකාරය	59

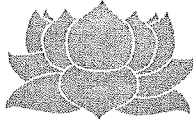
ධාතු හතර පවා සම්පූර්ණයෙන් නොදැන රහත් බවට පත්විය හැකි ආකාරය	62
ප්‍රථම රහතන් වහන්සේගේ උත්තරය	63
දෙවන රහතන් වහන්සේගේ උත්තරය	63
තුන්වන රහතන් වහන්සේගේ උත්තරය	64
හතරවන රහතන් වහන්සේ වනාහි	64
සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේගේ විපස්සනාව	65
අනුපද විපස්සනාව සිදුවන ආකාරය	69
2. භාවනා ක්‍රමය හා දේශනාව ගැලපීමේ 2෦෦වෙනිදී අංක 4	79
සුතමය ඤාණය නොමැතිව ලකඛණාදිය දැනගත හැකි ආකාරය	83
මහා ටීකා අර්ථය	85
ටීකා ඡො (අභිධම්මතට විභාවිතී ටීකා) හා	
මහා ටීකාව සම වන ආකාරය	85
වකඛු ප්‍රසාදය වටහා ගැනීම	88
රූපායතනය	89
අට්ඨ කථා අර්ථය	89
වකඛු විඤ්ඤාණ	89
වකඛු සමථස්ස	90
සුඛ	90
දුකඛ	90
උපෙකඛා	90
විශේෂයෙන් සිත්හි දරාගත යුත්තක්	91
සුතමය, චිත්තාමය යන මේවා විපස්සනාව නොවේ	93
විපස්සනා ක්‍රමය හුවා දක්වන ප්‍රශ්න උත්තර	97
බුදුරජාණන් වහන්සේගේ ප්‍රශ්නය	97
මාලුකා පුත්‍ර ස්වාමීන් වහන්සේගේ උත්තරය	97
විපස්සනා භාවනා ක්‍රමය කෙටියෙන්	100
කෙළෙස් මෙතෙහිකොට දුරු කිරීම	111
පඤ්ච දොරයන් හි ජවන් සිත් නැතිවන ආකාරය	114
පොඨිළ තෙරුන්ගේ පුවත	118
ප්‍රශංසනීය ගුණයක්	118

කෙළින්ම දක්වන සාධක	121
සලකා ගතයුතු අදහස	125
නොගත යුතු අර්ථ	126
අසනවිට ආදියෙහි මෙතෙහි කරන ආකාරය	130
සොන පසාදය	131
සද්දායනනය	131
සොන විඤ්ඤාණය	131
ඝාන පසාදය	132
ගන්ධායනනය	132
ඝාන විඤ්ඤාණය	132
ජීවහා පසාදය	133
රසායනනය	133
ජීවහා විඤ්ඤාණය	133
හැපීම (=පහස) මෙතෙහි කරන ආකාරය	134
කාය පසාදය	135
සාමඤ්ඤ පොඨ්ඨිඛායනනය	135
විශේෂ පොඨ්ඨිඛායනනය	136
කාය විඤ්ඤාණය	137
කායික දුක්ඛ	138
කායික සුඛ	138
ආනාපානය මෙතෙහි කරන ආකාරය	138
සතර මහා ධාතුන් මෙතෙහි කරන ආකාරය	141
සිතීම මෙතෙහි කරන ආකාරය	142
මනො චාරය දැනගන්නා හැටි	143
උපරිම මනොචාරය	144
ධම්මායනනය දැන ගන්නා ආකාරය	144
මනො විඤ්ඤාණය	146
මනො සම්පසය	146
සොමනසස වේදනා	146
දොමනසස වේදනා	146
උපෙකඛා වේදනා	147
සඤ්ඤාකඛිත්ඨය	147
සංඛාරකඛිත්ඨය	147

ඉරියාපථ අනුව මෙතෙහි කිරීම	148
අවිඨ කථා විවරණයේ අර්ථය	148
බල්ලන් හෝ සාමාන්‍ය මිනිසුන් දැනගන්නාකාරයට නොවේ	149
කමටහන හා සතිපට්ඨාන භාවනාව එකට ලැබීම	151
සමපජ්ඣාන මෙතෙහි කරන ආකාරය	158
ආලෝකය විලෝකිතෙ සමපජානකාරී හොඳි	158
සමමිඤ්ජිතෙ පසාරිතෙ සමපජානකාරී හොඳි	160
සංඝාටී, පත්ත, විචර ධාරණෙ සමපජානකාරී හොඳි	162
අසිතෙ, පීතෙ, ඛායිතෙ, සායිතෙ සමපජානකාරී හොඳි	162
උච්චාර පසසාව කමෙම සමපජානකාරී හොඳි	163
බහිද්ධාව භාවනා කරන ආකාරය	164
අජ්ඣතත බිහිද්ධා භාවනා කරන ආකාරය	165
සමුදය හා වය භාවනා කරන ආකාරය	165
නියමාකාරයෙන් සතිය පහළ වීම	165
වෙදනානුපස්සනා	167
- සුඛ වේදනා	167
- දුකඛ වේදනා	169
- උපෙකඛා වේදනා	170
- නිදසුනකට අනුව දැන ගැනීම	172
- සාමීස සුඛ	173
- නිරාමීස සුඛ	174
- සාමීස දුකඛ	176
- නිරාමීස දුකඛ	176
මහාසිව ටෙර වස්තුව	177
සාමීස අදුකඛම - සුඛ	180
නිරාමීස අදුකඛම - සුඛ	180
සමුදය හා වය දැන ගැනීම	180
සති පච්චුපට්ඨිතා හොඳි	181
චිත්තනානුපස්සනාව	182
සිත ලක්ෂණාදිය වශයෙන් දැනගැනීම	184
සමුදය-වය දැනගැනීම	184
තත්ත්වාකාරයෙන් සතිය පහළ වන ආකාරය	184

ධම්මානුපසායනා	186
නීවරණයන් දූත ගැනීම	186
නීවරණ ඇතිවීමට නැතිවීමට හේතු දූතගන්නා ආකාරය	187
යොනියෝමනසිකාරය	187
අයෝනියෝමනසිකාරය	190
සාක්ඛ වශයෙන් වටහා ගන්නා ආකාරය	193
රූපයන්ගේ සමුදය-වය වටහාගන්නා ආකාරය	194
වේදනාවේ සමුදය-වය වටහාගන්නා ආකාරය	196
විඤ්ඤාණයේ සමුදය - වය වටහා ගන්නා ආකාරය	196
ආයතන-ධාතු, නාම-රූප වටහා ගන්නා ආකාරය	197
සංයෝජන වටහා ගන්නා ආකාරය	199
දන් පිණිස නොදෙන වාරයක් පාසා මසුරුකම නොයෙදේ	201
බොජ්ජාංගයන් වටහා ගන්නා ආකාරය	202
ආර්ය සත්‍යය සතර	208
- දුකට සත්‍යය	208
- දුකට හත	208
- සමුදය සත්‍යය	212
- නිරෝධ සත්‍යය	213
- මාර්ග සත්‍යය	213
සුතමය ඤාණ අඩු පුද්ගලයාට	213
සත්‍ය සතර මෙතෙහිකරන ආකාරය	214
දුක වටහා ගන්නා ආකාරය	220
අනිඤ්ඤ බඳුම් රූප දුකට සත්‍යය නොවේ	221
ආධ්‍යාත්මික සත්‍යය පමණක් දනුයුතුවේ.	222
විනිශ්චය	226
සමුදය වටහා ගැනීම	226
පහළ වූ නමුදු දූතගැනීම දුෂ්කරය	228
නිරොධ - මග්ග දූත ගැනීම	230
මග්ග ඤාණයෙන් සත්‍යය සතර වටහා ගන්නා ආකාරය	234
පාඨග්ජන හා ආර්ය පුද්ගලයාගේ අවබෝධයේ වෙනස	235
මාර්ගය අට වඩන ආකාරය	238
මාර්ගය භාවනාව	241
වීරාග නිසසිත ව්‍යවේක නිස්සික ආදිය සිදුවන ආකාරය	244

වෛසග්‍ය පරිණාමී වන ආකාරය	245
විදේශිනාවෙහිලා ශීල මාහිංගය ඇතුළත් වන බව	246
චතුසම්භව කම්මට්ඨානං	249
දුක දැනගන්නා ආකාරය	256
සමුදය දැන ගන්නා ආකාරය	256
නිරොධ - මග්ග දැන ගන්නා ආකාරය	256
ඉරියාපථ පබ්බයෙහි	257
සතිපට්ඨාන ශුණ්	259
සහතිකය	263
පධානියංග පහ	265

හැඳින්වීම

ශ්‍රී ලංකාවේ ඇත අතීතයේ වසර දෙදහසකට පමණ ඉහතදී සම්බුදු සසුන බැබළුනේ අනෙකුත් බෞද්ධ රටවලටත් ආදර්ශවත් වෙමිනි. 'මේ හික්කුන් වහන්සේ පමණක් මග - පල අධිගම ලබා නැතැ'යි ඇඟිල්ල දික් කොට කීව නොහැකි තරම් මග - පල අධිගම ලාභීන්ගෙන් ශ්‍රී ලංකාව ඉතිරි පැතිරී පැවති ඇත. පර්යාප්ති, ප්‍රතිපත්ති, ප්‍රතිවේද ක්‍රීඩා ආසනයම බැබලෙමින් පැවති නිසාම ශ්‍රී ලංකාව ධර්ම ද්වීපය නමින් ලෝකයේම ගෞරව සම්මානයට පාත්‍රවී ඇත.

කෝට්ටේ රාජධානි සමයේ ශ්‍රී ලංකාවෙන් බුරුම රටටත්, එරටින් කායීලන්තයටත් බුදු සසුන ගෙනයන ලදී. ඒ දෙරටේම දැනටත් මාගීඵල ලාභී ආයතීයන් වහන්සේලා වැඩ සිටිති, ගිහි පැවිදි දෙපිරිසේම බෞද්ධයෝ ඉතාමත් ගෞරවයෙන් ප්‍රතිපත්ති පිරිමෙහි අප්‍රමාදීව යෙදී සිටිති.

අර්ධ ශත වර්ෂයක සිට ශ්‍රී ලංකාවෙන් ගිහි පැවිදි බොහෝ දෙනා මේ භවයේදීම අධිගම අපේක්ෂාවෙන් භාවනාහිලාභීව ප්‍රතිපත්ති පිරිමට යොමු වූයේ බුරුම රටින් මෙරටට කර්මස්ථානාවායතීයන් වහන්සේලා වැඩම කරවා විදැරිනා භාවනා පුහුණු කරවීම ආරම්භ කළ බැවිනි.

සම්බුද්ධ ජයන්තිය නිමිත්තෙන් බුරුම රටේ පැවති ජට්ඨ සංගායනාවේදී මුල් තැනක් ගෙන කටයුතු කළ අතිපූජ්‍ය අග්ගමහා පණ්ඩිත හදන්න මහා-සී සෙයාඩෝ මාහිමියන් වහන්සේ විසින් ආරම්භ කොට

පවත්වාගෙන එන විදේශීය භාවනා පුහුණු කරවන මධ්‍යස්ථාන දහසකට ආසන්නය. එරටේම බාල - තරුණ - මහළු ගිහි පැවිදි කෝටි සංඛ්‍යාත ජනතාවක් දැනට භාවනා පුහුණු වෙමින් දහම් රස විදහන්නා බව අසන්නට ලැබීමත් වාසනාවකි.

පූජනීය මහා-සී සෙයාඩෝ මාහිමියන්ගේ කර්මස්ථාන ආචාර්යන් වහන්සේ පූජනීය ජේතවන සෙයාඩෝ වෙති. එතුමන් වහන්සේගේ ආචාර්යයන් වහන්සේ බේමින්ද සෙයාඩෝ. එතුමන් වහන්සේගේ ආචාර්යයන් වහන්සේ පූජනීය තීලුං සෙයාඩෝ සහ කෙන්යෙන් සෙයාඩෝ දෙනම අභිඥාලාභී රහතන් වහන්සේලා දෙනමකි. එම ගුරු සිසු පරපුරේ මහා-සී සෙයාඩෝ මාහිමියෝ එම භාවනා මාර්ගය මේසා විශාල ජනතාව අතරට බෙදා දීමෙන් දේශීය විදේශීය රටවල් රාශියකට ශාසන දායාදය ලබා දුන්හ. ඒ මාහිමියන් වහන්සේට අපේ ගෞරවාදර නමස්කාරය වේවා.

යථෝක්ථ මාහිමියන් අතින් සම්පාදිත වූ විපස්සනා භාවනා ක්‍රමය නම් වූ බුරුම බසින් මුද්‍රිත මහා ග්‍රන්ථ රත්නය, මිතිරිගල නිස්සරණ වන සේනාසන වාසී පූජ්‍ය උඩර්ටියගම ධම්මජීව ස්ථවිරයන් වහන්සේ විසින්, බුරුම ජාතික පූජ්‍ය උ අග්ගඤ්ඤ සෙයාඩෝ හිමියනගේ ද සහායෙන් සිංහල බසට නංවා පරිච්ඡේද හතක් වශයෙන් කොටස් කොට මුද්‍රණය කරවා ප්‍රසිද්ධ කිරීම සිංහල බෞද්ධයනට ඉමහත් ධර්මානුග්‍රහයකි.

ප්‍රථම කොටසෙහි, 1- අවවාද කථා සහ සීලවිඤ්ඤිය ද, 2- චිත්ත විඤ්ඤියත් යන පරිච්ඡේද දෙකකින් යුක්තය, ප්‍රථම ග්‍රන්ථය වශයෙන් එය මුද්‍රිතය. මේ දෙවන ග්‍රන්ථයෙහි පරිච්ඡේද දෙකක් ඇතුළත් වෙති. 1- ප්‍රඥප්ති - පරමාර්ථ දෙක වෙන්කිරීම - සමථයානිකයාගේ භාවනා මාර්ගය විදහා දක්වීම. 2- මනසිකාර ක්‍රමය තත්වාකාරයෙන් කල්පනා කොට බැලීම හා දැනගැනීමට දේශනා මාර්ගයෙන් විස්තර කිරීම ද ඇතුළත් වී ඇත.

ඉතිරි පරිච්ඡේද තුනක් ඉදිරියේදී මුද්‍රණය කරනු ලැබේවා. විපස්සනා යානික යෝගාවචරයන් හට අර්භත්වය දක්වා යා හැකි භාවනා මාර්ගය අනුපිළිවෙළින් සිංහල බසට නැංවීම අතිශයින් ප්‍රයෝජනවත් බැවිනි.

පූජ්‍ය උඩරේගම ධම්මජීව ස්ථවිරයන් වහන්සේ නිලඹේ භාවනා මධ්‍යස්ථානයේ දී ද, මිනිරිගල නිස්සරණ වන සෙනාසනාධිපති ප්‍රධාන කර්මස්ථානාවාසී අතිගරු පූජනීය රාජකීය පණ්ඩිත මාතර ශ්‍රී ඥාණාරාමාභිධාන මහෝපාධ්‍යාය මාහිමියන් වහන්සේ වෙතින් ද, බුරුම රට රැන්ගුන් අගනුවර පණ්ඩිතාරාම භාවනා මධ්‍යස්ථානයේදී තෙවසරක් ද විපස්සනා භාවනාවත් බුරුම බසත් ප්‍රගුණ කරගත් බැවින් නිවැරදිවත් පැහැදිලිවත් ලෙස මෙම විපස්සනා භාවනා මාර්ගීය සිංහල බසට නංවාලීම සෑම දෙනාගේ චිත්ත ප්‍රසාදයට විශේෂ හේතුවකි.

බුරුම ජාතික පූජ්‍ය උ අගඤ්ඤ ස්ථවිරයන් වහන්සේ ද බුරුම රටේදී මහා - සී විපස්සනා භාවනාවත්, මෝලමියෙන් ආ-අචුක් චිත්තලපබ්බත භාවනා මධ්‍යස්ථානාධිපති අතිගරු පූජනීය අග්ගමහා කම්මට්ඨානාවරිය සෙයාධෝ යු, ආචිණ්ණ මාහිමියන් වහන්සේ වෙත සමථ විදුහිනා උභය භාවනා මාර්ගයන් සර්වාකාරයෙන් ප්‍රගුණ කරගෙන එහිම උප ප්‍රධාන කර්මස්ථානාවාර්ය වශයෙන් කටයුතු කරන සම්භාවනීය ස්ථවිරයන් වහන්සේ නමක් බැවින් මෙය බුරුම බසින් සිංහලට පරිවර්තන කිරීම විශේෂයෙන්ම ප්‍රසංසනීය වේ.

සුද්ධ විපස්සනා යානිකයාට ද සමථාහියෝගය පහසුවකි, සමථයානිකයාට ද විපස්සනාව සුවසේම වැඩෙයි, මේ දෙකම ඒකාබද්ධව, එකිනෙකට පිහිටවන බැවිනි. පූජනීය මහා-සී සෙයාධෝ මාහිමියන් වහන්සේගේ ප්‍රාචාර්යවර තීලුං සෙයාධෝ-කෙන්යෙන් සෙයාධෝ දෙදෙනා වහන්සේ අභිඥාලාභී රහතන් වහන්සේලා බැවින් එය පැහැදිලි වේ. වතීමානයේ සුප්‍රසිද්ධ ආ-මී සෙයාධෝ මාහිමියෝ ද පළමුවෙන් මහා - සී විපස්සනාව සපුරා පුහුණු වී, ඉන් අනතුරු සමථ විපස්සනාව ප්‍රගුණ කොටගෙන ඒ අනුව විශාල ජනතාවකට සමථ පූර්වාංගම විපස්සනා භාවනා පුහුණු කරවන බැවින් ද සමථ විදුහිනා භාවනා මාර්ගී දෙකම එකට අන්වැල් බැඳගෙන පවත්නා බව ඉතා පැහැදිලිය.

ධම්මපදයේ හිකඛු වග්ගයෙහි ඒ බව මෙසේ දැක්වේ.

හත්ථී ඛධානං අපඤ්ඤාසස - පඤ්ඤා හත්ථී අඛධායතො
 යමහි ඛධානඤ්ච පඤ්ඤාව - සවේ හිඛ්ඛාන සහතිකෙ

තේරුම:-

“විදගීනා ප්‍රඥාව නැත්තාට ධ්‍යානයක් නොමැත. ධ්‍යානයක් නැත්තාට විදගීනා ප්‍රඥාවත් නැත, ධ්‍යානයත් විදගීනා ප්‍රඥාවත් ඇත්තා නිවන සමීපයේමය”

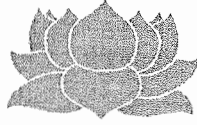
ශාසනාභිවෘද්ධිය පතා ඉමහත් ගෞරවයෙන් ග්‍රන්ථය පරිවර්තනය කොට එළි දක්වන පූජ්‍ය උඩරේගම ධම්මජීව ස්වාමීන් වහන්සේටත්, පූජ්‍ය බුරුම ජාතික උ අගගඤ්ඤ ස්වාමීන් වහන්සේටත් රත්නත්‍රයානුභාව බලයෙන් නිදුක් නිරෝගී සුවපත් භාවයෙන් විංශත් ශත වර්ෂාධික කාලයක් දීර්ඝායුෂ අත්වේවා. සංකල්පනා සියල්ල සමෘද්ධ වේවා.

ඉතාමත් ගෞරවයෙන් මෙය මුද්‍රණය කරන ලිතිර මුද්‍රණලාභිපති පින්වත් කමල් ඇඹුල්දෙනිය මහතා ප්‍රධාන සැමටත්, ධම්දානය පිරිනමන පරිත්‍යාගශීලී සැමටත්, කියවන භාවිතා කරන සැමටත් ආයුරාරෝග්‍ය සැපතත් ධම්ඥානය හා භාවනා ඥානයත් මුදුන්පත් වේවා.

චිරං තිට්ඨතු සද්ධිමේමා
ධිමේම භොහතු සභාරවා
සධේඛපි සභතා කාලෙහ,
සමමා දෙවො පචසසතු

[අත්සාලිනී]

අරියධම්ම භික්ෂුව
ගුණවධීන යෝගාග්‍රම මධ්‍යස්ථානය
ගල්දූව, කහව.
80312

පෙරවදන

අතිපූජනීය බුරුම ජාතික මහා - සී සයාධෝ ස්වාමීන් වහන්සේගේ ප්‍රධානතම කෘත්‍යය ලෙස සැලකෙන මෙම විපස්සනා ග්‍රන්ථයේ මුල් පරිච්ඡේද දෙක මීට පෙර එළිදක්වන ලද්දේ ශ්‍රී ඥානාරාම ස්වාමීන්ද්‍ර අනුස්මරණ ග්‍රන්ථ මාලා අංක 11 වශයෙනි. එය මෙම පොත් පෙළේ ප්‍රථම භාගය විය. මෙතෙක් කල් අප විසින් පරිවර්තනය කරන ලද භාවනා පොත් ඉතාමත් සැලකිල්ලෙන් කියවන්නට යෙදුණු වැදගත් පාඨකයන් කිහිප දෙනෙක් විසින්ම එම ප්‍රථම කොටස කියවා ඒ ගැන විශේෂයෙන් ප්‍රශංසා කරන්නට යෙදුණු බව මෙහි ලා සඳහන් කරන්නේ සතුටිනි. මෙම දෙවන කොටසින් උක්ත බුරුම පොතෙහි ඇති තුන් වන හා හතරවන පරිච්ඡේද ඔබ වෙත ඉදිරිපත් කරමු. තවත් පරිච්ඡේද තුනක් මෙලෙසටම එළිදැක්වීමට පෙළ ගැසී තිබේ.

මෙහිදී ද විශේෂයෙන් විස්තර වන්නේ ප්‍රචීන යෝගාවචරයන්ට හා උපදේශකයන්ට වඩාත් උචිත මූල ධර්ම කොටස්ය. මෙහි අන්තර්ගතය නොකියවා හෝ වටහා නොගෙන කටයුතු කරන උපදේශකයන්ට වඩා කියවා තේරුම් ගෙන කටයුතු කරන උපදේශකයන්ට හෝ ප්‍රචීන යෝගාවචරයන්ට මෙහි ඇති ප්‍රායෝගික වටිනාකම විශේෂයෙන් කැපී පෙනෙනු ඇත.

මෙහි මුල් කොටසෙහි ලා දක්වනට යෙදුණු ග්‍රන්ථාරම්භ කථා හා මූලික අවවාද ආදියෙන් දක්වන්නට යෙදුණු ආකාරයටම මෙහි ආකෘතියත්

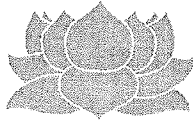
සකස් වී ඇත. පරිවහනියේදීද, පළමු කොටසේදී මෙන්ම බුරුම ජාතික පුජ්‍ය උ අගගඤ්ඤ ස්වාමීන් වහන්සේගේ ගෞරවණීය උපකාරය ඇතිව පරිවහනයත්, අත් අකුරු පිටපත් සකස් කිරීමේදී පුජ්‍ය විලානගම පියරතන ස්වාමීන් වහන්සේත් වම්පා ඇඹුල්දෙණිය මහත්මියත් දැක්වූ සහය කෘතඥ පූච්චකව සිහිපත් කරමු. සෝදුපත් බැලීමේදී පුජ්‍ය කිතුල්ගිටියාවේ ධම්ම ගුත්ත ස්වාමීන්වහන්සේද පුජ්‍ය පානේගම ධම්ම සුමන ස්වාමීන් වහන්සේද මේ මහඟු පිංකමට සහාය විය.

මෙහිලා විශේෂ හැඳින්වීමක් සපයමින් පොතට විශේෂ අගයක් එක් කළ අතිපූජනීය නා උයනේ අරිය ධම්ම ස්වාමීන් වහන්සේ, අපගේ අමාදම් සංගමයේ ප්‍රධාන අනුශාසක වශයෙන් වෙන කිසිවෙකුටත් කළ නොහැකි ආකාරයේ දායකත්වයක් ලබාදීම අපට විශේෂ ධේයසීයක් වූ බව සඳහන් කරන්නේ ශාසනික ගෞරවයෙනි. මේ අනුග්‍රහය අපට දිගටම වාසානා වේවායි පතමු. ස්වාමීන් වහන්සේගේ ලෞකික ලෝකෝත්තර පැතුම් සමෘධි වීම පිණිස මේ අප රැස් කරන සියලු කුසල් පාදක වේවා!

මෙම ධම් පුස්තකය මුද්‍රණය සඳහා බරපැන ඇරවූ පිංවත් බෝධිපාල මහත්මයා ඇතුළු සියලුම දෙනාත්. පී. එච්. හෙයියන්තුඩුව මාතාව ඇතුළු ඥාති පිරිසත්, තිලක් රුදිගු මහත්මයා සහ අනුර නාරංගම්මන මහත්මයා සහ නිර්මලා වැලිකල මෙනවිය, ඩී ප්‍රේමදාස මහත්මිය යන මහත්ම මහත්මීන් නිසා මෙවරද මේ මහඟු දායාදය ඔබ අතට ධම් ගෞරවයෙන් යුක්තව නොමිලයේම පත්කිරීමේ හැකියාව ලැබුණු බව පිංදීමෙන් යුක්තව මතක් කරමු. දායක වූ සියලුම දෙනාට විපස්සනා භාවනාව විශිෂ්ඨ ලෙස සමෘධි වේවා. මෙලොව වශයෙන් උතුම් සද්ධම්මය සාක්ෂාත් කරගැනීමට මෙම මහඟු කුශලය හේතු වේවා. කමල් ඇඹුල්දෙණිය මහතා නොවිදිනා දුක් විඳිමින් මුද්‍රණයත්, සෝදුපත් බැලීමත්, අරමුදල් සම්පාදනය කරගැනීමත් අතින් කටයුතු කිරීමට දැන් දැන් ශක්තිමත් වී ඇති බව පෙනෙන්නට තිබීම මෙහිදී සඳහන් කරන්නේ මුදිතාවෙන් යුක්තවය. එතුමාගේ 'ලිතිර' හි කායඪි මණ්ඩලයේ අනුග්‍රහයත් පැසසිය යුක්තකි. නන් අයුරින් අනුග්‍රහය ලබාදෙන මිනිරිගල නිස්සරණ වනයේ ලොකු ස්වාමීන් වහන්සේ ඇතුළු සියලුම සබ්බන්ධවාරීන් වහන්සේලාත්, නව පාලක සභාවත්, දායක කාරක භවත්හුත් මෙම කුසලයට දක්වන දායකත්වය කෘතගුණයෙන් යුක්තව සිහිපත් කරන්නේ ගෞරවයෙනි.

වසර ගණනාවක් පුරා. මෙම භාරදුර කටයුත්තෙහි ලා විකෙන් වික වශයෙන් අප රැස් කළ යම් කුසලයක් වේ නම් එය මුලින්ම අම්මා - අප්පච්චි ඇතුළු සියලුම අභාවප්‍රාප්තඤාතීන් අනුමෝදන් වේවායි ආරාධනා කරන අතරම සියළුම ගුරු ආචාර්ය - උපාධ්‍යාදී උතුමන් වහන්සේලා වෙත ගුරු පඬුරක් වේවායි ඉතාමත් යටහත්ව පූජා කරමු. සියළුම හිතවත් - මැදහත්- අහිතවත් පෙනෙන නොපෙනෙන සත්ත්වයන්ද මෙපින් අනුමෝදන්ව ලක්දිව බුදු සසුන නගා සිටුවීමේ කටයුත්තට උත්සුක වේවා. තම තමන්ගේ ශීල ශාසනය, සමාධි ශාසනය හා ප්‍රඥා ශාසනය නගාලීම තුළින් ලක් බුදු සසුනත් බැබළවීමට පෙළ ගැසෙත්වායි පතන්නේ මෙෙත්‍රියෙනි.

උ. ධම්මජීව හිඤ්ච,
නිස්සරණ වනය,
මීනිරිගල.
2547ක්වූ වෙසක් මාසයේදීයැ.

මහා-සී විපස්සනා භාවනා ක්‍රමය

ප්‍රථම භාගය

දෙවන කොටස

ඡර්තෛද්‍ය අංක 3

හමෝ තස්ස භගවතො අරහතො සමමා සම්බුද්ධස්ස

භාවනා කළ යුතු ධර්මයන්

මෙම පරිච්ඡේදයෙහිලා පරමාථී හා ප්‍රඥප්තීන් වෙන්කොට දක්වන්නෙමු. විපස්සනා (භාවනා) කළ යුතු ධර්මයන් විශේෂයෙන් වෙන්කොට උදෘත කොට දක්වන්නෙමු. සමථයානිකයා භාවනා කරන ආකාරයෙන්ද වෙන් කොට දක්වන්නෙමු.

පරමාථී හා ප්‍රඥප්ති

පරමො උතතමො අච්ඡරිතො අභෝ පරමභෝ

[අභිධමාථී සංග්‍රහ විකාවක් (විකා ජෝ)]

- පරමො උතතමො = පරම වූ උතුම් වූ
- අච්ඡරිතො = විපරිත නොවන්නා වූ, නියම වූ
- අභෝ = අර්ථයයි
- පරමභෝ = උතුම් වූ නියම අර්ථ යයි.

අදහස වනාහි

වැරදි අර්ථයට - අදහසට උතුම් යැයි හොඳ යැයි කිව නොහැක්කේය. නිවැරදි අර්ථයට හෝ අදහසට හෝ උතුම් යැයි - හොඳ යැයි කිව හැක්කේය. එම නිසා විත්ත, වෛතසික, රූප, නිබ්බාන යන අර්ථ සතර නිවැරදි වූද විකාරයට වෙනස් වීමකට පත්නොවූ ද, සත්‍යය පමණක් ඇත්තා වූ ද උතුම් සාරාථියම වන නිසා ඒවාට "පරමාථ ධම්" යැයි කියනු ලැබේ.

පරමො උත්තමො අත්තපච්චකෙඛා අහො පරමහො (අට්ඨ කථා අනුව)

පරමො උත්තමො = තමා වශයෙන් දතයුතු, ප්‍රත්‍යක්ෂ කළ යුතු

අහො = අර්ථයයි

පරමහො = උතුම් වූ භික්ෂු වශයෙන්ම දතයුතු අර්ථයයි.

තේරුම:

අසා-අනුශ්‍රැතියෙන් දැනගත් දේ සමහර විටෙක ඇත්තය. සමහර විටෙක ඇත්ත නොවේ. මේ නිසා එවැනි අර්ථ උතුම් අර්ථ යැයි, පරමාථී යැයි කිව නොහැක්කේය. තමා වශයෙන් ව්‍යාජව දැනගත හැකි අර්ථය වනාහි වැරදි විය නොහැක. නිවැරදිම වන්නේය. එම නිසා තමා වශයෙන් දැක, ව්‍යාජව දතයුතු විත්ත-වෛතසික-රූප-නිබ්බාන, යන ස්වභාව හතර උතුම් වූ අර්ථ-පරමාථී ධම් යැයි කියනු ලැබේ. එම නිසා කථා වක්‍ර අට්ඨ කථාහි පහත සඳහන් ලෙසට අනුශාසනා කළ සේක.

සච්චිකට්ඨාහි මායා මර්චි ආදයො විය අභුතාකාරෙන අගගහෙනඛෙඛා භුතතො, පරමහොහි අනුස්සවාදී වසෙන අගගහෙනඛෙඛා උත්තමහො

[අභි. අ. 3/85]

අත්තනො පන භුතතාය ඵච සච්චිකට්ඨා, අත්තපච්චකඛාය පරමහො, තං සනධාය ආහ.

[අභි. අ. 3/85]

සච්චි කට්ඨාහි	= සච්චි කට්ඨ යනු
මායා මර්චි ආදයො විය	= මායා කාරී වස්තු, මිරිගුව ආදිය මෙන්
අභුතාකාරෙන අගගහෙනඛෙඛා භුතතො	= වැරදි ලෙස නොගත යුතු
පරමහො	= නිවැරදි අර්ථ ස්වභාවයයි
අනුස්සවාදී වසෙන	= පරමාථී යන්න වනාහි
	= වෙන කෙනෙකුත් කීදෙයක් අසා දැනගැනීම ආදියෙන්

අගගහෙනබෙඩා	=	නොගත යුතු
උහතමො	=	උතුම් අර්ථ යයි
පහ	=	ඇත්ත වශයෙන්ම
සො	=	එම 57 ආකාර ධර්මයන්
අහතනො භුතතාය	=	ස්වකීයව ඇති බව වශයෙන්ම
සච්චි කට්ඨා	=	සච්චි කට්ඨ නම් වේ
අහත පච්චකඛිතාය	=	ඇස්පනාපිට පහළ වන බැවින්
පරමතෙට්ඨා	=	පරමාථ නම් වේ.
තං	=	පඤ්චස්කන්ධය, ආයතන දොළස, ධාතු දහ අට, ඉන්ද්‍රිය 22 යන මෙම 57 ක් වූ, ධර්මයන්
සහධාය	=	සඳහා
ආහ	=	දේශනා කළ සේක.

අට්ඨ කථාහි මෙම සච්චිකට්ඨ යන ස්ථානයෙහිලා 57 ක් වූ ධර්මයෝ දැක්වෙත්. පරමාථ යන ස්ථානයේදී ද මෙම 57 ක් වූ ධර්මයෝම වෙත්. කෙටියෙන් දක්වතොත් මෙය විත්ත, වෛතසික, රූප, නිබ්බාන යන හතරයි. එයටත් වඩා කෙටියෙන් දක්වතොත් රූප, නාම යන දෙකයි. එම නිසා පහසු වැටහීම සඳහා මෙහිලා රූප, නාම යන දෙක පමණක් දක්වන්නෙමු. මායා කාරයා ගඬොල්, කඩදාසි, ගල්කැට ආදිය මන්ත්‍ර-බෙහෙත් මගින් රත්රන්, රිදී, මැණික් කොට දක්වන කල්හි බලන්නෝ ඒවා ඇත්තම රත්‍රන්, රිදී, මැණික් යැයි සිතන නමුත් සත්‍ය නොවන ස්වභාව නිසා අභුතභව = අසච්චිකට්ඨ සත්‍ය නොවන අර්ථය වේ. ශ්‍රීෂ්ම සෘතුචේ දිය සොයන මුවන් ඇත පෙනෙන මිරිඟුව ජලය යැයි සිතා ගනී. මෙලෙස සිතා ගැනීමද 'ජලය ලෙස ගන්නා බව' ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන් නැති ස්වභාවයෙන් ගත් නිසා අභුතභව = අසච්චිකට්ඨම වේ. එසේම ඇත්ත වශයෙන් නැත්තේ මුත්, ඇති ලෙස සිතා ගන්නා ඤාණ, ප්‍රඥප්ති ඤාණ වේ. ස්ත්‍රී, පුරුෂ, අත්, පා ආදිය විවිධ නාම ප්‍රඥප්ති වර්ග අභුතභව = අසච්චිකට්ඨ අථ සඳහා වේ. නියම රූප- නාමයන් එසේම "නැත්තේ නමුදු, ඇත්තා සේ ගත් ධර්මයන්" නොවෙත්. ඇත්ත වශයෙන්ම පැහැදිලිවම ඇත්ත ඇති ආකාරයට, ඇතිවන-නැතිවන ආකාරයටම ගතයුතු, දැන ගතයුතු අර්ථයෝය. එම නිසා එම නියම රූප- නාමයන් භුතභව = සච්චිකට්ඨ නම් වේ. අවිපරිත වූ, සත්‍ය වූ ධර්මයන් යැයි කියනු ලැබේ.

ඇත්ත වශයෙන්ම...

ඇසෙන් රූප දක්නා පුද්ගලයා "රූපයක් දක්කේ යැ"යිද "දැකිය හැකි රූපයක් ඇත්තේ යැ"යිද දනී. මෙලෙස දක්නා වණි රූපය රත්රන්, රිදී, මුතු මැණික් යයි සළකාගන්නා මායාකාරී වස්තු සේ, ජලය යැයි වරදවා සිතා ගත් මිරිඟුවක් සේ, වැරද්දක් නොවේ. දක්නා ලෙසටම ඇත්තය. ඇත්තටම ඇත්තේය. මක්නිසාදයත් දැකීමට රූපයක් නැත්නම් දැකීම සිදුවිය නොහැකි බැවිනි. එම නිසා ඇසින් දැකිය යුතු වණි රූප **භූතත්ව = සච්ඡිකට්ඨ** නම් වේ. **සච්ඡිකට්ඨ** වන බැවින් පරමාථී නම් ද වේ. දැකීමෙන් පසු අවස්ථාවන්හීද සටහන් විවිධ කරන ලෙසට මනෝ ද්වාරය මගින් කල්පනා කොට තීරණය කරයි. "අත දුටිමි- ලඟ දුටිමි- හෙල්ලයක් දුටිමි- කඩුවක් දුටිමි- චතුරශ්‍රයක් දුටිමි- වෘත්තයක් දුටිමි- ස්ත්‍රියක් දුටිමි- පුරුෂයකු දුටිමි- මුහුණු දුටිමි- අත දුටිමි" යනාදී විවිධ ලෙස කල්පනා කොට තීරණය කරයි. මේ කල්පනා කොට සිතා ගැනීමේදී, පෙර නොදුටු විරූ මතකයේ නැති අරමුණු වස්තූන් විනිශ්චය කිරීමට බොහෝ කල් කල්පනා කළ යුතු බව ප්‍රකටය. දුටු මතකයේ ඇති අරමුණු වස්තු විෂයෙහි දිගින් දිගට කල්පනා නොකරන නිසා එහිලා එම කල්පනාවන් ප්‍රකට නැත. ප්‍රකට නැති නිසා එම රූ සටහන පමණක් දුටිමි යැයි ගනියි. පෙර සිත හා පසු සිත වෙන් කොට නොදන්නා ගතිය සාමාන්‍ය පෘථිවිජනයන් ගේ ස්වභාව යයි. එම නිසා මූල ටීකාහි පහත සඳහන් ලෙසට අනුශාසනා කරයි.

වකඩු විඤ්ඤාණසස හි රූපෙ අභිනිපාතමිත්තං කිච්චං, හ අධිප්පාය සහභූතො චලන විකාරසස ගහණං, චිත්තසස පන ලභු පරිචත්තාය චකඩු විඤ්ඤාණ විථියා අනන්තරං මනො විඤ්ඤාණොහ විඤ්ඤාතමීපි චලනං චකඩුනා දිට්ඨං විය මඤ්ඤන්හි අවිසෙස විදුනො.

[මූල ටී. (බු.) 1/71]

- රූපෙ අභිනිපාත මිත්තං** = රූපයට අභිමුඛව වැටීම හෝ හුදු රූපය දැකීම,
- චකඩු විඤ්ඤාණසස කිච්චං** = දකින සිතේ කෘත්‍යයයි
- අධිප්පාය සහභූතො චලන විකාරසස** = කැමැත්ත සමඟ පහළ වන විශේෂ චලන හැසිරීම්
- ගහණං** = ගැනීම, දැනීම,
- හ** = දකින සිතේ කෘත්‍යය නොවේ
- පෙ - පන-** = නුමුදු

විභවසස ලඟු පරිවහනිකාය	= සිතේ ඇති ඉක්මනින් පෙරෙලෙන බව නිසා
වකඩු විඤ්ඤාණ විචීයා අනන්තරං	= වකඩු විඤ්ඤාණ විචීයට අනතුරුවම, අතරක් නොතබා,
මනො විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤානමපි වලහං	= කල්පනා කොට මනො විඤ්ඤාණයෙන්ම ගත් වලන ද,
වකඩුනා දිවධං විය	= ඇසින් දුටුවාක් සේ,
අවිසෙස විදුනො	= පෙර සිත පසු සිත වෙනස නොදන්නා පෘථග්ඡන පුද්ගලයන්,
මඤ්ඤානති	= සිතක්

අත සෙලවීම ආදිය දකින අවස්ථා ඇති වේ. දක්නා සිතින් සටහන පමණක් දකී. අත යැයි ද, වලනයන් යැයි ද නොදනී. නමුදු සිත ඉතා ඉක්මනින් පෙරළේ. එම නිසා දකින සිතම, පසුව කල්පනා කොට, සිතා දන යුතු වලනය ද ඇසින්ම දකින්නේ යැයි (පෙර සිත පසු සිත වෙන් කොට ගත නොහැකි සාමාන්‍ය පෘථග්ඡනයා සලකා ගනී) යනු අදහසයි විපස්සනාවෙහි සුර වූ පුද්ගලයා වනාහි රූප සටහන දකින සිත එකකි. අත යැයි දැන ගන්නා සිත තව එකකි, වලනය යැයි දන්නා සිත තවත් එකකි, යැයි වෙන වෙනම පහළ වන ආකාරයට අනුවම එම සිත් තම ඤාණයෙන්ම දනී.

නමුත් මෙහිලා සාමාන්‍ය කාහටත් පිළිගෙන සිත තබාගැනීමට හැකි උපමාවක් දක්වන්නෙමු. රාත්‍රී අඤ්ඤාතයේ ගිනි පෙනෙල්ලක් කරකවා දක්වතොත් දකින පුද්ගලයා ගිනි වළල්ලක් සේ දකින්නා සේ සිතයි. දිගට හෝ ත්‍රිකෝණාකාර ලෙසට සොලවන්නේ නම් ඉරක් දුටිමි. ත්‍රිකෝණයක් දුටිමි යි යනාදි ලෙසට සලකාගනී. ඇත්ත වශයෙන් නම් අඛණ්ඩ ගිනිවළලු සටහන් ආදියක් නොමැති බැවින් එම සටහන් එසේ එකවැර සියල්ල නොදකිය හැකි ඒවාමය. ගින්නෙහි දිදුලන බව ස්ථාන කිහිපයක පවතින්නේය. එම සටහන් සියල්ල ස්ථාන බොහෝමයක අනුක්‍රමිකව දකී. එම දැකීම් සියල්ල එකතු කොට කල්පනා කරන පසු සිත් වලින්ම එම එම සටහන් ප්‍රකට විය. මේ උපමාව වනාහි කාරණය කෙළින්ම ප්‍රකට කොට දක්වන උපමාවක් වේ.

වෙනත් ආකාරයකටත් වනාහි: අකුරු හොඳින් කියවිය නොහැකි පුද්ගලයාට අකුරු දුටු පසුව අකුරක් අකුරක් පාසා කල්පනාවෙන් බැලූ පසු පමණක් වචන වශයෙන් කියවිය හැක්කේය. එවැනිනකු දිගින් දිගට කල්පනා කරන නිසා කල්පනා කිරීම ප්‍රකටය. හොඳින් කියවිය හැකි තැනැත්තාගේ කල්පනාව මෙසේ ප්‍රකට නැත. දුටු සැණින් කියවිය හැකි බවට නිසැකය. නමුදු යුහුසුලුව කල්පනා කිරීම ඇත්තේමය. එසේම නොදත්-නොදුටු අරමුණු මත දැකීමත් කල්පනා කිරීමත් ප්‍රකටය. දුටු පුරුදු අරමුණු මත දිගු කලක් කල්පනා කර කර සිටීමක් නොමැති නිසා කල්පනාව අප්‍රකටය. එම නිසා දුටු සැනින් ස්ත්‍රී, පුරුෂ යන ලෙසට සියල්ල වටහා ගනී. ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයකු ආදිය දුටුවේ යැයි සිතා ගනියි. පිළිගනියි. නමුදු දුටු පසු ඉක්මණින් කල්පනා කිරීම නම් ඇත්තේමය. එසේ කල්පනාවෙන්ම ස්ත්‍රී පුරුෂ ආදී වැටහීම තීරණය කළ හැක්කේය. මෙලෙස දුටු සැණින් නොහඳුනා කල්පනා කොට ගන්නා ස්ත්‍රී-පුරුෂ ආදී වැටහීම් සිතින් ගත් ගිනි වළල්ල සේ ඇත්ත ඇති සැටියෙන් නොපෙනේ. එම නිසා භූතඥ, සච්චිකථී, පරමඥ නම් නොවන්නේය. සාමාන්‍යයෙන් දතයුතු, සම්මුති වශයෙන් ඵලැඹී, සම්මුති ප්‍රඥප්තීන් පමණක්ම වන්නේය. මෙම ප්‍රඥප්තීන් ප්‍රකටව නොපවතින බව, මෙලෙස නුවණින් සළකා බලන්නේ නම් අවබෝධ කළ හැක්කේය. එසේ බලන ක්‍රමය වනාහි, ස්ත්‍රී-පුරුෂ ආදී ලෙසට හඳුනා ගන්නා ද්‍රව්‍ය එකින් එක සළකා බැලුව හොත් දැක ගත හැකි ස්ත්‍රී-පුරුෂ භාවයක් ඒවායේ කැලම නොමැත්තේය. එම දකින ද්‍රව්‍යයන්හි වණි සණ්ඨාන පමණක් ඇත්තේය. ස්ත්‍රී-පුරුෂ ආදියක් නැත. එම වණි සණ්ඨාන සමූහය පමණක් දක්නේය. ස්ත්‍රී-පුරුෂ ආදිය නොදැකිය හැක්කේය. දුටුවේ යයි භාර ගන්නා ස්ත්‍රී-පුරුෂ ආදී ප්‍රඥප්ති ධර්ම වනාහි දුටුවේ යැයි පිළිගන්නා වාරයක් වාරයක් පාසා එසේ ඇත්තටම නොමැති බව වටහා ගත යුතුය. මෙහිලා මෙසේ නොදුටුව ද ස්පර්ශ කොට අතගා බැලිය හැකි ස්ත්‍රීන්-පුරුෂයින් ආදිය ඇත්තේ නොවන්නේ දැයි ප්‍රශ්න කරන්නේ නම්, එම ස්පර්ශ කොට ලත් ස්වභාවයන් ඇත්තටම ස්ත්‍රීන්-පුරුෂයන් නොවේ. දුටු වණි සණ්ඨානය මෙන්ම ස්පර්ශ කොට ලත් ස්වභාවයන් ද ඇත්තටම ස්ත්‍රීන්-පුරුෂයන් නොවේ. දුටු වණි සණ්ඨානය මෙන්ම ස්පර්ශ කරන පොට්ඨබ්බ අරමුණ පමණක් වන්නේය. එම පොට්ඨබ්බ අරමුණම ස්පර්ශ කරමින් සිටිය හැක්කේය. මක්නිසාද යත්; ස්පර්ශ කළ හැකි එම පොට්ඨබ්බාරම්මණයන් සියල්ල උගුලා දමුවහොත් වෙනම ස්පර්ශ කළ හැකි ස්ත්‍රී භාවයන් හෝ පුරුෂ භාවයන් හමුවිය නොහැක්කේය. එම

නිසා ස්ත්‍රී-පුරුෂ ආදී වූ ප්‍රඥප්තීන් අභ්‍යුච්ඡාදන-අසච්ඡාදන වන්නේය. ස්ත්‍රී-පුරුෂ ආදීන් දිට්ඨි, ස්පඨි කලෙමි යි ආදී ලෙසින් පිළිගන්නා තාක් දේ වරදවාගත් ධර්ම යැයි අදහස් කෙරේ. අසච්ඡාදන වන නිසා අපරමඤ්චා යෝග්‍ය. පරමාත්ම ධර්ම නොවේ යන්න එහි අර්ථයයි.

වකඛු ප්‍රසාද නම් වූ ඇසේ ඔපය නම් සත්‍ය ලෙසටම ඇත්තේය. එම නිසා එම ඇසේ ඔපය තුළ වණි සංශ්ඨානය පහළ වී දැකීමේ කෘත්‍යය පහළ විය හැක්කේය. ඇසේ ඔපය නොමැති නම් වණි රූපය හෝ ප්‍රකට නොවේ. කෙසේ දැක ගන්නද? උපමාවක්:- මූණ බලන පැහැදිලි කණ්ණාඩියක් ඇත්නම් එම කණ්ණාඩියේ ප්‍රකාශ වන ප්‍රතිබිම්බ රූප දැක ගත හැක්කේය. පැහැදිලි කණ්ණාඩියක් නැත්නම් වණි රූප ප්‍රකාශ නොවන නිසා, අපිරිසිදු කණ්ණාඩියේ රූප දැකගත නොහැක්කා සේය. එම නිසා "දැකිය හැකි ඔපයක් වූ වකඛු ප්‍රසාදයක් ඇත්තේ යැ"යි මෙනෙහි කොට දැක-දැන ගත යුතු ප්‍රසාද රූපය ද භූතඤ්චා-සච්ඡාදන පරමඤ්චා නම් වේ. දැකීමේ කෘත්‍යය ද ඇත්තටම ඇත්තේය. ඇති නිසාම විවිධ සටහන් දැක ගත හැක්කේය. නැත්නම් යමක් දුටුවේ දැයි දැනගත නොහැක්කේය. කිව නොහැක්කේය. එම නිසා වකඛු විඤ්ඤාණය යැයි කියා දකින ස්වභාවයද භූතඤ්චා - සච්ඡාදන නම් වේ. ඇසිය යුතු ශබ්ද රූප, ඇසීම සඳහා ඔපවත් වූ සොත ප්‍රසාදය, අසන සොත විඤ්ඤාණය ආදියද පිළිගෙන මනසිකාරය පවත්වා දැක දැන ගත් ආකාරයට ඇත්තටම පවතින නිසා භූතඤ්චා - සච්ඡාදන නම් වන බව පෙර දැක්වූ ක්‍රමයටම වටහා ගන්න.

ඇස් පනාපිට දුටුදේම පරමාට්ඨයෝග්‍ය

අනෙකෙකුගේ කථාවක් ඇසීම මගින් පිළිගත්-සිතටගත් අර්ථය නිවැරදිවීම ද වැරදි වීමද විය හැක්කකි. සෑම විටම සත්‍යයම වීම විය නොහැක්කකි. එම නිසා එවැනි අර්ථ උත්තමඤ්චා පරමඤ්චා නොවන්නාහ. වටිනා, උතුම් අර්ථය නොවේ යැයි අදහස් කෙරේ. තමා ඇස්පනාපිටම දැක-හමුවී දැනගත් අර්ථය වනාහි දැක දැනගත් අයුරින් සත්‍යයම වේ. එම නිසා තමා වශයෙන් ඇස් පනාපිට දැක-දැනගත් අර්ථයම පමණක් උත්තමඤ්චා, පරමඤ්චා නම් වේ. උතුම් පරම අර්ථයක් යැයි අදහස් කෙරේ. "අනුසසවාදී වසෙන" යන අට්ඨ කථාවෙහි ආදී ශබ්දයෙන් දක්වන පරමපරා, ඉතිකිරා, පිටක සමපදාන, තක්කහෙතු, හය හෙතු, ආකාර පරිචිතකක, දිට්ඨි නිජකධානකඛනි

වගයෙන් ගත් අර්ථයෝ පරමාර්ථ නොවේ. ඇස් පනාපිට දූනගත් අර්ථය පමණක් පරමාත්ම යැයි දක්වයි.

පරමපරා

ගුරුවරයන්ගේ-මුතුන් මිත්තන්ගේ-දෙමාපියන්ගේ පරපුරින් පැවත එන සම්ප්‍රදායානුකූල කථා පරමාර්ථ නොවේ.

ඉතිහිත

එසේලු-මෙසේ ලූ, යැයි තමා වගයෙන් නොදැන ඇසුදෙය කියන දූෂමාන කථා. මේ කතා වර්ග දෙක අනුව පිළිගන්නා අර්ථයන් ද ඇත්ත, නැත්ත, යන දෙපැත්තටම වැටේ. එම නිසා පරමත්ම නොවේ.

පිටක සම්පදාන

තමාගේ අත්පොත, ගුරුපොත, ශුද්ධ ලියවිලි වැනි වූ ලිඛිත ග්‍රන්ථයන් හා ගැලපෙන නිසා භාරගත් පිළිගත් අර්ථයන් ද එම ග්‍රන්ථ ඇත්ත නම් පමණක් ඇත්ත වේ. ග්‍රන්ථය නම් ඇත්ත වුවද ගන්නා ක්‍රමය නිවැරදි වීමට පමණක් නිවැරදි විය හැක්කේය. එම නිසා එම අර්ථය ද පරමාර්ථය නොවේ.

තඤ්ඤා හෙතු

සිතා බලා කල්පනා කොට, තර්ක කොට පිළිගත් අර්ථය ද ඇත්ත නැත්ත යන දෙකටම වැටෙන නිසා පරමාර්ථය නොවේ.

භය හෙතු

තෛතික ක්‍රමයන් මත පිහිටා පිළිගත් අර්ථය ද න්‍යාය මූල ධර්ම නිවැරදි තාක් ඇත්තය, න්‍යාය වැරදි වීමට, අර්ථය වැරදිය. එම නිසා පරමාර්ථ ගණයට නොවැටේ.

ආකාර පරිච්ඡේදක

ගැලපෙන්නා වූ හේතු දැක්වීමේ අනුව කල්පනා කොට, සිතාබලා පිළිගත් අර්ථය පරමාර්ථ නොවේ.

දිවයින නිජබිමකින

කල්පනා කොට මනාප භාවයන්ට, ප්‍රිය සංකල්පයන්ට අනුව යන බැවින් ඇත්ත යැයි පිළිගන්නා අර්ථය.

මේ අර්ථ දෙකම සත්‍ය පමණක්ම විය නොහැක්කේය. එම නිසා පරමාථී නොවේ.

මෙම අනුන්ගෙන් අසා, සම්ප්‍රදායෙන් ලබා ගත්, දැනගත්, ලබාගත හැකි, දැන ගත හැකි කථා ආදිය අනුව පිළිගත් අර්ථය ඒකාන්ත ඇත්තම නොවන නිසාම කාලාම සූත්‍රය ආදියෙහි “අනුස්සව වශයෙන් (කනට ඇසුන පමණින්) ” ආදියෙන් නොපිළිගත යුතු යැයි වදාළ අතර තමා ස්වකීයව දනගැනීම සඳහා භාවනා වඩා ස්වකීයව වශයෙන් දැනගත් අර්ථයන් පමණක් ඇත්ත ලෙස පිළිගත යුතු බව බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කළ සේක.

නියම රූප-නාමයන් අනුන්ගෙන් අසා දැන ගැනීමේ ආදිය මඟින් පිළිගත යුතු-දතයුතු, පිළිගැනීමට සුදුසු දැනගැනීමට සුදුසු ධර්ම නොවෙත්. තමා වශයෙන්ම ඇස් පනාපිටම දක පිළිගත යුතු-දත යුතු දෑ පමණක් එයට සුදුසු ධර්ම වෙත්. “අනුසසවාදී වසෙන අගගහෙ තබෙබ්බා” යන අට්ඨ කථාහි අරභ-සකක අර්ථය ප්‍රකාශ කළ “තබ්බ” ප්‍රත්‍යය යොදා අනුශාසනා කළ බව විශේෂයෙන් සිතට ගත යුතුය. මේ අර්ථය පසුව විස්තර කරන අනුටීකා මඟින් ප්‍රකට වනු ඇත.

අනුස්සවන ආදියෙන් පරමාථීය දැනගත නොහැකි බව

මවු කුස තුළදී ම ඇස් නොමැතිව (අන්ධව) උපන් ජාති අන්ධයා සුදු-රතු- කහ- නිල් ආදී වර්ණ අනුන් කොයී ආකාරයකට දැක්වුව ද තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීමට සමත් නොවන්නේය. දැකීමේ ස්වභාවය වශයෙන් අනුන් මොන ක්‍රමයට කීවද තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගත නොහැක්කේය. ඇත්තාවූ ගඳ සුවඳ ආඝ්‍රානය වශයෙන් අනුන් කෙසේ දැක්වුව ද ඝාන ප්‍රසාදය නොමැත්තට තත්ත්වාකාරය විඳිය නොහැක්කේය. නොවැළඳු රසකැවිල්ලක හෝ පළතුරක රසය ද අනුන් කෙලෙස ගෙනහැර දැක්වුව ද තත්ත්වාකාරයෙන් විඳිය නොහැක්කේය. හිස කැක්කුම, දත් කැක්කුම, බඩ කැක්කුම ආදිය තමා වශයෙන් අත්නොවිඳි තැනැත්තාට ද

අනුන් කෙසේ විස්තර කළ ද තත්කාරයෙන් එම රෝග වේදනා නොදන හැක්කේය. විපස්සනා ඥාණ-ධ්‍යාන-මාර්ගී-ඵලයන්ට නොපත් තැනැත්තාට පොත්-පත්වලින් මොන මොන ආකාරයට ගෙන හැර පෑවත් ඒවා තත්කාරයෙන් නොදන හැක්කේය. නොවිදිය හැක්කේය. මෙහිලා අනුස්සව වශයෙන් (කණට ඇසුන ලෙසින්), අනුමාන වශයෙන් දූන ගැනීම් තත්කාරයෙන් දූනීම් නොවේ යැයි ද විපස්සනා යෝගීන් හා ධ්‍යාන ලාභි ආර්යයන් වහන්සේලාගේ දූනීම් නියම ඇත්ත දූනීම් යැයි ද කියනු ලැබේ. එම නිසා කණට ඇසුනු පමණින් හෝ කල්පනා කොට දූන ගත් පමණින් හෝ එම අර්ථයන් සියල්ල නියම රූප-නාම පරමාථී නොවේ. ප්‍රඥප්ති යැයි සලකා ගත යුතු.

පරමාථීය ඇස්පනා පිට දැනගන්නා සැටි

වණි රූපය තමා වශයෙන් දූක ඇස් පනා පිට දන හැක්කේය. දූකිය හැකි ඔපය නම් වූ වකඹු ප්‍රසාද රූපය හා දකින්නා වූ විඤ්ඤාණය හෙවත් සීන ආදිය ද තම සන්නානයේ ප්‍රසිද්ධව ඇති නිසා ඇස් පනා පිටම දන හැක්කේය. ශබ්ද රූපය-කණේ ඔපය, සොන ප්‍රසාද රූපය-සොන විඤ්ඤාණය ආදී රූප-නාමයන්ද ඇස්පනා පිට දූනගත හැකි බව මේ ක්‍රමයට සලකා ගන්න. එම රූප- නාමයන් මනසිකාරයට නංවා විපස්සනා ඥාණයෙන් දන හැක්කේය. මාර්ගී ඥාණ - ඵල ඥාණ - ප්‍රත්‍යවේක්‍ෂා ඥාණ ආදිය ද ඇස්පනා පිට දූක-දූන ගත හැක්කේය. මෙලෙස ඇස් පනා පිට දූක දූන ගත හැකි නිසා එම නියම රූප - නාම ධර්මයන් **පවචකඛණ්ණ - උත්තමණ්ණ - පරමණ්ණ** නම් වේ. අභිමුඛයේ-ඇස්පනාපිට දූකගත යුතු එම ධර්මයන් ඇති සැටියෙන්ම දනගනු බැවින් සත්‍ය ධර්මයන්ම වෙත්. කණින් ඇසු පමණින් හෝ පොතේ ලියා ඇති අයුරින් ආදියෙන් කල්පනා කොට එළඹී අර්ථයක් නොවන නිසා නිවැරදි ධර්මයන්ම වෙත්. එම නිසා **භුතභව-සභිකවධ** යැයිද කියනු ලැබේ. පහත දැක්වෙන්නේ (මූල ථීකා 3/90) හි විවරණයයි.

අනුසසවාදී වසෙන ගණමහො තථාපී හොති අඤ්ඤාථාපීති තාදීසො ඤ්ඤාසො හ පරමතේවා. අතතපවචකෙඛා පහ පරමතේවාති දුසෙසනො ආහ "අනුසසවාදී වසෙන අගගහෙනඛඛා උත්තමතේවා"ති

අනුසසවාදී වසෙන = කණින් ඇසු දේ වශයෙන්, අනුග්‍රාහි වශයෙන්

- ගයනමානෝ = ගන්නා කල්හී, දැනගන්නා වූ අර්ථය
- තරාපි හොති = එම දැන ගත්, සලකා ගත් අයුරින් ද විය හැක්කේය.
- අඤ්ඤාපි = වෙනත් අයුරකින් ද විය හැක්කේය.
- ඉති = මෙලෙස හරි වැරදි යන දෙකම විය හැකි බැවින්
- තාදිසෝ = එවැනි
- ඤෙය්සෝ = දතයුතු ස්වභාවය
- න පරමජෝ = පරමාථ නොවේ.
- පන = ඇත්ත වශයෙන්ම වනාහි
- අත්තපච්චකේධා = තමා ඇස්පනාපිට පහළ වූ ධර්මයම (පරමාථ වෙත්)
- ඉති දසෙසනෙතා = මෙලෙස දැක්වීම සඳහා

අනුසස්වාදී වසෙන අගගහෙනඛේධා උත්මජෝති ආහ = "අනුසස්වාදී වසෙන අගගහෙනඛේධා උත්මජෝ" යැයි අපි කථාවායඝීයයෝ අනුශාසනා කරති.

අච්චරිත භාවතෝ එව පරමෝ පධානෝ අතෙතාති පරමජෝ, ඤාණසස පච්චකඛුතෝ ධම්මානං අභිද්දිසිතඛිඛසභවෝ තෙන වුත්තං උත්තමජෝති
[අනු ටීකා 3/60]

- අච්චරිත භාවතෝ එව = අච්චරිත භාවයෙන්, නිත්‍ය භාවයෙන් යුතු වූවක්ම
- පරමෝ පධානෝ = උතුම් වූ ප්‍රධාන වූ
- අතෝ = අර්ථ යයි
- ඉති = එම නිසා
- පරමජෝ = පරමාථ නම් වේ
- ඤාණසස = ඤාණයට
- පච්චකඛුතෝ = ප්‍රත්‍යක්ෂ වන්නා වූ
- ධම්මානං = රූප- නාම ධර්මයන්ගේ
- අභිද්දිසිතඛිඛ සභාවෝ = මෙය මෙසේ යැයි හුවා දැක්විය නොහැකි වූ ස්වභාවයයි
- තෙන = එම නිසා
- උත්මජෝති = උත්තමාර්ථ යැයි
- වුත්තං = අධි කථා හි කියනු ලැබේ.

අර්ථය

නියම රූප- නාම ස්වභාවය වනාහි මෙනෙහි කරන, වටහා ගන්නා අරයුරින්ම නිවැරදි වශයෙන්ම, අච්චරිතව තත්ත්වකාරය වන බැවින් පරම

අර්ථයක් වන්නේය. එම නිසා පරමාර්ථ නම් වේ. එම පරමාර්ථ ධර්මය යන්න පරිසංඛාන ඤාණ-විපස්සනා ඤාණ ආදී වශයෙන් ඇස් පනාපිට ප්‍රකට ධර්මයන්ය. අනුශ්‍රැති ආදියෙන් “මෙලෙස වූ ධර්මයකැ” යි දක්විය නොහැකි බව රූප-නාම ධර්මයන්හි ස්වභාවයම වෙත්. රූප-නාම ධර්මයන් ගේ නියම ස්වභාව ලක්ෂණයන්ම වෙත් යැයි අදහස් කෙරේ.

මෙම ටීකාවෙහි අභිද්දීසීතඛඛ සභාවෝ යන පදය අනුසසවාදී විසෂෙ අඟ්ගෙතඛෙඛා යන එම අට්ඨ කථා දැක්වීම සමඟ අර්ථය වශයෙන් සැසඳේ. “තමාම නොදක, කණින් ඇසූ පමණින් ආදියෙන් නියම පරමාර්ථ වටහාගත නොහැක්කේය. අනෙකෙකුට ඒත්තු යන ලෙසට දැක්විය නොහැක්කේ යැ” යි ටීකා හි දැක්වේ. වෙනසකට ඇත්තේ මේ දක්වන ක්‍රමයේ පමණකි. තමාම ඇස්පනා පිට දකගෙන වටහාගත යුතුය යන්න අර්ථය වශයෙන් දෙකෙහිම සමානය. තමාම නමුදු අභිද්දීසීතඛඛ සභාවෝ යන පදයේ අර්ථය ද වටහා ගැනීමට දුෂ්කරය. එම නිසා විවේචනාත්මකව තුලනාත්මකව පැහැදිලි කරන්නෙමු.

“පඨවි ධාතුව කක්ඛල ලක්ෂණයෙන් යුක්තය. සිත යනු අරමුණ දැන ගන්නා ස්වභාවයයි. එසසය අරමුණේ වදින හැපෙන ස්වභාවයයි” මේ ආකාරයේ රූප-නාමයන්හි ස්වභාව ලක්ෂණයන් දක්වන්නට හැක්කේ නොවේද? එසේ වී අභිද්දීසීතඛඛ සභාවෝ-දැක්විය නොහැකි ස්වභාව යයි කුමක් නිසා කියන ලද්දේද?: රූප-නාමයන්ගේ ස්වභාවය දැක්විය හැකි බව සත්‍යය. එම නිසාම පාළි කථා ටීකාහි එසේ දක්වා ඇත්තේය. නමුදු එම දැක්වීම් මගින් දැන ගන්නා ධර්ම නියම ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන්, ඇස් පනා පිට දකයුතු නියම පරමාර්ථයන් නොවන්නාහ. පඨවි, සිත, එසස යන ලෙසට නම් වශයෙන් පමණක් දැනී නම් එය හුදු නාම ප්‍රඥප්තීන් පමණක්ම වන්නාහ. කකඛල = ගොරොසු ස්වභාවය, අරමුණ දැන ගන්නා ස්වභාවය, හැපෙන ස්වභාවය, යනාදී හැසිරීම් ස්වභාවයන් දැන්නේ නම් ආකාර පඤ්ඤානති පමණක් දැනගත්තා වන්නේය. සුණු-සන, ගොලයන් ලෙසට සටහන් ඇති ආකාරයෙන් වැටහෙන්නේ නම්, සණ්ඨාන සඤ්ඤානති වශයෙන් පමණක් දැනගත්තා වන්නේය. උපමාවක්:- පොත් වල ලියා දක්වා ඇති අකාරයට නිවාණයේ කුමන ස්වභාවයක් ඇත්තේ දැයි බොහෝ ඇසූ පිරු තැන් ඇත්තා දැනගනී. අනුන්ට ද කියාදෙයි. දේශනා ද කරයි. නමුදු අන්ධ පෘථග්ඡනයනට නියම මාගී-එල-නිබ්බාන යන අරමුණු කිසි කලෙකත් තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගත නොහෙන්නේය. නියම නිවනද ගොනුහු

ඥාණය තෙක් නොගිය තාක් කිසිවිටකත් අරමුණු කොට දන නොහැක්කේය. එම නිසා පෘථග්ඡනයන් දූත ගත්තා යැයි සළකාගන්නා මාගී-එල-නිවන ඇස්පනාපිට දූක ප්‍රත්‍යක්ෂයෙන් දූත ගන්නවා නොවේ. නියම පරමාර්ථද නොවේ. අනුසසව කණින් ඇසූ දේ, පරමපරා=සම්ප්‍රයානුකූල කථා, පිටක සමපහන-ලිඛිත පොත් වලින්, ශුද්ධ ලියැවිලි වලින් ගත් දේ, හය හේතු-න්‍යායට අනුව වශයෙන් දත් අර්ථය යනාදී ක්‍රමයට නාම ප්‍රඥප්ති, ආකාර ප්‍රඥප්ති, සණ්ඨාන ප්‍රඥප්තීන් පමණක්ම වන්නාහ. සෘජුවම ප්‍රකට වන මෙම සාධක උපමා මෙන් ලෝකීය නාම- රූප තුළද ඇස් පනා පිට නොදක, අනුන් දැක්වූ ක්‍රමයන්ට අනුව වටහා ගත් සියල්ල නියම පරමාර්ථ නොවේ. නාම ප්‍රඥප්ති, ආකාර ප්‍රඥප්ති, සණ්ඨාන ප්‍රඥප්ති පමණක් යැයි ද සළකා ගතයුතු.

ප්‍රත්‍යක්ෂය හා සුභය සම්බන්ධ කොට දැන ගැනීම

පෘථග්ඡනයන්ට වනාහි කාමාවචර-රූප-නාමයන් තමාගේ සන්තානයේ ප්‍රකටව පැනෙන නිසා, තම ඇස් පනාපිට දූක ගත හැක්කේය. ද්වාර හයෙහි ප්‍රකට වන නිසා තම ඇස් පනා පිටම දූකගත හැක්කේය. විපස්සනා භාවනා වැඩීමෙන් ද තම ඇස් පනාපිට දූතගත හැක්කේය. ධ්‍යාන ලාභි ඇත්තන්ට වනාහි මහග්ගත ධර්මයෝ ද තම ඇස් පනාපිට දූක ගත හැක්කේය. මෙලෙස දූතගත් වීට පොත්වල දක්වා ඇති පඨවි, සිත, එසස ආදිය මේ මේ ස්වභාවයෝ යැයිද, මේ ස්වභාවයෝම යැයිද, ධර්ම දේශකයාණන් වහන්සේලා දේශනා කරන පඨවි, සිත, එසස ආදිය මේ ස්වභාවයෝම යැයිද වශයෙන් සුභය සමග සම්බන්ධකොට ඇති සැටියෙන් දූත ගන්නේය. උපමාවක් ලෙස මිදි එල නොදන්නා පුද්ගලයෙකුට අනුන් කීදෙයක් ඇසීමෙන්ම මිදි එල රසය ඇති සැටියෙන් වටහා ගැනීමට නොහැක්කේය. තමා වශයෙන් වැළඳීමෙන්ම අනුන් කී ලෙසට මිදි එල රස මෙසේ යැයි ඇස් පනාපිට තත්‍වකාරයෙන් දූත ගන්නාසේය. මෙහිලා ලෝකුත්තර ධර්මයන් වනාහි ඉතා ගම්භීර නිසා පෘථග්ඡනයට දූත ගත නොහැක්කේය. ලෞකික ධර්මයන් ඇතිතාක් සියල්ලම වනාහි කාට නමුත් දූතගත හැක්කේ යැයි සළකා ගනී. නමුත් මෙලෙස නොසැලකිය යුතු බව වටහා දීමට මෙම මිදි එල රස උපමාව දැක්විය. ප්‍රතිසන්ධියේ පටන් අඤ්චු තැනැත්තා වණි සම්බන්ධයෙන් තත්ත්වකාරය නොදන්නා බව කලින් දැක්විය.

මෙලෙස ඇස් පනාපිට නොදන්නා කැනැත්තාට රූප- නාමයන්හි ස්වභාව ලක්ෂණයන් තත්ත්වකාරයෙන් වටහා දීම හුවා දැක්වීමෙන් හෝ දේශනා කිරීම මගින් සිදුනොවන බව දැක්වීමට අනු ටීකාවායඝීන් වහන්සේලා "ධම්මානං අභිදද්දිසිතබ්බ සභාවෝ" යි දක්වයි. රූප-නාමයන්ගේ නියම ස්වභාව ලක්ෂණයන් ගෙනහැර දැක්වීමක් කළ නොහැක්කේය. දැක්වුවත් දූතගත නොහැකි වන අතර ඇස් පනාපිට දැකීමෙන්ම තත්ත්වකාරය දූත ගත හැක්කේය. එලෙස දතයුතු ස්වභාවය නියම පරමාර්ථ ධම් යැයි කියනු ලැබේ. මෙය අවබෝධ කර ගැනීමට දුෂ්කරය, ගාම්භීරය, එනිසා නැවත නැවතත් සළකා බැලිය යුතුවේ.

යට දැක්වූ "පරමෝ උත්තමෝ අච්ඡරිතො අත්ථා" යන්න ටීකා ජෝ හි දැක්වෙන වචනාර්ථයෝය. මේ කථා වස්තු පාළි-අට්ඨ කථා-ටීකාවල දැක්වෙන වචනාර්ථයන්ට සමානය.

දුක්වන ආකාරය

"පරමෝ" පදය "උත්තමෝ" යැයි දැක්වීම වනාහි ව්‍යාකරණාත්ථ වශයෙන් සමාන කොට දැක්වීමකි. "උත්ථමතො" යන අට්ඨ කථා දැක්වීමට සමානය. අච්ඡරිතො යැයි දැක්වීම වනාහි "අච්ඡරිත භාවතො එව පරමෝ පධානො අත්ථො" යන අනුටීකා දැක්වීමට කෙළින්ම සමානය. ගැළපේ. "පරමෝ" යන පදය හා අභිධෙය්‍යත්ථ වශයෙන් සමාන බැවින් ද මෙසේ දක්වන බව සිතට ගත යුතුය. සමාන වන අකාරය වනාහි: සච්චිකට්ඨ පදය හා පරමත්ථ පදය ව්‍යාකරණානුකූලව පමණක් බෙදේ. වෙනස් වේ. අභිධෙය්‍යත්ථ දේශනා වශයෙන් වනාහි සමාන අර්ථ වේ. මේ පද දෙකම ස්කන්ධ, ආයතන, ධාතු, ඉන්ද්‍රිය යන 57ක් වූ ධම්මයන්ම විස්තර කරයි. මේවා සච්චික + අත්ථ, පරම+ අත්ථ යැයි බෙදා බැලුවහොත් අථ වශයෙන් පද සමාන බැවින් විශේෂයෙන් විස්තර කළ යුත්තක් නැත. "සච්චික" හා "පරම" යන පද දෙක අභිධෙය්‍ය වශයෙන් සමාන බව දැක්වීම පමණක් වැදගත් කාරණය වේ. සත්‍යය ධම්මයන් යනු ද 57 ක් වූ ධම්මයෝමය. පරම යන උතුම් ධම්මයෝ යනු ද 57 ක් වූ ධම්මයෝමය. එම නිසා ප්‍රධාන වශයෙන් එම පද දෙක සමාන වේ.

මෙලෙස කිවයුතු (අභිධෙය්‍ය) අර්ථ වශයෙන් සමාන නිසි"පරමෝ" පදය "සච්චිකෝ" යැයි ද දැක්විය හැක්කේය. "සච්ච මෙව සච්චිකං" යන අනුටීකා අදහසට අනුව සච්චික පදය හා සච්ච පදය අර්ථ වශයෙන් සමාන නිසා

සවේවා යන ලෙසට ද දැක්විය හැක්කේය. තව දුරටත් සත්‍යය යන අර්ථය දේශනා කරන නිසා සවිච්ඡික-සවච්ඡික පද දෙකම අර්ථය අතින් සමානභූත, යථාභූතභාව, තච්ඡ, අච්ඡිකථ, අච්ඡරිත ආදී කොට ඇති පද මාභීයෙන්ද දැක්විය හැක්කේමය. එම නිසා සවිච්ඡික ශබ්දය හා අර්ථය අතින් සමාන අච්ඡරිත ශබ්දය යෙදීමෙන් පරමෝ පද අර්ථයම වක්‍රව ටීකා ආවායඝීයන් වහන්සේ දැක්වීය.

පරමඤ්ච පදයේ නියම අර්ථය

දක්වන ලද අටු කථා, ටීකා යන සියල්ල සම්පිණ්ඩනය කළහොත් පරමඤ්ච යන පදයේ අර්ථය මෙසේ දතයුතුය. වනිමාන වශයෙන් දතයුතු චිත්ත-වෛතසික-රූප-නිබ්බාන යන අර්ථ සතර අච්ඡරිතව, ඇති සැටියෙන්, සත්‍යය බැවින් පරම ස්වභාවය නම් වේ. පරමඤ්ච නම් වේ. අර්ථය මෙසේ නිරවුල්ව තම සිතේ තහවුරුව නිදන් කොට ගතයුතුය.

මෙම පරමඤ්ච පදය කියන තැන "පරමඤ්ච යන්නෙහි අච්ඡරිත-නොපෙරලෙන- විනාශ නොවන අදහස ඇති බවත්, පඤ්ඤානි යන්නෙහි ච්ඡරිත-පෙරලෙන-විනාශවන-අදහස ඇති බවත් ඇත්තේය" යන්න පදනම් කොට, පරමාර්ථයන් විනාහි ලක්ෂණ වශයෙන් අච්ඡරිත යැයි ද, ආනිශංස වශයෙන් ද අච්ඡරිත යැයි ද, රූපයන් "රූපසති රූපං" යන කියමනට අනුව ච්ඡරිත වන බව දැක්වුව ද ලක්ෂණ වශයෙන් අච්ඡරිත යැයි ද ආදී ක්‍රමයන්ට බොහෝ ආවායඝීයන් විවිධ මත හා කල්පනා පහළ කරමින් දක්වා ඇත. ලියා ඇත. මෙසේ දැක්වීම් හා ලිවීම් කථා වක්‍ර අටු කථා හා ටීකාවන් සමඟ නොගැළපෙන බව දැක්වීම යුතුය. "අච්ඡරිත" පදය හා "අච්ඡරිතභාව" පදයෙහි අර්ථ සමාන වන ආකාරය පිළිබඳව සැලකිලිමත් නොවූ නිසාත්, අච්ඡරිත වචනයේ අර්ථය (බුරුම භාෂාවට අනුව) සාවද්‍ය යන අර්ථය ද දෙන බව නොසැලකීම නිසාත් මහා ටීකා හි අදහස වටහා ගැනීමට අපොහොසත් වීම අනුව තමාට හිතෙන ලෙසට කල්පනා කොට සුදුසු යැයි ලියා දැක්වූ අදහස්ම යැයි මේවා සලකා ගත යුතුය.

තවදුරටත් ටීකා විස්තර කළහොත්. ච්ඡරිත යන (බුරුම) වචනයට "වෙනස්වන, විනාශ වන" යන අදහසද "වැරදි ලෙස වටහාගත් " යන අදහස දැයි අර්ථ දෙකක් ඇත. එලෙසටම අච්ඡරිත යන වචනයේද " නොවෙනස් වන. විනාශ නොවන" යන අර්ථයද "නිවැරදි - සත්‍යය

ලෙස වටහා ගත්” යන අර්ථය ද යන අර්ථ දෙකක් දෙයි. සම්මා සම්බුද්දො පදයද (බුරුම බසින්) කියවා බලන්න. සමමා = අවිපරිත, සං = ස්වකීයව=ප්‍රත්‍යක්‍ෂ වශයෙන් බුද්දො = දන්නා තැනැත්තා සමමා සම්බුද්දො = අවිපරිත ලෙස ප්‍රත්‍යක්‍ෂ ලෙස දන්නා තැනැත්තා යන ලෙසටම සවිස්තර ලෙස බැලුව හොත්, අවිපරිත ලෙස දන්නා වූ තැනැත්තා හෙවත් ප්‍රත්‍යක්‍ෂ වශයෙන් දන්නා තැනැත්තා යන අර්ථ දෙයි. නමුදු අවිපරිත ලෙස දන්නා යැයි කී කළ කුමක් කියවෙයිද? ආවයඝීවරයකුගෙන් දූත උගෙන නොව තමාම දන්නා නමුදු වැරද්දක් දූතගත්තා නොවේ. නිවැරදිව, තත්ත්වකාරයෙන්ම දූතගන්නා යන්න සත්‍යය නොවන්නේද?. එම නිසා මෙහිලා පාළි භාෂාවෙහි අවිපරිත යන්න නිවැරදිව = වැරදි නැතිව යැයි දන යුතුවේ.

විපරිත=වරදවා ගත්, විපර්යාස වූ, මුල් තිබූ තත්ත්වයෙන් විකෘති වන්නා වූ යැයි මෙලෙස අර්ථයන්හි සම-විසම බව වේ. මෙම පද දෙකෙහි විරුද්ධ අර්ථ වන **අවිපරිණත**, **අවිපරිත** යන දෙපදයන් **අවිපරිත** යන එකම පදයෙන් බුරුම බසට පෙරළේ. නමුදු අර්ථය වශයෙන් නම්:

අවිපරිණත = වෙනස් නොවන, නොපෙරෙලෙන, මූලික ස්වභාවයෙන්ම දිගට පවතින

අවිපරිත = වෙනස් නොවන, වරද්දා නොගත් විපරිත නොවන, මූල තිබූ හැටියටම ඇති, අන්‍යාකාර නොවේ යන්නය.

මෙලෙස සම-විසම වෙත්. එම නිසා ටීකා ජෝ හි දක්වෙන **අවිපරිත**-වෙනස් නොවන, විපරිත නොවන (ඇති සැටියටම) යන මෙම නිවැරදි අර්ථය හොඳින් සිතට ගන්න. සිත තබා ගන්න.

මෙ පමණකින් සතුටට පත් නොවේ නම් සංඥා විපල්ලාස ආදී, පදයන්ගේ අර්ථය ද ටීකා ජෝ හි සමුච්චය පදයේ “**සමමා අවිපරිතතො පසසුතීහි සමමා දුට්ඨි**” යයි කියන තැන සමමා පදය **අවිපරිතතො** යි අර්ථ දැක්වීමද, අධ්‍ය කථා-ටීකා ස්ථාන බොහොමයක මේ **විපරිත** පදය භාවිතා කිරීමද සැලකිල්ලට ගන්න. දැක්වූ ආවායඝී මතයන්ට අනුව “ප්‍රඥප්තියම වෙනස් වන, පෙරෙලෙන, විනාශ වන බව” යන කථාව ද සම්පූර්ණයෙන් වැරදි කථාවකි. මක් නිසාද යත් ප්‍රඥප්ති කියන තැන උප්පාද, ධීති, භංගයෝද නැත. ඇත්ත වශයෙන්ම ප්‍රකටව නොමැති අතර එම නිසාම එහි

නොපෙරලෙන විනාශ නොවන තත්ත්වයක් නොපැනේ. තව දුරටත් පැහැදිලි කරන්නේ නම්, ඇති තාක් නාම ප්‍රඥප්ති, අර්ථ ප්‍රඥප්ති, වල පහළ විමක් නැත. පැවැත්මක් ඇත්තේද නැත. නැති වෙන්නේද නැත. ඇත්තටම, නිසැකවම හුදු අරමුණක්ම වන්නේය. මනුෂ්‍යයකුගේ නම ගැන සිතන්න. එම නම කොයි අවස්ථාවේ පහළ වේද? හිසෙහි පිහිටා සිටීද, ශරීරයේ පිහිටා සිටීද කුමන ස්ථානයක පිහිටා කොයි අවස්ථාවේ අභාවයට ගියේද?. සත්‍යය නම් එම නම ඇති වූයේද නැත. කොයි තැනැත්තෙක් පිහිටා සිටිනවා ද නොවේ. අභාවයට පත්වන්නේ ද නොවේ. සිතින් විමසා බලන- කල්පනා කරන- සිතේ පහළ වන අරමුණක් පමණක් නොවන්නේද?. මනුෂ්‍යයන් සියලු දෙනාම සිතට නොගනී නම්, අමතක කරන්නේ නම්, එම නම අභාවයට ගියා සේ වන්නේය. නමුදු විනාශ වී ගියා නොවේ. එම නිසාම සාරාසංඛ්‍ය කල්ප ලක්ෂ්‍යයකට පෙර පැවති සුමේද තාපස යන නම අද තාක් මනුෂ්‍යයන්ගේ සිත්වල ප්‍රකටව රැඳී පවතී. මෙලෙස ස්ත්‍රී, පුරුෂ, වළඵ, සරම ආදී නාම ප්‍රඥප්ති ඇති තාක්ද මනුෂ්‍ය නාම හා සමානම වෙත්.

ස්ත්‍රී, පුරුෂ, වළඵ, සරම ආදී වශයෙන් ව්‍යවහාර කරන පුද්ගල ප්‍රඥප්ති සන්ධාන ප්‍රඥප්තින්ට ද, මනුෂ්‍ය නම් මෙන් උත්පාදයත්, ධීනියත්, භංගයත් නොමැත්තේය. ඇත්ත වශයෙන්ම කොතැනකවත් ප්‍රකටව නොමැත්තේය. නමුදු දකින වණි රූප සියල්ල, අසන ශබ්ද රූප සියල්ල, දැනෙන පොට්ඨබ්බ රූප ආදී සියල්ලද සලකා ස්ත්‍රී, පුරුෂ, ආදී ව්‍යවහාර කරන ද්‍රව්‍ය වස්තු මෙන් ඇත්තටම පවතින්නා සේ පැනේ. දකින සිත්. අහන සිත්, ස්පර්ෂ කරන සිත් ආදියෙන් ඒ ඒ සන්ධාන පහළ වනු පිණිස කල්පනා කරන පසු සිත් වෙන් කොට ගත නොහැකි නිසා එලෙස ප්‍රකටව පැනෙන ආකාරය පෙර දක්වන ලදී. නමුත් ඒවා එසේ ප්‍රකට නොමැති බවද සංකේෂ්පයෙන් පෙරද දැක්වීය. මෙහිලා උපමාවක් දක්වන්නෙමි.

කරත්තය කියන වස්තුව තුළ ඇති රෝද, අලවංගු දණ්ඩ, බෝං ලීය, විය දණ්ඩ, ඇතිරිල්ල, ගරාදි යනාදී කොටස් ගලවා දැමුව හොත් කරත්තය යැයි කිව හැකි වස්තුවක් කැළම නොමැත්තේය. එසේම ස්ත්‍රී පුරුෂ ආදී වශයෙන් ව්‍යවහාර කරන රූප- නාම සන්නතියෙන් එම රූප- නාම, සියල්ල ඉවත් කළ හොත් ස්ත්‍රී- පුරුෂ- පුද්ගල ප්‍රඥප්තිය හා සන්ධාන

ප්‍රඥප්තීන් කැළම දැකිය නොහැක්කේය. කොතැනක ඇත්තේදැයි කිව නොහැක්කේය. එලෙසම වේ පාරක්, වැලි පාරක්, කොහු ලනුවක්, දිය පාරක්, ගසක් ආදී උපමාවන්ද සමග ගලපා සළකා බැලිය යුතුය

වේ පාරක් යැයි පැනෙන තැන වේයන් රාශියක් පමණක් ඇත්තේය. පාරක්, වැලක් වශයෙන් සටහනක් නොමැත්තේය. වේයන් සියල්ල ඉවත් කළ හොත් පාර, වැල දැක ගත නොහැක්කේය. එලෙසටම රූප- නාම රාශි, සන්නති පමණක්ම ඇත්තාහ. පුද්ගලයා යැයි නිත්‍ය රූප සන්ධානයක් නම් නොමැත්තේය. ඇතිතාක් රූප- නාම ඉවත් කළ හොත් ඒ ඒ සන්ධානයන් දැකිය නොහැකි බැවිනි. පසුව දක්වන උපමා අනුවද ගැලපෙනසේ සසඳා බලන්න.

වැලි මල්ලක් උඩින් එල්ලා එහි යටි පැත්තේ සිදුරක් කළහොත් වැලි ධාරාවක් වැටෙන සැටි දකගත හැක්කේය. වැලි මල්ල නැගෙනහිරට ඇද්දහොත් වැලි ධාරාව නැගෙනහිරට ඇදී යයි. නමුත් වැලි ධාරාවක් ඇත්ත වශයෙන් නොපෙනේ. වැලි ඇට පමණක් පවතින්නේය. වැලි ධාරාව නැගෙනහිරට ඇදී ගියා නොවේ. වැලිමල්ල, නැගෙන හිරට යමින්, යමින් වැලි කැට වැටුනා පමණි. එම වැලි අවසන්වීමෙන් හෝ මල්ලේ සිදුර වසා දැමීමෙන් හෝ වැලි ධාරාව නොපැනී ගියාද එම වැලි ධාරාව විනාශ වී යැයි නැතිව ගියා යැයි නොකිය හැක්කේය. මක්නිසාදයත් පෙළට වැටෙන වැලි ඇට මිස පැවතියා වූ වැලි ධාරාවක් වෙනමම නොතිබුන නිසාය. ඇත්ත වශයෙන් නම්, මෙම වැලි ධාරාව නැතිවී යාම වනාහි අලුතින් වැලි ඇට නොවැටීමම වන්නේය. මේ උපමාවට අනුව රූප- නාම රාශි හැර පුද්ගල ආදීන් වෙනමම, වෙන්- වෙන්ව නොපවතින බවත්, වෙනස් වෙමින් වෙනස් වෙමින් අලුතින්- අලුතින් පහළ වන රූපයන් හැර, චලනය වන අත- පය ආදියක් වෙනමම නැති බවත් රූප- නාමයන් අලුතින් පහළ වීමේ නතර වීමක් හැර, මිය යා හැකි පුද්ගලයන් වෙනමම නැති බවත් විමසුම් නුවණ යොදා බලන්න.

කොහු ලණුවක් යැයි කියන තැන කොහු කෙඳි පමණක්ම ඇත්තේය. ලණු සටහනක් වෙනම නොමැත්තේය. ලණුව කෙඳි වශයෙන් ලිහා දැමුව හොත් එම ලණු සටහන නොලද හැක්කේය. නමුදු ගොණු වූ කෙඳි මිටිය ගෙන අගලක් දෙකක් මහන ප්‍රමාණ ලණුවක් ඇතැයි භාර ගනී. බඹ දහයක්, රියන් දහයක් දිග යැයි ආදී ලෙසට භාරගනී. ඇත්ත නම් ඉතා සියුම්, කෙටි කොහු කෙඳි පමණක් ඇත්තේය. මෙපමණක් මහන මෙපමණ

දිග ලඟු සටහනක් වෙනම නොමැත්තේය. මේ උපමාව මගින්ද සාරයක් නොමැති රූප -නාමයන් නමුත් පැයක්, දිනයක්, මාසයක්, වසරක් වශයෙන් කල් පවතින වයස්ගත පුද්ගලයෙක් නොමැති බවද සංසන්දනාත්මකව වටහා ගන්න.

ගඟෙහි යම් ප්‍රමාණයක තිබුණ ජලය පහළට ගලා යයි. එම ස්ථානයට අලුතින් අලුතින් ජලය එමින් පවතී. එම නිසා එම ගඟ දිය ප්‍රවාහය සදාකාලිකව පවතින්නාක් මෙන් පෙනේ. නමුදු යම් එක තැනකට අවධානය යොමු කොට බැලුවහොත් ප්‍රථමයෙන් දකිනලද ගඟ දිය එකකි. දෙවනුව දකින දිය වෙන එකකි. එලෙසටම වෙන වෙනම පෙනේ. මේ උපමාවට අනුව "එක් ස්ත්‍රියක්ම, පුරුෂයෙක්ම සෑමකල්හි දකිමින් සිටී, සෑම කල්හි ඇසුරු කරමින් සිටින්නේයැයි" හැඟෙන සන්තති ප්‍රඥප්තිය ප්‍රකට ලෙස ඇත්තටම නොමැති බව නුවණින් සලකා බලන්න.

ගසේ උපමාවෙහි කඳ, මහ අතු, කුඩා අතු ඉති, පත්‍ර ආදිය වෙන වෙනම පැනේ. මහා ගසක සටහනක් වෙනම නොමැත්තේය. එසේම කඳ ආදිය, වෙන් කළහොත් ගසක සටහනක් වෙනමම දැක ගත නොහැක්කේය. තව දුරටත් සදා හරිත ගස් වල අලුත් කොළ පරණ කොළ මාරුවීම අප්‍රකට ය, අලුත් කොළ පහළවීමක් ක්‍රමයෙන් පරණ වීමක් සෑම කල්හි සිදුවේ. එවැනි ගස්වල හරිත වණි පත්‍ර සෑමදා පවතින ලෙස පෙනේ. නමුත් පැරණි කොළ හැලීයාම ද අලුත් ද එ දැමීම ද සලකා බලා එම හරිත පත්‍ර රාශිය සෑමදා එලෙස පැවතීමත් නොමැති බව දනගතහැක. මේ උපමාව මගින් සමූහ, සන්ධාන, සන්තති යන ප්‍රඥප්තීන් නිසැකවම නොමැති බව සලකා බලා වටහාගන්න.

දක්වන ලද විවිධ උපමාවන් මගින් නැවත නැවතත් ගළපමින් සලකා බලන්නේ නම් "ස්ත්‍රී- පුරුෂ ආදී ද්‍රව්‍ය රූප ප්‍රඥප්තීන් ද පුද්ගල නම් මෙන්ම පහළ වන කාලයකුදු නැති, නැතිවීමකුදු නැති, කොයි තැන හෝ ප්‍රකටවම වෙනමම පැවතීමක් ද නැති බවත්, කල්පනා වෙන සිතේ පැන නගින හුදු අරමුණක්ම වන බවත් " කාටත් හොඳට වැටහී යනු ඇත. එම නිසා ප්‍රඥප්ති යන්න "විපරිත භාවයට පත්වීමකුදු නැති ප්‍රකටව නොපැනෙන බවම ඇති" දෙයක් යැයි හොඳට සිතට ගතයුතු වේ.

සාරය කෙටියෙන්:- නියම රූප- නාම ආදී වන්නා වූ පරමාථී ධර්මයන් අතුරින් නිවන වනාහි අසංඛත පරමාථීය වේ. කිසියම් හේතු ධර්මයකින්

පහළ නොකරන, පහළ කළ නොහැකි ධර්මයක් යැයි මෙයින් අදහස් කරනු ලැබේ. එම නිසාම ඇතිවීම්-නැති වීම් දෙකෙන් තොර සදාකාලික ස්ථිර, නිව්ව, ධූව, ධර්මයක්ම වේ. ඉතිරි පරමාර්ථ ධර්මයන් සියල්ල සංඛත පරමාර්ථයෝය. අදාළ හේතු ධර්මයන්ගෙන් ඇති කරන පහළ කරවන ධර්මයන් යැයි කියනු ලැබේ. එම නිසාම ඇත්තටම ඇතිවන-නැතිවන බව ඇති නිසා අනිවිච්ච ධර්ම, අධූව ධර්මයන් ම වෙත්. එම සංඛත පරමාර්ථයන් අජ්ඣන්තික-බ්හිද්ධා සන්තාන දෙකෙහිම උප්පාද, ධීනි, භංග වශයෙන් ඇත්තටම පහළ වුනා ද වන්නේය. පහළ වෙමින් ද පවතින්නේය. අනාගතයේ පහළ වීමද වන්නේය. එම නිසා 'සන්තාන දෙකක් හි ඇත්තටම පහළ වූද, පහළ වෙමින් පවතින්නා වූද, මත්තට පහළ වන්නා වූද, යන ගණයට ද නොවැටෙන, නිවන ද නොවන, සිතේම පහළ වන අරමුණු සියල්ලම ප්‍රඥප්ති ධර්මයන්ම වන්නාහ. විවිධ මත්‍රණයන්ට ආමන්ත්‍රණය කරන, නම් කරන, ප්‍රඥප්ති-නාම ප්‍රඥප්ති නම් වේ. එම නම් මගින් දනගන්නා විවිධ ද්‍රව්‍යයන්, වස්තූන් අනන්‍ය පඤ්ඤානි නම් වේ.

පැහැදිලි කිරීමක්

රූපාරම්මණ යන පාළි නම ව්‍යවහාර සිංහලයෙහි රූප අරමුණු ලෙස ගැනේ. ඇතිනාක් එම රූප අරමුණු වනාහි සිතන කල්පනා කරන සිතුවිලි වලට ප්‍රකට වන අරමුණු වෙත්. අජ්ඣන්තික සහ බ්හිද්ධා සන්තානයන්හි පහළ වූයේ ද නොවේ. පහළ වෙමින් පවතින්නේ ද නොවේ. මතු පහළ වන්නේ ද නොවේ. තවදුරටත් කොයිම ස්ථානයකවත් ප්‍රකටවම පිහිටා සිටින්නේදැයි ඇස් පනාපිට දැක නොහැක්කේය. එම නිසා නාම ප්‍රඥප්ති නම් වේ. පරමාර්ථ නොවේ.

එම නාම ප්‍රඥප්තීන් මගින් දැක්වෙන, ගම්‍යවන වස්තූන්හි වනාහි ඇසින් දැක ගත හැකි ස්වභාවය ඇත්තේය. එම ස්වභාවයම දැකීමින් පවතින කාලය, දැක විපස්සනා භාවනා කරන කාලය, දුටුදේ නැවත සිහියට නඟින කාලය, කල්පනා කරන කාලය යන කාලයන් ඇස් පනාපිට දන හැක්කේය. මෙලෙස ඇස් පනාපිට දැකිය හැකි එම රූප නියම පරමාර්ථ ධර්මයෝය. මෙලෙස ඇත්තටම නොදැක්කා වූ දැක අරමුණු නොකලා වූ, හුදෙක් මනා කල්පිත වූ සිතීම් මාත්‍රයක් වූ වණි-රූප වනාහි නාම ප්‍රඥප්ති, ආකාර ප්‍රඥප්ති, සණ්ඨාන ප්‍රඥප්ති, යන ප්‍රඥප්තීන් අතරින් එක ප්‍රඥප්තියක්ම වේ. ශුද්ධ පරමාර්ථ නොවන්නාහ. මක්නිසාද යත්, එවැනි අරමුණු අජ්ඣන්ත-

බිහිදවා යන සන්තාන දෙකේහි ඇත්තටම සිදුවූ, සිදුවෙමින් පවතින, සිදුවිය හැකි දේවල් නොවේ, “ කොතැනක ප්‍රකටව පවතින්නේ දැයි” ඇස් පනාපිට දැන නොහැකිය. උපමාවක් ලෙස, හොල්මන් වලට බිය පුද්ගලයෙකු ඇත්තටම එවන්තක් නැති නමුදු ආසන්නයේ ලග පාත බියජනක හොල්මනක් ඇති සේ හඹී. නින්දේදී සිහින දැකින්නාට කිසිදාක හමු නොවූන අරමුණක්, ඇත්තටම ඇත්තා සේ පෙනී යා හැක්කේය. නමුදු එවැනි පුද්ගලයන්ට ප්‍රකට වූ එම අරමුණු ඇත්තටම නොමැති වූ, මනා කල්පිත දේවල්ම වන්නාහ. මනස්කාර පමණක් වන්නේය. එම නිසා මෙසේ සිතෙන්නේම නිර්මාණයවී පහළ වන සියලු අරමුණු ප්‍රඥප්ති කොටසට ලා සළකා ගත යුතුවේ.

වකඛු ප්‍රසාද නම් වූ ඇසේ ඔපය- වකඛු විඤ්ඤාණය- දැකීම, සද්ද ආරම්භණය- සද්දය- සෝත ප්‍රසාදය නම් වූ කතේ ඔපය- සෝත විඤ්ඤාණය- ඇසීම යනාදී ඇතිතාක් නම් ද ප්‍රඥප්තීන් ය. ඇස් පනාපිට දැකයුතු ස්වභාවය සියල්ලම **හිඛබහතිත පරමතථ** හෙවත් නියම පරමාර්ථයන්ය. සිතෙහි පහළ වූ දේවල් සියල්ලම යම් ආකාරයක ප්‍රඥප්තියක් යැයි සළකා ගන්න. යෑම, සිටීම, හිඳීම, හෙවීම, නැවීම, දිගහැරීම, යනාදී ඉරියව්- ක්‍රියා වල නම් ද ප්‍රඥප්තීන්ම වන්නාහ. එම නම් මඟින් යෑමට කැමති සිත, හා එම සිත් නිසා පහළ වන්නා වූ රූපයන් දක්වන බැවින් **විජජමාන පඤ්ඤහති, තජ්ජා ප්‍රඤ්ඤහති** නම් වේ. මෙහිලා ධාතුවකට ක්‍රියා යන න්‍යාසනයට අනුව විත්ත වෛතසික, රූප ධම් පමණක් ගැනෙන බව ඤාණවත්තයන් විසින් සළකා ගනිත්වා. නමුදු එම ප්‍රඥප්තීන් මාර්ගයන් දැන යුතු අර්ථය වනාහි සාමාන්‍ය පුද්ගලයන් දැනගන්නා අර්ථය හා විපස්සනා යෝගාවචරයන් විසින් දැනගත අර්ථය ද වශයෙන් දෙකකට බෙදේ.

සාමාන්‍ය පුද්ගලයන් දැනගන්නා ආකාරය

සාමාන්‍ය පුද්ගලයා “මම යමි, මම සිටිමි, මම හිඳිමි, මම හොවිමි, මම නැවෙමි, අත- පය නවමි”යි යන ලෙසට විඳින මමෙක් , අත්- පා වල රූ සටහන්ද සහිතව දැනගන්නේය. මෙලෙස දැනගන්නා අර්ථය වනාහි හුදු පුද්ගල ප්‍රඥප්ති, සණ්ඨාන ප්‍රඥප්තීන්ම වෙත්. පරමාර්ථ නොවේ. මක්නිසාද යත් යෑමට කැමති සිත හා යන රූප ආදියන් හැර, මමෙක්, රූ සටහනක් වශයෙන් වෙන් වෙන්ව නොපැහැණෙන බැවින් විපස්සනා ඤාණ ආදියෙන්

ඇස් පනා පිට නොදැකිය හැක්කේය. මේ වනාහි නිසැක නොවන්නාවූද, ප්‍රත්‍යක්‍ෂ වශයෙන් නොදන හැකි ධර්මයක් වන බැවිනි. මෙහිලා විජ්ජාමාන ජඤ්ඤානි, භජජා ජඤ්ඤානි මඟින් දන යුතු වූ අර්ථයම පරමාර්ථ වන්නේ නම් කුමක් නිසා ප්‍රඥප්ති නම් වන්නේද යත්: ඒවායේ දැනීම යන්න මනසිකාර ශක්ති ප්‍රමාණය අනුව සිදුවන නිසාය. රූප- වේදනා- පඨවි ආදී විද්‍යාමාන ප්‍රඥප්තින් බුදුරජාණන් වහන්සේ පහළ විමට කලින්ද ව්‍යවහාරයේ පැවතින. එම කාලයේ එම ප්‍රඥප්තින් මඟින් සියුම් වූ පරමාර්ථයන් දන හැකි වුවා නොවේ. වැඩි වශයෙන් සංශ්ඨාන ප්‍රඥප්තින් පමණක් දන හැකි විය. අද කාලයේද බෞද්ධ ඥාණවන්තයන් එම ප්‍රඥප්තින් මගින් තම මනසිකාර ශක්තියේ හැටියට සංශ්ඨාන ප්‍රඥප්තින් ආදිය පමණක්ම දනගන්නාහ. එම නිසා “විද්‍යාමාන ප්‍රඥප්ති මඟින් පරමාර්ථ පමණක්ම දන ගත හැක්කේ” යැයි ඒකාන්ත කොට දැක්විය යුතු නොවේ.

විපස්සනා යෝගීන් දැනගන්නා ආකාරය

පහළ වන මොහොතේහිම රූප-නාමයන් අඛණ්ඩව මෙනෙහි කරන යෝගී තෙම ඥාණය මුහුකුරා ගිය විට යාමට කැමති සිත, (වේතනාව) ද දැනගනී. එම සිත නිසා පියවරෙන් පියවර අතරක් නැර වෙනස් වන රූපයන්ද දැන ගනී. පෙර පෙර වෙනස් වීම් පසු පසු වෙනස් වීම් තෙක් නොඑළඹ බිඳි බිඳි සන්නතියක් ලෙස යන අයුරු දැන ගනී. එම නිසා “මම යම්” යන්න කථා ව්‍යවහාර මාත්‍රයක් පමණි. යන්නාවූ ‘මමෙක’ නොමැත්තේය. යෑමට කැමති සිත හා වෙනස් වන රූප සන්නතිය පමණක් ඇත්තේ යැයි” ප්‍රත්‍යක්‍ෂ ඥාණයෙන් විනිවිද දැනගනී. නවතින විට නැවතිමට කැමැති සිත දැනගනී. මෙහොතකින් අනෙක් මොහොතකට නොයන එම රූප බිඳි බිඳි යන ආකාරයද දැනගනී. එම නිසා ‘මම නවතිමි’ යන කථාව හුදු ව්‍යවහාර මාත්‍රයක් පමණි. නවතින ‘මමෙක’ නොමැත්තේය. නතර වීමට කැමැත්ත හා නරතවී සිටින ඉරියව්ව යන සන්නති ස්වභාවයක් පවතී” යයි ස්වකීය ඥාණයෙන් නිසැකව දැන ගනී. නවන විට නැවීම කැමති සිතද දැනගනී. එම සිත නිසා ඇතුළට පියවරෙන් පියවර නැවී එන අකාරය විනිවිද දැනගනී. පියවරකින් තව පියවරකට නොපැමිණ බිඳි බිඳි යන බව දැනගනී. එම නිසා ‘අන නැවීම, පා නැවීම, මගේ නැවීම’ යන කථාව ව්‍යවහාර මාත්‍ර පමණි. නැවිය හැකි අතක්, පයක්, මමෙක නොමැත්තේය. නැවීමේ කැමැත්ත හා නැවීම වනාහි පියවරෙන් පියවරට සම්බන්ධ වන සන්නතියක් පමණකි...” යැයි ප්‍රත්‍යක්‍ෂ ඥාණයෙන් තහවුරු ලෙස දැනගැනීම වන්නේය.

හිඳගන්නා අවස්ථාවේදීද, හොඳින්, දිග හරින අවස්ථාවන්හිදීද දැනගන්නා ආකාරය ද පෙර දැක්වූ ආකාරයටම යැයි වටහා ගනින්නවා. මෙලෙස දැන යුතු අර්ථය වනාහි නියම රූප- නියම නාම- **ඛිඛිභභිත පරමතථ** නියම පරමාථයෝම වන්නාහ. මක්නිසාද යත් පවචකඛ විපස්සනා ඤාණය මගින් මේවා ඇති සැටියෙන් ඇස් පනා පිට දැකයුතු අර්ථ ස්වභාවයෝම වන බැවින්ය. මෙය වනාහි **තජ්ජා පඤ්ඤානති** යන තැන පරමාථ හා ප්‍රඥප්ති බෙදා දක්වන ආකාරයයි.

ඉති, පුරුෂ, හස්ථ, පාද, සට, පට යනාදී පාළි නාමයන්ද, ස්ත්‍රී, පුරුෂ, අත් පා, කලය, සරම යන සිංහල නම් ද, යන මේ සියල්ල හුදු නාම ප්‍රඥප්තීන්ම වෙත්. ඇත්ත වශයෙන්ම නොපවත්නා වූ ප්‍රකට නැති, ස්ත්‍රී ආදී වූ සංස්ථාන ආදියම හුවා දක්වන බැවින් **අච්ඡමාන පඤ්ඤානති** නම් වේ. මෙම ප්‍රඥප්ති මගින් දැකයුතු ස්ත්‍රීය- පුරුෂයා යන සවිඤ්ඤාණ දේවල් අත්, පා, කළ, රෙදි යන ද්‍රව්‍යය සටහන් යනාදිය ද ප්‍රත්‍යක්ෂ කළ නොහැකි ධර්මයෝම වන්නාහ. නොදැක හැකි අර්ථයෝය. එම නිසා **අස්ථ පඤ්ඤානති** ස්වභාවයෝම වේ. ඇස්පනා පිට ප්‍රත්‍යක්ෂ කළ නොහැකි ධර්මයෝම වන්නාහ. නොදැකිය හැකි අර්ථයෝය. එසේ වන්නේ ස්ත්‍රීය, පුරුෂයා, ආදි ලෙස හඟින එම විස්තූන් නියම රූප- නාමයන්ගේම රාශියක්- සන්‍යක් වන නිසාය. එම රූප නාමයන් විනිවිද දක්නා අවස්ථාවේදී එහි වණි- රූපයම දැක ප්‍රත්‍යක්ෂ කළ හැක්කේය. ස්ත්‍රීය, පුරුෂයා ආදිය, ඇස් පනාපිට දැකිය නොහැක්කේය. එසේම අසන අවස්ථා ආදියේදී ශබ්ද රූපය පමණක් අසා, ගන්ධ රූපය පමණක් ආඝ්‍රාණය කොට, රස රූපය පමණක් විඳ, ඇස් පනා පිට ප්‍රත්‍යක්ෂව දැක හැක්කේය. හැපෙන අවස්ථාවේහි කර්කෂ වූ හෝ මාදු වූ පඨවි රූපය, උණුසුම්- සිසිල් බව නම් වූ තේජෝ රූපය, තදවන- වලනය වන වායෝ ධාතු රූපය යන මේවා පමණක් පහසු ලැබ ඇස් පනාපිට දැක ගත හැක්කේය. මෙලෙස දැනගත්තද ප්‍රත්‍යක්ෂව දැනගන්නා නොවේ. කලින් දුටු මතකයෙන් හා සිතීන් පමණක් ආදියෙන් දැනගන්නවා පමණි. මෙයට අමතරව ස්ව සන්තානයේ පහළ වන්නා වූත්, පහළ වුනා, වූත් රූප නාමයෝ තත්වූ ආකාරයෙන් ප්‍රත්‍යවේක්ෂා කරන **පටිසංධාන ඤාණය** මගින්ද ඇස් පනාපිට දැක හැක්කේය. මනසිකාරය පවත්වන විපස්සනා ඤාණයෙන්ද ඇස් පනාපිට දැක හැක්කේය. මනසිකාරය පවත්වන විපස්සනා ඤාණයෙන්ද ඇස් පනාපිට දැක ගත හැක්කේය. එම **පටිසංධාන ඤාණ, විපස්සනා ඤාණ** මගින් ස්ත්‍රීය, ආදී අර්ථ ඇස් පනාපිට

නොලබන බැවින්, නොදකින බැවින් එම ධර්ම නිසැකවම නොවන බව තීරණය කළ හැක්කේය. එම නිසා බලව විපස්සනා ඥාණය සහිත පුද්ගලයන්ගේ “පරමාථ මතු වී නම් ප්‍රඥප්ති යට යැයි” යන ඥාණ වන්තයන්ගේ ආප්තෝපදේශයට අනුව නියම පරමාථ රූප- නාමයන්ම ප්‍රකටව දැනගනී. ප්‍රඥප්තීන් වනාහී සත්‍ය වශයෙන් ප්‍රකට නොමැති ධර්ම වශයෙන්ම දකී, දනී. “මෙවැනි විපස්සනා ඥාණ තවමත් පහළ නොවූ පුද්ගලයන්ට ප්‍රඥප්තීන් මතු වී නම් පරමාථ සැඟවී ගනී” යන එම ඥාණ වන්තයන්ගේ ආප්තෝපදේශයට අනුව ප්‍රඥප්තීන්ම ප්‍රකටවම පැනේ. නියම පරමාථ රූප- නාමයන් සැඟවී ගනී. එම නිසා සාමාන්‍ය පුද්ගලයෝ ස්ත්‍රී, පුරුෂයා, ආදී වස්තූන්- ද්‍රව්‍යයන් ප්‍රකටව ඇත්තේම යැයි ගෙන ඇස් පනාපිට දැනගත්තා සේද- වණි දැකීම ආදියෙන් රූපාකාරයන් සිතින් සිතාගෙන, නාමයන් විශේෂයෙන් අදහා ගෙන දැන ගන්නා දේ එලෙසටම පිළිගනී. පෙර සිත පසු සිත වශයෙන් වෙන් කොට නොදන්නා නිසා මෙසේ අදහා ගන්නා බව පෙර විස්තර කරන ලදී. මෙය වනාහී අවිජ්ජමාන විෂයෙහි පරමාථ හා ප්‍රඥප්ති වෙන් කොට දක්වන ආකාරයයි.

පරමාථ හා ප්‍රඥප්ති බෙදා දැක්වීම තිබිය යුතුය.

විපස්සනාවේ අරමුණ

මෙතැන් පටන් විපස්සනා කළ යුතු ධර්මයන් වෙන්කොට දක්වන්නෙමු. නාම- රූප පරිච්ඡේදය ආදියෙන් පටන්ගෙන නියම විපස්සනා ඤාණ පහළ කරගැනීමට, යෝගාවචර තෙමේ, පෙන්වන ලද පරමාථ හා ප්‍රඥප්ති යන දෙක අතරින් නියම පරමාථ රූප- නාම මත පමණක් භාවනා කළ යුතුවේ. ප්‍රඥප්තීන් කිසිවක් මත භාවනා නොකළ යුතුය. පරමාථ රූප-නාමයන් තුළින්ද ලෞකික ධර්මයන් මත පමණක්ම භාවනා කළ යුතුයි. ලෝකෝත්තර ධර්ම මත භාවනා නොකළ යුතුය. හේතුව වනාහී, තවම නොපැමිණි - නොලද ධර්මයන් නිසා ලෝකෝත්තර ධර්මයන් පෘථග්ජනයනට ස්වභාව ලක්ෂණාදිය ඇති සැටියෙන් ප්‍රකට නොවන නිසාත්, ආර්ය පුද්ගලයන් වනාහි තත්ත්වකාරයෙන් දන්නා නමුත් ලෝකෝත්තර ධර්ම මත භාවනා කිරීම මහත් ප්‍රයෝජනයක් නොදෙන නිසාත්ය. තවදුරටත් විස්තර කළහොත් ලෞකික ධර්මයන් මත භාවනා කිරීම, එම ධර්මයන් මත පහළවන නිව්ච- සුඛ- අත්ත යැයි වරදවා ගන්නා කෙළෙස් බැහැරකිරීමට හැකි වීමේ ප්‍රයෝජනයයි. ලෝකෝත්තර ධර්ම මත මෙලෙස වරදවා වටහා ගන්නා සුළු කෙළෙස් පවා නොමැත්තේය. එම නිසා ඒවා මත භාවනා කළේ වී නමුත් කෙළෙස් දුරු කිරීම වැනි ප්‍රයෝජනයක් නොලැබේ. උපමාවක් ලෙස පොළොව සමතලා කරන්නකු උස්තැනින් පහත් තැනට පස් දමීමෙන් පොළොව සම කිරීමේ ප්‍රයෝජනය ලබයි. ප්‍රකෘතියෙන්ම සමතලා වූ පොළොවක් මත එසේ කිරීමෙන් ප්‍රයෝජනයක් ලැබිය නොහැක්කේය. මේ නිසා විශුද්ධි මාර්ගයේ (223) **අහධිගහතා** යැයි හේතු දක්වයි. එහි, තවමත් අවබෝධ නොකළ නිසා භාවනා නොකළ යුතු යැයි අර්ථය ගෙන දේ. ඒ පෘථග්ජනයන් සලකා දක්වන ලද කථාවකි. දීඝ නිකාය ටීකා (530) හි **අවිසයතා, විසයතෙතපි ච පයොජනාභාවතො** යැයි ආර්යන් වහන්සේලාත් ඇතුළත් කොට සම්පූර්ණ ලෙස අර්ථය දක්වයි. ලෝකෝත්තර ධර්මයන් වනාහි අරමුණු කිරීමට සුදුසු ධර්මයන් නොවන නිසා ඒ මත පෘථග්ජනයන් භාවනා නොකළ යුතු අතර ආර්යයන් වහන්සේට අරමුණු කළ හැකි නමුත් එල ප්‍රයෝජනයක් නොමැති නිසා නැවත භාවනා නොකළ යුතුයි යන්න අදහසයි.

විපස්සනාව පව්වකඩ, අනුමාන වශයෙන් දෙයාකාරය. ඒ කුළ පහළ වූ රූප- නාමයන් අතින් ගෙන බලන්නා සේ මෙනෙහි කොට ඇස් පනාපිට දත හැකි ඥාණය පව්වකඩ විපසසනා නම්වේ. මේ පව්වකඩ විපසසනාව මගින් ඇත්තටම පහළ වන- බිඳෙන නියම නාම- රූපයන්හි ස්වභාව ලක්ෂණයන් ආදිය ඇති සැටියෙන් දැකගනී. ඇතිවන- නැතිවන අනිච්ච ලක්ෂණයන් ආදියද ඇති සැටියෙන් දැනී. එම නිසා විපස්සනා යෝගීන් භාවනාවේ ආරම්භයේ සිටම අනුලෝම ඥාණය තෙක් මේ පව්වකඩ විපසසනාවම අඛණ්ඩව අතරක් නොතබා වැඩිය යුතුය. නාම- රූප පරිච්ඡේද ඥාණය ආදී උසස් උසස් ඥාණයන් පාසා පව්වකඩ විපසසනාව බලවත්ව සම්පූර්ණ වන කල්හි පෙර ඇස් පනාපිට දත නොහැකි වූ රූප- නාමයන්ද, ඇස් පනාපිට දූනගත් රූප- නාම සමග ගළපමින් සිතා ගැනීමේ හෝ තීරණය කිරීමේ ඥාණයන් පහළ වෙත්. මෙය අනුමාන විපසසනා නම් වේ. මෙම අනුමාන විපසසනාවට අජ්ඣතන-බහිදධා, අනිත-අනාගත-පච්චුප්පනන වන්නාවූ ලෞකීය ධර්ම සියල්ල අරමුණු කළ හැක්කේය. නමුදු පව්වකඩ විපසසනාවේදී මෙන් රූප-නාමයන්ගේ ස්වභාව ලක්ෂණාදිය ඇත්තටම ඇති- නැති වන ආකාරය අරමුණු කොට දූන ගන්නවා නොවේ. විශේෂ ව්‍යාපාර කොට වැඩිය හැකි ඥාණයන් නොවේ. පව්වකඩ ඥාණයන් මුහුකුරා ගිය විට ඉබේම ස්වයං සිද්ධව පහළ වන ඥාණයන් වන්නාහ. එම නිසා මින් මතු පව්වකඩ විපසසනාවේ අරමුණු පමණක් විග්‍රහකොට දක්වන්නෙමු.

ලෞකීය ධර්මයන් අතරින් නෙවසඤ්ඤා-නාසඤ්ඤා ධ්‍යානය මත, ආදිකම්මිකයාට විපස්සනා කළ නොහැක්කේය. එම ධ්‍යානය ඉතා සුක්ෂම නිසා සාරිපුත්‍ර ස්වාමීන් වහන්සේටද හොදින් ප්‍රකට නොවූහු බව අනුපද සූත්‍රයෙහිලා දැක ගත හැක. මහග්ගන ධර්ම මත ධ්‍යානලාභී පුද්ගලයන්ට පමණක් ප්‍රත්‍යක්ෂ ලෙස භාවනා කළ හැක්කේය. ධ්‍යානලාභී නොවන්නන්ට විපස්සනා කළ නොහැක්කේය. මනසිකාරයට නැංවිය නොහැක්කේය. මක්නිසාද යත් තම සන්නානසයේ පහළ නුවූ ධර්මයන්ගේ ස්වභාව ලක්ෂණාදිය පහළ වූ ධර්මයන්ගේ මෙන් හොදින් ප්‍රකට නොවන නිසාය. මෙහිලා අහධිගතනා = සාක්ෂාත් නොකළ බැවින් ලෝකුත්තර ධර්මයන් මනසිකාරයට ලක්කළ නොයුතු යැයි යන අධ්‍යාකථා විචරණය සමාන වේ. එම නිසා මහා ටී. බු (2/353) හි ලාභිනො එව මහගගතචිතතාහි සුපාකථාහි හොහති යැයි දක්වයි.

- මහගහන චිතතානි = මහගහන සිත්
- ලාභිනො ඵච = සාක්ෂාත් කළ තැනැත්තාටම, ලැබූ වනටම
- සුපාකවානි = පව්වකඩ ඥාණ භාවනා කළ හැකි ලෙසට හොඳින් ප්‍රකට බව
- භොහති = වෙන්

මෙම ටීකාවෙහි අවධාරණාර්ථය ඇති “ඵච” පදය හා “සුපාකවානි” යන පදය මගින් ධ්‍යාන ලාභී පුද්ගලයනට පමණක් මහග්ගහ සිත් හොඳින් ප්‍රකටවේ යන අර්ථය දක්වයි. මෙලෙස දැක්වීමේදී “හොඳින් ප්‍රකට වේ” යන අර්ථය ධ්‍යාන ධර්මයන්හි ස්වභාව ලක්ෂණයන් ආදිය ඇති සැටියෙන්ම පව්වකඩ ඥාණයෙන් දැන ගත හැකි ලෙසට ප්‍රකට වේ යන්න අදහසයි. ‘හොඳින් ප්‍රකට නොවේ’ යන තැනද පව්වකඩ ඥාණය මගින් දැනගත හැකි ලෙසට ප්‍රකට නොවේ, අනුමාන ඥාණ මගින් දැනගත හැකි තරමට පමණක් ප්‍රකට වේ යනුයි. එම නිසා ධ්‍යාන නොලැබූ තැනැත්තාට මහග්ගහ ධර්ම භාවනා කළ නොහේ. කාමාවචර ධර්ම මත පමණක් භාවනා කළ යුතුවේ. නමුදු කාමාවචර ධර්මයන් මත පව්වකඩ ඥාණයන් මුහුකුරා ගිය කල මහග්ගහ ධර්මයන් මතද අනුමාන ඥාණයන් පහළ වේ. එම නිසා “මනසිකාරය පැවැත්විය යුතු සංස්කාර ධර්ම සමහරක් අතහැරේ” යැයි යන්න සත්‍ය නොවේ. කාමාවචර ධර්මයන් තුළින් ප්‍රකට රූප- නාම යන මත පමණක් මනසිකාරය පැවැත්විය යුතුවේ. අප්‍රකට ඉතිරි රූප- නාමයන් වනාහි පොත පත දැනුම- සුතමය ඥාණය අනුව අනුමාන කොට භාවනා නොකළ යුතුය. පහත සඳහන් පාළිය විසුද්ධි මග්ග (457) දැක්වීමයි.

යෙපිච සම්මසනුපගා තෙසු යෙ යසස පාකවා භොහති සුඛෙත පරිගහහං ගච්ඡන්ති, තෙසු තෙන සම්මසනං ආරභිතඛබ්බං

- ච = ලොකුත්තර පමණක් භාවනා නොකළ යුතු ධර්ම මත නොව
- යෙ සම්මසනුපගා = සම්මසේසනයට ගැලපෙන්නා වූ යම් ලොකී ධර්මයෙන්
- සන්ති = ඇත්තේද,
- තෙසුපි = එකී ලොකී ධර්මයන් තුළින් ද
- යෙ = යම් රූප නාමයන්
- යසස = යම් කෙනෙකුට

- පාකටා හොනති = ප්‍රකට වේද
- සුඛෙහ පරිගහහං = කල්පනා නොකරම පහසුවෙන් පරිග්‍රහ කරන තැනට
- ගවජති = පත්වේද
- තෙසු = නිසැකව පහසුවෙන් පරිග්‍රහ කළ හැකි එම නාම-රූප මත
- තෙන = එම පුද්ගලයා
- සම්මසනං = සම්මග්‍යය
- ආරහිතඛිං = ආරම්භය කළ යුතුවේ

රූප 28 තුළින් නියම පරමාථී රූප වන රූප- රූප යන්තද කම්ම, චිත්ත, උතු, ආභාරයන්ගෙන් කෙළින්ම පහළ කරන්නාවූ නිප්පනන රූපයද, උප්පාද- ධීති- භංග ලක්ෂණ සංඛ්‍යාත සලලකම්ණ රූපද විපස්සනා භාවනාවට සාධාරණ සම්මසන රූපද යන මේ රූප 18 පමණක් මත භාවනා කළ යුතුය. එයින් පිට අනිප්පනන රූප දහය ප්‍රධාන කොට භාවනා කිරීම අවශ්‍ය නොවේ. එම නිසා මහා ටීකා හි.

රූපරූපානෙව හි ඉධි පරිගහඝහනි. හ රූප පරිවෙජද චිකාර ලකඛණාහි යයි දක්වයි. [මහා ටී. (බු.) 2/353]

- ඉධි = මෙහිලා
- රූපරූපාහි එව = නිප්පනන, සලලකම්ණ, සම්මසන රූප යැයි කිවයුතු රූප 18 පමණක්
- පරිගහඝහනි = පරිග්‍රහ කොට භාවනා කළ යුතුවේ.
- රූප පරිවෙජද
- චිකාර ලකඛණාහි = රූපයන් පරිවෙජ්ද කරන්නා වූ ආකාශ ධාතුව කාය විඤ්ඤානි, වචි විඤ්ඤානි, රූප ලහුතා, රූප මුදුතා, රූප කම්මඤ්ඤානා යන චිකාර රූප පහ සහ උපවය, සනතති, ජරතා, අනිවචතා යන ලකඛණ රූප හතර
- හ පරිගහඝහනි = පරිග්‍රහ නොකළ යුතු, භාවනා නොකළ යුතු

චිත්ත, වෛතසිකයන් තුළද රහතන් වහන්සේලාගේ සන්තානයේ පහළ වන ක්‍රියා ජවනයෝ පුප්ප්පන- සෙකඛි පුද්ගලයනට භාවනා කළ නොහැක. එම නිසා විපස්සනායානික වන්නා වූ පුප්ප්පන- සෙකඛියන්ගේ

පව්වකඩ විපසසභාව හා සම්බන්ධ අරමුණු ධර්මයන් පහත සඳහන් ලෙසට වෙන් වෙන්ව ගෙන සිතට ගතයුතුය.

ප්‍රසාද රූප 5, විෂය රූප 7, භාව රූප 2, ආපො ධාතූ 1, හදය රූප 1, ආහාර රූප 1, ජීවිත රූප 1, යන මේ නිෂ්පන්න රූප 18, අකුසල සිත් 12, හසිකුප්පාද සිත හැර ඉතිරි අභේතුක සිත් 17, මහා කුසල මහා විපාක සිත් 16 යන මේ කාම සිත් 45 හා යෙදෙන වෛතසික 52, මෙම රූප- චිත්ත- වෛතසික ධර්මයන් තුළින් ඇස්පනා පිට ප්‍රකට ධර්මයන් එක එකක් පමණක් ප්‍රධාන කොට මනසිකාරය පැවැත් විය යුතුවේ.

නාම රූපයන් ප්‍රකට වන ආකාරය

වකඳු ප්‍රසාදය නම් වූ ඔපවත් වූ වක්‍ර රූපය රූපාරමමණය නම් වූ දකින වණ් රූපය වකඳු විඤ්ඤාණය නම් වූ දකින සිත සමඟ එකට යන චිත්ත සන්තතිය හා එහි යෙදෙන වෛතසික යන මේ රූප නාමයන් දකින මොහොතේදී ඇස් පනාපිට ප්‍රකට වේ. නමුදු මෙම රූප- නාමයන් තුළින් වරකට එකක් එකක්ම ස්වභාව ලක්ෂණ ආදිය මෙනෙහි කිරීමේදී, දූත ගැනීමේදී වඩා ප්‍රකට විය හැක්කේය. එම සිත් සන්තතියෙහි පඤ්චදවාරාවච්ඡන 1, සමපච්ච්ඡන 2 සනතීරන 3, වොඪ්පන 1, කාම කුසල- අකුසල ජවන 20, නදාරමමණ 11, වකඳු දවාරයට පදනම වශයෙන් පහළ වන්නේ මේ සිත් 38යි. අගගහිත ගහන ක්‍රමයට 35 ක්ම වේ. අසන අවස්ථාව ආදියෙහි මෙහිලා සංකේෂ්පයෙන්ම දක්වන්නෙමු. මේ ඉහත දැක් වූ දකින අවස්ථාවේදී මෙන් සම්පූර්ණයෙන් වටහා ගන්න.

- සොතපසාදය = කණේ ඔපය
- සඤ්ඤාරමමණ රූප = ශබ්ද රූපය
- සොත විඤ්ඤාණය = අසන සිත හා එකට යෙදෙන චිතත - වෛතසික සන්තතිය කියන මේ රූප- නාම අසන අවස්ථාවේ ප්‍රකටව පැනේ
- ඝාත පසාදය = නාසයේ ඔපය
- ගන්ධාරමමණ රූප = ගඳ සුවද, ගෙනදෙන රූප
- ඝාත විඤ්ඤාණය = ආඝ්‍රාණ කරන සිත හා යෙදෙන චිත්ත- වෛතසික සන්තතිය යන මේ රූප-නාම ආඝ්‍රාණය කරන විට ප්‍රකට වේ.
- ජීවහා පසාදය = දිවේ ඔපය

- රසාරම්මණ රූප = රස ගෙන දෙන රූප
- ජීවහා විඤ්ඤාණය = රස දන්නා සිත හා යෙදෙන චිත්ත-වෛතසික සන්නතිය යන මේ රූප-නාමයෙන් රස බැලීමේදී ප්‍රකට වේ.
- කාය පසාදය = කයේ ඔපය
- පොට්ඨබ්බාරම්මණ රූප = සන, කද, බර, මෘදු, සිනිදු, සැහැල්ලු වන පඨවි රූපය, උණුසුම- සිසිල වූ තේජෝ රූපය, වලනය තෙරපීම සහිත වායෝ රූපය.
- කාය විඤ්ඤාණය = හැපීම දන්නා සිත හා යෙදෙන චිත්ත-වෛතසික සන්නතීන් යන මේ රූප නාමයන් පොට්ඨබ්බය සිදුවන අවස්ථාවේ ප්‍රකටය.

ස්ත්‍රී- පුරුෂයන්ගේ ඉතට්ඨ ලීලාව, චිත්ත සභාව පවතින කාලෙ, පුරිස ගති චිත්ත සභාව පවතින කාලෙ (ස්ත්‍රී සිත ඒ ස්වභාවයෙන්ම පැණෙන කාලයේ හා පුරුෂ සිත ඒ ස්වභාවයෙන්ම පැණෙන කාලයේ) ඉප්ඵිභාව සම්බන්ධ ඉතට්ඨ බීජ රූපද , පුං භාව සම්බන්ධ පුරුෂ බීජ රූපද ඇස්පනාපිටම ප්‍රකට වෙත්. කෙළ ගිලින අවස්ථාවේ, කෙළ ගසන අවස්ථාවේ, කඳුළු, සොටු, දහඩිය ගලන අවස්ථාව ආදී අවස්ථාවන්හි ආපෝ ධාතුව වකීමානව ඇස් පනාපිට ප්‍රකටවේ.

කල්පනා කරන- සිතන අවස්ථාවල, මෙනෙහි කරන අවස්ථාවල සිතන- මෙනෙහි කරන සිතද සහිතව හදය වස්තුව යැයි කියන එම සිත් ඇසුර ලබන *හදය රූපය* ඇස් පනාපිට ප්‍රකට වේ. කල්පනා කරන සිත යන්න *මනොද්වාරාවච්ඡන් 1 කාම කුසල ජවන 20, නදාලමබන 11*, යන මේ 32ය. මෙනෙහි කරන සිත යනු *මනොද්වාරාවච්ඡන් 1, මහා කුසල ජවන 8 නදාලමබන 11*, යන මේ 20ය, මෙහිලා "භාවෙනොපි තෙසංයෙව අඤ්ඤතරෙන භාවෙති" යන අඤ්ඤාලිනි (155-156 පිට) "කදාවී පරිචයබලෙන ඤාණ විපසයුතන විතෙහිති සමමසනං" යන ටීකා ඡො (බු.) 102 පිට (*වෛතසික පරිච්ඡද අපපමඤ්ඤ සමපයොග විස්තරය*) "පගුණං සමථ විපසනා භාවනං අනුයුඤ්ඤජනනසස අනාරහතරා ඤාණ විපසයුතන විතෙහනාපි මහසීකාරො පවතනති" යන ඉතිවුත්තක අට්ඨ කථා (162 පිට) යන මේවාට අනුව වරින් වර ඤාණ විප්පයුත්ත විපස්සනා ජවනයන්ද පහළ විය හැක්කේ යැයි සලකාගන්න. තව දුරටත් "අභිච්චතො, දුක්ඛතො, අනතතතො

විපසසහති. කුසලෙ නිරුද්ධෙ විපාකො තදාරම්මණා උපසජ්ජති" යන පටඨාන පාළි (1/222 පිට) අනුව තරුණ විපස්සනා ජවනයට අනතුරුව නදාලම්බන ද වැටේ යැයි ද සළකා ගත යුතුය.

කැම- බිම ගෙන ශරීරය ශක්තිමත් වූ කල්හි හෝ නොකා නොබී දුබලව ගිය කල්හි හෝ ආහාර කියන රස මිඡා රූප ඇස්පනා පිට ප්‍රකට වේ. ප්‍රසාද, භාව, හදය රූපයන් අඛණ්ඩව යළි යළිත් පහළ වීම ප්‍රකට කල්හි එම රූපයන්හි ශක්තිය කඩනොවී මිලාන නොවී පවත්වන ජීවිත රූපය ඇස් පනාපිට ප්‍රකට වේ. දැක්වූ ලෙසට ඒ ඒ අවස්ථාවල ඇස් පනාපිට ප්‍රකට වන ධර්මයන් තුළින් විශේෂයෙන් ඉබේම තමාට ප්‍රකට වූ ධර්මයම ප්‍රධාන කොට මෙනෙහි කළ යුතුවේ. අජ්ඣන්ත-බ්බිද්ධා යන දෙක තුළින් කුමක් මෙනෙහි කොට භාවනා කළ යුතුද යත්: මේ දෙකම භාවනා කළ යුතු වේ. නමුත් අජ්ඣන්ත ධර්මයන් පාරමී ඤාණානුභාවයේ ප්‍රමාණයට අනුව මතුවන ආකාරයටම පව්වකඩ ඤාණයෙන් භාවනා කිරීම, එම ඤාණ ප්‍රකට වීට බ්බිද්ධා ධර්ම සන්තාන වශයෙන් නොබෙදා පොදුවේ බ්බිද්ධා ධර්මයන් මත අනුමාන වශයෙන් (සිතින් විමසා බලා තීරණය කර) භාවනා කිරීම යන මේ භාවනා ක්‍රම දෙක වනාහි ශ්‍රාවකයන්ගේ විෂය ක්‍ෂේත්‍රයන් වෙත්. එම නිසා තම සන්තානයේ ඇති අජ්ඣන්ත ධර්මයන් මත පමණක් ප්‍රධාන කොට මෙනෙහි කළ යුතුය. භාවනා කළයුතුය.

පහත සදහන් පාළියේ දැක්වෙන්නේ ශ්‍රාවකයන් වශයෙන් සම්මර්ෂනය කළ යුතු ධර්මයන්ගෙන් එක අංශයක් පමණක් භාවනා කොට, එක් ප්‍රදේශයක් පමණක් භාවනා කොට මොග්ගල්ලාන ස්වාමීන් වහන්සේ අර්භන් භාවයට පත්වූ අයුරු දක්වන අනුපද සූත්‍ර අර්ථ කථාව තවදුරටත් පැහැදිලි කරන ටීකා විවරණයයි.

ශ්‍රාවකයන්ගේ සම්මසන විධිය

එකදෙසමේවාහි සකඅතතභාවෙ සංඛාරෙ අනවසෙසතො පරිගහහෙතුඤ්ච සම්මසීතුඤ්ච අසකෙකානතං අතතතො අභිභිහාර සමුදාගහ ඤාණාබ්ලානුරූපං එකදෙසමේව පරිගහහෙත්වා සම්මසනෙතා -පෙ තසමා සසනනානගතෙ සබ්බ ධම්මෙ පරසනනානගතෙ ච තෙසං සනනාන විභාගං අකත්වා බ්බිද්ධාභාව සාමඤ්ඤතො සම්මසනං. අයං සාවකානං සම්මසන වාරො [ම. ටී. (බු.) 275]

එකදෙසමේවාහි = එක දෙස මෙව යනු

සකඅත්තභාවේ	=	තම ආත්ම භාවයේ
සංඛාරේ	=	සංකාරයන්
අනවසෙසනො පරිශ්‍යහෙතුං		ඉතිරියක් නොතබා පරිග්‍රහ කිරීමට
අසකෙකානතං	=	නොහැකි වූ මොග්ගල්ලාන ස්වාමීන්වහන්සේ
අත්තනො අභිභිභාර සමුදාගත		
ඤාණාබලානුරූපං	=	තම පාරමිතා ඤාණානුභාවයෙන්
එක දෙස මේව	=	එක දේශයක්ම,
පරිශ්‍යහිත්වා	=	පරිග්‍රහකොට,
සම්මසනෙනා	=	සම්මඤ්ඤානස කරන්නාහු, -පෙ-
තසමා	=	එම නිසා
සකසත්තානගතෙ	=	ස්වකීය සන්තානයේ පහළ වූ,
සබ්බධිමේම	=	සියලු ධර්මයන්
සම්මසති	=	සම්මර්ශණය කරයි.
පරසත්තානගතෙ ව	=	අනුන්ගේ සන්තානයේ ඇති ධර්මයන් වනාහි
තෙසං	=	එම එක් එක්කෙනාගේ
සත්තාන විභාගං	=	සණ්ඨාන වශයෙන් බෙදා ගැනීම
අකත්වා	=	නොකර
බහිද්ධා භාව සාමඤ්ඤතො	=	බහිද්ධා වශයෙන් සියල්ල පොදු
අයං	=	මෙලෙස වූ අජකධත්ත බහිද්ධා ධර්මයන්
සාවකානං	=	සාවකයන්ට
සම්මසන වාරො	=	සම්මඤ්ඤානසට විෂය ක්‍ෂේත්‍රයයි.

එමනිසා බාහිර ධර්මයන් සොයා- බලා කල්පනා කොට, හෝ සිතා-බලා හෝ මනසිකාරයට නොනැංවිය යුතුය. බාහිර රූපාරම්මණ, ශබ්දාරම්මණ ආදිය, විශේෂයෙන් දෙසායා බලමින් මනසිකාරය පවත්වන්නන්ට සිත විසිරී යෑම බහුල වන්නේය. එම සිත විසිරී යෑම මෙතෙහි කළ නොහැකි නිසා සමාධි- ප්‍රඥාවෝ බලවත් නොවන්නේය.

එම නිසා දින 15ක්, මාසයක් කල්ගියද කිසිම ගුණ විශේෂයක් නොලබා පසුවන්නේය. සුතානුභාවයට අනුව කල්පනා කොට සිතා බාල මනසිකාරය පවත්වන්නාටද ප්‍රත්‍යක්ෂ ඥානය පහළ නොවන නිසා සමාධි-ප්‍රඥාවෝ මේරීමට නොපැමිණෙත්. එම නිසා බාහිර(බහිර්දා) ධර්මයන් ද්වාර හයෙහි ඉබේම ප්‍රකටව පැමිණි විට පමණක් මෙතෙහි කළ යුතුය. අනෙක් සැමවිට අජ්ඣන්ත ධර්මයන් පමණක් මෙතෙහි කළ හැකිවන ලෙසට උත්සාහ ගතයුතුය. එම අජ්ඣන්ත (ආධ්‍යාත්මය) මෙතෙහි කිරීමෙන් පමණක් රූප-නාම වටහා ගත හැක්කේය.

අජ්ඣන්තං වා හි විපස්සනාතිතිවෙසො හොතු ඛනිද්ධා වා, අජ්ඣන්ත සිද්ධියං පන ලකඛණතොසඛබ්බමපි නාම- රූපං අනවසෙසතො පරිගගතිතමෙව හොති.

[මහා. ටී. (බු.) 2:360]

විපස්සනාතිතිවෙසා	= විපස්සනා මනසිකාර ආරම්භයේදී
අජ්ඣන්තංවා හොතු	= නම සන්තානයේම හෝ වේවා
ඛනිද්ධාවා	= බාහිර සන්තානයන්හි හෝ වේවා
පන	= විශේෂයෙන්
අජ්ඣන්ත සිද්ධියං	= නම සන්තානය මත මනසිකාරය සම්පූර්ණ කළ කල්හි
ලකඛණතො	= ස්වභාව ලක්ෂණ, සාමඤ්ඤලක්ෂණ වශයෙන්
සඛබ්බමපි නාම-රූපං	= නාම- රූප සියල්ල
අනවසෙසතො පරිගගතිත මෙව	= ඉතිරි නොවන ලෙසට භාවනා කළා පරිග්‍රහ කළා
හොති	= වේ.

විපස්සනා භාවනාවේ ආරම්භයේ දී අජ්ඣන්තයෙහි මනසිකාරය පැවැත්වීම වේවා, බහිර්දායෙහි මනසිකාරය පැවැත්වීම වේවා, අජ්ඣන්ත රූප- නාමයන් මතු වන මතු වන වාරයේ අතරක් නොතබා මෙතෙහි කළ හැකිනම් රූප- නාම සියල්ල ලකඛණ වශයෙන් ඉතිරියක් නොකොට පරිග්‍රහ කළාම වන්නේය. ඉතිරියක් නොතබා මනසිකාරය පැවැත්වී යැයි යන්න මෙහි අදහසයි.

ප්‍රහසුත්පන්නය පමණක් භාවනා කළයුතු බව

අතීත- අනාගත- ප්‍රහසුත්පන්න ධර්මයන් තුළින් කුමක් භාවනා කළ යුතුද යත්: අද්ධා, සන්නති, බණ පව්වුපපනන වන්නාවූ ධර්මයන් ප්‍රත්‍යක්ෂ ඥානයෙන් භාවනා කළ යුතු වේ. ප්‍රහසුත්පන්න ඥාණය බලවත් වූ විට අතීත- අනාගත ධර්මයන් ද නය ක්‍රමය වශයෙන් සලකා බලා භාවනා කරන අනුමාන ඥාණය ඉබේම පහළ වන්නේය. එම නිසා අතීත- අනාගත ධර්මයන් වනාහි විශේෂ ආයාසයකින් භාවනා නොකළ යුතු, මක් නිසාද යත්: යොගී පුද්ගලයාට අතීත- අනාගත ධර්මයන් ස්වභාව ලක්ෂණ ආදී වශයෙන් තත්ත්වකාරය නොදන හැක්කේය. සිතා බලන්න. ගතවූ හවයෙහි රූප- නාමයන් එදා සිදුවූ ආකාරයෙන් සත්‍ය ලෙස දන හැක්කේද? කළු පාට වීද, සුදු පාට වීද වක්කු ප්‍රසාද- සොන ප්‍රසාද ආදියෙන් සම්පූර්ණ වීද, අසම්පූර්ණ වීද, ඉතරී භාවයෙන් සම්පූර්ණ වීද, පුං භාවයෙන් සම්පූර්ණ වීද, යනාදී ලෙසට ගත වූ රූපයන් තත්ත්වකාරයෙන් තුබූ සැටියෙන් දන හැක්කේද? කුමන චිත්ත චෛතසිකයන් තිබියේද කුමන කුමන සිතකට පසු කුමන කුමන සිතක් පහළ වීද යන ලෙසට සිදුවූ නාම ධර්මයන් ඒ සිදුවූ සැටියෙන් දන හැක්කේද? ගතවූ හවය යන්න ඉතා ඇතය. අද මේ හවයද වනාහි සලකා බලන්න. පසුගිය වසර, මාස, දින තුළ පහළ වූ රූප නාමයන් දන් සලකා බැලුව හොත් ඒ සිදුවූ සැටියටම නියමාකාරයෙන් දන හැක්කේද? ගත වූ පැයේදී, විනාඩි 10 දී විනාඩි 05 දී පහළ වූ රූප-නාමයන් පවා සියල්ල ප්‍රමාණවත් ලෙස ස්වභාව ලක්ෂණ ආදී වශයෙන් තත්ත්වකාරයෙන් දන නොහැකි වන්නේමය. මෙලෙස නොදන හැකි බව දැන් පිළි නොගන්නවා විය හැකි නමුත් පහළ වන පහළ වන ක්ෂණයෙහි රූප- නාමයන් අතනැර මෙනෙහි කරමින් භාවනා කරන අවස්ථාවේ සත්‍යයක් බව තීරණාත්මකව පිළිගනු ඇත, අදහාගනු ඇත.

තවදුරටත් අනාගත ධර්මයන් කැළම දැන ගත නොහැක්කේය. දකුණු පය යැවීම කරන අවස්ථාවේදී මක්තේහි "වම් පියවර ගමන් කරන අවස්ථාවේ, කුමන නාම- රූපයන් පහළ වනු ඇති දැයි" සහතික ලෙස නොදන හැක්කේය. කුසල් සිදුවනු ඇතැයි සිතන්නේ නමුත් එම අවස්ථාවේ අකුසල්ද සිදුවිය හැක්කේය. සතුටු වනු ඇතැයි සිතන්නේ නමුත් දුක් කරදරද සිදුවිය හැක්කේය. එම නිසා අනාගතය කිසිසේත්ම නොදන හැක්කේ යයි කියනු ලැබේ. නොදන හැකි නිසාම ආයුධ වලින් පහර

ලැබීම, ගෙවල් කඩා වැටී ඒවාට යටවීම, වහලෙන් වැටීම. ගිනි ගැනීම්, ජලයේ ගිලීම්- සඵ ආදී සතුන්ගේ දෂ්ඨ කිරීම්, උල්, ගල්- මුල් වල හැපීම් ආදියට හදිසියේම පත්වන ඇත්තන් එලෙස දුකට පත්වන මොහොත දක්වා හොඳින් සැපයේ සිතමින් කල් ගත කරන්නාහ. සමහරෙක් මරණාසන්නය තෙක් දිගුකලක් ජීවත්වනු ඇතැයි සිතමින් සැප බලාපොරොත්තු ඇතිව වාසය කරයි. ඉදින් අනාගතය ඇත්තටම දූතගත හැක්කේ නම් ජේත කියන්නවුන්ගේ වෘත්තිය ඔවුනට නැතිව යා හැක්කේය. නමුදු අනාගත ධර්මයන් සිතන පරිදි ද අනාවැකි වලින් ප්‍රකාශ කරන පරිදිද සිදුවන අවස්ථා නැත්තේ නොවේ. අනාවැකිද සම්භාවිතාව අනුව අනුමාන කොට ගන්නා අහඹුවක් පමණක් වේ. සහතික ලෙස දූතගත් කාරණයක් හෝ නිසැක සත්‍යයක් නොවේ.

ප්‍රත්‍යක්ෂපන්න ධර්මය වනාහි දැන් තම සන්තානයේ සිදුවෙමින් පවතී. ද්වාර සයෙහි ප්‍රකටව පවතී. ප්‍රකාශව පවතී. එම නිසා සති- ප්‍රඥාවෙන් යුක්තව මෙනෙහි කරමින් භාවනා කරන්නේ නම් ඉතාමත් ප්‍රකට වූ යම් රූප- නාම ධර්මයක් ස්වභාව ලක්ෂණාදිය වශයෙන් තත්ත්වකාරයෙන් ඇස් පනාපිට දත හැක්කේය.

උපමාවක් ලෙස අකුණු විදුලි කොටන අවස්ථාව හොඳින් නිරීක්ෂණය කරන්නේ නම් එම අකුණු කොටන ස්ථානය, සටහන සහිතව විදුලිය රේඛාව තත්ත්වකාරයෙන් දක ගත හැක්කේය. එසේ නොමැතිව විදුලිය කෙටු පසු බලන්නේ නම් එම විදුලිය කෙටු ස්ථානය නිසැක ලෙස නොදත හැක්කේය. විදුලිය රේඛා සටහන(විජ්ජු ලනාව) දකගත නොහැකි බව විශේෂයෙන් කියයුතු නොවේ. එලෙසටම විදුලිය කෙටීමට පෙරාතුව කොතැන, කෙලෙස විදුලිය රේඛා දකීවිදැයි සිතා බලා, ඇති ආකාරයටම දූතගැනීමට නොහැක්කේය. මේ උපමාවේ ලෙසටද අතීත-අනාගතයන් ඇති සැටියෙන් දත නොහැක්කේය. ප්‍රත්‍යක්ෂපන්නය පමණක් තත්ත්වකාරයෙන් ඇස් පනාපිට දත හැක්කේය. එම නිසා අතීත- අනාගත ධර්මයන් වෙත අවධානය කොට භාවනා නොකළ යුතු වේ. ප්‍රත්‍යක්ෂපන්නය පමණක් පවතින ඤාණයෙන් භාවනා කළ යුතුය, මෙනෙහි කළ යුතුය.

තවදුරටත් කිවයුතු කරුණක් වන්නේ, විපස්සනා නොකළ ප්‍රත්‍යක්ෂපන්න ධර්මය මත ආරම්භාධිගගතිත- ආරම්භානුසය යැයි කියනු ලබන කෙළෙස් තැන්පත් වන බවයි. නිදන්ගත වන බවයි. ප්‍රත්‍යක්ෂපන්න ධර්මය මත විපස්සනා කරන්නේ නම් එසේ කෙළෙස් නිදන්ගත නොවේ.

එම නිසා ප්‍රත්‍යක්ෂපන්තය භාවනා කරන විපස්සනාවට කදංග ප්‍රභාන වශයෙන් එම කෙළෙස් දුරුකළ හැක්කේය. බැහැර කළ හැක්කේය. එම කෙළෙස් වලට සම්බන්ධ වී පහළ වියහැකි කම් විපාක ස්කන්ධයෝ බැහැර කළ හැක්කේය. දුරු කළ හැක්කේය. මෙම කෙළෙස් බැහැර කිරීම හා නිදන් ගත වීම සම්බන්ධයෙන් සත්වන පරිච්ඡේදයෙහි අනිවච්චානු පසයනා යටතේ වඩාත් ප්‍රකට වනු ඇත්තේය. පහළ වන මොහොතෙහි විපස්සනා නොකළා වූ අතීත ධර්මයන් මත ආරම්භණානුසය නිදන් වූයේය. එම අතීත ධර්මයන් අල්ලාගෙන පහළ වූ ඝන ප්‍රඥ්ජනි සේයා පටයක, සටහන් වන ඡායා රූපයන් තැන්පත් වන්නාසේ එම අවස්ථාවේ පටන් විත්ත සන්තානයේ තැන්පත්ව පවතී. එම නිසා දුටු, ඇසූ, ආසාදනය කළ, අනුභව කළ, ස්පෂීය කළ, පහස ලැබූ, කල්පනා කළ, එම අතීත රූප-නාමයන් නැවත සිහිපත් කරන අවස්ථාවක් පාසා ඝන ප්‍රඥ්ජනි වශයෙන් ඉදිරිපත් වී නිව්ච- සුඛ- අත්ත වශයෙන් වරදවා ගැනීම සිදුවේ. හුදු රූප- නාම පමණක් ය, අනිවච, දුක්ඛ, අනාත්ම පමණක් යැයි නැවත නැවත කල්පනා කළද මුලින් මුලින් රූප ගත කළ ඡායා සේ සිතට වැදී ඇත්තාවූ එම ඝන ප්‍රඥ්ජනි සමුභයන් බිඳීමට කිසිසේත්ම නොහැක්කේය. නිව්ච- සුඛ- අත්ත යැයි වරදවාගත් කෙළෙස් ද නැවතත් උගුලාලිය නොහැක්කේය. උපමාවක් ලෙස සමහර ගොත්‍රික ගුරු- දෙමාපියෝ ළමා ළපැටියන්ට වීරත්වය පිණිස පුහුණුකරවයි. අමනුෂ්‍යයන්- භූතයන් සම්බන්ධව අමුතු- ගුප්ත දර්ශණ පෙන්වති. එම නිසා එම ළමෝ ළමා කාලයේ සිට ඒවාට බිය නොදනිත්, බිය නොගනිත්. වයසට පත් වූ විටද අමුතුෂ්‍ය- භූතාදීන් හමුවුවද බිය නොවෙත්. අමුතු දර්ශණයන් දුටුවේ යැයි භාරගනී. මේ උපමාවට අනුව පහළ වන අවස්ථාවේම මෙතෙහි කිරීමෙන් ඝන ප්‍රඥ්ජනි ස්වරූපයෙන් නොපැනෙන නිසා වරදවා වටහා නොගත යුතු රූප- නාමයන් මත, නැවත සිහිකොට බැලූ නමුදු කෙළෙස් මතු විය නොහැකි බව දත නොහැක්කේය. බුරුම- සිංහල ආදී මනුෂ්‍ය ජාතීන්හි සමහර ගුරු- දෙමාපියෝ ළමා ළපැටියන්ට අමනුෂ්‍ය භූතාදීන් සම්බන්ධව අස්ථාන බියක් උපදවති. එම නිසා එම දරුවන් ළමා කාලයේ පටන් අමනුෂ්‍ය- භූතාදීන් බිය ජනක දේවල් යැයි වරදවා වටහා ගනී. නොදක්කේ නමුදු අස්ථානයේ අහේතුකවම බිය වේ. සත්පුරුෂ ගුරුවරයන් විසින් බිය වීම නරක දේකැයි නැවත නැවතත් පැහැදිලිකර දුන්නද බිය සම්පූර්ණයෙන් සිතින් පහ නොවේ. මේ උපමාවට අනුව, පහළ වන මොහොතෙහි ඇති සැටියෙන් මෙතෙහි

නොකළහොත් සන ප්‍රඥප්තිය නැවත ප්‍රකට වීම, වදරවා වටහා ගන්නා සුළු බව කිසිසේත්ම දුරු විය නොහැක්කේ යැයි සිතට ගතයුතුය. එම නිසා අතීත ධර්මයන් නැවත සිහිපත්කර විපස්සනා කිරීමෙන් ස්වභාවය, තත්ත්වකාරයෙන් දැන නොහැකිවා පමණක් නොව කෙළෙස් දුරුකිරීම නම් වූ ආනිසංසයද නොලද හැක්කේය.

අනාගත ධර්මයන් තවම පහළ නොවී ඇත. එම ධර්මයන් පහළ වීමට පෙරාතුවම විචාරා භාවනා කරන්නේ නමුත්, පසුව ඇත්තටම සිද්ධවන අවස්ථාවේ භාවනා නොකරන්නේ නම් සන ප්‍රඥප්තිය පහළ වී නිව්ව-සුඛ- අත්ත යැයි වරදවා ගෙන ඒ මතින් කෙළෙස් පහළ වීම වන්නේමය. මෙලෙස අනාගත ධර්මයන් පහළවීමට පෙරාතුව විචාර භාවනා කිරීම නිසා කෙළෙස් දුරුවනවා නොවේ. එම නිසා අනාගතය අනුව භාවනා කිරීම මගින් ස්වභාවය තත්ත්වකාරයෙන් නොදැන ගත හැකිවා පමණක් නොව කෙළෙස් දුරුකිරීම නම් වූ ආනිසංසය ද නොලද හැක්කේය. එම නිසා අතීත- අනාගත ධර්මයන් බලවත් සැලකිල්ලකින් යුතුව භාවනා නොකළ යුතුය. පව්වකඩ ඤාණ බලවත් වූ විට පව්වුප්පනන ධර්මයන් හා සසඳමින් අනුමාන ඤාණයෙන්ම භාවනා කළ යුතු වේ.

පව්වුප්පනන ධර්මයන් මත භාවනා කිරීමෙන් වනාහි දක්වන ලද ආකාරයටම ඇත්තටම ඇතිවන- නැතිවන රූප-නාම ධර්මයන්ගේ තත්ත්වකාරයද දැන හැක්කේය. කෙළෙස් ද දුරුකළ හැක්කේය. එම නිසා පව්වුප්පනන ධර්මයේ පමණක්ම නිසි අවධාරණයෙන් යුතුව භාවනා කළ යුතු වේ. මේ වනාහි පව්වුප්පනනය මත පමණක් මෙතෙහි කරමින් භාවනා කළ යුතු බවට හේතු කරුණු දක්වීමයි. මෙහිලා සැක නැතිව විනිශ්චය කළ හැකි වන්නාවූ ධම්මවච්ඡාන ඤාණ තහවුරු ලෙස පහළ වීම සඳහා සිත තබාගත යුතු සාධක පාළිද උපුටා දක්වන්නෙමු.

- අතීතං භාණ්ඩා ගමෙය්‍ය- නප්පට්ඨකඛේඛි අනාගතං
- යදහිතං පභිනං තං -අප්පත්තඤ්ච අනාගතං
- පච්චුප්පනනඤ්ච යො ධම්මං- තඤ්ච තඤ්ච විපසසති
- අසංහීරං අසංඛප්පං - තං විච්චා අනුඛුභෙයෙ
- අපේඡච කිච්චං මාතඛඛං - කො ඡඤ්ඤා මරණං සුචෙ
- න හී නො සංගරං තෙන - මහා සෙනෙන මච්චුනා
- ච්චං විහාරිං අනාපිං - අහොරතතමතඡදීතං
- තං වෙ භඤ්ඤකරතෙනාහි - සනෙතා ආචිකඛතෙ මුණ්ඨි

[ම. නි.3/399]

- අභිතං = අතීත වූ
- යං ඛන්ධ පඤ්චකං = ශම් වූ සකනධපඤ්චකයක්
- අභි = ඇත්තේද
- තං = එම පඤ්චසකකය
- පභිතං = ප්‍රභිතයය (නිරුද්ධයැ, අත්ථංගතයැ යි අටඨ කථා විවරණයයි)
- තසමා = එලෙස ප්‍රභිත (නිරුද්ධ, අත්ථංගත) බැවින්
- අභිතං = අතීත පඤ්චස්කකය
- හ- අනු ආගමෙය්‍ය = නැවත නොපැමිණෙන්නේය. තණ්හා- දිට්ඨි වශයෙන් නැවත කල්පනා නොකළ යුතු.
- අනාගතඤ්ච = අනාගත පඤ්චස්කකයද
- අපපතං = නවම නොපැමිණියේය, පහළ නොවීය. (අජාතං, අනිබ්බතතං යි අටඨකථා විවරණයයි)
- තසමා = එලෙස, තවම පහළ නොවූ බැවින්
- අනාගතං = අනාගත පඤ්චස්කකධරයෝ
- හ, පපටිකඛේඛි = තණ්හා දිට්ඨි වශයෙන් අපෙක්‍ෂා නොකළ යුතු ලැබීමට කැමති නොවීය යුතු ධර්මයන්ය
- පච්චුපපනං = පතනුත්පන්නවූ
- ධම්මඤ්ච = පඤ්චස්කක ධර්මයන්ද
- තථ, තථ = ඒ ඒ පහළවන මොහොතෙහිම
- යං විපසසති = සත් අනුපස්සනා මගින් මනසිකාරය පවත්වයි
- අසංහිරං = තණ්හා- දිට්ඨි වශයෙන් නොගැනීම පිණිස
- අසංකුප්පං = තණ්හා- දිට්ඨි මගින් කෝපය නොවූ හෝ නොවීම පිණිස
- තං විපසසනා = පච්චුපපනන සකකයන් මතුවන මතුවන ක්‍ෂණයෙහි විපස්සනා කරන එම විපස්සනා ඤාණය
- විදුවා = ප්‍රඥාව ඇත්තා
- අනුමුද්දෙය්‍ය = භාවනා වශයෙන් වඩයි, භාවනා කරයි.

(පැරණි නොත්ති ග්‍රන්ථයෙහි යං ධම්මං යැයි දැක්වේ.
 [ම.නි.] උපරි පණණාසයෙහි යෙ ධම්මං යයි දැක්වේ. ඒ අනුව 'යම්

ප්‍රඥාවන්තයෙක් විපස්සනා කරයිද, එම ප්‍රඥාවන්තයා වඩන්නේ යැයි අර්ථය දැක්වේ "තං" පදයට අනුව ගළපා බලන්නේ නම් "යං" පදය වඩාත් අර්ථාන්විතය)

අසේව... යනාදී ගාථාවේ අර්ථය පළමු වන පරිච්ඡේදයේ දැක්විය. නැවත කියවා බලන්න.

- අභොරතනං = දිවා රාත්‍රී නොසිඳ
- අතජ්ඣං = කුසිත නොවී
- ආතාපී = කෙලෙස් දවන වැර ඇතිව
- එවං විහාරිං = මේ දක්වන ලද ක්‍රමයට භාවනා කරමින් සිටින
- තං = ප්‍රඥාවන්තයාට
- භද්දෙක රතෙතාති = සමයක්වූ දිවාරාත්‍රී කාලය ඇත්තා යයි.
- සනො = කෙලෙස් ගින්න නිවාලූ
- මුනි = බුදුරජාණන් වහන්සේ
- අවිකඛිතෙ = දේශනා කරන සේක.

මේ සූත්‍රය සවිස්තරව විස්තර කරන විට එවං රූපො අහොසිං අතීත මද්ධානනති තපට් නජදිං සමනවානෙති ආදී වශයෙන් අතීතය දිගේ ගමන් කිරීම දේශනා කරයි. අට්ඨකථාහි ද කාලොපි සමනො ඉඤ්ඤිල මණිවණේණා අහොසිනති, එවං මනුඤ්ඤවසෙනෙව = කලුපාට වූ කෙනෙක් දැක "නිල්මැණිකක වණිය ලැබී යැ"යි, මෙලෙස 'තමන් මනාප වූ ලෙසට එම වණි රූපය සිහි කරයි' යන ලෙසට එය විවරණය කොට දක්වයි. එම නිසා සාමාන්‍ය අතීත කාලය වුවද ගතහොත් එය පෙර භවයන් සිහිකළ හැකි අභිඤ්ඤා ලාභියකුට පමණක්ම ගැළපෙන්නකි. නමුදු මෙම සූත්‍රය වනාහි අභිඤ්ඤා නොලැබූ නැනැත්තන් අරභයා දේශනා කරන ලද්දකි. එම නිසා සාමාන්‍යයෙන් සියලු දෙනාම බොහෝ කොට කරන අතීත, අනාගත වශයෙන් අනුගමනය කිරීම සලකා මෙසේ දක්වන්නෙමු.

ගතවූ අතීතය හැවත මතක් නොකරනු

ගතවූ කාලයේ පැහැදිලි ඔපයක් වූ චකඛු රූපය. දුටු මුහුණු, අත්- පා ආදී වණිණ රූප, දුටු සභාවය වැනිවූ පඤ්චස්කකධ ධර්මයන් නිරුද්ධ විය. දැන් නොමැත්තේය. එම නිසා නොපෙනී ගියා වූ එම ධර්මයන් තණ්හා-දිට්ඨි වශයෙන් වරදවා ගෙන කල්පනා කරමින් සිහිකරමින් නොසිටිය

මනාය. තණ්හා වශයෙන් වරදවා ගැනීම් ආකාරය වනාහි මගේ ඇස් කුඩා කල හොඳින් පෙනුනි, පැහැදිලිය මගේ ඇස් හොඳය. ඉතා කුඩා දේ පවා පෙනුනි. මුහුණ ලස්සන විය. ඇස්, ඇස් බැම අත- පය ලස්සනයි. ඇඳුම් ආයින්තම් වලින් ආඩාය විය. එකල කවරෙකු දුටු වේද, ඔහු දුටුවා හරි හොඳය... යනාදී ලෙසට පෙර දුටු දෙයක් අල්ලාගෙන සතුටුව කල්පනා කරයි. සිහිකරයි. දිවියේ වශයෙන් වරදවා ගන්නා ආකාරය වනාහි, මම (සත්වයා) දකිමි. මම (සත්වයා) අනුන් විසින් දකිනු ලැබී යැයි ගෙන, දුටු අවස්ථාවේ සිට මේ අවස්ථාව දක්වා අඛණ්ඩව පැවතීම් වශයෙන්ද, මිය ගියේනම් අනෙක් භවයට මාරු වන්නාවූ සත්වයකු වශයෙන්ද කල්පනා කරයි. සිහිකරයි. මෙලෙස කලින් දුටු දෙයක් අල්ලාගෙන තණ්හා- දිවියේ වශයෙන් කල්පනා කරමින් නොසිටිය යුතුය. එසේ ඇසූ, ආසාණය කළ, අනුභව කළ, පහස ලැබූ දේවල් සම්බන්ධයෙන් ද පෙර හමුවූ අරමුණු වස්තූන් කල්පනා කරමින් සිහිකරමින් නොසිටිය යුතුය. එසේ ඇසූ, ආසාණය කළ, අනුභවකළ, පහස ලැබූ දේවල් සම්බන්ධයෙන් ද පෙර හමුවූ අරමුණු වස්තූන් ඒ අයුරින් කල්පනා කරමින් සිහිකරමින් නොසිටිය යුතුය. විශේෂයෙන් වනාහි කල්පනා කරන්නේ පෙර පෙර භාවනා කොට හරිගියේය, එසේ නොමැති නම් හරි නොගියේය, යන්න ගැන හෝ නැවත කල්පනා කරමින් සිටිය යුතු නොවේ.

අනාගතය අපේක්ෂා නොකළයුතු

ඉදිරියට පහළ වියහැකි ධර්මයන් තවම පහළ නොවීය. දැනට නොමැත්තේය. ඒවා ගැන අපේක්ෂා කිරීම "ලොතරැයියක් දිනුවහොත් කෙසේ කරන්නෙමිද, කෙසේ පාවිච්චි කරන්නේ දැයි" කල්පනා කරමින් කාලය නාස්ති කිරීමකට සමානය. එම නිසා මගේ ඇස් පෙනීම හොඳට පවතීවා, සම- සිව්වණිය තරුණ නාඹර වණියෙන්ම පවතීවා, ලස්සන දේවල් පමණක් දකින්නට ලැබේවා, එවන් දඬිනයන් දුරු නොවේවා යනාදී ලෙසට විය හැකි දැකීම් සම්බන්ධයෙන් අපේක්ෂා කිරීම් කල් බලමින් සිටීම නොකළ යුතුය. වියහැකි ඇසීම් ආදිය සම්බන්ධයෙන්ද මෙලෙසටමය. විශේෂයෙන් වනාහි සිතින් සළකා බැලීමේදී මනසිකාරය හොඳ වීමට, අරමුණු විශේෂයෙන් ප්‍රකට වීමට, විශේෂ ඥාණ පහළ වීමට පවා අපේක්ෂා නොකළ යුතු. කල් බලමින් නොසිටිය යුතුය.

වතීම්මානය පමණක් අත නොහැර මෙනෙහි කරන්න

දක්නා අවස්ථාවේ වේවා, අසන අවස්ථාවේ , ආඝ්‍රානය කරන අවස්ථාවේ. ආහාර ගන්නා අවස්ථාවේ, පහසු ලබන අවස්ථාවේ, යන අවස්ථාවේ, සිටින අවස්ථාවේ, හිඳින, හොචින, නවන, දිගහරින, කල්පනා කරන අවස්ථාවේ වේවා පහළ වෙමින් පවත්නා වූ වතීම්මාන ධර්මයන්, රූප-නාම, අනිච්ච- දුක්ඛ- අනත්ත යැයි වැටහී යනු පිණිස මෙනෙහි කළ යුතු වේ. ඉඳින් මෙනෙහි නොකරන්නේ නම්, මනසිකාරය නොපවත් වන්නේ නම් එම ධර්මයම නිත්‍යයැයි, සුඛ යැයි, සුභ යැයි, කැමති පරිදි පැවැත්විය හැකි ආත්මයකැයි භාරගෙන- පිළිගෙන, මනාප බව, රූපි බව නම් වූ ඇලෙන-බැඳෙන තණ්හාව පහළ වනු ඇත. වරදවා වටහා ගන්නා වූ දිට්ඨියට පත්වන්නේය. එම අවස්ථාවෙහි සිත තණ්හා-දිට්ඨින්ගේ මෙහෙයීම පරිදි කාම විතක්ක ආදිය පහළ කරන්නේය. පහළ වන ආකාරය වනාහි, දක්නා අවස්ථාවේ මෙනෙහි නොකරන්නේ නම්: "කවරෙක් දුටුවේද? ස්ත්‍රියක දුටුවේය, ඇ ඇසවලාගේ දරුවාය, ඇසවලාගේ මවයි, පියායි, කුමක් සඳහා පැමිණියේද, ඔහුගේ සිත සවභාවය කෙසේද? භාෂා ව්‍යවහාරය කෙසේ දැ" යි ආදී ලෙස කල්පනාවට පත්විය හැක්කේය. එපමණකුදු නොවී රූපි- මනාප කෙනකු දුටුවහොත් "ඔහුගේ ස්වරූපය කඩවසමිය, කථා ස්වරූපයද ඉතාමත් මෘදුය, ගමන-බිමන- හැසිරීම්ද සුමුදුය, ඔහු සමග කථා කරන්නට ඇත්නම් හොඳය, මෙවැන්නෙකු මිත්‍ර වන්නේ නම් හොඳය" යනාදී ලෙස කාම විතක්ක පහළ වීමෙහි කෙළවරක් නොවන්නේය. එසේම අප්‍රිය-අමනාප කෙනෙක් හමුවුවහොත් "ඔහු එතරම්ම ජුගුප්සාඡනකය, සිත ස්වභාවය හැසිරීම් මෙලෙසය. මගේ දුක පිණිස ඔහු කටයුතු කරන්නේය. ඔහු මිය යන්නේ නම් මැනවයි. කෙසේ ඔහු මැරිය හැකිද? ඔහු වනාහි දුකට පත්වේවා! බොහෝ දුකට පත්වේවා! කෙසේ ඔහු තලා- පෙළා දැමිය හැක්කේද" යනාදී ලෙසට ව්‍යාපාද විතක්ක, විහිංසා විතක්ක පහළ වීම නිමක් නොමැතිව සිදු විය හැක්කේය.

එවැනි සිත් සංහීර- තණ්හා දිට්ඨි, අනුව ගමන් කිරීම යැයි කියනු ලැබේ. සංකුප්ප - තණ්හා දිට්ඨි නිසා කිපීමට පත් වීම යැයි කියනු ලැබේ. අසන අවස්ථා ආදියෙහිද මෙනෙහි නොකරන්නේ නම් තණ්හා -දිට්ඨි අනුව යමින් නොමගට පත්වීමද මේ ආකාරයටම සිදුවන බව වටහා ගන්න. (රූපං අතථතො සමනුපසසති යනාදි පාළි දැක්වීම හා මෙම දැක්වූ

අර්ථය ගළපා සසඳා බලන්න). මෙනෙහි කළ හැකි විට එසේ මෙනෙහි කරන විපස්සනා සිත තණ්හා- දිට්ඨිත්ගේ රූවිය පරිදි කාම විතක්කාදියට යට නොවන්නේය. එම නිසා මෙනෙහි කරන විපස්සනාව අසභිර-අසංකුප්ප නම්වේ. පහළ වන අවස්ථාවේම රූප- නාම මෙනෙහි කරන මෙවන් විපස්සනාව පවිතිසසග්ගානුපසසනාව නම් වූ සංඛාර උපෙකධා ඤාණ කෙළවර කොට ඇති අනුලොම- ගොනුභු- මගග- ඵල ඤාණයන් තෙක් අතරක් නොතබා වැඩිය යුත්තේ යැයි කියනු ලැබේ. මෙම සුත්‍රයෙහි මහා කච්චායන තෙරුන් වහන්සේ විසින් විග්‍රහ කරන කොටස උදාහ කොට විශුද්ධි මග්ගයෙහි අද්ධා පච්චුප්පනනයයි දක්වන්නේ දැයි ප්‍රශ්නයක් විය හැක්කේය. ඇත්තය. නමුදු සංභිර, සංකුප්ප සිත් පහළ වන අවස්ථාවන්හි පමණක් අද්ධා පච්චුප්පනනය සාකල්‍යයෙන්ම සම්බන්ධය. විපස්සනා කියන තැන අද්ධා පච්චුප්පනනය සියල්ලම හා සම්බන්ධයක් නොමැත. එම නිසා පටිසන්ධි- වුති මගින් වෙන්කරන්නා වූ ධම්ම- සියල්ල සමස්ථයක් ලෙස ගෙන භාවනා කිරීමද නොවේ. අනුමාන කොටද නොවේ. සිදුනොවුනු දෑ අනුමාන ලෙස ගෙන භාවනා කරනවා(බලනවා) ද නොවේ. සිදුවූ පසු එම අත් දුටු දේ පසුව සිහිපත් කොට භාවනා කරනවාද නොවේ ඇත්තටම නම් ඒ ඒ මොහොතෙහි පහළවන්නාවූ රූප-නාම එම මොහොතේම ඤාණ වශයෙන් භාවනා කළ යුතුවේ. එම අදහස හොඳින් වටහා දීම පිණිස උද්දේස පාළියෙහි තඨ තඨ යන ආධාර විශේෂණයද ඇතුළත් කොට දේශනා කළසේක. අටඨකථා දැක්වීම පහත දැක්වේ.

තඨ තඨාති පච්චුප්පනමපි ධම්මං "යඨ යඨෙව සො උප්පනො" තඨ තඨෙව අභිච්චානුපසසනාදිති සත්තති අනුපසසනාති විපසසති. [නෙ. ප. අ. 202]

[නෙතනියෙ හි ඇති ලෙසට මේ දක්වා ඇත්තේ මුල් පෙලයි. මෙය (ම.නි. උපරිපණ්ණාස) පාළියෙහි වනාහි යඨ යඨෙව උප්පනං තඨ තඨෙව වචනං යන ලෙසටද සො විපසසති යැයි දැක්වෙන්නා වූ කොටසට පද වශයෙන් අසමානය.)]

- තඨ තඨාති** = තඨ තඨ යන්න වනාහි
- පච්චුප්පනමපි** = ප්‍රත්‍යුත්පන්නයම වන්නේවී නමුදු,
- ධම්මං** = (විපස්සනාවට අදාළ) පඤ්චස්කන්ධ ධර්මය
- යඨ යඨෙව** = ඒ ඒ ඤාණයෙහිම
- සො** = එම ප්‍රත්‍යුත්පන්න ධර්මය

- උපසහෙතා = පහළ වේ.
- තතථ තතථ එව = එසේ පහළ වන ක්ෂණයෙහිම
- අනිච්චානුපස්සනාදීති = අනිච්චානුපස්සනා ව ආදී කොට ඇති
- සත්තති අනුපසසනාති = සත් ආකාර අනුපස්සනා වශයෙන්
- වීසසති = බලයි (භාවනා කරයි).

මේ අට්ඨ කථාවෙහි පච්චුසන්තමපි කියන තැන සම්භාවනා ජොතක 'පි' ශබ්දය මගින් "පටිසන්ධියක් චූතියක් යන දෙකින් සීමාවූ මෙම භවයේ ඇතිතාක් ධම් අද්ධා පච්චුප්පන්න බව සැබෑය. නමුදු එම ධම් සියල්ලද පිඬු කොට භාවනා නොකළ යුතුය. එක එකක් අනුමාන කොට භාවනා කිරීමද නොකළ යුතුයි. මේ මොහොතෙහි පහළ වන ධම් පමණක් භාවනා කළ යුතු වේ යැයි" දක්වේ. තතථ තතථචා යන තැන අච්චාරණ ජොතක 'එව' ශබ්දයෙන් ද" එම පච්චුප්පන්න ධම්ය ද, පහළ වීමට පෙරාතුව භාවනා නොකළ යුතු, පහළ වී කල්ගත වූ පසුද භාවනා නොකළ යුතු, පහළ වන පහළ වන ක්ෂණයෙහි පමණක් භාවනා කළ යුතු යැයි" දක්වයි. අනුපසසනා හත යන්න අනිච්චානු, දුක්ඛානු, අනන්තානු, නිබ්බේදානු, චිරාගානු, නිරොධානු, පටිනිසසගගානුපසසනා යන මේවාය. මේවා පිළිබඳව සත්වන පරිච්ඡේදයෙන් තවදුරටත් පැහැදිලි වනු ඇත.

මේ සූත්‍ර පාළි අට්ඨ කථා මගින් වනීමාන වශයෙන් පහළ වන පහළ වන මොහොතෙහිම භාවනා කළ යුතු යැයි දක්වන බැවින් අද්ධා පච්චුප්පන්න යැයි දක්වූව ද විපස්සනාවෙහි අරමුණ වනාහි සත්තති පච්චුප්පන්න, බණ පච්චුප්පන්න යන දෙආකාරයන් පමණක් වේ. පටිසන්ධියක් චූතියක් හා සීමා කොට ඇති අද්ධා පච්චුප්පන්නය මුළුමනින් නොවේ. මෙතැන්හි පමණක් නොවේ. විපස්සනාවේ මෙන්ම අනුන්ගේ සිත් ප්‍රත්‍යක්ෂ ලෙස දන්නා වෙනොපරිය අනිඤ්ඤාව කියන තැනද "අද්ධා පච්චුප්පන්නය ජවන වාර වශයෙන් විශේෂයෙන් වෙන් කොට ගත යුතු යැයි" විශුද්ධි මාගීයෙහි දක්වේ. පහත සඳහන් ලෙසටමයි.

අද්ධා පච්චුසන්තං පන ජවන වාරෙන දීපෙනබ්බන්ති සංයුතන අට්ඨ කථායං චූතතං, තං සුච්චුචුතතං [වී. ම. 324]

- අද්ධා පච්චුසන්තං පන = අද්ධා පච්චුප්පන්නය වනාහි
- ජවන වාරෙන = ජවන මගින්
- වා = එක වීථියක් මගින්

- දීපෙ තබ්බන්ති = දැක්විය යුතු යැයි කියා
- සංයුත්ත අට්ඨ කථායං = සංයුත්ත අට්ඨ කථාහි
- චුත්තං = කියන ලදී.
- තං = එම කථාව
- සුට්ඨ චුත්තං = මනාකොට කියන ලද කථාවකි.

අද්ධා පච්චුසන්තං ජචන වාරෙන දීපෙ තබ්බං, න සකලෙන පච්චුසන්තනාහි අධිසායො [මහා. ටී. (සී) 2/424]

- අද්ධා පච්චුසන්තං = අද්ධා පච්චුප්පන්තය
- ජචන වාරෙන = ජචන වාර වශයෙන්
- දීපෙතබ්බං = දැක්විය යුතුය.
- සකලෙන පච්චුසන්තනාහි = අද්ධා පච්චුප්පන්තය සාකලයෙන්
- න දීපෙතබ්බං = දැක්විය යුතු නොවේ.
- ඉති අධිසායො = මේ අට්ඨ කථාහි අදහස වේ.

මේ පාළි- අට්ඨ කථා- ටීකා මගින් “අනුන්ගේ සිත් විශේෂ වශයෙන් ඇස් පනාපිට වෙන් කොට දන්නා වේණොපර්යාය අභිඤ්ඤාව දක්වන ස්ථානයේ ද එයටත් වඩා පිරිසිදු ලෙස වෙන්කොට රූප-නාමයන් දැනගන්නා පච්චකඛ විපස්සනා කියන තැනද අද්ධා පච්චුසන්ත යැයි දැක්වුව ද භාවය සම්පූර්ණයෙන්ම ගත යුතු නොවේ. ජචන වාර මගින් වෙන් කොට ගත් වතීමානව සිදුවෙමින් පවතින පච්චුසන්ත ධර්මයන් පමණක් ගතයුතුවේ.” යන මේ අර්ථය ප්‍රකටය. අනුමාන විපස්සනා කියන තැන වනාහි අද්ධා පච්චුසන්තය සම්පූර්ණයෙන් ගත යුතුවේ. එම නිසා මෙම හද්දේකරත්ත සූත්‍ර පාළි අට්ඨ කථාවන්ට අනුව මෙම මොහොතේ පහළවන ධර්මයන් පමණක් පච්චකඛ විපස්සනාවේ අරමුණ වන්නේ යැයි නිසැක ලෙස සිතට ගතයුතු වේ.

සතිපට්ඨාන සූත්‍ර පාළි සහ අට්ඨ කථා හිද වතීමාන මොහොතෙහි පහළ වන ධර්මයන් පමණක් භාවනාවට නැංවිය යුතු බව කෙළින්ම දේශනා කොට ඇත. දක්වන ආකාරයට වනාහි ගච්ඡන්තො වා ගච්ඡාමිති ජපනාහි යන ලෙසට මුල් කායානුපස්සනා පර්වයෙහි “ගමන් කරමින් සිටින විට ගමන් කරන තැනැත්තා ගමන් කරන්නේ යැයි දැන ගනී” මෙලෙසට ප්‍රත්‍යුත්පන්න කාලය වශයෙන්ම දේශනා කළ සේක. ගමන් කළා වූ

තැනැත්තා දන්නේය. ගමන් කළා යැයි දනී. ගමන් කරන්නා මතුවට ගමන් කරන්නේ යැයි දනී" යනාදී ලෙසට අතීත- අනාගත කාල වශයෙන් දේශනා නොකළයේක.

"සුඛං වා වේදනං වේදියමා නො සුඛං වෙදනං වේදියාමිති පජානාති" යන ලෙසට මූල පුරණ වේදනානුපසස්සනා පර්වයේදීද 'සුඛ වේදනාව විඳිමින් සිටින පුද්ගලයා සුඛ වේදනාව විඳින්නේ යැයි දනී' යන ලෙසට ප්‍රත්‍යක්ෂපත්ත කාලයේම ලා දේශනා කළයේක. 'සුඛ වේදනාව විඳි පුද්ගලයා, සුඛ වේදනාව (මත්තට) විඳින්නාවූ පුද්ගලයා විඳින්නේ යැයි දනී' යන ලෙසට අතීත- අනාගත කාල වලින් දේශනා කළා නොවේ.

"සත්තං වා අජ්ඣධිතං කාමච්ඡන්දං අත්ථී මෙ අජ්ඣධිතං කාමච්ඡන්දොති පජානාති" යන ලෙසට ආරම්භ කරන ධම්මානුපසස්සනා පච්චයේදීද පවතින්නා වූ- තිබෙන්නාවූ කාමච්ඡන්ද පිළිබඳව "මට දැන් කාමච්ඡන්දය ඇත්තේ යැයි" දනී යන ආකාරයට ප්‍රත්‍යක්ෂපත්ත කාලයෙහිම ලා දේශනා කළයේක. ගතවූ කාමච්ඡන්දයන් දනී, මතුවට වන්නාවූ කාමච්ඡන්දයන් දනී, මට කාමච්ඡන්දය පහළ වී යයි දනී, මතුවට පහළ වන්නේයැයි දනී... යනාදී ලෙසට අතීත- අනාගත කාල වශයෙන් දැන ගැනීමක් දේශනා නොකළ යේක.

"සරාගං වා චිත්තං සරාගං චිත්තනි පජානාති" යනාදියෙන් අරඹන චිත්තානුපසස්සනා කොටසේදී පාළියෙහි නම් කුමන කාලයෙහිදැයි අප්‍රකටය. එබැවින් අප්‍රකට දෑ ප්‍රකට වණු පිණිස පැහැදිලි කරන අධ්‍යාපනවශයෙන් වහන්සේලා පහත සඳහන් ලෙසට දක්වති. එම කථාවට අනුවද චිත්තානුපසස්සනාවද ඉතිරි අනුපසස්සනාවන් හී මෙන් වර්තමාන වශයෙන් පහළ වන සිත පමණක් දත යුතු බැවි, බුදුරජාණන් වහන්සේගේ අදහස වූ බව ප්‍රකටය.

යසමිං යසමිං ඛණේ යං යං චිත්තං පච්චතති, තං තං සලලකෙඛිනො අතතනො වා චිත්තෙ, පරසසවා චිත්තෙ කාලොභ වා අතතනො, කාලොභ වා පරසස චිත්තෙ චිත්තානුපසසී විහරති. [දී. පී. 2/560]

- යසමිං යසමිං ඛණේ = යම් යම් ඤාණයක
- යං යං චිත්තං = යම් යම් සිතක් තෙමේ
- පච්චතති = පහළ වෙයිද

තසමීං තසමීං ඛණේ	= ඒ ඒ පහළ වන ක්‍ෂණයෙහි, (පෙරදී අනියත ලෙස ඇත්තේ නම්, පසුව නියත නොවී නොහැකි බැවින් මෙසේ දක්වනු ලැබේ.)
තං	= ඒ ඒ පහළ වමින් පවතින සිත්
සලලකෙඛිනො	= මෙනෙහි කරන්නා
අතතනොවා චිතෙන	= තමාගේ සිත වේවා
පරසසවා චිතෙන	= අනුන්ගේ සිත වේවා
කාලෙනවා අතතනො,	
කාලෙනවා පරසස චිතෙන	= වරෙක තම සිතේ වරෙක අනුන්ගේ සිතේ
චිතනානුපසසි	= සිත අනුව බලමින්
චිහරභි	= වාසය කරයි.

මෙහි සාමාන්‍ය අර්ථය

පහළ වන අවස්ථාවේම එම පහළ වන සිත මෙනෙහි කරන්නේ නම් සිත අනුව බලනවා යැයි කියනු ලැබේ. චිත්තානුපසසනාව වඩමින් සිටිනවා යැයි කියනු ලැබේ. මේ අර්ථකථා හි සලලකෙඛිනො යන පදයෙහි හුදු සෘජු පරිවර්ථනයයි. 'මෙනෙහි කරන්නා යන' මෙම පරිවර්තනය තම කැමැත්තට අනුව කියන අර්ථයක් නොවේ. එම නිසා බලනවා, මෙනෙහි කරනවා, මනසිකාරය යොදනවා යන මේ පදයන්, යථාර්ථ වශයෙන් සමාන පදයන්ම යැයි සිතට ගතයුතු.

සමහරෙක් වනාහි චිත්තානුපසසනා භාවනා ක්‍රමය දක්වන ඉහත සඳහන් අර්ථකථාව කෙරෙහි සැලකිල්ල නොදැක්වීම නිසා එහි සරාග සිත් ආදියෙහි ස්වරූපයන් භාවනා කරන ක්‍රමය දක්වන කථාවක් යයි සළකා "ලෝභ මූල සිත් අට සරාග සිත් යැයිද" යනාදී වශයෙන් ගෙන ඒ මත මනසිකාරය පවත්වන්නාහු, එය චිත්තානුපසසනාව වේ යැයි කියත්. මෙලෙස පිළිගැනීම, හේතු දැක්වීම වනාහි යට දැක්වූ අර්ථ කථා වාක්‍යයට සැලකිල්ල නොදැක්වීම, සරාගහභි අර්ථ විධි-ලොභ ඝහගතං ආදී දැක්වීම් මගින් ස්වරූපය පමණක් විදහා දැක්වීමට උත්සහා කරන අටකථාවායීයන් වහන්සේලාගේ අදහස වටහා නොගැනීම, විපස්සනා කෙළවරේ නය

ක්‍රමය තත්ත්වකාරයෙන් නොවටහා ගැනීම, විපස්සනාවෙහි නියම ස්වභාවය නොවැටහීම යන කරුණු නිසා වන්නාවූ වරදවා සිතාගැනීම්, වැරදි කතාම වන්නාහ. හේතුව වනාහී යට දැක්වූ අධිකථා වාක්‍යයන් මගින් “ඇත්තටම පහළ වන අවස්ථාවේදීම ඒ අනුව මෙතෙහි කිරීමෙන්ම විත්තානුපස්සනාව සිදුවන බව ප්‍රකටවම දැක්වෙන බැවිනි. නමුත් “ලෝභ මූල සිත් අට සරාග සිත් වේ. ලෞකික කුසල- අව්‍යාකත සිත් වනාහී විතරාග සිත් නම් වේ” යනාදී ලෙසට නොමගින් සලකා බලන්නේ නම් එම තැනැත්තා තම සන්තානයෙහි හෝ අනුන්ගේ සන්තානයන්හි ඇත්තටම පහළ වන සිත්, පහළ වූ සිත්, මතුවට පහළ වන්නාවූ සිත් කෙරෙහි ඇත්තටම මනසිකාරය පවත්වන්නේද? සන්තාන දෙකෙහි, කුන් කාලයෙහි ඇත්තටම පහළ වන සිත් අනුව මනසිකාරය පවත්වන්නේ නැතිනම් කුමන ධර්මයක් මත මනසිකාරය පවත්වනවා වන්නේද? ලෝභ මූල සිත්, සරාග සිත් යනාදී නාම ප්‍රඥප්තීන් සහ ආචාරාකාර ආදී සංඛ්‍යා ප්‍රඥප්තීන් මත පමණක් මනසිකාරය පවත්වනවා නොවේද? මෙලෙස ප්‍රඥප්තීන් අනුව යමින් පමණක් සිත යොදන නිසා, සමහර ආචාර්යයන් වහන්සේලා දක්වන ලෙසට මනසිකාරය පැවැත්වීම යට කී අධිකථා ආචාර්යයන්ට අනුව විත්තානුපස්සනා නම් වූ නියම විපස්සනාව නොවන්නේමය. එම නිසා සමහර ආචාර්යයන් වහන්සේලාගේ මෙවන් මත ප්‍රකාශ කිරීම් “ වරදවා සිතීම, වරදවා කීම් පමණක් යැයි” කිව හැක්කේය.

මෙපමණක් නොව වරදට හේතුද ප්‍රකටය. මක්නිසාදයත්: වෙනොපරියාය අභිඤ්ඤා දක්වන තැනද සරාගංවා චිත්තං සරාගං චිත්තනති පජානති ආදී වශයෙන් මේ විත්තානුපස්සනා පාලියට සමානව දේශනා කොට ඇත්තේය. අධිකථාහිදු මෙලෙසටම අර්ථ කථනය කරයි. එම නිසා සමහර ආචාර්යයන් වහන්සේලාගේ වාද අනුව පිළිගතහොත් “ලෝභ මූල සිත් අට සරාග සිත් නම් වේ. මෙලෙසට මනසිකාරය පැවැත්වීම හෙවත් සලකා බැලීම කළ හැක්කේ නම් වෙනොපරියාය අභිඤ්ඤාව පහළ වේ යැයි” කියැවෙනු ඇත. කැලම එසේ නොකියන ලද්දේය. එම නිසා එම අභිඤ්ඤා දැක්වීමෙහිලා “සරාග සිත් ආදියෙහි ස්වරූප පමණක් අධිකථා ආචාර්යවරු දක්වත්. වෙනොපරියාය අභිඤ්ඤාව වනාහී අනුන්ගේ සිත් පහළ වන ආකාරය ඇතිසැටියෙන් දැනගැනීම යැයි” පිළිගත් බව ප්‍රකටය. එලෙසටම මේ විත්තානුපස්සනාව දැක්වෙන තැනද “සරාගනති අධිධ විධිං ලොභ ඝහගතං ආදී වශයෙන් ස්වරූපයන් පමණක් දක්වයි.

විනනානුපසසනා භාවනා ක්‍රමය වනාහි යසම්ම යසම්ම ඛණේ ආදී වාක්‍යයන් මගින් දක්වයි” යැයි ප්‍රකටය. එම නිසා සතිපට්ඨාන සූත්‍ර පාළි අට්ඨකථා අනුවද වතීමානව පහළ වන ධර්මයන් පමණක් පවචකධ වීපසසනාවෙහි අරමුණ වන්නේ යයි අවිශ්වාසයෙකින් තොරව සිතට ගතයුතුය.

මේ තාක් දක්වූ පාළි- අට්ඨකථා- ටීකාවනට අනුවමන්, වතීමානව පහළවන පහළවන ධර්මයන් මත පමණක් භාවනා කිරීමෙන්ම පවචකධ වීපසසනා කුසලය සිදුවන්නේ යයි තීරණය කරන ධම්මචච්ඡාන ඤාණය තහවුරු ලෙස පහළ විය හැක්කේය. එසේ නමුත් ඉදින් මෙපමණකින් පිළිගැනීම, වැටහීම අසම්පූර්ණ නම් භාවනා ක්‍රමය උපුටා දක්වනු ලබන පාළි- අට්ඨකථා- ටීකා මගින් එම සැක දුරුවනු ඇත. තවමත් දුරු නොවේ නම්, භයවන පරිච්ඡේදයේ උදයබ්බයඤාණ භංග ඤාණාදිය දක්වන්නාවූ පාළි, අට්ඨකථා- ටීකා මගින් එම සැකයන් දුරු කර ගත හැක්කේය. එම ග්‍රන්ථයන්හි වනාහි බණ පවච්ඡපනන ධර්ම මෙනෙහි කරන ඤාණයෙන්ම පවචකධ උදයබ්බය ඤාණ, පවචකධ භංග ඤාණයෝ පහළ වන්නේ යැයිද, එම පවචකධ ඤාණ බලවත්වූ විටම අතීත- අනාගත කාලයන් සම්බන්ධයෙන් කරුණු සහිතව සිතා බලන්නාවූ අනුමාන ඤාණය පහළ වන්නේ යැයි කෙළින්ම දක්වා ඇත්තේය. එම ග්‍රන්ථයන් මගින් සැක දුරුකරගත නොහැක්කේ නම් “ධම්මචච්ඡාන ඤාණය නම් වූ ආර්යන්ගේ නියානාය, සැකය හෙවත් විචිකිච්ඡා නම් වන නියානාවරණ ධර්මය මගින් මෙම භවයේදීම මාරී- එල නිවන් නොලැබිය හැකි ලෙසට වළකාලමින් වසාලමින් පවතින්නේයැයි” කනගාටුව පමණක් ඉතිරි වනු ඇත.

යං කිඤ්චී රූපං අතීත ආනාගත, පච්චපපනං අජකධතතං වා ඛිනිද්ධා වා ඕච්චාරකංවා සුඛ්බ්බං වා, හීතංවා පණිතං වා යං දුරේ, සහතිකේ වා සබ්බං රූපං අනිච්චතො වචනෙතති, එතං සම්මසනං [ප.ස 100]

මෙලෙස වූ පටිසම්භිදා මාරී පාළියට අනුව අතීත ධර්මයන් ප්‍රථමයෙන් මනසිකාරයට පැවැත් විය යුතු නොවන්නේ දැයි ප්‍රශ්ණයක් විය හැක්කේය. ඒවා වනාහි භාවනා කළ නොයුතු (මෙනෙහි නොකළ යුතු) වන්නේමය. හේතුව වනාහි: එම පාළිය සූත්‍ර- අභිධර්මයන්හි දේශනා කොට ඇති ආකාරයට දෙසනාකකම වශයෙන්ම දක්වන ලද පාළිය වෙයි. පටිපනතිකකම වශයෙන් දේශනා කරන ලද පාළි නොවේ. තව දුරටත් එම පාළියෙන් දක්වනු ලබන

සමමසසන ඤාණයද පවචකඩ විපසසනාව නොවන්නේය. අනුමාන විපසසනාව වේ. එම නිසා අදාළ පාළිය අනුගමනය කරමින් අතීතයෙන් පටන්ගෙන භාවනා කොට බැලිය යුතු යැයි නොකිය යුතු වන්නේමය. මෙය වඩා ප්‍රකට කර දක්වන්නේ නම්, විපස්සනා යනු ද්වාර හයෙහි පහළ වන තාක් ධර්මයන් ඇති සැටියෙන්ම, පහළ වන මොහොතෙහිම අතරක් නොතබා භාවනා කොට බැලීමයි. එලෙස වැඩිය යුතු ධර්මයක් වෙයි. එලෙස බැලීමෙන් පමණක් රූප- නාමයන්ගේ ස්වභාව ලක්ෂණාදිය ඇති සැටියෙන්ම දැකිය හැක්කේය. එම නිසා එම පාළියෙහි ආ ක්‍රමයට අනුවම භාවනා කළ හොත් පහළ වන මොහොතමත සිදුවේද, නැද්ද යන්න කල්පනා කොට බැලිය යුතුය. අතීතය ගත විය, අනාගතය තවමත් පහළ නොවී නම් පවචුප්පනනය පමණක් පවතින්නේය. පවතින්නේ පවචුප්පනනය පමණක්ය. පළමුව අනාගතය හමාර කොට පවචුප්පනනයට එනවා නොවේ. අලුතින්ම පහළවෙනවා වන්නේය. අජ්ඣන්තය, ඔලාරිකය ආදිය පහළ වූ පසුව බහිද්ධා, සුඛ්‍රම ආදිය පහළ වනවා නොවේ. එම නිසා අතීත ධර්ම මෙතෙහි කොට බැලූ පසු, අනාගතය ධර්ම බැලූව හොත් මධ්‍යයෙහි ඇති පවචුප්පනනය නොබැලීම වෙයි. අනාගතය බලා හමාර කළ විටම පවචුප්පනනය බලන්නේ නම් පෙර- පසු මාරු වුවා මෙන් වන්නේය. උපමාව වශයෙන් දකුණු පියවර යවමින් සිටින විට අනාගතයේ ඊලඟට සිදුවෙන වම් පයේ යැවීම මත භාවනා කිරීමෙන් පසුව, නැවතත් යමින් පවතින දකුණු පය භාවනාවෙන් බැලිය යුතු යයි කියන්නේ නම් එය කළහැක්කක් නොවේ. ඉදින් මෙය සිදුවිය හැක්කක් නම් පවචුප්පනනය බලන උදයබබය ඤාණය, හංග ඤාණය ආදිය ස්වාභාවික නොවන්නේය. නොගැළපෙන්නේය. ප්‍රථමයෙන් බාහිරය ආදිය භාවනාකළ පසුව අජ්ඣන්ත ය ආදිය බලන්නේ නම් එය විය හැක්කකි. එම නිසාම අවධිකථාහි බහිද්ධා අභිනිවිසිංවා අජ්ජත්තං වුට්ඨාහි යයි දක්වා ඇත. ප්‍රථමයෙන් බහිද්ධාහි භාවනා කෙට බලා අනතුරුව අජ්ඣන්තය භාවනා කිරීමෙන් මාර්ගයට සැපත්වන්නේ යයි කියනු ලැබේ. තවදුරටත් නිරුද්ධ වූ, දැනට අප්‍රකට වූ අතීත ධර්ම, තවම පහළ නොවූ අනාගත ධර්ම මත මනසිකාරය යොදා සළකා බැලීමෙන් වච්චානව ප්‍රකටව ඇති පවචුප්පනන ධර්මයන් මත මෙන් ස්වභාව ලක්ෂණාදියක් තත්ත්වකාරයෙන් ඇස්පනා පිට දැකගත නොහැකි බව කලින් දක්වන ලදී. ස්වභාව ලක්ෂණාදිය තත්ත්වකාරයෙන් නොදන්නේ අතීත- අනාගතය ආදියෙන් පටන් ගෙන භාවනා කිරීමෙන් උපපාද- ධීනි- හංග යන සංඛන ලක්ෂණ තත්ත්වකාරයෙන් නොදන්නා තැනැත්තාට සන්නති

සනාය පවා නොබිඳිය හැකි බැවින්, නියම අනිච්ච, දුක්ඛ, අනත්ත ලක්ෂණයන් ඇති සැටියෙන් දන්නා ප්‍රත්‍යක්ෂ ඥාණය ඒකාන්තයෙන්ම පහළ විය නොහැක්කේය. එම නිසා දැක්වූ පටිසම්භිදා මග්ග පාළිය "කට පාඩම් කොට ඒ පිළිවෙලට භාවනා කළ යුතු යයි" පටිපත්තිකම හුවා දක්වන දේශනා පාළියක් නොවේ. සූත්‍ර- අභිධම්ම කටපාඩම් කොට මතක තබාගැනීම පහසුවන ක්‍රමයට දේශනා කරන ලද, දේශනා ආකාරයෙන්ම ගෙනහැර දක්වන ලද පාළියකි.

සමමසන ඥාණය පව්වකඛ ඥාණයක් නොවන බව

එම පාළියෙහි සමමසන ඥාණයෙහි අරමුණ දක්වන සබ්බං රූපං ආදියට විශේෂ අවධානය යොමු කොට සලකා බලන්න. එමගින් වරකට එක බැගින් එක් එක් වර්ගයක් එක එකක් වශයෙන් වෙන් කොට ගෙන භාවනා කොට බැලිය යුතු යැයි අදහස් නොකරේ. ඇතිතාක් සියල්ලම පිටුකොට සමස්ථයක් ලෙස භාවනා කොට බැලීම ම අදහස් කෙරේ. උපමාවක් ලෙස වේදනාවක් බලන විට වරින් වර පහළ වන වේදනා එක එකක් වෙන් වෙන්ම භාවනා කොට බැලීමක් නොව ඇතිතාක් වේදනා සියල්ල පිටුකොට ගෙන, සමස්ථයක් ලෙස ගෙන භාවනා කොට බැලීමේදී එම ධර්මයන්ගේ ස්වභාව ආදිය වෙන් වෙන් ලක්ෂණයන් මත මොහොතකට පහළ වන ඥාණයකින් කෙසේ නම් ඇස් පනාපිට, ප්‍රත්‍යක්ෂව දැනගත හැක්කේද? එම නිසා එය පව්වකඛ ඥාණයක් නොවේ. ඇත්ත වශයෙන් නම් පව්වකඛ ඥාණය බලවත් වූ විට, මෝරා ආ විට වකීමාන ලෙස ඇස් පනාපිට දුටු නාම රූපයන් සමග අනුමාන වශයෙන් ගළපමින් රූප-වේදනාදිය සමස්ථයක් ලෙස පිටුකොට ගෙන සිතින් සලකා බලන අනුමාන ඥාණයක්ම වේ. මේ 'අනුමාන ඥාණ'යකි යන තැන වනාහි කුමන "ලොකික ධර්මයන් භාවනාවෙන් බැලිය යුතුද? කුමන ධර්මයකින් පටන්ගෙන භාවනා කොට බැලිය යුතුද" විශේෂයක් නොමැත්තේය. සහජයෙන්ම ඥාණවත්ත පුද්ගලයන්ට, සුන්‍යමය ඥාන බලවත් බහුසාත පුද්ගලයන්ට වනාහි මේ අවස්ථාවේ පුළුල් ලෙස සමමග්ගිණිය කරමින් සිටීම විය හැක්කේය. එම නිසාම පටිසම්භිදා මග්ග, විඤ්ඤි මග්ග යන ග්‍රන්ථ වල මෙම ඥාණයන්හි ක්‍රියා ශක්තිය සවිස්තරව දක්වා ඇත්තේය. මෙම අනුමාන සමමසන ඥාණය උදයබ්බය ඥාණයේ මුල් භාගයේ (තරුණ අවස්ථාවේ) පමණක් පහළ වනවා නොවේ. උදයබ්බ ඥාණ, භංග ඥාණ මේවා සම්පූර්ණයෙන් බලවත්වූ

අවස්ථායන් හිදීද ස්වකීය සුතමය ඥාණයෙන් පිරිසිදු ගත හැකිතාක් ප්‍රමාණය සිතින් සලකා බලමින් පහළවිය හැක්කේමය. උදයබිබය ඥාණ වලට අදාළ වූ සාධක පාළු මත්තෙහි ලියා දක්වන්නෙමු.

අනුමාන විපස්සනාවට නම්

එම අනුමාන ඥාණය අවස්ථාවේ රූප- නාම එක එකක්ම වෙන්ව ගෙන භාවනාවෙන් බලනවා නොවේ. සියල්ලම පිඬුකොට සමස්ථයක් ලෙස බැලීමයි. එම නිසා කලාප සමූහනය යැයිද කියනු ලැබේ. වතීමානව ඇස් පනා පිට දත් රූප- නාමයන් මත න්‍යායානුකූලව මනසිකාරය යොදා බැලීම නය විපසසනා, නය දසසන, නය මහසිකාර යැයිද කියනු ලැබේ. මෙය නය දසසන නය මහසිකාර නම් වන බව පහත සඳහන් කථා වච්ඡු අවිධිකථාව මගින් දත හැක්කේය.

එක සංඛාරසසාපි අභිච්චාය දිට්ඨාය සබ්බ සංඛාරා අභිච්චාහි අවසෙසු නයතො මහසිකාරො හොති- පෙ- සබ්බ සංඛාරා අභිච්චාහි ආදී වචනං නයතො =දසසනං සන්ධාය වුත්තං. න එකකඛණේ ආරම්භණො [අභි. 3/193]

- එක සංඛාරසසාපි = එක් සංඛාරයක් මුත්
- අභිච්චාය = නිත්‍ය නොවන බව- අනිත්‍ය ලක්ෂණය
- දිට්ඨාය = ඇස්පනාපිට, ප්‍රත්‍යක්ෂ ඥාණයෙන් දුටුවේ නම්
- සබ්බ සංඛාරා = සියලු සංස්කාරයන්
- අභිච්චාහි = නිත්‍ය නොවන්නේයයි
- අවසෙසෙසු = ඉතිරි සංඛාරයන් මත
- වා = ඇස්පනාපිට නොදුටු සංස්කාරයන් මත
- නයතො = න්‍යායානුකූල මනසිකාරය පැතිරීම
- හොති = විය හැක්කේය
- සබ්බ සංඛාරා
- අභිච්චාහි ආදී වචනං = 'සබ්බ සංඛාරා අභිච්චාහි යදා පඤ්ඤාය පසසති' ආදී වූ දේශනාව
- නයතො දසසනං සන්ධාන = න්‍යායානුකූලව භාවනාකොට බැලීම අදහස් කොට
- වුත්තං = දේශනා කළ සේක.
- එකකඛණේ = එකම විත්ත ක්ෂණයකදී

- ආරම්භකතො = ඇස්පනාපිට අරමුණු කිරීම් වශයෙන්
- දසසතං සන්ධාය = බැලීම සඳහා
- හ වුත්තං = දේශනාකළා නොවේ.

මෙම අට්ඨකථාවෙහි එක සංඛාරසසපි යන තැන ගරභ ජොතක 'අපි' ශබ්දය මගින් "එකක් වූ සංඛාරයක අනිච්ච ලක්ෂණය දැකීමෙන් පමණකුදු සංඛාර සියල්ලෙහි අනිච්චතාව දැක්කාම වේ. බොහෝ වූ සංඛාරයන්ගේ අනිච්ච ලක්ෂණය බොහෝ වාර ගණනක් ඇස් පනා පිට දුටුකල්හි වනාහි අනුමාන යැයි කියන නය මනසිකාරය පහළ වන බව අමුතුවෙන් කිව යුත්තක් නැත්තේයැයි" දක්වයි. අනිච්චතාය දිට්ඨාය යන දැක්වීමෙන් පව්චකඛ විපස්සනා මාර්ගයෙන් දැකීම කියයි. අවසෙසෙසු වය තො මනසිකාරො යන දැක්වීමෙන් වර්තමානව ඇස් පනාපිට නොදුටු - සංඛාරයන් මත නය මනසිකාර, නය දසසන, නය විපස්සනා නම් වූ අනුමාන ඥාණය පහළ වියහැකි බව දක්වයි. මේවා සමස්ථයක් ලෙස ගොනුකොට සම්මර්ශනය කරන නිසා කලාප සම්මස්සන යැයිද විශුද්ධි මාර්ගයේ දැක්වේ. හයතො දසසතං සන්ධාය වුත්තං ආදිය මගින්

සබ්බෙ සංඛාරා අනිච්චා
 සබ්බෙ සංඛාරා දුක්ඛාහි
 සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාහි
 යදා පඤ්ඤාය පසසති

ආදී දේශනා යම් තාක්ද ඒ සියල්ල "පව්චකඛ ඥාණය මගින් පමණක් භාවනා කිරීම අදහස් නොකරයි. පව්චකඛ ඥාණයෙන් භාවනා කොට බලා පසුව සංඛාර සියල්ල පිඬුකොටගෙන නය ක්‍රමයට අනුව භාවනා කොට බැලීමම දක්වයි" යැයි දතයුතුය. මෙවැනි දේශනාවන් 'අනුමාන ඥාණයෙන් භාවනා කොට බැලීම අදහස්කොට පවත්වන ලද දේශනාවෝය. වැලින් පව්චකඛ ඥාණයෙන් භාවනා කිරීමම අදහස් කොට පවත්වන ලද දේශනා නොවන්නේය' යන්න අදහසයි. මේ අට්ඨකථා අනුව අනුමාන විපස්සනාව වනාහි ප්‍රථමයෙන් පටන්ගෙන අනුක්‍රමයෙන් වැඩිය යුතු වූ ඥාණයක් නොවේ. එකම සංස්කාරයක හෝ බොහෝ සංස්කාරයන්හි අනිච්ච ලක්ෂණය ආදිය පව්චකඛ ඥාණයෙන් දැක- දැනගත් පසුව ඉබේ පහළ වන ඥාණයක් වේ. මෙවන් වූ සමමස්සන ඥාණ පෙරාතුව ගමන් කරන, පූච්චිංගම ඥානයන් නොවේ. පසුව, අනුව යන අනුමාන ඥාණයක්ම වන බැවින්ද සමමස්සන ඥාණ කොටසට අදාල පාලිය

ආශ්‍රය කොට “අතීතයෙන් පටන් ගෙන භාවනා කළ යුතු යැ” යි නොගත යුතු වෙන්තේමය. මෙහිලා විශේෂයෙන් කිවයුත්ත නම් විශුද්ධි මග්ගයෙහි පාළි මුතනක අධ්‍යාපන හි දක්වන සමමසන භාවනා ක්‍රමයන් තුළ රූප සන්නකයෙහි වයො චුද්ධංගම නම් වන අවසාන කොටස හා ආහාර, උතු, කම්ම, චිත්ත සමුච්චාන ක්‍රමයන්ද අරූප සන්නකයෙහි යමක ආදී ක්‍රම හය ද පවතින විපසසනාවට ඇතුළත් වේ. එම ක්‍රමයන්හි රූප- නාම අරමුණ බොහෝ සේ ප්‍රත්‍යුත්පන්න වේ.

භාවනා ක්‍රමය සාධනය කිරීම

දැන් සමථ යානිකයන්ගේ විපසසනා භාවනා ක්‍රමය අනුගත සාධක මාර්ගයෙන් (සුද්ධ විපස්සනා) ක්‍රමයගෙනහැර දක්වන්නෙමු. අරමුණු :මෙම ග්‍රන්ථයේ පෙන්වන සුද්ධ විපස්සනා භාවනා ක්‍රමයන් සනිපට්ඨාන පාළියෙහි කෙළින්ම දේශනා කරන ලද ක්‍රමයම වේ. අනෙකුත් පාළි දේශනා වලටද අනුකූලය. නමුදු මෙම ක්‍රම සාධනය(හයඟ්‍හ) තත්ත්වකාරයෙන් නොදකින සමහරෙක් මෙම (සුද්ධ විපසසනායානික) සනිපට්ඨාන භාවනා ක්‍රමය මත උපදවාගත් වැරදි හැඟීම් තවමත් නොසිද පැවැත්වීමට ඉඩ ඇත්තේය. එවැනි හැඟීම් හෝ වරදවා වටහා ගැනීම් මෙම සාධනය මගින් දුරුකොට ධම්මවචන්ථාන ඤාණය තිරලෙස පිහිටුවීම මෙහි අරමුණයි.

ඉඬ හිකඛවේ හිකඛු විචචෙචච කාමෙහි විචචෙචච අකුසලෙහි ධමෙමහි සචිතකකං සචිචාරං විචේකජං පීති සුඛං පඨමජන්ධානං උපසමපජජ විහරති, “ සො යද්දෙව තතථ හොති රූප ගතං වේදනා ගතං සඤ්ඤා ගතං සංඛාර ගතං විඤ්ඤාණ ගතං “හෙ ධමෙම අභිචචතො දුකඛතො රොගතො ගණ්ඛතො සලලතො අසතො, ආඛාධතො පරතො පලොකතො සුඤ්ඤතො අනතතො සම්නුපසසති

[අං. නි. 5/488]

- හිකඛවේ = මහණෙනි
- ඉඬ = මෙම උතුම් සාසනයෙහි
- හිකඛු = මහණ තෙම
- විචචෙචච කාමෙහි = කාමයන්ගෙන් වෙන්ව
- විචචෙචච අකුසලෙහි ධමෙමහි = අකුසල ධර්මයන්ගෙන් වෙන්ව
- සචිතකකං සචිචාරං = විතක්ක- විචාර සහිත
- විචෙකජං පීති සුඛං = නිවරණ දුරුවීම නිසා වූ ප්‍රීති- සුඛ සහිතවූ

- පඨමං කධානං = ප්‍රථම ධ්‍යානයට
- උපසමපජජ = පත්ථී, සමචුදී
- චිහරති = වාසය කරයි.
- තභ්ථ = එම ප්‍රථම ධ්‍යානය පවතින ඤාණයෙහි
- යදෙව රූපගතං,
වේදනාගතං, සඤ්ඤාගතං,
සංඛාරගතං විඤ්ඤාණගතං= එම රූප, වේදනා, සඤ්ඤා සංඛාර
විඤ්ඤාණ පමණක්
- හොති = වෙයි
- සො = එම භික්ෂුව
- තෙ ධමේමති = එම රූප, වේදනා සඤ්ඤා සංඛාර,
විඤ්ඤාණ ධම්මයන්
- අභිචචතො සමනුපසසති = අනිත්‍ය යැයි භාවනාවෙන් බලයි.
- දුකඛතො සමනුපසසති = දුකක්යැයි භාවනාවෙන් බලයි.
- රොගතො සමනුපසසති = උණ ආදී රෝගයකැයි භාවනාවෙන් බලයි.
- ගණ්ඨතො සමනුපසසති = ගවුළක් සේ යැයි භාවනාවෙන් බලයි.
- සලලතො සමනුපසසති = උලක් සේ යැයි භාවනාවෙන් බලයි.
- අඝතො සමනුපසසති = පීඩාවක් යැයි, විපතක් යැයි භාවනාවෙන් බලයි.
- ආබාධතො සමනුපසසති = ආබාධයක්සේ යැයි භාවනාවෙන් බලයි.
- පරතො සමනුපසසති = අනෙකෙකුගේ සේ යැයි භාවනාවෙන් බලයි.
- පලොකතො සමනුපසසති = භංගුර- බිඳෙනසුළු යැයි බලයි.
- සුඤ්ඤතො සමනුපසසති = ශුන්‍ය වූවක් සේ යැයි භාවනාවෙන් බලයි.
- අනතතො සමනුපසසති = තමාගේ වශයෙහි පැවැත්විය
නොහැක්කක් සේ යැයි භාවනාවෙන් බලයි.

ඉහත දැක්වූ පාළියෙහි ධ්‍යාන ලාභී භික්ෂුව විපස්සනාවට බැසීමට කලින්, ප්‍රථමයෙන් පාදක ධ්‍යානය ලෙස ප්‍රථම ධ්‍යානයට සමචුදී එයින් නැගී සිටි වහාම ඒ මත විපස්සනා කරයි. භාවනා කරන්නේ අනෙකක් ගැන සිතමින් නොවේ. එම ප්‍රථම ධ්‍යානය පැවති අවස්ථාවේ ප්‍රකටව තිබූ ස්කන්ධයන්ම යැයි දැක්වේ. තවදුරටත් ඉතිරි රූප-අරූප ධ්‍යානයන්ටද පළමුව සමචුදී පසුව එයින් නැගී ඒ මත භාවනා කිරීමද මෙම සූත්‍රයේ දක්වා ඇත්තේය. එම නිසා 'ධ්‍යානයකට ප්‍රථමයෙන් සමචුදී එම ධ්‍යානයෙන් නැගී, ධ්‍යාන සමාපත්තිය පැවති විට ප්‍රකටව තිබූ රූප-නාමයන් මත

භාවනා කරයි' යැයි පමණක් පාළු දේශනාවෙහි ඇත්තේය. "පොතේ දැනුමෙන්, සුන්දර ඥාණ ආශ්‍රයෙන්, අනුමාන කොට භාවනා කරයි" යැයි දක්වන දේශනාපාළු වනාහි නොමැත්තේය. මේ කාරණය භාවනා ක්‍රමය වටහා ගැනීමේදී සැලකිල්ලෙන් වටහා ගතයුතු.

මේ ඉහත දැක්වූ සූත්‍රයෙහි අභිච්චානො ආදී ලෙසින් දේශනාකොට ඇති නිසා "අභිච්චානුපසසනා ආදී අවස්ථාවන්හිදී ඵලෙස බැලිය යුතු නමුත්, නාම- රූප පරිවේෂ්ඨ, පච්චය පරිගහ හ යන ඥාණ අවස්ථාවන්හි ඵලෙස රූප- නාමයන් නුවණින් සලකා බැලිය යුතු" යැයි යන ලෙසට මේ කාරණය වරදවා ගතයුතු නැත. ප්‍රධාන වූ අභිච්චාදි විපස්සනා දැක්වීමේදී අප්‍රධාන වූ අනෙකුත් ඥාණයන් දෙකද ඇතුළත් බව භාවනා ක්‍රම දෙක වෙන්කොට දක්වන තැන (පළමු කොටසේ 88 පිටුවෙහි) දැක්වීය. එම නිසාම මෙම පාළිය ආශ්‍රය කොට විශුද්ධි මාර්ගයෙහි පහත දැක්වෙන ලෙසට අනුශාසනා කරයි.

නාම-රූපානං යාථාච දසසනං දිට්ඨි විසුද්ධි භාම, තං සමපාදෙතු-කාමේන සමථ යාතිකෙහ නාව ධපෙච්චා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අවසෙස රූපාරූපච්චරජකධානානං අඤ්ඤතරතො වුට්ඨාය විතකකාදීහි කධානංගාහි, තං සමපසුත්තකා ච ධම්මා ලකඛණ රසාදි වසෙන පරිගහහෙ තබ්බා. [වි. මා. 441]

- නාම-රූපානං = නාම රූපයන්
- යාථාච දසසනං = නතුසේ දැකීම
- දිට්ඨි විසුද්ධි භාම = දිට්ඨි විශුද්ධිය නම් වේ.
- තං = එම දිට්ඨි විශුද්ධිය
- සමපාදෙතු කාමේන = සම්පාදනයට කැමති
- සමථ යාතිකෙහ = සමථයානික පුද්ගලයා විසින්
- නාව = ප්‍රථමයෙන්
- නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං = නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤානනය හැර
- ධපෙච්චා = ඉතිරි රූප- අරූප ධ්‍යාන අතරින්
- අවසෙස රූපාරූපච්චරජකධානානං = කිසියම් ධ්‍යානයකින්
- අඤ්ඤතරතො = නැගීසිට
- වුට්ඨාය = විතක්ක ආදී ධ්‍යානංගයන්ද
- විතකකාදීහි ජකධානංගහිච = එම ධ්‍යානය හා යෙදෙන සඤ්ඤා, වෙනතා, සිත ආදී ධර්මයන්ද
- තං සමපසුත්තකා ච ධම්මා

**ලකඛණ රසාදී වසෙන
පරිගහකේතබබ්බා**

= සභාව ලක්ෂණ රස ආදී වශයෙන්
= පරිග්‍රහ කරමින් භාවනා කළ යුතුය.

අර්ථය සංකේතපයෙන්

නාම- රූපයන් තනුවූ පරිද්දෙන් දූනගන්නා ඥාණය දිවියි විශුද්ධිය නම් වේ. එම විශුද්ධිය අතින් අංග සම්පූර්ණ වූ විට සමථයානික පුද්ගලයා වනාහි නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය හැර ඉතිරි කැමති රූප- අරූප ධ්‍යානයකට ප්‍රථමයෙන් සමවැදී ඉන් නැගීසිටිය යුතු වේ. එම ධ්‍යානයෙන් නැගී සිටි විට එම ධ්‍යාන විත්තූප්පාදයන්හි යෙදෙන, ප්‍රකටව පැනෙන විනක්ක, විචාර, ජීනි, සුඛ, උපෙකඛා, එකග්ගතා යන ධ්‍යාන අංගයන් අනුව විපස්සනා කළයුතු වේ. එම ධ්‍යානය හා සම්ප්‍රයුක්ත වන්නාවූ ඵසස, සඤ්ඤා, චේතනා, චිතත, ඡඤ්ඤාදී වූ නාම ධර්මයන්ද විපස්සනා කළයුතු වේ.

මෙහිලා ලකඛණ රසාදී වසෙන යන පදයෙන් 'ධ්‍යානාංග ධර්ම, සම්ප්‍රයුක්ත විත්ත- වෛතසික ධර්ම පරිග්‍රහ කොට භාවනා කළයුතුයි' යනු එම ධර්මයන්ගේ ස්වභාව ලක්ෂණ රසාදිය, පරිග්‍රහ කොට භාවනා කිරීම, භාවනා කොට දැක- දැන ගැනීමයි. 'එම ධර්මයන්හි නම්, සටහන්, සංඛ්‍යාව ආදිය, පරිග්‍රහ කිරීම, භාවනා කිරීම දැනගැනීම නොවේ' යන අර්ථය දක්වයි. උපමාවක් ලෙස අභිධම්මං එකදෙසවසෙන ජානාමි = අභිධර්මය එක ප්‍රදේශයක් වශයෙන් දන්නේ යයි කියන තැන- අභිධර්මය දන්නේ යයි කියන නමුත් සියල්ලම දන්නවා නොවේ. එක කොටසක් පමණක් දන්නේයයි කියන්නාසේද, චන්ද්‍රං හෙට්ඨිතලවසෙන පසසාමි = සඳ යට තලය වශයෙන් පමණක් දකින්නෙමියි කියන තැන- සඳ දකින්නෙමියි කියන නමුදු සඳ හාත්පසින්ම දකිනවා නොවේ. සඳේ යට තලය පමණක් දකින්නෙමියි කියන්නා සේද ලක්ඛණ රසාදී වශයෙන් පරිග්‍රහ කළයුතු යැයි දක්වන මේ අවස්ථාවේහිදී එම ධ්‍යාන ධර්ම, සම්ප්‍රයුක්ත වෛතසික ධර්මයන්ගේ ලක්ෂණ රස, ආදිය පමණක් පරිග්‍රහ කොට භාවනා කළ යුතු යැයි කියැවේ. නමුදු පරමාර්ථ වශයෙන් වනාහි ලක්ෂණාදිය පමණක් නියම පරමාර්ථ වන්නාහ. ලක්ෂණාදියත් හැර 'පරමාර්ථ ධර්මය'යි දෙයක් වෙනම නැත්තේය. එම නිසා ලක්ෂණාදිය දැනගැනීම පරමාර්ථ ධර්මයන්ගේ කොටසක් පමණක් දැනගන්නවා නොවේ. පරමාර්ථ සියල්ල අංග සම්පූර්ණ ලෙස දැන ගැනීම වන්නේමය. උපමාවක් ලෙස සිත හා අරමුණ හැසීම නම් වූ චූසන ලකඛණය දැනගැනීම

යනු එස්සයේ එක දේශයක් දැනගැනීම නොවේ. එසාය සම්පූර්ණයෙන්ම දැනගැනීම වන්නා සේය. වසෙහ යන පදයෙන් දක්වන අර්ථය මේ ක්‍රමයට ගන්නා අවස්ථා බොහෝ විට යෙදෙන්නේමය. ප්‍රඥාවන්තයන් මෙය සැලකිල්ලට ගනිත්වා.

ආදිකම්මික යෝගාවචරයාට භාවනා කොට බැලිය නොහැකි නිසා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානය අතහැර දමන්න යැයි ටීකාවෙහි කරුණු දක්වයි. අනුපද සුත්‍රයෙහිලා විශේෂයෙන් විස්තර පසුව දක්වන්නෙමු. තවදුරටත් පරිග්‍රහ කළ යුතු ධර්ම දක්වන තැන පාළියෙහි මෙන් රූප නොදැක්වීමට හේතුව වනාහි සමථ යානිකයනට බහුල වශයෙන් ධ්‍යාන චිත්තුප්පාද නාම ධර්ම ප්‍රථමයෙන් ප්‍රකටවන නිසාය. එම නිසා එම නාමයන්ගෙන් පටන්ගෙන භාවනා කිරීම බොහෝ සේ සිදුවේ. රූපයන් ප්‍රථමයෙන් ප්‍රකට කරගෙන, එයින් පටන්ගෙන භාවනා කිරීමේ අවස්ථා අල්පය, එම අල්පය වූ භාවනා ක්‍රමයද විපස්සනායානිකයාගේ භාවනා ක්‍රමය හා සම්බන්ධ කොට මෙහි පසුව දක්වන්නෙමු. එම නිසා, මෙහිලා බහුල ක්‍රමය දක්වන බැවින් රූප ධර්ම නොදක්වා බැහැර කිරීම කෙරේ. එසේම තවදුරටත් නාම ධර්ම ප්‍රධාන කොට භාවනා කරන ක්‍රමය දක්වන නිසාද රූපය නොදක්වා බැහැර කිරීම සිදුවේ. එසේම රූප- නාම දෙකම එකවර භාවනා කළ නොහැකි බැවින්ද රූපයන් නොදක්වා හැර දැමීම සිදුවේ. එම නිසාම එම ධ්‍යානයක් ඇසුරු කරන හෘදය රූපය භාවනා කරන ආකාරය වෙනමම දැක්වේ. එම නිසා මෙය විශුද්ධි මාර්ගී කථාව යට දැක්වූ අංගුත්තර පාළිය හා ගැළපෙන්නේමය. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානයද, රූපයන්ද පරිග්‍රහ කරන ක්‍රමය නොදැක්වූ බැවින් පාළියෙහි මෙන් නොව මෙහි අසම්පූර්ණ යැයි නොසිතිය යුතුය. මේ සඳහා සාධක තුනක් ඇසුරු කොට ගෙන හේතු දක්වන්නෙමු.

අරූපෙ විපස්සනාහිතිවෙසො යෙහුයෙත සමථ යානිකසස හොති

[මහා වී. (ඉ.) 2/270]

- අරූපෙ = නාමයන් කෙරෙහි
- විපස්සනාහිතිවෙසො = විපස්සනා ප්‍රවේශය
- යෙහුයෙත = බොහෝ සේ
- සමථයානිකසස = සමථයානිකයාට
- හොති = වන්නේය.

(රූපයන් ගෙන් පටන්ගෙන භාවනා කිරීම විරල යයි නැවත සිහිකර ගනු වටී. මෙය පළමුවෙනි සාධකයයි.)

විපස්සනායානිකයකු වන්නේ නම් රූපයෙන් පටන් ගෙන භාවනා කිරීම අධිකය. නාමයන්ගෙන් පටන් ගෙන භාවනා කිරීම අල්පය. එම නිසා එම ටීකාහිම “රූපෙ විපසසනාතිනිවේසො යෙභුයෙන විපසසනා යාතිකසස හොති” යි දැක්වේ. එම ටීකාවට අනුව රූපයන්ගෙන් පටන්ගෙන භාවනා කරන ක්‍රමය මෙහි පස්වන පරිච්ඡේදයේදී හමුවනු ඇත.

තධානංගාති පරිගහණාති අරූපමුඛෙන විපසසනං අතිනිවිසෙනො

[දී. ටී. 200]

- අරූප මුඛෙන** = නාමය මුල් කරගත් බැවින්, නාමය ප්‍රධාන කරගත් බැවින්,
- විපසසනං** = විපස්සනාවට
- අතිනිවිසෙනො** = පිවිසෙන පුද්ගලයා
- තධානංගාති** = ධ්‍යානංගයන්
- පරිගහණාති** = පරිග්‍රහ කරයි. (මෙය දෙවෙනි සාධකයයි)

මේ ටීකාහි **අරූප මුඛෙන** යන පදයෙන් “එකට පැනනැගුණු නාම-රූපයන් අතරින් ප්‍රකට වූ නාමයන්ගෙන් පටන්ගෙන භාවනා කරයි. රූපයන් මත වනාහී වෙනමම භාවනා නොකරයි. නමුදු එම නාමයන් ප්‍රධාන කොට භාවනා කිරීමෙන්ම නාම-රූප යන දෙකම භාවනා කිරීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වේ යැයි” යන්න දක්වයි. එලෙසටම ප්‍රකට වූ රූප ප්‍රධාන කොට භාවනා කිරීමෙන්ම, නාමයන් විශේෂයෙන් ගෙන භාවනා නොකරම, රූප-නාම භාවනා කිරීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වේයයි සළකා ගතයුතු වේ. එම නිසා එම ටීකාවෙහිම **අසසාස පසසාසෙ පරිගහණාති රූප මුඛෙන විපසසනං අතිනිවිසෙනො** යි දක්වයි.

- රූප මුඛෙන** = රූපය මුඛයෙන්
- වා** = රූප ප්‍රධාන කොට
- විපසසනං** = විපස්සනාවට
- අතිනිවිසෙනො** = පිවිසෙන ආනාපාන ධ්‍යානලාභි පුද්ගලයා
- අසසාස පසසාසෙ** = හුස්ම ගැනීම-හෙළීම
- පරිගහණාති** = පරිග්‍රහ කරයි.

ආනාපානය මත විපස්සනා කරන ආකාරය.

ඉහත දැක්වූ ටීකාව ආනාපාන ධ්‍යානය ලැබූ පුද්ගලයාට විපස්සනාව පිවිසෙන ආකාරය දක්වන "සො ඤානා චූච්ඤ්චා අසසාස පසසාසෙ වා පරිගහණහාති ඤානංගාති වා" යන ලෙසට අට්ඨකථාවෙහි දැක්වෙන නිසාම 'අසසාස පසසාසය අනුව භාවනා කරයි' යන්න පමණක්ම දක්වයි. එම නිසා රූපය ප්‍රධාන කොට විපස්සනාව පටන් ගන්නා සමථ යානික පුද්ගලයා අනෙක් රූපයන් ද භාවනා කළ යුතු යැයි සලකා ගත යුතුය. විශේෂයෙන් සැලකිය යුත්ත නම්, "අසසාස- පසසාස අනුව භාවනා කිරීම සමථයම වේ. විපස්සනා නොවන්නේ යැයි" වරදවා සිතීම, වරදවා වටහා ගැනීම සිදු නොවීම පිණිස මෙම අට්ඨකථා- ටීකාවන්ට විශේෂ අවධානය යොමු කළ යුතුය. මෙහිලා "ධ්‍යානයෙන් නැගිට පරිග්‍රහ කරයි" යැයි දක්වන නිසා ධ්‍යානලාභීතට පමණක් විපස්සනාව ගෝචර වේ යැයිද අයෝනියොමනසිකාරයෙන් දුගග්ගිනගග්ඝීව (-වැරදි ලෙස ගෙන) කල්පනා නොකළ යුතුය. හේතුව වනාහි ඇස් පනාපිට ප්‍රකට කාමාවචර ධර්ම අතරින් අසවල් ධර්මය මත පමණක් සමථයානිකයා භාවනා කළ යුතුය. විපස්සනා යානිකයකු වන්නේ නම් වනාහි භාවනා නොකළ යුතු යැයි කියන කථා කුමන පාළි- අට්ඨකථා- ටීකාවකවත් නොමැත්තේය. ඇත්තවශයෙන් නම් කිසියම් කාමාවචර ධර්මයන් මත භාවනා කොට සමථයානිකයන්ට විපස්සනාව සිදුවිය හැකි නම් වතීමානව ඇස්පනා පිට ප්‍රකට එවන් ඕනෑම කාමාවචර ධර්මයක් මත භාවනා කිරීමෙන් විපස්සනායානිකයාටද සුද්ධ විපස්සනාව සිදුවන්නේමය. නොවීමට හේතු කිසිත් නැත. මෙහිලා විශේෂය නම්, ධ්‍යාන ලාභී වේවා- ලාභී නොවේවා අසසාස - පසසාස සටහණ - නිමිත්ත අනුමාන කොට භාවනා කරන්නේ සමථයම වේ. විපස්සනාව නොවේ. හැපිම්, චලනාදියට ප්‍රධාන තැන දී භාවනා කරන්නේ නම් විපස්සනාවම වේ. ධ්‍යාන මාඝීයේ සමථය සිදුනොවේ. එම නිසාම (ම. නි.) උපරිපණණාස ආනාපානසති සූත්‍රයෙහි ලා කායෙසු කායඤ්ඤතරායං හිකඛවේ එවං වදාමි යදිදං අසසාස පසසාසා යැයි දේශනා කොට ඇත්තේය.

- හිකඛවේ = මහණෙනි
- යදිදං යෙ ඉමෙ අසසාස පසසාසා = යම් වූ ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාසයෝ
- සහති = ඇත්තාහුද
- තෙ = එම ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාසයන්
- කායෙසු = පඨවි ආපො තෙජෝ වායො යන සතර කයෙහි

- අඤ්ඤාතරං කායං = එකක්වූ, වායෝ කය ගෙන
(වෙනත් ආකාරයකට දක්වනොත්)
- කායෙසු = 25 ආකාර රූප කායයන්ගෙන්
- කායඤ්ඤාතරං = පොට්ඨබ්බායනනයට අයත් වායෝ
ධාතුව පමණක්
- අහං = මම
- එවං වදාමි = මෙසේ දේශනා කරමි.

කායඤ්ඤාතරනහි පට්ඨි කායාදීසු චතුසු කායෙසු අඤ්ඤාතරං වදාමි, වායෝ කායං වදාමිහි අපොච්චා වකඛායන නං -පෙ-කාඛජීරො ආහරොහි පඤ්ච විසති රූප කොට්ඨාසා රූපකායො නාම, තෙසු ආනාපානං පොට්ඨබ්බායනනෙ සංගහිතතතා කායඤ්ඤාතරං හොති, තසමාපි එවමාහ" යන අට්ඨකථාවට අනුව අර්ථ දෙකක් දෙයි. රූප 25 යනු ධම්මසංගණි හි කෙළින්ම දේශනා කරන ලද රූප 25 ම වෙත්. (ම.නි.)මූල පණණාස මහා ගොචුල සූත්‍ර හා අංගුත්තර නිකායේ ගොචුල සූත්‍ර යන අටුවාවන්හි එම 25 ම දක්වා ඇත්තේය.

රූපාරූප ධම්මානං අවචනා විධුරතාය එකජ්ඣං අසමමසිතබ්බතා
[මහා ටී. 1/7]

- රූපාරූප ධම්මානං = රූප ධම්ම - නාම ධම්මයන්හි
- අවචනා විධුරතා = කෙළින්ම එකිනෙකට ප්‍රතිවිරුද්ධ බැවින්
- එකජ්ඣං = එකතුව
- අසමමසිතබ්බතා = සම්මස්සනය නොකළ යුතු.

(මෙය තුන්වන සාධකයයි. රූපයට අරමුණ නොදන හැකි බව හා නාමයට අරමුණ දන හැකි බව යන ලෙසට කෙළින්ම එකිනෙක ප්‍රතිවිරුද්ධ වන නිසා ප්‍රත්‍යක්ෂ ඤාණ විෂයෙහි රූප සහ නාම දෙක එකට අරමුණු කළ නොහැක්කේය. ලැබිය නොහැක්කේය යනු අර්ථයි.)

මේ තාක් දක්වන ලද කරුණු වලට අනුව "සමථයානිකයා තම සන්තානයේ වතීමාන වශයෙන් පහල වන ධ්‍යාන චිත්තූප්පාද නාම ධම්ම හෝ එම සිත ඇසුරු කරන රූප ධම්ම හෝ ප්‍රකට වන්නාවූ වෙනත් යම්කිසි රූප ධම්මයක් යන මේවා අතරින් ප්‍රකට වූ යම් ධම්මයක් ප්‍රධාන කොට භාවනා කරන බැවින් දක්වන ලද අංගුත්තර නිකාය පාලිය සමග විසුද්ධි මාර්ගීය සම බවක් දක්වයි" යන්න ප්‍රකටය. එම නිසා සමථයානිකයාගේ භාවනා ක්‍රමය ආදර්ශ සාධකයක් ලෙස ගන්නේ නම් "විපස්සනායානිකයාද

තම සන්තානයේ වර්තමානයේ පවතින රූප- නාමයන් තුළින් එකක්ම ප්‍රධාන කොට ගෙන භාවනා කළ යුතු යැයි” ඒ අනුව දත යුතුය. සැලකිය යුතු විශේෂය වනාහී සමථයානිකයාට සමවැදිය හැකි ධ්‍යානයක් ඇති අතර එම ධ්‍යානාදී ධර්මයන් මත භාවනා කළයුතුවේ. විපස්සනායානිකයාට වනාහී ධ්‍යාන නොමැති බැවින් තමා තුළ ඇති දැකීම කරන සිත ආදිය මතම භාවනා කළ යුතුය. වෙනසකට වටහා ගත යුත්තේ එපමණකි. භාවනා ක්‍රමයේ නම් වෙනසක් නොමැත.

එම නිසා විපස්සනායානික පුද්ගලයා දකින ක්‍ෂණයේ දී දකින විනත-වෙනස්ක සංඛ්‍යාත නාමයන් වේවා, එම නාම ධර්ම ඇසුරු කරන රූපයන් වේවා, දකින වණි රූපයන් හෝ වේවා භාවනා කොට බැලිය යුතුය. අසන- ආසුරාහනය කරන- රස බලන- පහස විඳින ක්‍ෂණයෙහිදීද, මේ දැක්වූ ලෙසටම බව දත යුතුය. සිතන අවස්ථාවේහි, කල්පනා කරන, සලකා බැලීම් කරන, මෙනෙහි කරන අවස්ථාවෙහි විනත- වෙනස්ක නාම ධර්ම වේවා, එම නාමයන් ඇසුර ලබන රූපයන් හෝ වේවා, අරමුණු කරන ලද නාම- රූප වේවා, සිත නිසා පහළ වූ රූපයන් හෝ වේවා, ඉදිරිපත් කර ගෙන භාවනා කළ යුතුවේ. මෙලෙස භාවනා කරන්නාවූ අවස්ථාවේ එක විත්තක්ෂණයක් තුළ ඇතිනාක් නාම- රූප, අභිධර්ම පොත් වල ගොණු කොට, ලැයිස්තු කොට දක්වා ඇති ලෙසට ඒවා සම්පූර්ණ කිරීම සඳහා කල්පනා කරමින්, සොයා යමින් භාවනා කරනවා නොවේ. විශේෂයෙන් ප්‍රකට ධර්මයක් ප්‍රධාන කොට භාවනා කළ යුතුයි. **“අත්තනො අභිභිභාර සමුදාගත ඤාණාබ්‍රාහුරූපං එකදෙසමෙව පරිගහතිත්වා සම්මසනො - රූප මුඛෙන, අරූප මුඛෙන විපසසනං අභිභිවිසනො”** යන ටීකා දැක්වීම සලකා බලන්න. රූප දෙක තුනක් හෝ නාම දෙක තුනක් යන ආකාරයට ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන් එක වර භාවනා වෙන් නොබැලිය හැක්කේය. හේතුව වනාහී පඨවි, එසස ආදී රූප- නාම එකක් සහ ආපො, වේදනාදී අනෙකුත් රූප- නාමයන් ස්වභාව ලක්ෂණාදිය වශයෙන් සමාන නොවන බැවිනි. එකිනෙකට වෙනස් වූ එම ස්වභාව ලක්ෂණාදිය සමූහ වශයෙන් ඇස්පනා පිට අරමුණු කළ නොහැකි බවයි. වටහා ගත නොහැකි බවයි. නමුදු ප්‍රකට වූ රූප- නාම එකක් මත භාවනා කොට වටහා ගන්නේ නම්, ඒ සමග එකට පහළ වන රූප- නාම විපස්සනා කිරීමේ කෘත්‍යය, දනගැනීමේ කෘත්‍යය සමාධි වේමය.

ධාතු හතර පවා සම්පූර්ණයෙන් නොදැන රහත් බවට පත්විය හැකි ආකාරය.

මාගී- ඵලයන්ට පත්වූ තාක් උතුමන් වහන්සේලා රූප-නාමයන් දැන ගැනීම අතින් සමාන යැයි ද, පාළි- අට්ඨකථා හි විස්ථාර වශයෙන් දක්වන ලෙසට සියල්ල දැනගත් විටම මාගී ඵලයන්ට පත්විය හැකි ද යැයි ද සිතිය හැකිය. නමුත් මෙය මෙලෙසටම සිතිය යුතු නොවේ. මක්නිසාද යත්: තමාගේ පාරමී ඤාණ ශක්ති ප්‍රමාණය අනුව දැන ගැනීම සිදුවන බැවිනි. තවදුරටත් විස්තර වශයෙන් දක්වතොත්, උසස් තීක්‍ෂණ භව්‍ය පුද්ගලයකු වන්නේ නම් ශ්‍රාවක ක්‍ෂේත්‍රයේ අංග සම්පූර්ණ ලෙසත් විස්ථාර ලෙසත් දැනීමක් ලද හැක්කේය. නමුත් අභිධම් දේශනාවට අනුව වනාහී දැනගත නොහැක්කේය. අනුපද සූත්‍රයේලා වඩාත් විස්තර කරන්නෙමු. දුඵල වූ මන්ද භව්‍ය පුද්ගලයකු වන්නේ නම් මාගී- ඵලයන්ට පත්වීමට ප්‍රමාණවත් තරම් දැනුමක් පමණක් ලබන්නේය. එම නිසා මූල පණ්ණාස, මූල පරියාය සූත්‍ර අට්ඨකථා හි "සාවකා හි චතුනං ධාතුනං එකදෙසමෙව සමමසීථවා නිබ්බානං පාපුණානි" යි දක්වා ඇත්තේය. [ම. අ. 1/48]

- සාවකා** = ශ්‍රාවකයන්
- චතුනං ධාතුනං** = පඨවි, ආපො, තෙජො, වායො යන සතර මහා ධාතූන්ගෙන්
- එක දෙසමෙව** = සමහරක්, ප්‍රදේශයක් පමණක්
- සමමසීථවා** = සම්මර්ශණය කොට
- නිබ්බානං** = නිවනට
- පාපුණානි** = පත්වෙත්

මෙම අට්ඨකථාහි පමණක් නොව සලායනන සංයුක්ත පාළියෙහි (සං.නි. 4/469)ද මෙලෙසවූ අදහසක් දක්වා ඇත්තේය. දක්වන අවස්ථාව වනාහි: කොපමණක් දැන ගැනීමෙන් ඤාණය පිරිසිදු වේද?, රහත් බවට පත්වන්නේද? යනලෙස හිඤ්ඤාත් වහන්සේ නමක් විසින් ප්‍රශ්ණ කරනු ලැබීම අනුව රහතුන් වහන්සේලා හතර නමක් තමා ස්වකීය වශයෙන් භාවනා කොට දැක දැනගත් ආකාරයට අනුව වෙනස් වෙනස් උත්තර හතරක් සැපයූ සේක.

ප්‍රථම රහතන් වහන්සේගේ උත්තරය

“යථො ඛො ආවුසො ජනනං එසසායතනානං සමුදයඤ්ච අභට්ඨමඤ්ච යථා භූතං ජපානාති එතඤ්චො ඛො ආවුසො භික්ඛුනො දසසනං සුච්ඡුද්ධං හොති”
[සං. නි. 4/368]

“ඇවැත්නි එම අවස්ථාවේ ස්පයීය පහළවීම පිණිස ආධ්‍යාත්මිකායතන හයෙහි ඇතිවීම, නැතිවීම තත්ත්වකාරයෙන් දැනගනී. ඇවැත්නි මෙපමණක් දැනගැනීමෙන් එම භික්ෂුවගේ උතුම් ඤාණය මනාකොට සුපිරිසිදුවේ.” රහත් බවට පත්වී යැයි කියවේ.

මේ උත්තරය වනාහි අජ්ඣන්දිකායතන හය මත පමණක් භාවනා කොට රහත් වූ මහා තෙරුන් වහන්සේගේ උත්තරයයි. මෙම රහතන්වහන්සේගේ භාවනා ආකාරය සලකා බැලුවහොත් බහිද්ධා ධම් කිසිවක් මත භාවනා කොට නොබැලූ බව පෙනේ. අජ්ඣන්දික චක්ඛු, සොන, සාන, ජ්වහා, කාය යන රූප පහ මත පමණක් භාවනා කොට බලන්නේය. ඉතිරි රූපයන් මත භාවනා නොකළ බව පෙනේ. නාම ධර්මයන් වශයෙන් සිත පමණක් භාවනා කොට බැලූ බව පෙනේ. වෛතසිකයන් භාවනා කොට බැලූ බවක් නොපෙනේ. නමුදු මෙලෙස මේ ක්‍රමයට භාවනා කොට එම මහා තෙරුන් වහන්සේද රහත් බවට පත්වූ සේක. මේ ක්‍රමය නුසුදුසු යැයි කාට නම් කිව හැක්කේද? ඇත්ත වශයෙන් නම් විස්තර ලෙස දැක්වූ පාළි- අට්ඨකථාවන්ට අනුව ගැලපෙන බවම කිව හැක්කේය. මක්නිසාදයත්: ප්‍රකට වූ අජ්ඣන්දිකායනනයන් ප්‍රධාන කොට භාවනා කිරීමෙන් ඒවා සමග එකට පහළ වන බහිද්ධා ආයතන හයද භාවනා කිරීමේ කෘත්‍යය, වටහා ගැනීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වන්නේමය. සිද්ධ වන්නේමය. එම නිසා රූප- නාම සියල්ලම භාවනා කරයි, දැනගනියි යන්න විස්තර කොට දක්වන ලද පාළි- අට්ඨකථාවන් හා ගැලපෙන්නේය.

දෙවන රහතන් වහන්සේගේ උත්තරය

ඒ අනුව උපාදානස්කන්ධයන් පසෙහි ඇතිවීම- නැතිවීම වටහාගන්නේ නම් උතුම් රහත් භාවයට පත් වන්නේයැයි කියැවේ. මෙය වනාහි සියල්ලෙන් සම්පූර්ණ උත්තරයකි.

තුන්වන රහතන් වහන්සේගේ උත්තරය

යථො ඛො ආවුසො චතුතනං මහා භුතානං සමුදයඤ්ච අත්ථංගමඤ්ච යථා භුතං පජානාති, එතතචතා ඛො ආවුසො භික්ඛුතො දුස්සනං සුචිත්තද්ධං හොති,

ඇවැත්නි, යම් විටක මහා භුත හතරෙහි ඇතිවීම- නැතිවීම තත්ත්වකාරයෙන් දැනගනී. ඇවැත්නි මෙපමණක් දැනගැනීමෙන් රහතන් වහන්සේලා උතුම් ඤාණය මනා කොට පිරිසිදුවේ. රහත් බවට පත්වේ යැයි කියැවේ.

මේ උතුම් රහතන් වහන්සේගේ භාවනා ක්‍රමයට අනුව මහා භුත හතර හැර ඉතිරි සියලු නාම- රූප මත භාවනා නොකළ බව පෙනේ. එසේ නමුත් මෙමගින් රහත් බවට පත්විය හැකි නියම භාවනා ක්‍රමයක් වේමය. එම නිසා මහා භුත හතර ප්‍රධාන කොට භාවනා කිරීමෙන් එම මහා භුතයන් හා එකට පහළ වූ රූප- නාමයන්ද භාවනා කිරීමේ වටහා ගැනීමේ කෘත්‍ය සම්පූර්ණ වන බැවින් ඉහළ විස්තර කරන ලද පාළි- අට්ඨකථා වලට විරුද්ධ නොවන බව සිතට ගතයුතු වේ. මක්නිසාදයත්: එම පාළි- අට්ඨකථා වනාහි විවිධ පුද්ගලයන්ගේ සංක්ෂිප්ත- විස්තාර භාවනා ක්‍රම වටහා ගන්නා ක්‍රම සියල්ල සම්පිණ්ඩණය කොට දක්වන සංග්‍රහයක් බැවිනි. ඒ සියල්ල සෑම පුද්ගලයකු විසින්ම ප්‍රධාන කොට, අත නොහැර භාවනා කළ යුතුයැයි, වටහා ගතයුතුයැයි අදහස් නොකෙ- රෙන්නේමය.

හතරවන රහතන් වහන්සේ වහාහි

“යං කිඤ්චි සමුදය ධම්මං සඛබ්බං තං නිරොධි ධම්මනි යථාභුතං පජානාති.

“පහළ වන ස්වභාව ඇති ධර්ම යම්තාක් ඇත්ද ඒ සියල්ල නිරුද්ධ වන ස්වභාවය ඇත්තේයැයි තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම්, උතුම් ඤාණය පිරිසිදුවේ. රහත් බවට පත්වේ යැයි” පිළිතුරු දුන්නේක. මේ ක්‍රමයද සඵ සම්පූර්ණ උත්තරයක් සපයයි.

ප්‍රශ්ණය නගන භික්ෂුව වනාහි “රහතන්වහන්සේ නමක් පාසා රූප- නාම සියල්ලම දත යුතුයි. ඔවුන්ගේ දැනගන්නා ක්‍රමයද සමාන විය යුතු

යැයි" ඇදහීමක්, පිළිගැනීමක් ඇත්තෙකි. එම නිසා සමහර උත්තර වල රූප- නාම වශයෙන්ද අසම්පූර්ණ වන්නාසේම ක්‍රමයන් වශයෙන්ද එකිනෙකට අසමාන නිසා ඒවා පිළිබඳව සතුටට පත් නොවී බුදුරජාණන් වහන්සේ වෙත එළඹ ඒ බව සැල කර සිටි සේක. එම අවස්ථාවෙහි බුදු පියාණන් වහන්සේ "යථා යථා අධිමුතතානං තෙසං සප්පුරිසෙති ඝර්ඝරං සුච්ඡදධං හොති, තථා තථා ඛො තෙහි සප්පුරිසෙති ඝර්ඝරං" "ඒ ඒ අධිමුක්තින්ට අනුව සන්පුරුෂයන් සතර දෙනාගේ උතුම් ඤාණය සුච්ඡද්ධ විය. එම අධිමුක්තින්ට අනුවම එම සන්පුරුෂයන් සතර දෙනා උත්තර දී ඇත්තේ යැයි" අනුශාසනා කළ සේක. "තම තමා රහත් වන තෙක් භාවනා කළ ආකාරය වෙන වෙනම උත්තර දුන්නේය. උත්තර සතරම රහත් බවට පත්වීම සඳහා වලංගු නියම ක්‍රමයැ"යි මින් අදහස් කෙරේ.

දැක්වූ පාළු- අවිධිකථා අනුව එකට පහළ වන රූප- නාමයන් අභිධම් ග්‍රන්ථයන්හි විස්තර කොට දක්වා ඇති ලෙසට අතට පත් නෙල්ලි ගෙඩියක්සේ අංග සම්පූර්ණ ලෙස, ඉතිරියක් නොතබා භාවනා නොකළේ වී නමුත් "දකින්නාවූ ආදී අවස්ථාවේදී වඩාත් ප්‍රකට රූප- නාම පමණක් මත භාවනා කොට බැලීමෙන්, දැනගැනීමෙන් එකට , සාමූහිකව පහළවන නාම- රූප සියල්ලම බැලීම හෙවත් වටහා ගැනීම සම්පූර්ණ වී අරහත් ඵලයටම පත්වියහැකි බව" ප්‍රකටවම දත හැක්කේය. නමුදු මෙහිලා සිත තබා ගැනීමට මහා සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේගේ ඉතා වටිනා භාවනා ක්‍රමය දක්වන අනුපද සූත්‍රයෙන් උපුටා කරුණු දක්වන්නෙමි.

සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේගේ විපස්සනාව

සාරිපුත්තො භික්ඛවේ අද්ධමාසං අනුපද ධම්ම විපස්සනං විපස්සති, තභ්‍රිදං භික්ඛවෙ සාරිපුත්තස්ස අනුපද ධම්ම විපස්සනාය හොති. ඉධ භික්ඛවෙ සාරිපුත්තො විචචෙව ච කාමෙහි විචචෙව අකුසලෙහි ධම්මෙහි සචිතකං සචිචාරං විචෙකජං පීති සුඛං පඨමං ඝට්ඨානං උපසම්පජ්ජ විහරති, යෙ ව පඨමෙ ඝට්ඨානෙ ධම්මා විතකෙකා විචාරො ව පීතිච සුඛංච විතෙකගගතාව පසෙසා, වෙදනා, සඤ්ඤා, චෙතනා චිතතං ජඤ්ඤා අධිමොකෙඛා විරියං සති උපෙකඛා මහසිකාරො. තසස්ස ධම්මා අනුපද වචනථා හොනති, තසස්ස ධම්මා විදිතා උපසජ්ජනති, විදිතා, උපධ්වහනති විදිතා අඛහතථං ගච්ඡනති. සො එවං පජානාති "එවං කිරමෙ ධම්මා අභුජවා සමෙහානති භුජවා පටිච්චෙදෙනතිති. [ම. නි. 3/134]

තේරුම

මහණෙනි, සාරිපුත්ත තෙමේ අර්ධ මාසයක් (පක්ෂයක් පුරා) අනුපද ධම්ම විපස්සනා භාවනා කරයි. මහණෙනි, දෑත් දේශනා කරන පිළිවෙල සාරිපුත්තයන්ගේ එම අනුපද ධම්ම විපස්සනා පිළිවෙල වේ. මහණෙනි, මෙම ශාසනයෙහි සාරිපුත්ත තෙමේ කාමයන්ගෙන් වෙන්ව, නිවරණ අකුසලයන්ගෙන්ද වෙන්ව විතකී, විචාර, සහිත විචේකජ වූ ප්‍රීතිය, සුඛය, ඇති ප්‍රථම ධ්‍යානයට පැමිණ වාසය කරයි. විතකක, විචාර, පීනි, සුඛ, විනෙතකගගතා, පසස, වේදනා, සඤ්ඤා, වෙනනා, විතන, ජන්ද අධිමොක්ඛි, විරිය, සනි, උපෙක්ඛා, මනසිකාර යනාදී වූ එම ධම් දහසය (16) සමවැදී සිටින ප්‍රථම ධ්‍යානයෙහි ඇතුළත් වේ. එම දහසයාකාර ධම්යන් අනුපිළිවෙලින් බෙදා වෙන් වෙන් කොට ගත්තේය. එම ධම්යන් ඔහුට පැහැදිලිවම උපදී, පැහැදිලිවම පවතියි. පැහැදිලිවම නිරෝධ වේ. හෙතෙමේ මෙලෙස වටහා ගනී. මේ ධම්යන්ට මෙලෙස ස්වභාවය තිබීම ඇත්තය. සත්‍යය. මූලින් නොතිබී පහළ වීම ඇත්තේය. පහළ වුව හොත් නැවත නැවතත් ජීවායේ නැති වීම සිදු වේ.

අර්ථය සැකවිත්

සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේ අනුපද ධම්ම විපස්සනාව දින 15ක්ම භාවනා කළ පසුව රහත් බවට පත් වූ සේක. භාවනා කරන පිළිවෙල වනාහි: ප්‍රථමයෙන් ප්‍රථම ධ්‍යානයට සමවදී. ධ්‍යානයෙන් නැගී සිට එම ධ්‍යාන විත්තූන්පාදයන් හි ඇතුළත් ධම් 16 එක එකක් වශයෙන් වෙන් කොට ගත හැක්කේය. සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේට එම ධම්යන්හි මූල හෙවත් ඇතිවීම ප්‍රකටය. මැද හෙවත් පවතින ආකාරයද ප්‍රකටය, අවසානය හෙවත් භංගයද ප්‍රකටය. එම නිසා සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේ මෙසේ වටහා ගත්තේය. මේ ධම්යන් ධ්‍යානයන්ට සමවැදීමට පෙරාතුව නොතිබී දෑත් පමණක් පහළ විය. පහළ වී නැවත ද නැතිවී යන්නේයැයි දනී- දකී. ආකිඤ්චඤ්ඤායනනය තෙක්ම ඇති ඉතිරි රූප ධ්‍යානයන්ට හා අරූප ධ්‍යානයන්ට අනුපිළිවෙලින් සමවදිමින් මෙම ක්‍රමයටම දිගට භාවනා කළ සේක. එලෙස භාවනා කළ යුතු ධ්‍යාන ධම්වල විතකක ආදී ධ්‍යානංග සමහරක් ධ්‍යාන වල නැති වීම- මාරුවීමද, සම්පසාද ආදී නව ධම් සමහරක් ඇතුළත් වීමද පමණක් වෙනසිය.

අර්ථය සවිස්තරව

ප්‍රථම ධ්‍යානයට සමවැදී එම ධ්‍යානයම භාවනා කොට බැලිය යුතුය. අනතුරුව ද්විතීය ධ්‍යානයට සමවැදී නැවත එයද භාවනා කොට බැලිය යුතුය. මෙලෙස ක්‍රමයෙන් සමාපත්ති අටට අනුපිළිවෙලින් සමවැදී ක්‍රමානුකූලව විපස්සනා භාවනා කිරීම අනුපද ධම්ම විපස්සනා නම් වේ. "අනුපිළිවෙලින් සමවැදිය යුතු සමාපත්ති ධම්යන් භාවනා කරන විපස්සනාව යැයි" කියනු ලැබේ. ධ්‍යාන එක එකකට සමවැදී එම ධ්‍යාන විත්තුප්පාදයන්හි ඇතුළත් ධ්‍යානාංගයන් ඵසස පඤ්චමක ධම්යන් ආදිය පාලියෙහි දක්වන පිළිවෙලට අනුව භාවනා කිරීමද අනුපද ධම්ම විපස්සනා යයි කියනු ලැබේ. ධ්‍යාන විත්තුප්පාදයන්හි ඇතුළත් ධම්යන් අනුපිළිවෙලින් භාවනා කරන විපස්සනාව යයි කියනු ලැබේ. (සමාපත්ති වසෙභවා කධානංග වසෙභවා අනුපට්ඨායා ධම්ම විපස්සනං - අට්ඨකථා දූක්චීමයි.)

මේ ක්‍රම දෙකින් දෙවැනි ක්‍රමයට අනුව භාවනා කිරීමේදී ධ්‍යානයට වරක් සමවැදී 16 වරක් බැගින් අඛණ්ඩව භාවනා කොට බලන්නාසේ වේ. නමුදු භංග ඤාණය විස්තර කරන පටිසම්භිදා මග්ගයෙහි අරමුණු එකක බිදීම බලන කල්හි එම බිදීම බලන සිතද අතරක් නොතබා නැවතත් විපස්සනා කොට බැලිය යුතු යැයි දක්වා ඇත. විසුඬ් මග්ග නාම සන්නක ක්‍රමයෙහිද ප්‍රථම සිත දෙවැනි සිතින් සමීපනය කොට බලයි. එසේම දෙවැනි සිත තුන් වන සිතින් සමමසනය කොට බලයි. මේ ක්‍රමයට සිත් එක එකක් ඊලඟ සිතින් වරක් බැගින් භාවනා කොට බැලීම දක්වයි. මේ නිසා ධ්‍යානයට ප්‍රථමයෙන් වරක් සමවැදී, විනක්කය භාවනා කොට බලයි. දෙවැනි වතාවට සමවැදී විචාරය බලයි. මේ ක්‍රමයටම දහසය වතාවක් සමවැදී දහසය වතාවක් අනුපිළිවෙලින් බැලීම කළයුතු යැයි වටහාගැනීම වටී. මහා සාරිපුත්‍ර ස්වාමීන් වහන්සේ මේ අනුපද භාවනා ක්‍රම දෙක මගින් දින 15ක්ම භාවනා කොට රහත් බවට පත්වූ සේක. මහා මොග්ගල්ලාන ස්වාමීන් වහන්සේ වනාහි දින හතකින් රහත් වූ සේක. මෙහි ලා මහා සාරිපුත්‍ර ස්වාමීන් වහන්සේ මහා මොග්ගල්ලාන ස්වාමීන් වහන්සේට වඩා ප්‍රඥාවන්ත වී නමුත් කුමක් නිසා වැඩි කලක් මෙලෙස භාවනා කළයුතු වීද යත්, අනුපද භාවනා ක්‍රමයෙන් බොහෝ විස්තර ලෙස භාවනා කළ නිසාය. වැඩිපුර හදාරා දැනගත් බැවිනි. මහා මොග්ගල්ලාන ස්වාමීන් වහන්සේ එලෙස විස්තාර ක්‍රමයට භාවනා නොකළ නිසා දින හතකින්ම

කෘත්‍යය නිම කළේ යැයි අවිධිකථාහි දක්වයි. පහත සඳහන් ලෙසට එය දැක්වේ:

මහා මොගගලලාන පේරො හි සාවකානං සමමසනචාරං යටඨිකොට්ඨියා උපජීලෙනො විය එක දෙසමෙව සමමසනො සතන දිවසෙ වායමිච්චා අරහතනං පනො, සාරිපුතතපෙරො "ධිසෙචා බුද්ධානං පචෙවක බුද්ධානඤ්ච සමමසනචාරං" සාවකානං සමමසනචාරං නිපසදෙසං සමමසී, එවං සමමසනො අදධමාසං වායමිච්චා අරහතනඤ්ච කිර පචා අඤ්ඤාසී. -පෙ- අඤ්ඤා සාවකො නාම පඤ්ඤාය මියා පතනඛඛං පතනං සමනෙථා නාම න භවිසසනීති [ම. අ. 4/59]

තේරුම:

මහා මොග්ගල්ලාන තෙරුන් වහන්සේ ශ්‍රාවකයන් වහන්සේලා සම්මතීණය කරන ධර්මයන්ම අතරින්, යඡ්ඨියක් ඇත ඇත යන්නාසේ එක දේශයක් පමණක් සම්මතීණය කරමින්ම සත් දිනක් ඇතුළත අර්හත් ඵලයට පත්වූ සේක. සාරිපුත්‍ර ස්වාමීන් වහන්සේ වනාහි සම්මා සම්බුද්ධ, පචෙවක බුද්ධ යන උත්තමයන් වහන්සේලාගේ සම්මතීණය ක්‍රමය හැර, ශ්‍රාවකයන් වහන්සේලාගේ සම්මතීණ කෙණ්ත්‍රය ඉතිරි නොකොට සම්මතීණය කළසේක. මෙලෙස සම්මතීණය කරමින් අධි මාසයක් භාවනා කොට අර්හත් ඵලයට පත්වූ සේක. (අරහතනං පනො හා සම්බන්ධය) අරහත්ත ඵලයට පත්වූ අවස්ථාවේදීද 'ප්‍රඥාවෙන් මවිසින් සාක්ෂාත් කරගත් ප්‍රදේශය සාක්ෂාත් කළ හැකි අනෙකුත් කිසිම ශ්‍රාවකයෙකු නොවන්නේ යැ'යි වටහා ගත්තේය.

සමමසනං වරහි එතථාහි සමමසන චාරො, විපසනාය භුමි යන ටීකාවට අනුව විපස්සනාවේ කෙණ්ත්‍රය- අරමුණ, විපස්සනා කළ යුතු අරමුණ සමමසනචාර - සම්මතීණ වශයෙන් හැසිරිය යුතු ධර්ම නම් වේ. එහි ප්‍රත්‍යක්ෂ ඤාණයෙන් භාවනා කළ යුතු ආධ්‍යාත්මික ධර්මය, අන්වය ඤාණයෙන් සම්මතීණ කළ යුතු බහිද්ධා ධර්ම යන මේ ධර්ම සියල්ල ශ්‍රාවකයන්ගේ සමමසන චාරයයි. අදාල ටීකා දැක්වීම විපස්සනාහි අරමුණ දක්වන අවස්ථාවේ (20 පිටෙහි) දැක්වීය. මහා මොග්ගල්ලාන ස්වාමීන් වහන්සේ තැනින් තැනින් කළ භාවනා ක්‍රමය දක්වන "යටඨිකොට්ඨියා උපජීලෙනො විය" යන උපමා කථාව ගැඹුරු ලෙස සිතා බලන්න. හැරුම්පියක කොණින් ඇත, ඇත යන්නේ නම් ඇනෙන ප්‍රදේශය ටීකය. අඩුය. නොඇනෙන

ප්‍රදේශය බොහෝ වන්නා සේ ශ්‍රාවකයන්ගේ සම්මතීන් ධර්මයන් අතර භාවනා කොට නොබලන ධර්මකොටස් බොහෝය. භාවනා කොට බලන ධර්ම කොටසකටයෝ ටිකක් මෙන්ම ඒවා එකිනෙකට දුරස්ථයැයිද මින් අදහස් වේ. දෙවැනි අග්‍ර ශ්‍රාවකයන් වහන්සේගේ භාවනා ක්‍රමයද හැරමිටි කොණින් ඇත-ඇත යන්නක් සේ තැනින් - තැනින් වන්නේ නම් මහා ශ්‍රාවකයන් වහන්සේලාගේ භාවනා ක්‍රමය ඊටත් වඩා ඇතින් ඇතින් වන්නේය. සාමාන්‍ය රහතන් වහන්සේගේ- අනාගාමී- සකාදාගාමී- සෝවාන් උතුමන්ගේ- පෘතග්ජනයන්ගේ ආදීන්ගේ භාවනා ක්‍රමයද ක්‍රම ක්‍රමයෙන් ඇතින් ඇතට, දුරස්ථ ලෙසට වන බව සංසඤ්ජාත්මකව වටහා ගන්න. එම නිසාම(ම.නි)මජ්ඣිම පණ්ණාසක කණ්ණකඤ්චල සුත්ත අට්ඨ කථාති දැක්වෙන පරිදි පුටුප්පන ආදී පහළ, පහළ, යෝගීන්ගේ භාවනා විධිය සොනාපන්න ආදී ඉහළ, ඉහළ ආර්ය පුද්ගලයන්ගේ භාවනා විධියට සම නොවේ (පත්තොවේ).

අනුපද විපස්සනාව සිදුවන ආකාරය

මහා සාර්පුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේද ප්‍රථම ධ්‍යානය ආදියට අනුපිළිවෙලින් සමවැදී සමවැදුණු ධ්‍යානයෙන් නැගීමත් සමගම විතකක ආදිය මත භාවනා කොට බලා එහි ස්වභාව ලක්ෂණ වශයෙන් දැන ගනී. දැනගන්නා ආකාරය “අභිනිරෝපන ලක්ඛණො විතකො වතනතිසි ජානති” යනාදී අට්ඨකථාවන්ට අනුව විතකකය මත විපසසනා කොට බලන්නේ අරමුණ වෙතට නැංවීම ස්වභාවය ඇති නාම ධර්මයක් වන්නේ යයි දැනගනී. විතර්කනය පහළ වන්නේය යන ලෙස දැනගැනීමෙන්ම අරමුණට නැංවීම ස්වභාවය වශයෙන් විතකකය විශේෂයෙන් වෙන්කොට දැනගැනීමි නම්වේ. විචාර ආදිය කෙරෙහිද ස්වභාව ලක්ෂණාදිය විශේෂයෙන් වෙන්කොට දැනගැනීම මෙලෙසටම යයි දතයුතුය. විචාරය විපසසනා කොට බැලූ විට අරමුණ පිරිමදින- නැවත නැවත සලකා බලන ස්වභාවය ඇත්තාවූ විමසා බැලීමක් වන්නේ යැයි දැනගනී. ජිනිය විපසසනා කොට බලන්නේ ශරීරය පුරා පැතිර පවත්නාවූ ප්‍රිතිය- පිනායන ස්වභාවය ඇත්තේ යයි දනී. සුබය භාවනා කොට බලන්නේ නම් සුව ගතියක් වන්නේ යයි දැනගනී. ඵකගතභව මත විපසසනා කොට බලන්නේ නම් විසිර නොයන ස්වභාවය ඇති සිතේ තැන්පත් බව වන්නේ යයි දැනගනී. ඵසසය භාවනාකොට බලන්නේ අරමුණ පිරිමදින ස්වභාවය ඇති පහසක් බව දනී, වේදනාව විපසසනා

කොට බලන්නේ විදින්නාවූ ස්වභාව ඇති වින්දනයක් බව දැනගනී. සාක්ෂිකර බලන්නේ සලකුණු ගන්නා ස්වභාවය ඇති හැදිනීම් යැයි දැනගනී. වේගනාව බලන්නේ උනන්දු කරවන ස්වභාවය ඇත්තාවූ අරමුණ හා සම්බන්ධතාවය යැයි දැනගනී. සිත භාවනා කොට බලන්නේ අරමුණ දැන ගන්නා ස්වභාව ඇති දැනීම වන්නේ යැයි දනී. ව්‍යුහ බලන්නේ යමක් කිරීමට ඕනෑකම නම් වූ ස්වභාවය ඇති කැමැත්ත යයි දැනගනී. අධිමොක්ෂය භාවනා කොට බලන්නේ නිශ්චය කරන ස්වභාවය ඇති සිතේ තහවුරු බව යයි දැනගනී. වීර්ය භාවනා කොට බලන්නේ උත්සාහවත් කරවන ස්වභාව ඇති ඔසවා තබන බව යයි දැනගනී. සතිය භාවනා කොට බලන්නේ අරමුණට එළඹ සිටින ස්වභාවයෙන් නිපන් අමතක නොවන බව යැයි දැනගනී. නන්‍යමානුෂ්‍යවේදකාරී බලන්නේ උභයාධික නොවූන ස්වභාවය ඇති සමබර දැක්ම ඇත්තේ යයි දැනගනී. මනසිකාර්ය භාවනා කොට බලන්නේ අරමුණ වෙත යොමු කරවන, ගමන්කරවන, ස්වභාවය ඇති සිතයෙදීම බව දැනගනී. මෙලෙස තත්‍වකාරයෙන්ම දහසයාකාර ධර්මයන් දන්නා නිසා "තසංසුඛං ධර්මං අනුපද වචනනිතා හොනති" යයි දේශනා කළපේක. සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේ මෙම ධර්මයන් දහසය පිළිබඳව අනුපිළිවෙලින් වෙන් වෙන්ව දැක දැන ගන්නේ යයි අදහස් කෙරේ.

මෙම ධර්මයන් සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේට ප්‍රකටව පැන නගී. ප්‍රකටව පවතියි, ප්‍රකටව නිරොධ වී යයි කියන තැන "එම ධර්මය සිත ස්වකීය උප්පාදය- ධීනිය- භංගය දැනගනී" යයි නොගත යුතු. එම නිසා අට්ඨකථා මේය පහත සඳහන් ලෙසට දක්වයි.

යථාහි තෙනෙව අංගුලගෙන තං අංගුලගහං න සකකං වුසිතුං, එව මෙව තෙනෙව විතෙන තසස උපපාදො වා ධීනි වා භංගො වා න සකකා ජාතිතුනති එවං තාව තං ඤාණතා මොවෙතඛබ්බා. යදී පහ දෙව විතනාති එකතො උපපජ්ජයුං, එකෙන විතෙන එකසස උපපාදො වා ධීනි වා භංගො වා සකකා භවෙය්‍ය ජාතිතුං, දෙව පහ එසසා වා වෙදනා වා සඤ්ඤා වා වෙනතා වා විතනාති වා එකතො උපපජ්ජනකාති නාම තප්ථී, එක මෙක මෙව උපපජ්ජති, එවං ඤාණ ඛහුතා මොවෙ තඛබ්බා [ම. අ. 4/61]

තේරුම

යම් ඇඟිලිතුඩකින් එම ඇඟිලි තුඩම ස්පෘෂී කල නොහැකි සේම යම් සිතකින් එම සිතේම උප්පාද, ධීනි, භංග අවස්ථා නොදත හැක්කේය.

මෙලෙස එම ධ්‍යාන සිත එම ධ්‍යාන සිතින්ම දැනගන්නා ස්වභාවය බැහැර කෙරෙයි. තවදුරටත් ඉදින් සිත් දෙකක් එකවැර පහළ වන්නේ නම්, ඒ එක සිතකින් අනෙක් සිතේ උප්පාද, ධීනි, භංග අවස්ථා දැනගත හැක්කේය. නමුදු ඵසු දෙකක් වේදනා දෙකක්, සඤ්ඤා දෙකක් වේනනා දෙකක් සිත් දෙකක් එකට පහළ වීමක් නොමැත්තේය. වරකට එකක් ලෙසටම පහළ වෙත්. මෙලෙස එක විතතකෂණයක ඤාණ බහුලව පහළ වීමද භාර නොගනී.

නමුදු සාර්ථකත්ව ස්වාමීන් වහන්සේ එම ධම් දහසයේ ආශ්‍රය වස්තුව හා අරමුණ ද වෙන් වෙන් වශයෙන් දන් බැවින්, ධ්‍යානයෙන් නැගී සිට බැලූවේ නමුත් එම ධම්යන්ගේ පහළවීම වතීමානව පහළ වන ලෙසට ප්‍රකට විය. ධීනි කාලය ද වතීමාන ලෙසට ප්‍රකට විය. භංගය ද වතීමානව වන්නාසේ ප්‍රකට විය. මෙලෙස ප්‍රකට ධම් බැලීම, දැනගැනීම, උදයබබය ඤාණ, භංග ඤාණ යන අවස්ථාවල බණ පවුළුපහන ධම්යන් බැලීම හා දැනගැනීම යයි කියනු ලැබේ. එම නිසා 'විදිනා උපසජ්ජනි' ආදිය දේශනා කළ සේක. මුළින් නොතිබී- නොදැන අඵතින් ඇති වී- මතු වී පැමිණීම දැන ගන්නා ඤාණය 'උදය' = ඇතිවීම දැනගන්නා හෙවත් පහළවීම දැක ගන්නා ඤාණය නම් වේ. පහළ වුනු දෙයක් නැවත නැතිවී නැතිවී යන්නේ යයි දැනගැනීම 'වය' = විශෝච දැක දැනගන්නා ඤාණය නම් වේ. මෙය වනාහි අට්ඨකථා වලට අනුව දක්වන අදහස් විස්තරයයි.

සැලකිලිමත් විය යුත්තක්

ශ්‍රාවකයන් විසින් සම්මණික කළ යුතු ධම් සියල්ල ඉතිරි නොකර භාවනා කළ මහා සාර්ථකත්ව ස්වාමීන් වහන්සේගේ විපස්සනා විෂය ඤෙත්‍රය දක්වන තැන සිත් එකක් එකක් මගින් භාවනා කොට බැලිය යුතු ධම්යන් උපරිම වශයෙන් දහසයක්ම බව පැළි-අට්ඨකථාහි ප්‍රසිද්ධය. ඒ තුළද සුඛ හා වේදනා යන වෛතසික දෙකම මුල ධම් වශයෙන් එකක්ම වන නිසා ඵෙච්ඡාය පසළොසක්ම වන්නේය. අභිධම් ග්‍රන්ථයන්ගේ ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත්හි වෛතසික 35ක් යැයි දක්වයි. ඒ තුළ සමහර විටකදී පමණක් යෙදෙන (කදාව වෛතසික) කරුණා, මුදිනා, ඉවත් කල විට 33ක්ම ඉතිරිවේ. එම නිසා ධ්‍යාන සිතක යෙදෙන ප්‍රමාණ දක්වන්නේ නම්, ප්‍රථම ධ්‍යානයේ විත්තූප්පාද ධම්යන් 34ක්ම වේ යැයි දැන යුතු. එම 34 තුළින් 15ක් පමණක් භාවනා කොට බලන්න යැයි මේ සූත්‍ර පැළි- අට්ඨකථාහි ප්‍රකටය. ඉතිරි

19ක් වූ වෛතසිකයෝ විපසසනා කොට බැලිය යුතු යැයි ප්‍රකට නැත. ටිකාවෙහි දක්වන වාද දෙක තුළින් ආචර්ය වාදයෙහි "එම 16 පමණක් ප්‍රකට නිසා ඒවා පමණක් භාවනා කොට බැලිය යුතු යැයි" කියනු ලැබේ. අපරවාදයෙහි ඉතිරි ධර්මයන්ද ප්‍රකට නැතැයි කීම නොකිය යුතු බැව් දක්වයි. මෙහිලා 16 ආකාර ධර්මයන් පමණක් භාවනා කොට බලන ලද්දී කීවද විත්තුප්‍රාදයක යෙදෙන ධර්ම දහසය තම ඤාණයෙන් ප්‍රකට ලෙස වරකට එකක් බැගින් පිරිසිඳ ගෙන විපසසනා වශයෙන් බැලිය හැකි සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේගේ උතුම් ප්‍රඥාව ප්‍රශංසාකටයුතු තරම් ශ්‍රේෂ්ඨය. ක්‍රමානුකූලව විපසසනා භාවනා කළ උතුමන්ගේ ප්‍රසාද ජනක සිත් වලට පවා අදහාගත නොහැකි තරම් ආශ්වාසී ජනක උතුම් තත්වයකි. නමුදු නියම විපසසනා ඤාණයන්ටවත් තවම පත් නොවූ විනන - වෛතසික සම්ප්‍රදායක් ධර්මයන් සම්බන්ධව හුදු පරියන්ති දැනුමින් ස්වරූපයන් වෙන්කොට දැනගන්නා පුද්ගලයාට වනාහී යටකී ධර්ම දහසය මත පමණක් භාවනා කොට බැලීම සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේ කළේ නමුත් ප්‍රමාණවත් නැතැයිද, ඒවා සියල්ල සම්පූර්ණ කිරීම දුෂ්කර නොමැති යැයිද කල්පනා කරනු ඇති. එලෙස සැහැල්ලු කොට කල්පනා නොකිරීමට විශේෂයෙන් සැලකිලිමත් වෙත්වා! සතිමත් වෙත්වා!

සමහර අය "රූප කලාප බන්ධන , විනන වෛතසික යොග, ලකබණ, රස, පච්චුපට්ඨාන, පදට්ඨාන, විනන පරමපරා වීථි ආදී ස්වරූපයන් කටපාඩම් කොට සිත තබාගෙන, එසේ තමා කටපාඩම් කළ ස්වරූපයන්ට අනුව හුදු සළකා බැලීමෙන් නාම- රූප පරිග්‍රහ කිරීම, විපස්සනා භාවනා කිරීම සමාධි වේ යයි, සම්පූර්ණ වේ යැයි" කල්පනා කරති. එම සළකා බැලීම කලින් දැක්වූ පාළි- අට්ඨකථා- ටීකා සමග ගලපා බලන්න. තම සන්තාන, පර සන්තාන යන දෙකේ ප්‍රත්‍යක්ෂ ලෙස පහළ වෙමින් පවතින රූප- නාමයන් එම පහළ වන ආකාරයටම භාවනා කොට බැලූ කල්හිම විපස්සනාව සිදුවන බව එම ග්‍රන්ථයන්හි දැක්වේ. සුත්‍රය අනුව හුදු ප්‍රත්‍යවේක්ෂා කිරීමෙන් පමණක් විපසසනාව සිද්ධ වීම එම ග්‍රන්ථවල නොදැක්වේ. මෙසේ සිතීන් ගත් රූප- නාමයන් යනු සන්තාන දෙකෙහි ඇත්ත වශයෙන් පහළ නොවන්නක් නිසා නියම පරමාථී නොවන බවත්, සිතේම කල්පනා කිරීම් වශයෙන් මතුවන හුදු ප්‍රඥප්තීන් පමණක් වන බවත් මීට කලින් කීප වතාවක්ම දැක්වීය. එම නිසාම සුතමය ඤාණයට අනුව පරිකල්පනය කරන්නේ නම් ඕනෑම ධර්මයක් ප්‍රකටව වැටහී ගියේ

යයි සිතා ගත හැක්කේය. නොලද ධ්‍යාන- මාර්ග- ඵල- නිවන ආදියක් වුවද ප්‍රකටවම දැනී යයි සිතට වැටහී යා හැකි අතර මෙම ක්‍රමයේදී “කුමන ධර්මයක් මඳක් ප්‍රකට වීද, කුමන ධර්මයක් හොඳින් ප්‍රකට වීද යි” වෙන්කොටලීමත් දුෂ්කරවිය හැක. ඇත්ත වශයෙන් නම් නොඇසූ කරවි කරුල්ලන්ගේ (ඉන්ද්‍රියානු කොවුලාගේ) කට හඬ තමා අසා පුරුදු කරුලු හඬ අනුව සිතා ගැනීමට පහසු නොවේ. එලෙසටම තමා කළ නොමැති ධ්‍යාන- මාර්ග- ඵල- ධර්මයන් තමා දක ඇති වණ්- රූප ආදිය මෙන් ප්‍රකට නැත්තේමය. සුබ්‍රම වූ ධ්‍යාන ධර්ම ඕලාරික කාම ධර්ම මෙන් ප්‍රකට නැත්තේමය. එසේ නම් ප්‍රත්‍යවේක්‍ෂා කිරීමක් පාසා සමානව ප්‍රකට වන්නේ කුමක් නිසාද? සුත්‍රය අනුව කල්පනා කොට ඉදිරිපත් කරගත් අරමුණ ඇස්පනා පිට ප්‍රත්‍යක්‍ෂ වශයෙන් දකයුතු පරමාථ නොවේ. හුදු ප්‍රඥප්තීන්ම වන අතර එම ප්‍රත්‍යවේක්‍ෂාවන්ද නියම විපස්සනාව නොවන නිසාම නොවන්නේද?. නියම විපස්සනාවේදී වනාහි ‘ප්‍රකට භාවයෙන් යුක්ත ධර්ම ප්‍රකට වන්නේය. ප්‍රකට භාවයෙන් නොයුක්ත ධර්ම ප්‍රකට නොවන්නේය’. ඉතාමත් සියුම් නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනය අනෙකුත් ධ්‍යාන මෙන් සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේට පවා ප්‍රකට නොවීය. එම නිසාම එම ධ්‍යානය අනුපද නය ක්‍රමයට භාවනා කොට බැලිය නොහැක්කේය. අනෙකුත් ධ්‍යානයන්හි නය ක්‍රමයටම කලාප සම්මතීන් වශයෙන් බලයි. එසේ බලන ආකාරය දක්වන පාලිය මෙසේය:

සුභව පරං භික්ඛවේ සාරිපුතො සබ්බසො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමතිකකමම නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති, සො තාය සමාපතතිසා සතො වුට්ඨහති, සො තාය සමාපතතිසා සතො වුට්ඨතිත්වා යෙ ධම්මා අභිතා නිරුද්ධා විපරිණතා, තෙ ධම්මෙ සමනුපසසති “එවං කිර මෙ ධම්මා අහුත්වා සමෙහානති, හුත්වා පටිච්චනති”

[ම. නි. 3/138]

තේරුම

මහණෙනි, නැවත සාරිපුත්‍රයෝ ආකිඤ්චඤ්ඤායනන ධ්‍යානය හාත්පසින් සමති ක්‍රමනය කොට නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනයට සපැමිණ වාසය කරයි. හෙතෙම එම සමාපත්තියෙන් සිතියෙන් යුක්තව නැගී සිටියේය. නැගී සිට යම් ධර්මයක් අතීතයේ නිරුද්ධ වීද, විපරිණාමයට පත්වීද එම ධර්මය සමනුපසසනය කරයි. සමනුපසසනය කොට බලන

ආකාරය වනාහී “මෙම ධර්මය මෙම ස්වභාවය ඇති බව ඇත්තය, මූලින් නොතිබී පහළ විය, පහළ වී නැවත නැතිවී ගියේයැ”යි කියයි.

අනෙකුත් ධ්‍යානයන් හි විනකක විචාර ආදිය අනුපිළිවෙලින් එක එකක් වෙන් වෙන්ව භාවනා කොට බලන ආකාරය හා එම ධර්මයන්හි උප්පාද - ධීනි - භංගයන් හි පැහැදිලි බව විශේෂයෙන් දක්වමින් කෙළින්ම දේශනා කළ සේක. නමුත් මෙම ධ්‍යානයෙහිදී එසේ නොවී “යෙ ධම්මා අභිතා නිරුද්ධා විපරිණතා, තෙ ධම්මෙ සමනුපසසති” යැයි සාමාන්‍ය ලෙස දේශනා කිරීම කුමන විශේෂ අර්ථයන් ඇත්දැයි? ප්‍රශ්නයක් වන නිසා අට්ඨකථාහි පහත සඳහන් ලෙසට එය විවරණය කොට දක්වයි.

තෙ ධම්මෙ සමනුපසසති යසමා තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ චුද්ධානංයෙව අනුපද ධම්ම විපසසනා හොති, න සාවකානං, තසමා එතට් කලාප විපසසනං දසෙසනො ඵචමාහ. [ම. අ. 62]

- තෙ ධම්මෙ සමනුපසසතිහී = තෙ ධම්මෙ සමනුපසසති යනු
- තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ = තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධ්‍යානය
- චුද්ධානං යෙව = බුදුරජාණන් වහන්සේලාටම පමණක්
- අනුපද ධම්ම විපසසනා = පදයක් පාසා ධර්මයන් භාවනා කොට බැලීම
- යසමා = යම් හෙයකින්
- හොති = වේ.
- සාවකානං = ශ්‍රාවකයන්ට
- සංඛාරාවසෙස සුචුම
- භාවපපතභියා = ඕලාරික සංඛාරයන් ගෙවාලමින් සුචුම සංඛාරයන් බවට පත්වූ බැවින්
- දුබ්බිඤ්ඤායසත්තා = දැන ගැනීමට දුෂ්කර බැවින්
- විනිබ්බුජ්ජිපවා ගහෙතුං = බෙදා වෙන් කොට ගැනීමට හෝ භාවනා කොට බැලීමට
- අසකකුණේයස භාවතො = නොහැකි වන බැවින් (හේතු දක්වන ටිකාපද පහක් පැහැදිලි කිරීම සඳහා අමුතුවෙන් මෙහි ඇතුළත් කරන ලදී)

- අනුපද ධම්ම විපසසනා = පදයන් අනුව ධ්‍යාන වින්තූප්පාද ධර්මයන් විපසසනා කොට බැලීම
- හ හොඳි = සිදු නොවේ.
- තසමා = එම නිසා
- එභ් = එම නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානයෙහි
- කලාප විපසසනං = කලාප වශයෙන් භාවනා කිරීම
- දසෙසනො = දැක්වීම පිණිස
- එවං = මෙලෙස හෙ ධර්මෙම සමනුපසසති යැයි, දේශනා කළසේක.

අර්ථය

නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානයේ සඤ්ඤා, එකගතා, එසස, වේදනා ආදී ධර්ම බුදුරජාණන් වහන්සේලාට පමණක් අනු පිළිවෙලින් වෙන් වෙන්ව එකිනෙක භාවනා කොට බැලිය හැක්කේය. සාරිපුත්ත ආදී ශ්‍රාවකයනට වෙන් වෙන්ව භාවනාවෙන් බැලිය නොහැක්කේය. හේතුව වනාහි නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානයේ ඕලාරික සංඛාරයන්ගෙන් ඉතා ස්වල්පයක් පමණක් ඉතිරිව ඇති නිසාය. ඉතාමත් සුබුමය. නින්දකට වැටීමට ආසන්නයේ අවසාන සිත, සිහිමුර්ජාවන අවස්ථාවේ අවසාන සිත ආදී මේ සිත් සමග සසඳා එහි සුබුම භාවය වටහා ගතයුතුය. එලෙස සුබුම වන නිසා මෙම ධ්‍යානය ශ්‍රාවකයනට එලෙස ප්‍රකට නොවේ. එම නිසාම මෙම ධ්‍යානයේ යෙදෙන ධර්ම වෙන් වෙන් වශයෙන් භාවනා කොට බලා ස්වභාව ලක්ෂණාදිය වශයෙන් වෙන් කොට ගැනීමට නොහැක්කේය. එම නිසා සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේ නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානයෙන් නැගී සිට එම ධ්‍යානය කලාප වශයෙන් පමණක් භාවනා කොට බැලිය. පෙර ධ්‍යානයන් හා සමානව මෙම ධ්‍යාන ධර්මයන් 'පෙර නොතිබී අලුතෙන් පහළ වී පසුව නැතිවී ගියේ යැ' යන ක්‍රමය මත පිහිටා අනුමාන හය ක්‍රමයට කලාප භාවනා ක්‍රමයෙන් පමණක් භාවනා කළ සේක. එම කලාප විපස්සනා ක්‍රමය දැක්වීමට එම ධ්‍යානයේ "හෙ ධර්මෙම සමනුපසසති" යි සාමාන්‍ය ලෙස දේශනා කළේ යැයි අදහස් වේ. කලාප විපසසනා, කලාප සමමසසන, නය විපසසනා නය මනසිකාරය යන මේ ව්‍යවහාර නාමයන් අර්ථය වශයෙන් සමානය.

කල්පනා කොට බලන්න

සුතමය ඥාණ ශක්ති ආනුභාවයෙන් අනුමාන වශයෙන් බලන්නේ නම් යට ධ්‍යානයන්හි ප්‍රකට බව හා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනයේ ප්‍රකට බව සමානද, නැද්ද? සමාන නැත්තේමය. "එසේ නම් සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේට ප්‍රකට වූ යට යට ධ්‍යානයන් පමණක් අනුපද විපසසනා කොට එසේ අප්‍රකට වූ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනය අනුපද විපසසනා නොකොට කලාප විපසසනාව පමණක් කළේ" යැ යන මේ කියමන කුමක් නිසා වැදගත් වන්නේද? සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේගේ භාවනාව සුතමය හෝ චිත්තාමය නොවූයේය. තම සන්තානයේ ඇත්තටම පහළ වූ ධර්ම මත පහළ වූ ආකාරයට භාවනා කොට නියම භාවනාමය පව්වකඩවිපසසනාව සිදුවූ බැවින් ප්‍රකට විය යුතු ධර්ම පමණක් ප්‍රකටවද, අප්‍රකට විය යුතු ධර්ම අප්‍රකටවද වීම නිසා නොවන්නේද? ඉදින් සුතයට අනුව කල්පනා කොට භාවනා කිරීම නියම විපසසනාව වන්නේ නම් සාරිපුත්ත ස්වාමීන් වහන්සේට නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාතන චිත්තුප්පාද ධර්මයෝද සුතමය ශක්තියෙන් වෙන්, වෙන් වශයෙන් සළකා බලා භාවනා කළේ නම් අනුපද ධර්ම විපසසනා ක්‍රමයටද භාවනා කිරීමට හැකි වීමට ඉඩ තිබුණි. මේ අනුව එසේ භාවනා කළ නොහැකි වීම සුතමය ශක්තිය අනුව අනුමාන කොට සළකාබැලීම නියම විපසසනාව නොවන බැවින් නොවන්නේද? එම නිසා ඇත්තටම ඇතිවන- නැතිවන නියම රූප-නාමයන් භාවනා වෙන් දක, දන නොගෙන චිත්තාමය වන්නාවූ හුදු ප්‍රඥප්තී පමණක් වන රූප- නාම සුතමය ඥාණයට අනුව අනුමාන කිරීමෙන් විපසසනාව වන්නේ යැයි පිළිගෙන කරන කථා බැහැර කරන්නට. ඉවත ලන්නට හැකිවේවා!

පරෙ සඤ්චිපරමාසි ආධානගගාහි- දුපපච්චිසසගහි හච්චිසසනති මයමෙතථ අසඤ්චිපරමාසි අනාධානගගාහි සුපපච්චිසසගහි හච්චිසසාමාහි සලෙලබො කරණීයො-පෙ- චිතතං උපසාදෙතබ්බං [ම. නි. 1/1102]

- පරෙ = අනුන්
- සඤ්චිපරමාසි = තම මතයට පමණක් නැවත නැවතත් නැංවීම, වරදවා සිත යෙදීම,

ආධානගාති	= තම මතය තදින් අල්ලා ගැනීම
පුප්පවිභිසසගති	= සුදුසු නියම මාර්ගය, ග්‍රහණය යුක්ති අනුව දැක, දැන මුත් තම වැරදිමතය අත නොහැරීම, ඉවත නොදැමීම.
භවිසසනති	= වන්නාහුය
එභ්	= මෙහිලා
මයං	= අපි
අසඤ්චධී පරමාසි	= තම මතයටම නැවත නැවතත් වැරදි ලෙසට සිත නොයෙදීම
අභාධනගාති	= වැරදි මතය තදින් අල්ලා නොගැනීම
සුප්පවිභිසසගති	= නියම සුදුසු මාර්ගය ග්‍රහණය යුක්තින් දැක දැන ගත් විට (තම වැරදි මතය) පහසුවෙන් බැහැර කිරීම, ඉවත දැමීම යනාදිය කළ හැකි
භවිසසාම	= වන්නෙමු
ඉති සලොඛො	= මෙලෙස කෙලෙස් කපාහැරීම
කරණීයො	= කළයුතු වේ.
ඉති චිත්තං	= මෙලෙස සලකා බලන සිත්
උපසාදෙතබ්බං	= පහළ කළ යුත්තේය.

මේ පරිච්ඡේදයෙහි දැක්වූ අංගුත්තර පාළි හා අනුපද සූත්‍රය සමථයානිකයාගේ විපස්සනා භාවනා ක්‍රමය සෘජුවම දක්වන්නාවූ පාළි වන්නේය. අනෙකුත් පාළි සූත්‍රයන්හිද මේ ක්‍රමයටම දේශනා කොට ඇත්තේය. එම නිසා එම සමථයානික භාවනා ක්‍රමය අනුකරණය කරමින් විපස්සනායානිකයා වනීමානව පහළ වන රූප- නාමයන් භාවනා කර බලන්නාසේ විපස්සනායානිකයාද තම සන්තානයේ වනීමානව පහළ වන රූප- නාමයන් වේවා තම ද්වාර හයෙහි වනීමාන ධර්මයක් පමණක් අනුපද විපස්සනාවේ ක්‍ෂේත්‍රය වන්නාසේ ස්වභාව ලක්ෂණයන් ආදිය වෙන් වෙන් කොට භාවනා කිරීම පිණිස ප්‍රකට වූ ධර්මයක්ම පවතින විපස්සනාවට ක්‍ෂේත්‍රය වේ. සමථයානිකයාට නෙවසඤ්ඤානා-සඤ්ඤායතන ධ්‍යානය කලාප විපස්සනාවට ක්‍ෂේත්‍රය වන්නාසේ විපස්සනායානිකයාට තම සන්තානයේ නොමැති ධර්ම, සුබ්බම වූ- සවභාව ලක්ෂණයන් ආදිය දැන

නොහැකි ධර්ම වනාහි අනුමාන කලාප විපසසනාවට කෙරෙයි. එම නිසා අප්‍රකට එම ධර්මයන් විශේෂයෙන් කල්පනා කොට, සිතා බලා භාවනා කළයුතු නොවේ. සිතාබලා භාවනා කළේ වී නමුත් ආධුනික යෝගාවචරයාට ප්‍රකට නොවන්නේමය. එම නිසා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානය මත ආධුනික යෝගාවචරයා විපස්සනා නොකළ යුතුය. ප්‍රකට ධර්මයන් භාවනා කොට බලා වතීමානව- ඇස්පනාපිට දක්නා-දන්නා පව්වක්ක විපසසනා ඤාණය බලවත් වූ කල්හි වනාහි එම අප්‍රකට ධර්මයන් විපසසනා කළ හැක්කේය. එම නිසාම සාර්ථක ස්වාමීන් වහන්සේ ප්‍රකට වූ යට ධ්‍යානයන් භාවනා කොට පව්වක්ක ඤාණ පිරිසිදු වූ කල්හිම නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානය කලාප විපසසනා වශයෙන් භාවනා කළයේක.

භාවනා ක්‍රමය සාධනය කිරීම නිමිතේ යැ.

ඊවෙච්ඡ දාංක තුන නිමිතේ යැ.

ඡර්චේද ෪෦ ක 4

භාවනා ක්‍රමය හා දේශනාව ගැලපීම

මේ පරිච්ඡේදයෙහි භාවනා ක්‍රමයත්, නිසියාකාරව එය යෝග්‍යව-
චරයනට ප්‍රකට වන ආකාරය හෙවත් වැටහෙන ආකාරයත්, පැළි- අට්ඨකලා-
ටීකාවන් සමඟ සංසන්දනය කොට දක්වන්නෙමු.

සමථයානිකයා වර්තමානව සමවැදුන ධ්‍යාන චිත්තූප්පාදයන්ද, අදාල
නිශ්‍රය රූප ධර්මයන්ද, එම නිසා පහළවන (සමුට්ඨාන) රූපයන්ද
භාවනාකොට බැලිය යුතු වන්නා සේ විපස්සනායානිකයාද වර්තමානව
දකින, අසන, ආභ්‍යාණය කරන, රස බලන, පහස ලබන, කල්පනා කරන
සිත් හා ඒවායේ නිශ්‍රය රූප, එම සිත් නිසා පහළ (සමුට්ඨාන) වන රූප,
එම සිත්වල අරමුණු වන්නා වූ රූප යනාදිය මත මනසිකාරය පැවැත්විය
යුතු බව භාවනා ක්‍රමය සාධනය කිරීම නම් වූ යට පරිච්ඡේදයෙහිලා
දක්වීය (53 පිට). ඒ තුළ 'දක්නා සිත' යන තැන ආචර්ෂනයෙහි පටන්
තදාලම්බන කෙළවර කොට ඇති වකුඹුදවාර වීරීය සම්පූර්ණයෙන් යැයි
අදහස් කෙරේ. විපස්සනා කරන විටදී චිත්තූප්පාදයන් වෙන් වෙන් කොට
මනසිකාරය පැවැත්විය නොහැක්කේය. වීරීය සම්පූර්ණයෙන්ම වෙන්
කොට ගෙන මනසිකාරය පැවැත්විය හැකි බව පැළි- අට්ඨකලා- ටීකාවන්
මගින්ද ප්‍රකට වේ. විශේෂයෙන් මෙය සයවන පරිච්ඡේදයේ භංග ඤාණ
අවස්ථාවේදී විස්තර කරන්නෙමු. කෙසේ භාවනා කළයුතුද යත්: දක්නා
අවස්ථාවේ දක්නා වාරයක් පාසා "දකිනවා-දකිනවා" යැයි මෙතෙහි කළ
යුතු වේ. අසන අවස්ථාවේදී "අසනවා-අසනවා" යැයිද මෙතෙහි කළ යුතු
වේ.

දක්නා අවස්ථාවේදී “දකිනවා” යැයි මෙතෙහි කරන්නේ නම් කුමන ධර්මයක් මෙතෙහිකර දැනගන්නේද? වකඤ්ච ප්‍රසාදය, රූපායනන, වකඤ්ච විඤ්ඤාණ, එසස, වේදනා යන මේ ධර්මයන් පස්දෙන දැනගන්නේය. මේ ධර්මයන් පහ මෙතෙහි කොට දැනගන්නේ යැයි කෙටියෙන් සිතට ගත යුතුවේ. දැන ගන්නා ආකාරය වනාහි: පැහැදිලිවූ වක්ඤ්ච රූපය ප්‍රකට වන්නේ නම් වකඤ්ච ප්‍රසාදය යැයි කියන එම ඇසේ ඔපය ප්‍රධාන කොට වටහා ගන්නේය. දකින වණි රූපය ප්‍රකට නම් රූපායනනය යැයි කියන එම වණි රූපය ප්‍රධාන කොට දැනගනී, දකිනා සිත ප්‍රකට නම් වකඤ්ච විඤ්ඤාණය යැයි කියන එම දකින සිත ප්‍රධාන කොට දැන ගනී.

රූපයක් දැකීමක් දෙක එකට ප්‍රකට වී නම් වකඤ්ච සමඵසස යැයි කියන්නාවූ එසස ප්‍රධාන කොට දැනගනී. හොඳ දැකීමක්, නරක දැකීමක්, හොඳ- නරක නැති දැකීමක් ආදිය ප්‍රකට නම් වකඤ්චසමඵසස චේදනා යැයි කියන චේදනා ප්‍රධාන කොට දැනගනී

එම නිසා අර්ථය හා ව්‍යාකරණ යන දෙකම ගැළපී යනු සඳහා වකඤ්ච ප්‍රසාදය ප්‍රකට නම් “ඇසේ ඔපය” යැයිද, වණි රූපය ප්‍රකට නම් “දකිනවා” යැයිද, වකඤ්ච විඤ්ඤාණය ප්‍රකට වී “දක දැන ගනී” යැයිද, එසසය ප්‍රකට නම් දැකීමේ “ස්පර්ශය” යැයිද, චේදනාව ප්‍රකට නම් “දැකීමේ වින්දනය” යන ආකාරයට මෙතෙහි කරන්නේ නම් නරකදැයි ප්‍රශ්ණයක් වන්නේ නම්, එයට උත්තර වශයෙන්, මෙසේ මනසිකාරය පැවැත්වීම, මෙතෙහි කිරීම අර්ථයක් ව්‍යාකරණයක් අතින් නම් ගැළපේ. නමුත් මෙලෙස මනසිකාරය පවත්වන්නේ නම් දකින්නාවූ අවස්ථාවක කුමන ධර්මයක් වඩා ප්‍රකටද? කුමක් මෙතෙහි කළ යුතුද? ආදී ලෙස කල්පනා ඛණ්ඩ විය හැක්කේය. එවිට පෙර මෙතෙහි කිරීම හා පසු මෙතෙහි කිරීම නොගැළපී යා හැක්කේය. වර්තමානයේ සිදුවන්නේ නමුදු නිරවුල්ව මෙතෙහි කළ නොහැකි වන්නේය. දැකීම කරන සිතද මෙතෙහි කළ නොහැක්කේය. එමනිසා සති- සමාධි- ප්‍රඥාවෝ ශිෂ්‍යයන් මේරීමට පත් විය නොහැක්කේය. එමනිසා අර්ථයක් ව්‍යාකරණයක් ගැළපෙනසේ, සමඵනසේ කල්පනා කරමින් මෙතෙහි නොකළ යුතුය. දකින වතාවේ “දකින්නේය - දකින්නේය” යැයි සාමාන්‍ය ක්‍රමයටම මෙතෙහි කළ යුතුය. මෙලෙස මෙතෙහි කරන්නේ නම් ඉහත දැක්වූ වැරදි මග හැරවිය හැක්කේය. දක්නා අවස්ථාවේ ප්‍රකට ධර්මයක් ප්‍රධාන කොටද, දැන ගත හැක්කේය. මෙලෙස දැනගතහැකි වන

බැවින් “දැකීම” යන ක්‍රියානාමය පහළ වන මොහොතේ රූප- නාම දැනගනු රිසියෙන්ම මෙනෙහි කරන විපස්සනා යෝගාවචරයාට විජ්ජමාන පඤ්ඤානති- තජ්ජා පඤ්ඤානති ප්‍රකට වන්නේය.

විද්‍යාමාන ප්‍රඥප්ති යනු ප්‍රකට වූ පරමාථ ධර්මයනට නමකි. එම නමම “තසස පරමතථ සභාවසස අනුරූපං ජායතීති තජ්ජා. සා එව පඤ්ඤා- පෙතඛිං පරමතථ සභාවං පඤ්ඤාපෙතිතී තජ්ජා පඤ්ඤානති” යන වචනාථයන්ට අනුව පරමාථ ධර්මානුරූපව පහළවන පරමාථ ධර්මයන් දැනගත හැකිවන බැවින් තජ්ජා පඤ්ඤානති නම් වේ. මේ ක්‍රමයටම පරමාථ ධර්මය දක්වන පඨවි, ඵසස ආදී පාලි නම් ඇති තාක් සියල්ලමද පොළොව, ගොරෝසු බව, රළු බව, සුමුදුබව, දැකීම, ඇසීම, යෑම යනාදී වූ සිංහල නම් ඇති තාක් සියල්ලමද, තජ්ජා පඤ්ඤානතිම වන්නාහ. පරමාථ හා ප්‍රඥප්ති බෙදා වෙන් කොට දක්වන ස්ථානයේ ද මෙය පැහැදිලි කරන්නට යෙදුනි.

දැකීම ආදී තජ්ජා පඤ්ඤානති වශයෙන් මෙනෙහි කරන්නේ නම් එම ප්‍රඥප්තියම අරමුණු කරනවා නොවන්නේද? යැයි ප්‍රශ්නයක් වන්නේ නම්, භාවනා ප්‍රගුණ වීමට කලින් නම් එය ඇත්ත බවට පිළිගත යුතුය. නමුදු භාවනාරම්භයේදී නම් වශයෙන් වෙන් වෙන් කොට මෙනෙහි කළහොත් පමණක් වහාම සිත තැන්පත් වී නියම පරමාථ රූප- නාම ධර්මයන් දැක ගත හැකිවන්නේය. පෙර හා පසු රූප නාම සන්නතිය නම් වූ සනනති සනස විනාශ කොට අතිත්‍ය ලක්ෂණය ආදිය තත්ත්වාකාරයෙන්ම දැකගත හැක්කේය. භාවනාව ප්‍රගුණ වූ තැන් පටන් මෙනෙහිකරන සිත එම නාම ප්‍රඥප්තීන් අරමුණු නොකරයි. ඇතිවන- නැතිවන නියම පරමාථ රූප- නාමයන්ම දැන ගනිමින්- දැක ගනිමින් පවත්නේය. මේ දක්වා භාවනා කොට නුපුරුදු ඇත්තන් පහත සඳහන් ටීකා පාඨයන් අනුව සලකා එහි දක්වන්නා වූ ආකාරයක් පිළිගත යුතුයි.

හනු ච තජ්ජා පඤ්ඤානති වසෙන සභාව ධම්මා ගඤ්ඤති? සචචං ගඤ්ඤති. පුඛ්ඛිභාගො, භාවනාය පහ වඩ්ඪිමානාය පඤ්ඤානතිං සමිතිකකම්පවා සභාවෙ යෙව විතතං තිට්ඨති. [මහා වී. (සි.) 1/218]

- හනු ච = නොවන්නේද? (වෝදනාවකි)
- සභාව ධම්මා = පරමාථ ස්වභාවධර්මය
- තජ්ජා පඤ්ඤානති වසෙන = තජ්ජා පඤ්ඤානති වශයෙන්

ගයනති	= මනසිකාරය පැවැත්විය යුතු
ඉති	= මේ (වෝදනාව)
පුබ්බ භාගෙ	= භාවනාරම්භයෙනි
සච්චං ගයනති	= මනසිකාරය මෙසේ පැවැත්වීම ඇත්තය.
පන	= ප්‍රඥප්ති වශයෙන් මනසිකාරය පැවැත්වුවද
භාවනාය	= භාවනාව
වඩ්ඪුමනාය	= වෘද්ධියට පත් වූ විට
පඤ්ඤානිං	= නාම ප්‍රඥප්තීන්
සමතිකමිථවා	= සමතික්‍රමණය කොට, ඉක්මවා
වා	= බැහැරකොට
විනතං	= මනසිකාරය පවත්වන සිත
සභාවෙ යෙව	= පරමාරී සචභාවයේම
තිට්ඨති	= පිහිටයි.

බුද්ධානුසස්ති භාවනාව විස්තර කරන අවස්ථාවේ දක්වන විස්තරයකි මේ. එසේ වතුදු මේ ටීකාව විපස්සනා ක්‍ෂේත්‍රයේදීද ආධාරක සාධකයක් කොට ගත හැක්කේය. උදයබ්බය ඤාණය ආදී පහළවන අවස්ථාවේ, විස්තර කළ නොහැකි තරම් රූප- නාම ප්‍රමාණයක් ප්‍රකට වන බැවින් නම් වශයෙන් මෙනෙහිකළ නොහැකි වී හුදු "ඇතිවීම-නැතිවීම" ස්වභාවය දැන ගැනීම මත පමණක් සළකමින් සිටින බව පස්වන පරිච්ඡේදයෙහිදී ප්‍රකට වනු ඇත. භාවනා කොට උක්ත ඤාණයන්ට පත්වූ විට තමාටමද මෙය ප්‍රකටවනු ඇත. එම නිසා කුමන ධර්මයක් මෙනෙහි කළ යුතු දැයි කල්පනා කරමින් සිටිය යුතු නොවේ. දක්නා අවස්ථාවක් පාසාම "දකිනවා-දකිනවා" යැයි මෙනෙහිකළ යුතුය. එලෙස මෙනෙහි කරන්නාට ප්‍රකට ධර්මය භාවනාරම්භයේදී උකඛණ- රස- පච්චුපධාන- පදධාන යන මේවා අතරින් එකක්ම පමණක් ප්‍රකට වන්නේය. එම ධර්මය ප්‍රකට නාවය අනුව ඇති සැටිය දැන ගන්න. මෙලෙස ඇති සැටිය ප්‍රකට වනු පිණිසම දැන ගැනීම පිණිසම බැලීම අදහස්කොට විසුද්ධි මාර්ගයෙහි "ලකඛණ රසාදිවසෙන පරිගහභෙහඛනා" යැයි ප්‍රකාශ කර ඇත. අර්ථය වනාහී "භාවනා ක්‍රම සාධණය කිරීම (53 පිටෙහි)ලා විස්තර කළේය.

සුනමය ඝෛෂ්ඨය නොමැතිව ලක්ෂණාදිය දැනගත හැකි ආකාරය

සුනමය ඝෛෂ්ඨය නොමැත්තාට ලක්ෂණාදිය දැනගත හැක්කේද? යන ප්‍රශ්නයට උත්තරය නම්: "දැන හැකිය" යන්නයි. හේතුව වනාහි වර්තමානව පහළවන රූප- නාමයන් වනාම සමාසි- ප්‍රඥා යොදා හොඳින් මෙතෙහි කරන නිසාය. තවත් පැහැදිලිකොට දක්වනොත් ස්වභාව ලක්ෂණය යන්න රූප- නාමයන්ගේ, කය යනාදී වශයෙන් ව්‍යවහාර කරන්නාවූ ලක්ෂණයයි. රස යන්න නාම රූපයන්ගේ හැකියාව- කෘත්‍යයි. පව්වුපට්ඨාන යන්න මෙතෙහි කරන්නාගේ ඝෛෂ්ඨයෙහි මෙම රූප-නාමයන් වඩාත් ප්‍රකටව හැසිරෙන ආකාරයයි. පද්ධානිය යන්න මෙම රූප- නාමයන්ට ආසන්න කාරණයයි, හේතුවයි. එම නිසා නියම රූප- නාමයන් මෙතෙහි කරන්නහුගේ ඝෛෂ්ඨයෙහි ඒවායේ ස්වභාවයන්ට අනුව ප්‍රකට වන්නේ නම් මේ දැක්වූ ලක්ෂණාදිය අතරින් එකක් වශයෙන්ම ප්‍රකට වේ. එම නිසම රූප- නාමයන් තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගනී නම් මෙම ලක්ෂණාදිය තුළින් එකක් වශයෙන්ම දැන ගනී. ඒ හැර අනිකුත් ස්වරූප වශයෙන් වනාහි ප්‍රකට වීමක් නොවන්නේය. දැන ගැනීමටද නොහැක්කේය. ඉදින් ඉබේ ප්‍රකට වූ ලක්ෂණාදිය තිබියදී අනිකුත් ස්වරූප ප්‍රකට නම්, වැටහේ නම් එසේ ප්‍රකට වූ දැනගත් දේවල්- ධර්ම නියම රූප- නාම ධර්ම විය නොහැක්කේය. නාම පඤ්ඤානි, කිවච්ච පඤ්ඤානි, උපනිකඛන- උපනිධා පඤ්ඤානි(සංඛ්‍යාපඤ්ඤානි), සංඝඛාන පඤ්ඤානි, යන ආදීන්ගෙන් එක ආකාරයක පඤ්ඤානියක්ම වේ.

වර්තමානයේ පහළ වෙමින් පවතින්නා වූ රූප- නාම පහළවන පහළවන මොහොතේම මෙතෙහි කරමින් දැන ගන්නා තැනැත්තා දැන යුතු රූප- නාමම දැන ගන්නවාක් මිස අනුමානයෙන් දැන ගන්නවා නොවේ. "මේ ධර්මය රූපයයි- මේ ධර්මය නාමයයි" කටපාඩම් කළ ආකාරයට අනුව කල්පනාකොට සිතා බලා දැන ගන්නවාද නොවේ. ඇත්ත වශයෙන්ම වනාහි ඒ ඒ ඝෛෂ්ඨයෙහි පහළ වෙමින් පවතින ධර්මයන් පහළවන ආකාරයටම දැන ගනී.

එම නිසා ස්වභාව ලක්ෂණය ප්‍රකට නම් එම ලක්ෂණය දැන ගනී. රසය ප්‍රකට නම් එය දැන ගනී. පව්වුපට්ඨාන- පද්ධාන ප්‍රකට නම් ඒ අනුව දැන ගනී. උපමාවක් ලෙස අහසෙහි විදුලිය කොටන අවස්ථාවේ

එය නිරීක්ෂණය කරන්නා (විදුලි රේඛාවේ ලක්ෂණය වන) ප්‍රභාෂ්වර වණියද ඇති ආකාරයට දැනී (විදුලි රේඛාවේ රසය වන) අඳුර දුරු කරන කෘත්‍යයද ඇති සැටියෙන් දැනී. විදුලි රේඛාව (පවුළුපට්ඨානය වන) වාපයක්, රේඛාවක්, රේඛා සටහනක් වශයෙන් ඇති සැටියෙන් සටහන් දැනී දැකී. විදුලියට පදනම් වන (පද්ධතිය වන) වැහි වලාකුළු ද ඇති සැටියෙන් දැකී- දැනී. විදුලිය කොටන ක්ෂණයෙහි නොබලා සිතා බලා කල්පනාකොට ඇත්තටම විදුලිය කෙටි යන ආකාරය තත්ත්වාකාරයෙන් දැන නොහැක්කේය. දැකගත නොහැක්කේය. මේ ක්‍රමයටම පහළවන පහළවන, ක්ෂණයෙහි මෙතෙහි කරන්නේ නම් පෙර ඇසූ ඥාණයක් නැති නමුත් ඇත්තටම පහළවන රූප- නාම ආදියේ තත්ත්වාකාරය දැන හැක්කේය. පහළවන පහළවන ක්ෂණයෙහි මෙතෙහි නොකර සිතා බැලීම, කල්පනා කිරීම මඟින්, ඇත්තටම පහළවන රූප- නාම ආදියේ ලක්ෂණාදිය සුනම්‍ය වශයෙන් දැනගත්තත්, තත්ත්වාකාරය නම් නොදන්නවාම වන්නේය. අත්දෙක දෙස බලන්න. පරීක්ෂණය කර බලන්න. තම ශරීරයේ පහළවෙමින් පවතින්නාවූ වෙහෙස, වේදනා, රිදුම ආදී වින්දනයන්ට හොදින් අවධානය යොමුකොට වරින් වර “වෙහෙස” යැයි මෙතෙහි කර බලන්න. නරක පහසක් විදීම ලක්ෂණය ලෙස හෝ වේවා, සිත මිලාන වීමේ කෘත්‍යය හෝ වේවා, තමාට නොදැරිය හැකි වේදනාවක් ලෙසට පවුළුපට්ඨාණය හෝ වේවා, අප්‍රිය පහස හමුවීම නම් වූ පද්ධතිය හෝ වේවා සුනම්‍ය වශයෙන් ඥාණය දැනගෙන ඇතත්- නැතත් ප්‍රත්‍යක්ෂ ඥාණයෙන්ම තත්ත්වාකාරයෙන්ම දැනගත හැකි බව ප්‍රකට වනු ඇත.

නමුදු මෙම පද්ධතිය වනාහි කෙළින්ම භාවනා කරන රූප- නාම ධර්මයන්ගෙන් වෙන්වූ ස්වාධීන ධර්මයක් වන්නේය. එම නිසා භාවනාරම්භයේදී, නාම - රූප පරිච්ඡේද අවස්ථාවේදී, මෙම පද්ධතිය වැදගත් නොවන්නේය. එසේ වැදගත් නොවන නිසාම “ලක්ඛණ-රස-සච්චුපට්ඨාන පද්ධතීන් වසෙන නාම- රූප පරිභවනො දිට්ඨි විසුද්ධිනාම” යන අභිධම්මාචාර්ය සංග්‍රහ ග්‍රන්ථයේ පාඨයට විස්තර දක්වන ප්‍රසිද්ධ බුරුම ටීකා (ටීකා ජෝ) ග්‍රන්ථයෙහි පද්ධතීන් වශයෙන් පරිභවන කිරීම අතහැර ලකඛණ, රස, පච්චුපට්ඨාන යන මේ තුන වශයෙන් පමණක් පරිග්‍රහ කරන ඥාණය දිට්ඨි විසුද්ධිය යැයි දක්වයි. එම දැක්වීම “පද්ධතීන් පහතට අඤ්ඤාධර්මතාය න උද්ධර්මං” යන [මහා ටී (බු.)1/449] හා සමානුපාතික බැවින් ගැලපේ.

මහා ටීකා අර්ථය

- අඤ්ඤාධම්මතාය** = මනසිකාරය පැවැත්විය යුතු ධර්මය නොව අනෙකුත් බාහිර ධර්මයක් වන බැවින්
- "පදට්ඨානං"** = පාදස්ථානය.
- චතථ** = මෙම ධාතු හතර මත මනසිකාරය පවත්වන අවස්ථාවෙහි,
- හ උද්ධමං** = නොදක්වයි [මහා ටී (බු.) 1/449]

අර්ථ ව්‍යාභි

ධාතු වච්ඡාන කම්ප්ථානය භාවනා කරන්නා පට්ඨි ධාතුව බලන්නේ නම් එම පට්ඨි ධාතුව කෙළින්ම බැලිය යුතුයි. මෙහි පදට්ඨානය වන්නා වූ ඉතිරි ධාතු තුන බැලීම අවශ්‍ය නොවේ. ආපො ධාතු ආදිය භාවනාකොට බලන්නේ නම් එහිදී මේ ක්‍රමයටමැයි. එම නිසා පට්ඨි ධාතු ආදිය වෙන් වෙන්ව භාවනාකොට බලන්න. මේවායේ පදට්ඨාන ධාතූන්ට මනසිකාරය යොදන්නේ නම් අනෙකුත් ධාතූන් වෙතට අවධානය විසිරී යයි. අරමුණු කරන ධාතුවට මනසිකාරය කෙළින්ම නොයයි. එම නිසා ධාතු වච්ඡාන අවස්ථාවේ පදට්ඨාන වශයෙන් මනසිකාරය පැවැත්වීම අට්ඨකථා හි ප්‍රකාශ නොවේ යන්න අදහසයි.

ටීකා පො (අභිධම්මතථ විභාවිතී ටීකා) හා මහා ටීකාව සම වන ආකාරය.

ධාතු වච්ඡාන අවස්ථාවේදී මෙන් නාම- රූප පරිවේෂ්ඨ අවස්ථාවෙහි ද පහළ වන්නා වූ රූප-නාමයන්ම වෙන් වෙන් කොට වටහා ගැනීම අවශ්‍ය වේ. මේවාට හේතුවන පදට්ඨාන ධර්මයන් දැන ගැනීම අවශ්‍ය නොවේ. මක්නිසාද යත් මෙම පදට්ඨානයේ නාම- රූපම වන්නේ නමුදු කෙළින්ම මෙනෙහි කොට දකුණු නාම- රූපයන්ගෙන් වෙන් වූ බාහිර ධර්ම වන බැවිනි. ඉදින් පදට්ඨාන වශයෙන් භාවනාකොට බලන්නේ නම් පට්ඨි ධාතුව ප්‍රකටව ආ අවස්ථාවකදී එය මෙනෙහි නොකොට ඉතිරි ධාතු තුන ප්‍රථමයෙන් මෙනෙහි කරමින් සිටිනවා විය හැක්කේය. එකඟු පසාදය ප්‍රකට අවස්ථාවේ එය මෙනෙහි නොකොට නිශ්‍රය ලබන භූත

රූපයන් ප්‍රථමයෙන් මෙනෙහි කරනවා විය හැක්කේය. වේදනාව ප්‍රකට අවස්ථාවෙහි ප්‍රථමයෙන් ඵසසයට මනසිකාරය යොදනවා විය හැක්කේය. ඵසසය ප්‍රකට අවස්ථාවේ ප්‍රථමයෙන් අදාල අරමුණට ගොස් මෙනෙහි කරනවා විය හැක්කේය. මේ ආදී ලෙසට ප්‍රකට වූ, වර්තමානව මෙනෙහි කළ යුතු ධර්මය මෙනෙහි නොකොට අප්‍රකට, සම්බන්ධයක් නැති වෙනත් ධර්මයක් ප්‍රථමයෙන් ප්‍රත්‍යාවේක්‍ෂාකොට මෙනෙහි කරනවා වන්නේය. අනතුරුව ප්‍රකට අරමුණ නැවත මෙනෙහි කරනවා වන්නේය.

මෙලෙස භාවනාකොට බලන්නේ නම් හේතු ධර්මයද දූතගනිමින් සිටින බැවින් පව්වය පරිගහන ඤාණය පහළවනු ඇත. නාම- රූප පරිවේජ්ඣ ඤාණය නොවනු ඇති. එම නිසා නාම- රූප පරිවේජ්ඣ අවස්ථාවෙහිදී පදට්ඨාන වශයෙන් මනසිකාරය නොපැවැත්වීමේ "ටීකා ජෝ" අදහස, දැක්වූ මහා ටීකාව හා තවත් සම්පව සම්පාත වේ. ගැළපේ. අභිධමාථ සංග්‍රහ ග්‍රන්ථයේ පදට්ඨානය ඇතුළත්කොට දැක්වීම වනාහි පව්වය පරිගහන ඤාණය ආසන්නයෙහි දිට්ඨි විසුද්ධි අවසානයෙහි පදට්ඨාන ප්‍රකටවීම අනුව එසේ භාවනාකොට බැලීම සිදුවිය හැකි බැවින් ඒ අදහසින් දක්වන දැක්වීමක් වන්නේය. ලක්‍ෂණාදිය තුළින් එකක්ම පමණක් වටහාගත හැක්කේය. රූප- නාම වලින් එකක් වරින් වර මෙනෙහි කරන අවස්ථාවෙහි ලක්‍ෂණ - රස - පව්වුපට්ඨාන - පදට්ඨාන යන මේවායින් එකක් පමණක් එක වරකට ප්‍රකට වේ. එකක්ම මෙනෙහිකොට දත හැක්කේය. දෙකක්-තුනක්- හතරක් එකට නොවේ. එලෙස මේවා සියල්ල එකවර නොදත හැක්කේය. මේවා එකවර මෙනෙහි කොට දත හැකි වූ විටදීත් පවා කෘත්‍ය සම්පූර්ණ නොවේ. නැවත නැවත මෙනෙහි කරන්නහු විසින් එකක් එකක් වශයෙන් වටහා ගැනීමෙන්ම කෘත්‍ය සිදුකර ගනී.

එමනිසා (මහා ටී. (බු.) 1/433) පහත සඳහන් ලෙසට පැහැදිලි කරයි.

කසමා පනෙථ උභයගහභණං, පුගගලජක්ඛාසයතො, එකවචසස හි ධාතුයො මහසිකරොත්තසස හා සභාගතො ගහෙනබ්බතං ගච්ඡති, එකවචසස සතිච්චකරණතො, යො රසොති චුවචති.

- පන = චෝදනා අර්ථයෙහි නිපාතයකි
- එතථ = මේ වතු ධාතු විෂයෙහි මනසිකාරය යෙදවීමේදී
- උභයගහභණං = ලක්‍ෂණ- රස දෙකම ගැනීම, බැලීම
- තසමා = කුමක් නිසාද යත්:

පුගලප්‍රකාශන	=	පුද්ගලයන්ගේ විවිධ අදහස් උදහස් නිසා
හොඳ	=	වන්නේය.
හි	=	විස්තරකොට දැක්වුවහොත්
ධාතුයෝ	=	ධාතු සතර
මනසිකරොහසස	=	මනසිකාරය පවත්වන්නාවූ
එකවචසස	=	සමහර පුද්ගලයෙකුට
තා	=	එම ධාතූන්
සභාව හෝ	=	ස්වභාව ලක්ෂණය වශයෙන්
ගහෙතබ්බතං	=	ගත යුතු, මනසිකාරය පැවැත් විය යුතු බවට
ගවජනි	=	යෙන්
එකවචසස	=	සමහර පුද්ගලයනට
ස කිවචකරණහෝ	=	ස්වකීය කෘත්‍යය කිරීම වශයෙන්
ගහෙතබ්බතං	=	ගත යුතු මනසිකාරය පැවැත්විය යුතු බවට
ගවජනි	=	යේ
යෝ	=	එම ස්වකීය කෘත්‍යය කිරීම
රසොති	=	රසය යැයි
චුවචි	=	කියනු ලැබේ.

තේරුම වහාහි

සතර මහා ධාතු අනුව මනසිකාරය පවත්වන්නා වූ තැනැත්තා ලක්ඛණ වශයෙන් පමණක් භාවනා කොට බලන්නේද කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වේ. රස වශයෙන් පමණක් භාවනා කොට බලන්නේද කෘත්‍යය සිදුවේ. ලක්ඛණ- රස යන දෙකම වශයෙන් එකට මනසිකාරය නොපැවැත්විය යුතුය. එසේ භාවනා කොට බැලීමට ද නොහැකි වන්නේය. එසේ වතුළු ලක්ඛණ - රස යන දෙකම වශයෙන් බලන ආකාරය කුමක් නිසා මෙසේ දක්වන්නේද යත්: විවිධ පුද්ගලයන්ගේ විවිධ අදහස් වලට සමගාමී වීම අවශ්‍ය නිසාය. විග්‍රහකොට දක්වනොත්, සතර මහා ධාතූන්ට අනුව මනසිකාරය පවත්වන්නේ සමහරෙකුට මේ සතර මහා ධාතූන් සභාව ලක්ෂණ වශයෙන් ප්‍රකට වේ. ඔවුන්ට මේ ධාතූන් සභාව ලක්ෂණ වශයෙන්ම ගත හැක්කේය.

දන හැක්කේය. සමහරෙකුට ඒවායේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වීම් වශයෙන් ප්‍රකට වේ. එවැන්නන්ට කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වීම් වශයෙන් බැලිය හැකිය. දන හැකිය. එම කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වීම යනු රස යැයි කියන දෙයම වේ.

කිවිඥාන සංකේතයෙන්

සමහරෙකුට ලක්ෂණය පමණක් ප්‍රකට වී ඒ මතම මනසිකාරය පවත්වා වටහා ගත හැකි වන්නේය. සමහරකුට රසයම ප්‍රකට වී ඒ මතම මනසිකාරය පවත්වා වටහා ගත හැක්කේය. එම නිසා විවිධ පුද්ගලයන්ගේ ප්‍රකටවීම්- වටහා ගැනීම්- සමාධි වීම් සලකා අධ්‍යයනය හි ලක්ෂණ - රස යන දෙකම දක්වා ඇත්තේය. එක පුද්ගලයකුට නමුත් ලක්ෂණ- රස යන දෙකම වශයෙන් සමාධිවිනම් දක්වනවා නොවේ.

දැකීම මෙනෙහි කරන්නාට දක්නා අවස්ථාවේ ප්‍රකටව ඇති ධර්ම කුලීන් එකක් පමණක්, ලක්ෂණ ආදී එකක්ම වශයෙන් ප්‍රකට වේ. මෙනෙහි කරන්නාද එම ප්‍රකට ධර්මය ප්‍රකට වන ආකාරයටම තත්ත්වකාරයෙන් දැනී. එසේ වටහා ගන්නා ආකාරය අනු පිළිවෙලින් දක්වන්නෙමු.

වකඩු ප්‍රසාදය වටහා ගැනීම

වණ් රූපය ප්‍රකට වනු පිණිස "ඇසේ ඔපය" යැයි හෝ වේවා ඇසේ පෙනීම හොඳය යැයි කියා හෝ වේවා වටහා ගැනීම ලක්ෂණ වශයෙන් තත්ත්වකාරයෙන් වටහා ගැනීම වන්නේය. "ඔපවත් වූ වක්‍ර රූපයේ ස්වභාව ලක්ෂණය වටහා ගැනීම " යැයි කියැවේ. ඉදිරියටද මෙම ක්‍රමයටමැයි. වණ් රූපය දෙසට යොමුකිරීම් වශයෙන් වේවා දකින්නට සැලැස්වීම වශයෙන් වේවා වටහා ගැනීම රසය තත්ත්වකාරයෙන් වටහා ගැනීම නම් වේ. "රූපෙසු ආවිඤ්ඤාන = වණ් රූපය දෙසට ඇදී යන්නාවූ- යොමු කරවන්නාවූ- දැකීමට සලස්වන්නාවූ" යන මේ යෙදුම් අර්ථය වශයෙන් සමානමැයි. එමනිසා පහසුවෙන් වටහා ගැනීම පිණිස "වණ් රූපය දෙසට යැවීම, දකින්නට සැලැස්වීම" යැයි දක්වන්නට යෙදුනි. ව්‍යාකරණාර්ථ වශයෙන් මෙලෙස සම්පූර්ණ එකඟත්වයක් නොදක්වමින් නමුත් ව්‍යවහාරය අනුව කියනා බව ඉදිරියටත් හමුවන වාරයක් පාසා සලකා ගත යුතුයි. දැකීමේ පදනම යැයි හෝ වේවා " මෙතැන සිට දකිනවා යැයි" කියා හෝ වේවා වටහා ගැනීම පවිත්‍රපට්ඨානය

තත්කාරකාරයෙන් වටහා ගැනීම නම් වේ. කමමප භූත රූප= කමය නිසා පහළ වූ ප්‍රකට වූ ඕලාරික රූපය යැයි කියනු ලබන ඇස් ගෝලය ගෙන ඇසේ ඔපය යැයි වටහා ගැනීම පද්ධතිය තත්කාරකාරයෙන් වටහා ගැනීමයි.

රූපායතනය

වණ් රූපය තත්කාරකාරයෙන් වටහා ගන්නේ නම්, ඇසට ප්‍රකට වී යැයි හෝ වේවා (ලක්කණ), දෑක්කේ යැයි හෝ වේවා (රස), දෑකීමට ගොවර යැයි හෝ වේවා, දෑකීම මෙයට ලඟාවී යැයි කියා හෝ වේවා (පවච්චපධානය), භූත රූප යැයි කියනු ලබන රූපය ඇසුර ලබන්නේ යැයි කියා හෝ වේවා (පද්ධතිය) වටහා ගනී.

ඉහත සඳහන් ලෙසට වක්‍ර රූපය- වණ් රූපයන් ලක්‍ෂණාදීන් අතරින් එකක් මගින් වටහා ගැනීම "වකඛුඤ්ච පජානාති - රූපෙ ච පජානාති" යන එම පාළියෙහි අට්ඨකථා දෑක්වීමට අනුවය.

අට්ඨ කථා අර්ථය

- වකඛු පසාදං = ඇසේ ඔපයද,
- රූපං ච = වණ් රූපයද,
- යාථාවසරස ලකඛණ වසෙන = නියම රසය ලක්ෂණය වශයෙන්
- පජානාති = දැන ගනී.

සමහරෙක් ධාතු වචනාන සමථ අවස්ථාවෙහි දෑක් වූ චුණණ මනසිකාර ක්‍රමයෙන් ක්‍රමය උපුටාගෙන විපස්සනා අවස්ථාවෙහිද රූපයන් අංශු අංශු ලෙස ප්‍රකට වන ලෙසට මනසිකාරය පැවැත්වීම, සළකා බැලීම කරයි. එලෙස සළකා බැලීම මගින් ලක්‍ෂණාදිය වශයෙන් තත්කාරකාරයෙන් වටහාගැනීම සිදුවිය නොහැකි නිසා මෙහිලා එය නොගැළපෙන්නකි.

වකඛු විකච්චදාණ

දෑකීම පිළිබඳව ඇති සැටියෙන් දැනගන්නේ නම් දෑකීම ඇසෙහි සිදුවේ. රූපයක් දැකී යන ලෙසට වේවා (ලක්කණ), රූපයක්ම අරමුණු කිරීම සිදුවේයැයි හෝ වේවා හුදු දෑකීම යැයි හෝ වේවා (රස), රූපය දෙසට

ඇස යොමු කරවීම වශයෙන් හෝ වේවා (පව්වුපට්ඨානාය), මනසිකාරය යොමුකොට දකියැයි හෝ වේවා ඇස හා දැකිය යුතු රූපයක් ඇති වීම දකියයි හෝ වේවා, පෙර කළ හොඳ කමියක් නිසා දැක ගන්නේය. කමිය නරක නිසා නරකක් දකින්නට වී යැයි හෝ වේවා (පදට්ඨානාය) දන ගනී. (රූපාරම්මණාය, කිරියා මනොධාතුයා අපගම පදට්ඨානං = (බන්ධ නිද්දේස) සංඛාර පදට්ඨානං වත්ථාරම්මණ පදට්ඨානං වා (පටිච්ච සමුප්පාද විචරණය)

චතුවු සමච්චසස

මෙය තත්වාකාරයෙන් දන්නේ නම් රූපාරම්මණයක මුණ ගැසීමක් කියා හෝ වේවා (ලක්ඛණ), රූපාරම්මණය හා හැපීම (රස), ඇසත්, රූපයත්, දකීමත් යන මේ තුන එකට ගමන් කිරීම කියා හෝ වේවා (පව්වුපට්ඨානාය) රූපාරම්මණය පැහැදිලිව හමුවීම හෝ දකීම ලෙසට වේවා (පදට්ඨානාය) දක ගනී

සුඛ

දකීමට ප්‍රියමනාප රූපයක් තත්වාකාරයෙන් දැක ගන්නේ නම් “ දකීමට හොඳයැ” යි හෝ වේවා (ලක්ඛණ), ඉෂ්ඨ ස්වභාවය වශයෙන් විඳින්නේ හෝ වේවා (රස), සිත් හි ආශ්වාදජනක භාවයක් යැයි හෝ වේවා (පව්වුපට්ඨානාය), ප්‍රිය මනාප රූපයක් දුටුවා හොඳ යැයි හෝ වේවා, රුවිදෙයක් දුටුවා හොඳ යැයි හෝ වේවා (පදට්ඨානාය) දනගනී.

දුකඛ

දකීමට අප්‍රිය- අමනාප රූපයක්, නරක දෙයක් තත්වාකාරයෙන් දකී නම් දකීමට අප්‍රිය, දකීමට නරක දෙයක්, නොහෙබිනා දෙයක් යැයි හෝ වේවා (ලක්ඛණ), අනිෂ්ඨ ස්වභාව වශයෙන් විඳීමක් යැයි හෝ වේවා (රස), සිතට දුෂ්කර වින්දනයක් යැයි හෝ වේවා (පව්වුපට්ඨානාය), ආශ්‍රය රූපය ලැබීම නරකක් වී යැයි, අනිෂ්ඨ රූපයක් දැක්මෙන් දුකට පත්වී යැයි, නොදකිය යුතු රූපයක් දකීමෙන් දුකට පත්වී යැයි කියා හෝ (පදට්ඨානාය) දන ගනී.

උපෙකඛා

අද්දකඛම සුඛ යැයි කියන සුඛ- දුකඛ ගණයට නොවැටෙන වින්දනයක් දැකගෙන, දකීමට නරකත් නැති හොඳත් නැති යැයි හෝ වේවා (ලක්ඛණ),

ප්‍රබෝධමත්ද නොවන මිලානක් නොවන දෙයක් යැයි හෝ වේවා (රස), ශාන්ත භාවයක් ලෙස හෝ වේවා (ඵලුඵලධානා), ප්‍රීතිය නොයෙදී, හොඳ- නොහොඳ සම සමච්චි පවතී යැයි හෝ අදුකකම සුඛ රූපයන් දැකීමෙන් සම දැක්මක් වන්නේ යැයි හෝ වේවා (ඵලධානා) දැන ගනී. (නිසීතික චිත්ත පදධධානා, උපෙකඛා ඵසස පදධධානා වේදනා)

සුඛ දුකක වේදනාවෝ චකඛු චිඤ්ඤාණ හා නොයෙදෙන නමුත් විපසසනාව සමිඛන්ධ ග්‍රන්ථයන්හි ද්වාර හයෙහිම වේදනා තුනම දක්වන ආකාරයන්ට අනුව “දකිනවා මෙනෙහි කොට වටහාගන්නා අවස්ථාවෙහි සනනීරණ, ජවන, නදාලමඛනයන් හා යෙදෙන වේදනාවන් ගෙන වේදනාවන් තුන් ආකාරයන්ම, සම්පූර්ණයෙන් දක්වත්. අභිඤ්ඤාසය සූත්‍රය හා පරිඤ්ඤාසය සූත්‍රයන් සමිඛන්ධ කොට ඉදිරියේදී පැහැදිලි වනු ඇත.

විශේෂයෙන් සිත්හි දුරාගත යුත්තක්

මෙහිලා බහුග්‍රැහ භාවයට අදාළව කාරණයක් ගෙන හැර දක්වන්නෙමු. උපෙකඛා පහ අකුසල විපාකභූතා අභිධධනතා දුකෙඛි අවරොධෙනඛඛා, ඉතරා ඉධධනතා සුඛෙ යන මුල ටීකා (බු.) 2/121 පිටුවෙහි හා මහා ටීකා 2/326 පිටුවෙහි දක්වෙන ආකාරයට අනිෂ්ඨාරම්මණයක් දකින චකඛු චිඤ්ඤාණ හා යෙදෙන උපේකෂාව දුකක් යැයිද ඉෂ්ඨාරම්මණයක් දකින චකඛු චිඤ්ඤාණය හා යෙදෙන උපේකෂාව සුඛ යැයිද කියනු ලැබේ. තවදුරටත් අනිධධානතා ඉධධනතා යන හේතු සලකා බලා ඉධධානිධධ නොවූ සාමාන්‍ය රූපාරම්මණයන් දකින සිත් හා යෙදෙන උපේකෂාව වනාහී ‘උපෙකඛා’ යයි කියනු වටී. චකඛු චිඤ්ඤාණ ආදියෙහි උපෙකඛාව පමණක්ම යෙදුනද ඉතා හොඳ රූපයක්, ශබ්දයක්, ගන්ධයක්, රසයක් හමුවී ඵය විඳගන්නා විට සුඛ චින්දනය ප්‍රකටය. ඉතා නරක (අති අනිශ්ඨවූ) රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රසයන් හමුවී විඳගන්නා අවස්ථාවේ දුක්ඛ වේදනාව ප්‍රකටය. ගන්ධයන් රසයන් විෂයෙහිද මේ ලෙසට විශේෂයෙන් ප්‍රකටය, සුගන්ධ දියර, මල් සුවඳ ආඝ්‍රාණය කරනවිට හොඳ බොජුන් බත්, ව්‍යංජන, රසකැවිලි පැණි බීම, අනුභව කරන විට සුඛ චින්දනය ප්‍රකට යැ. අප්‍රිය- කුණු ගඳක්, කර ගඳක් ආඝ්‍රාණය කරන විට, අමිහිරි- කටුක බේක් වළඳන අවස්ථාවන්හි නරක දුක් වේදනාවෝ ප්‍රකටයැ. තවදුරටත් කාය චිඤ්ඤාණයෙහි සුඛ-දුකකයන්ම යෙදෙන නමුත් පහස ලබන වාරයක් වාරයක් පාසා සුඛ-දුකකයන්ම පමණක්ම ප්‍රකට වනවා නොවේ. අදුකකම සුඛ වූ සාමාන්‍ය

පොට්ටෝමයන් පහසු විදින අවස්ථාවේ මධ්‍යස්ථ චිත්තයක්ද ප්‍රකට වන්නේය. නමුදු එම මධ්‍යස්ථ චිත්තය ඉට්ටි මජ්ඣන්ත පොට්ටෝමයට අනුව වන්නාවූ 'මඳ සුඛ වේදනා යැයි'ම මෙනෙහි කළ යුතු වේ. මෙය වනාහි ටීකාවන්ට අනුව බහුශ්‍රැත භාවය සඳහා ගෙනහැර දක්වන ලද කථාවක් යැයි සිත තබාගත යුතුය.

දැකීමේ කෘත්‍යය සමාධි කළ හැකි වූ ඇස, වණි රූප, දකින චක්‍රව චිත්තසංඝාතය පහසු ලබන ඵසසය, විදින වේදනාව යන මේ ධර්මයෝ පස්දෙන දකින දකින අවස්ථාවෙහි "දකිනවා - දකිනවා" යැයි මෙනෙහි කොට දැක්වූ ආකාරයට ලක්ඛණ-රස-පච්චුපට්ඨාන වශයෙන් අජ්ඣාසයට අනුව දැන ගත යුතු වේ. දිට්ඨි විසුද්ධිය සම්පූර්ණ වන අවස්ථාවෙහි පදට්ඨාන වශයෙන් ද යොග්‍ය ක්‍රමයට දැන යුතු යැයි යන අදහස් සලායනන සංයුතයේ හා පටිසම්භිදා මග්ගයෙහි පහත දැක්වෙන ලෙසට දේශනා කර ඇති සේක.

චක්‍රව භික්ඛවෙ අභිඤ්ඤාඤාසං, රූපා අභිඤ්ඤාඤාසා, චක්‍රව විඤ්ඤාඤාණං අභිඤ්ඤාඤාසං, චක්‍රව සමච්ඤ්ඤා අභිඤ්ඤාඤාසො, යම්දං චක්‍රව සමච්ඤ්ඤා පච්චයා උපපජ්ජති වෙදුසිතං සුඛංවා දුක්ඛං වා අදුක්ඛම සුඛං වා තම්පි අභිඤ්ඤාඤාසං.

[සං. නි. 2/462 ප. ම. 12]

- භික්ඛවෙ = මහණෙනි,
- චක්‍රව = ඇස
- අභිඤ්ඤාඤාසං = සෘජුවම දැන යුතුයි
- වා = මෙනෙහිකොට දැන ගන්නා විශිෂ්ඨ ඤාණයෙන් දැනගත යුතුය.
- රූපං = වණි රූපය
- අභිඤ්ඤාඤාසං = සෘජුවම දැන යුතුය,
- වා = මෙනෙහිකොට දැන ගන්නා විශිෂ්ඨ ඤාණයෙන් දැනගත යුතුය.
- චක්‍රව විඤ්ඤාඤාණං = දකින සිත
- අභිඤ්ඤාඤාසං = දැන යුතුයි
- චක්‍රව සමච්ඤ්ඤා = දැකීම හෙවත් චක්‍රවසාදයේ පවතින සමච්ඤ්ඤා

- වකඩුං සමච්ඡස පච්චයා = දැකීම ප්‍රත්‍යාකොට ගෙන
- සුඛං වා = සුඛ හෝ වේවා
- දුකඛං වා = දුක් හෝ වේවා
- අදුකඛම සුඛං වා = අදුකඛම සුඛ හෝ වේවා
- යං ඉදං වෙදයිතං = යම් ඒ වේදනාවක්, වින්දනයක්
- උපපජ්ජති = උපදීද
- තමපි = එම තුන් ආකාර වින්දනයන්ද
- අභිඤ්ඤායං = සෘජුවම දැනගත යුතුය.
- වා = මෙතෙහි කොට දැන ගන්නා විශිෂ්ඨ ඤාණයෙන් දැන යුතුය

සුතමය, වින්තාමය යන මේවා විපස්සනාව නොවේ

මතුවන මතුවන රූප- නාමයන්ගේ සවභාව ලක්‍ෂණයන් ආදිය මෙතෙහි කරමින් දැන ගැනීම වනාහි දැන ගැනීමට සුදුසු ඥෙය්‍ය ධර්මයන්ට මනසිකාරය යොමුකොට සෘජුවම දැන ගැනීමක් වේ. මෙය සුතමය- වින්තාමය හෝ සමච්ච භාවනාමය දැනීමට වඩා විශේෂ වූ දැනීමක් වන්නේය. එම නිසා අභිඤ්ඤායං = සෘජු ලෙසම දැන යුතුයි, විශේෂ ඤාණයෙන් දැන යුතුයි යන අර්ථ දෙක මෙහිදී 'මෙතෙහි කොට දැන යුතුයි' යන්න හා අර්ථ වශයෙන් සමවේ. එම නිසා අභිඤ්ඤායං යන්න මෙතෙහිකොට දැන යුතු යැයි අර්ථය ගත යුතුවේ. මහාටීකා විචරණය ආධාර කරගෙන මෙය මෙසේ පැහැදිලි කරන්නෙමු.

සභාව ධර්මානං ලකඛණ සලලකඛණතො ඤෙය්‍ය අභිමුඛා පඤ්ඤා අභිඤ්ඤා පඤ්ඤා [මහා වී. (බු) 2/387]

අපි ච සුතමයාය වින්තාමයාය එකච්ච භාවනාමයාය ච අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය ඤාතා අභිඤ්ඤාතා [මහා වී. (බු.) 2/507]

- සභාව ධර්මානං = රූප- නාම ස්වභාව ධර්මයන්ගේ,
- ලකඛණ සලලකඛණතො = ස්වභාව ලක්‍ෂණය මෙතෙහි කරන බැවින් (ප්‍රධාන නය ක්‍රමයට මෙහි දක්වන නමුත් රස ආදිය මෙතෙහි කිරීමද මෙහිලා ඇතුළත්ය)

- සෛය්‍ය අභිමුඛා = දන යුතු රූප- නාමයන්ට අභිමුඛ වූ,
- පඤ්ඤා = ඤාන පරිඤ්ඤා යැයි කියන අභිඤ්ඤා පඤ්ඤා නම් වේ.
(කෙළින්ම දක්වතොත් නාම- රූප පරිවේෂ්ඨ, පව්වය පරිගහන යන ඤාණයන් දෙක වෙත්)
- අපි ව = වෙනත් ආකාරයකටද
- සුතමයාය ව = පෙර ඇසූ විරූ-සුතමය ඤාණයෙන්ද
- චිත්තමයාය ව = චිත්තමය ඤාණයෙන්ද
- ඵකචච භාවනාමයාය ව = සමහරක් භාවනාමය ඤාණයන්ගෙන්ද
(සධාන සම්පයුතන පඤ්ඤා හා අභිඤ්ඤා පඤ්ඤා මෙහිලා ගැනේ)
- අභිච්ඡිට්ඨාය = අති විශිෂ්ඨවූ
- පඤ්ඤාය = නාම- රූප පරිවේෂ්ඨ, පව්වය පරිගහන යන ප්‍රඥාවන් ගෙන්
- ඤාතා = දන යුතු රූප- නාමයන්
- අභිඤ්ඤාතා = 'අභිඤ්ඤාණ ධම්' යැයි කියනු ලැබේ.

මේ ටිකා දැක්වීම් දෙක තුළින් ප්‍රථම දැක්වීම වනාහි 'ඤාන පරිඤ්ඤා' යැයි කියන අභිඤ්ඤා පදයේ විචරණයයි. එම විචරණය මගින් "රූප-නාමයන්ගේ ස්වභාව ලක්ෂණාදිය මෙතෙහි කොට එයට මනසිකාරය යොමුකරමින් අභිමුඛව දැන ගැනීම ඤාන පරිඤ්ඤා සංඛ්‍යාත අභිඤ්ඤා පඤ්ඤා" නම් වේ යැයි දැක්වයි. දෙවැනි දැක්වීම ඤාන පරිඤ්ඤාව මගින් දන යුතු රූප - නාමයන් දක්වන අභිඤ්ඤා පදයෙහි විචරණයයි. මේ විචරණය අනුව "පෙර දැක්වූ ආකාරයට ලක්ෂණාදිය මෙතෙහිකොට දන ගැනීම වනාහි සුතමය චිත්තමය හා සමහර භාවනාමය ඤාණයන්ටත් වඩා විශේෂ වන බැවින් අභිඤ්ඤා පඤ්ඤා නම් වේ. එම ඤාණයෙන් දන යුතු රූප - නාමයන් අභිඤ්ඤා නම් වේ යැයි දැක්වයි" එම නිසා සුතමය-චිත්තමය ඤාණයන් වනාහි අභිඤ්ඤා ඤාණ පහළ කරවීමට සමත් නොවන නිසා ඒවා නාම-රූප පරිවේෂ්ඨ ඤාණ මට්ටමටවත් නොවේ. ඊටත් වඩා උතුම් විපස්සනා ඤාණ වලට වඩා පහළ බවට විශේෂයෙන් කිව යුත්තක් නැතැයි නිගමනයකළ හැක.

මෙම අභිඤ්ඤාසය සූත්‍රයෙහි 'ඇස මෙනෙහි කරමින් සෘජුවම දන යුතුයි. වණ් රූප ආරම්භණ මෙනෙහි කරමින් සෘජුවම දන යුතුයි' යන ලෙසට පිළිවෙලින් එක එකක් වශයෙන් දේශනා කිරීම වනාහි දේශනා විලාශයයි. ඒ අනුව දකින දකින වතාවෙහි පස් ආකාරයට මෙනෙහි කිරීම කළ යුතු යැයි වරදවා ගත යුතු නැත. හේතුව වනාහි පස් වතාවකට මෙනෙහි කරමින් සිටින්නේ නම් එලෙස මෙනෙහි කරන අතර වාරයේදීම දැකීමේ කෘතිය බොහෝ වාරයක් දිගට සිදුවී හමාරවනු ඇත්තේය. එම අවස්ථාවෙහි දැකීමක් පාසා පස් ආකාරයකට ලුහුබැඳ මෙනෙහි කිරීම අපහසුය. ඉදින් හැකි වන්නේ නම්, අරමුණේ බිඳීම දැන ගත් පසු එසේ දැන ගන්නා සිතේ බිඳීමත්, අතරමැද වීථි වලට ඉඩ නොතබා දැන ගත හැකි විටම භංග ඤාණය පහලවේයැයි පටිසම්භිදා මග්ගයේ දැක්වෙන කතා ආදිය හා නොගැළපේ. එම නිසා දකින දකින අවස්ථාවෙහි දැක්වූ ක්‍රමයට අනුව වරක් වරක් බැගින් මෙනෙහි කළ යුතු වේ. මෙලෙස මෙනෙහි කොට විශේෂයෙන් ප්‍රකට ධර්මය ප්‍රධාන කොට දැනගැනීම මගින් ධර්ම කොටස් පහම මෙනෙහි කිරීමේ කෘතිය, දැන ගැනීමේ කෘතිය සම්පූර්ණ වේ. සම්පූර්ණ වන ආකාරය අභිඤ්ඤාසය සූත්‍රයෙහි ලා දක්වන්නෙමු. මෙලෙස මෙනෙහි කරමින් දැන ගනිමින් ඤාන පරිඤ්ඤා යැයි කියන නාම-රූප පරිච්ඡේද ඤාණය හා පච්චය පරිගහ ඤාණයෙන් පිරිසිදු වූ කල්හි 'දකිනවා' යැයි මෙනෙහි කරන කරන වාරයක් පාසා " මෙම දැකීම පෙර නොතිබී දැන්ම පහළ වී ආයේ යැයි මෙම ධර්මයන් පහ පහළ වීමද දනී. පහළ වූ සැනින් බිඳී විනාශ වන්නේ යැයි බිඳීමද දැන ගනී". ඤාණය වඩාත් ශක්තිමත්ව ආ කළ "වහ-වහා බිඳී බිඳී යන්නේ යයි" දැන ගනී. ඇතිවීම - නැතිවීම දැක දැන ගන්නා අවස්ථාවේ පටන් පහළ වී වහාම බිඳී යන බව දැක ගත් බැවින් "නිත්‍ය නොවන්නේ " යැයි නියම අනිච්ච ලක්ෂණය දැන ගනී. ඇතිවීම-නැතිවීම අතරක් නොතබා-ඉස්පාසුවක් නොතබා සිදු වන බව දැන ගන්නා නිසා "දුකක් යැයි- නරකක් යැයි" නියම දුකබ ලක්ෂණය තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගනී. තමාගේ අභිමතය ඇතත් නැතත් ඒ අනුව නොපිහිටා ඒවාට ආවේණික ලෙසට ඇතිවෙමින්- නැතිවෙමින් යන බව දැන ගන්නා නිසා කැමැත්ත පරිදි පැවැත්විය හැකි වශීභාවයක් නැතැයිද, ආත්මයක් නොමැත්තේ යැයිද නියම අනත්ත ලක්ෂණයද තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගනී. මෙලෙස දැන ගැනීම වනාහි දකින අවස්ථාවෙහි ඇති ධර්ම ඇතිවීම -නැතිවීම හෙවත් අනිච්ච ලක්ෂණාදිය

වශයෙන් වෙන් වෙන්ව පවතින තත්ත්වකාරයෙන් දැන ගැනීම නම් වේ. දකින දකින අවස්ථාවේ මෙලෙස මෙනෙහි කොට දැන ගැනීමේ වටිනාකම දැක්වීමේ අදහසින් සංයුක්ත නිකාය සහ පටිසම්භිදා මග්ග යන ග්‍රන්ථවල පහත සඳහන් පරිඤ්ඤාය සූත්‍රය දේශනා කොට ඇති සේක.

වකඛුං භික්ඛවෙ පරිඤ්ඤායං රූපං පරිඤ්ඤායා වකඛු විඤ්ඤාණං පරිඤ්ඤායසං වකඛු සමච්ඤ්ඤා පරිඤ්ඤායො යදම්ඛං වකඛු සමච්ඤ්ඤා පච්චයා උපපජ්ජති වෙදගිතං සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛම් සුඛං වා තමපි පරිඤ්ඤායසං (පරිඤ්ඤායසං ඇතිවීම නැතිවීම අනිච්ච ලක්ෂණාදිය වශයෙන් වෙන් වෙන් වශයෙන් දැන ගත යුතු යැයි යන අර්ථය දෙයි. සෙස්ස සමානය. මේ අභිඤ්ඤායස පරිඤ්ඤායස සූත්‍රයෙන්හි ද්වාර හයම දක්වා මෙලෙසටම දේශනා කොට ඇති සේක. සොතං අභිඤ්ඤායසං සද්ධා අභිඤ්ඤායස ආදී ලෙසට සුත්‍රය බහුල ඇත්තවුවත් තම ඥානය විහිදුවා දැන හැක්කේය. එම නිසා මෙම සූත්‍රයන්ගේ පසු භාගය මෙහිලා නොදක්වනු ලැබේ.)

මේ පරිඤ්ඤාය සූත්‍රයෙහිද දකින දකින අවස්ථාවේ එක් වරක් පමණක් මෙනෙහි කොට එක් එක් ධර්මයක ඇතිවීම, නැතිවීම නම් වූ අනිත්‍ය ලක්ෂණාදිය ප්‍රධානකොට වටහාගන්නේ නම් ඒ ඒ දක්නා අවස්ථාවේ ඇති ධර්ම පස්දෙනම වෙන් වෙන් වශයෙන් දැනගැනීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වේ. එම ධර්මයන් මත නිවච- සුභ- අතත යැයි වරදවා ගන්නා වූ කෙළෙස් ගති පහළ නොවනු පිණිස දැනගැනීම සම්පූර්ණ වේ යන්න මෙහි අදහසයි. ප්‍රකටව දක්වතොත්: දැකීම සම්බන්ධව කෙළෙස් පහළවීම වනාහි දකින අවස්ථාවේ ප්‍රකට වූ ධර්මයක් හේතු කොට ගෙනම සිදු විය හැක්කේය. අප්‍රකට හෝ නොදන්නා ධර්මයන් මුල් කොට ගෙන, හේතු කොට ගෙන කෙළෙස් පහළ නොවිය හැක්කේය. උපමාවක් ලෙස මනුෂ්‍යයෙක් පිළිබඳව මනාප බව එම පුද්ගලයා දකින හමුවන නිසාමත් සිදුවිය හැකි අතර අනුන් කියන්නක් ඇසීම නිසා ඔහු ගැන, වහාම කිපීමද විය හැක්කේය. ඉදින් මනුෂ්‍යයෙක් හමුනොවී ඔහු ගැන නොඇසූ විරූ නම් එම මනුෂ්‍යයා ගැන කැමැත්තක් හෝ අකමැත්තක් පහළ විය නොහැක්කේය. මක්නිසාද යත්: එම මනුෂ්‍යයා තම සිතෙහි අප්‍රකට නිසා හෝ කිසිවක් නොදන්නා නිසා නොවන්නේද? මේ ලෙසට මැයි. මේ උපමාවට අනුවද රූපාරම්මණයක් පෙර නුදුටු විරූ නම්, දැන්ද දකිමින් සිටිනවා නොවේ නම්, මෙවැන්නක් දැකිය හැක්කේ යැයි සිතට අදහසක් පහළ නොවේ නම්

එම රූපාරම්මණය වනාහි ලඟා නොවූ, අසා නොමැති, නොදන්නා වූ ප්‍රදේශයක්, ගමක්, නගරයක්, දේව ලෝකයක්, අනෙකුත් බාහිර සක්වලවල් වල ඇත්තාවූ ස්ත්‍රී- පුරුෂයන්ගේ රූප සටහන් මෙන් වේ. එවැනි රූප සම්බන්ධයෙන් ලෝභ- දෝෂ ආදී කෙළෙස් පහළ විය නොහැක්කේමය. මක්නිසාද යත්, එම රූපයන් තම සිතෙහි ප්‍රකට නොමැති නිසාමය.

විපස්සනා ක්‍රමය හුවා දක්වන ප්‍රශ්න-උත්තර

මේ නිසාම කමටහන් ඉල්ලන මාලුකා පුත්‍ර නම් භික්ෂුවට බුදුරජාණන් වහන්සේ කටමහන් දීමට ආසන්නව පහත සඳහන් ප්‍රශ්න මගින් කෙළෙස් වල ස්වභාවය හා විපස්සනා භාවනාවේ සවභාවය ප්‍රකට කර දුන් සේක.

බුදුරජාණන් වහන්සේගේ ප්‍රශ්නය

තං කිං මඤ්ඤසී මාලුකා පුත්තයෙ තෙ චකඛු විඤ්ඤෙය්‍යා රූපා අදිට්ඨා අදිට්ඨපුබ්බා නව පසසසී නව තෙ භොනති පසෙසගනති අතථී තෙ තථ ජනෙඤ චා රාගො චා පෙමං චා?

මාලුකා පුත්‍රය ඒ කාරණය කෙසේ නොපට ප්‍රකට වෙත්ද? ඇසින් දැකිය හැකි රූපාරම්මණයක් නුඹ නොදන්නා ලද්දේ වෙයි. අතීතයේද නොදුටු විරූ වෙයිද, දකිමින් සිටිනවාද නොවේ. අනාගතයේදී දැකිය හැක්කේ යැයිද නොයෙදේ. එවැනි රූපාරම්මණ මත කැමති වන, බැඳෙන, ප්‍රේම කරන බවක් නොපට වෙයිද?

මාලුකා පුත්‍ර ස්වාමීන් වහන්සේගේ උත්තරය

හො භෙනං භනෙත. = එවැන්නක් නොපැනෙන්නේය භාග්‍යවතුන් වහන්ස!,

මේ ප්‍රථම ප්‍රශ්නයෙහි ලා සිතෙහි කැළම ප්‍රකට නොවූ නොබැලූ, සිතීන් සලකා නොබැලූ, නොසිතූ රූපාරම්මණයක් මත ඉබේම කෙළෙස් සංසිදී යන බව කෙළින්ම දේශනා කරන ලද සේක. එවැනි කාරණයක් සම්බන්ධයෙන් විපස්සනා කොට කෙළෙස් දුරු කිරීමක් අවශ්‍ය නොවේ. ස්වභාවයෙන්ම කෙළෙස් පහළ නොවී යන්නේයැ, සංසිදී යන්නේයැයි කියැවේ. දකින සිතෙහි ප්‍රකට රූපාරම්මණ මත පමණක් සලකා බැලීමෙන් කල්පනා කිරීමෙන්, කෙළෙස් පහළවිය හැකි බව බයානිරෙක නය =

ප්‍රතිපක්‍ෂය දැන ගැන්මේ න්‍යාය ක්‍රමයට අනුව දැක්වූ සේක. අප්‍රකට රූපාරම්මණයන් මෙන් කැමැත්ත- අකමැත්ත පහළ නොවීම පිණිස විපස්සනාවට නගා, මෙතෙහි කොට, වළක්වා ලිය හැක්කේ නම් ප්‍රකට රූපාරම්මණ මතද එසේම කෙළෙස් පහළ විය නොහැක්කේය. එම නිසා අප්‍රකට වූ රූපාරම්මණයන් මෙන් වනු පිණිස ප්‍රකට වූ අරමුණු මතද විපස්සනා කොට කෙළෙස් දුරුකල යුතු යැයි යන මේ අර්ථයද නෙය්‍යනන නය - අධ්‍යාහාරයෙන් ගෙන දත යුතු නය ක්‍රමය වූ අනන්තසිද්ධි නය- කෙළින්ම නොකියා හමාර කරන ක්‍රමය, අනථාපනන නය = කෙළින්ම නොකියා අර්ථයට පත්කරවන ක්‍රමය යනාදී න්‍යාය ක්‍රම මගින් දැක්වූ සේක.

මනුෂ්‍යයෙකු දක කැමැත්ත- අකමැත්ත පහළ වූ විට කුමන ධර්මයක් ප්‍රකට වී කැමති- අකමැති වීද? සම මත ඇති වණි රූපය ප්‍රකට වන බැවින්ය. එම රූපයන්ගෙන් පටන්ගෙන කල්පනා කරනවිට ඇතුළත කොටස්ද අනනොහැර සම්පූර්ණ කයම මත කැමැත්ත- අකමැත්ත පහළ වී සිතෙහි ප්‍රකට වේ. ඉදින් මතුපිට-පොත්තේ එම වණි රූපය නොදැක්කේ නම් ඇතුළත ඇති කොටස්ද සහිත මුළු සන්තානයම සිතාගත නොහැක්කේය. කැමැත්තක්- අකමැත්තක් ප්‍රකට විය නොහැක්කේය. කැමැත්ත- අකමැත්ත පහළ විය නොහැක්කේය. එම නිසා දකින අවස්ථාවේම ප්‍රකට නොවූන සිතෙහි බැඳී නොගත් ධර්ම මත කෙළෙස් පහළ නොවී නිව්යෑම ඉබේම සිදුවේ. මේ ලෙස ප්‍රකට නොවූ ධර්මයන් සිතා බලා භාවනාකොට කෙළෙස් දුරු කිරීමක් අවශ්‍ය නොවේ. දකින අවස්ථාවේ ප්‍රකට වී ඒ අනුව සිත ඇදී යා හැකි ධර්ම මත නැවත කල්පනා කරන වාරයක් වාරයක් පාසාද කෙළෙස් පහළ විය හැක්කේය. එම කෙළෙස් පෙර පරිදි ඉබේම සංසිදෙන්නේත් නොවේ. එම නිසා එසේ ප්‍රකට වූ ධර්ම මත 'අප්‍රකට ධර්ම මත මෙන්' කැමැත්ත - අකමැත්ත පහළ නොවනු පිණිස මෙතෙහි කරමින් භාවනා කළ යුතු යැයි යන මේ අර්ථය ප්‍රකටයැ.

ප්‍රශ්නය

මාලුකා පුත්‍රය! කණෙන් අසා දනගත යුතු යම්කිසි ශබ්දයක් නොපතවම නොඇසුවේය. අතීතයේ දීද නොඇසූ විරූය. අසමින් සිටිනවාද

නොවේ. මන්තට අසනු ඇතැයි කියන කල්පනා හෝ නොකරයි. එලෙස වූ කිසියම් ශබ්දයක් මත කැමැත්ත, ආසාව, ප්‍රේමය තොපට වන්නේද? ඇතිවිය හැක්කේද?

උත්තරය

එවැන්නක් වීමට ඉඩක් නැත්තේය. භාග්‍යවතුන් වහන්ස!

ප්‍රශ්නය

මාලුකා පුත්‍රයා! දිවෙන් විඳ දැනගත යුතු යම් කිසි රසයක් නොපතවම විඳ නොමැත්තේ නම්, අතීතයේ දීද විඳ නැත්තේ නම්, දැනට විඳිමින් සිටිනවාද නොවේ නම්, රස විඳිනු ඇතැයි කියා අනාගත කල්පනා හෝ කරනවා නොවේ නම්, එසේ වූ රසයක් මත කැමැත්තක්, ආසාවක් ප්‍රේමයක් තොපට වන්නේද? විය හැක්කේද?

උත්තරය

එවැන්නක් වීමට ඉඩක් නොමැත්තේය. භාග්‍යවතුන් වහන්ස !

ප්‍රශ්නය

සිතෙන් සිතා දත හැකි යම්කිසි කල්පනාවක් තවම කල්පනා නොකළේ නම්, අතීතයේදීද කල්පනා නොකළ විරූනම්, කල්පනා කරමින් සිටිනවාද නොවේ නම්, මතුටට කල්පනා කරාවී යැයිද නොවේ නම් එවැනි ස්වභාවයක් මත කැමැත්තක්, ආසාවක්, ප්‍රේමයක් තොපට ඇත්තේද? විය හැක්කේද.

උත්තරය

එවැන්නක් වීමට ඉඩක් නොමැත්තේය. භාග්‍යවතුන් වහන්ස !

මේ ආකාර ප්‍රශ්න හයක් මඟින් ද්වාර හයෙහි ප්‍රකට වූ ධර්මයන් හා බැඳී කෙළෙස් පහළ වේ. අප්‍රකට දේ හා බැඳී පහළ නොවේ. එම නිසා ප්‍රකට ධර්ම මත පමණක්, අප්‍රකට ධර්මයන් මත මෙන් කැමැත්ත-අකමැත්ත පහළ නොවනු පිණිස විපස්සනා කළ යුතු බව දක්වන ලද සේක.

මේ නිසාම මාලුකය පුත්‍ර ස්වාමීන් වහන්සේට පහත සඳහන් ලෙසට කම්ස්ථාන ධර්මය දේශනා කළ සේක.

විපස්සනා භාවනා ක්‍රමය කෙටියෙන්

එතට ව තෙ මාලුකය පුත්‍ර දිට්ඨි සුත මුත විඤ්ඤාතෙසු ධමෙමසු දිට්ඨි දිට්ඨි මතතං භවිසසති, සුතෙ සුත මතතං භවිසසති මුතෙ මුත මතතං භවිසසති, විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාත මතතං භවිසසති. යතො ඛො තෙ මාලුකය පුත්‍ර දිට්ඨි සුත මුත විඤ්ඤාතෙසු ධමෙමසු දිට්ඨි දිට්ඨි මතතං භවිසසති සුතෙ සුත මතතං භවිසසති, මුතෙ මුත මතතං භවිසසති විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාතමතතං භවිසසති තතො තවං මාලුකය පුත්‍රත නතෙන, යතො තවං මාලුකය පුත්‍රත නතෙන, තතො තවං මාලුකය පුත්‍රත න තතට්ඨ, යතො තවං මාලුකය පුත්‍රත න තතට්ඨ තතො තවං මාලුකය පුත්‍රත නෙවිධි, න තුරං, න උභයමතතරෙන, එසෙවිතනා දුක්ඛසස [සං නි. 4/158]

- මාලුකය පුත්‍රත = මාලුකය පුත්‍රය!
- එතට්ඨ දිට්ඨි, සුත මුත විඤ්ඤාතෙසු ධමෙමසු = දකින- අසන- විදින- දනගන්නා මේ ධර්මයන් කෙරෙහි
- තෙ = තොපට
- දිට්ඨි = දුටුවෙහි
- දිට්ඨි මතතං = හුදු දැකීම මාත්‍රය පමණක්
- භවිසසති = වන්නේය.
- සුතෙ = ඇසුවෙහි
- සුත මතතං = හුදු ඇසීම මාත්‍රය පමණක්
- භවිසසති = වන්නේය
- මුතෙ = ඉදිරි පත්වූ ගන්ධ- රස- ස්පර්ශයන්මත
- මුත මතතං = හුදු විඳීම, හැසීම මාත්‍රයම පමණක්
- භවිසසති = වන්නේය
- විඤ්ඤාතෙ = දත යුතු ධර්ම මත
- විඤ්ඤාත මතතං = හුදු දැනීම පමණක්

- හවිසසති = වන්නේය *
- මාලුකස පුතන = මාලුකාස පුත්‍රය!
- යතො ඛො = යම් විටක
- හෙ = තොපට
- දිට්ඨ සුත මුත
- විඤ්ඤාතෙසු ධමෙමසු = දකිනු- අසනු- විඳිනු-දැනගනු ලබන ධර්මයන් කෙරෙහි
- දිට්ඨෙ දිට්ඨ මනතං හවිසසති = දැකීමෙහි හුදු දැකීම පමණක් වේ.
- සුතෙ සුත මනතං හවිසසති = ඇසීමෙහි හුදු ඇසීම පමණක් වේ.
- මුතෙ මුත මනතං හවිසසති = විඳීමෙහි හුදු විඳීමක් පමණක් වේ
- විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාත
- මනතං හවිසසති = දැන ගැනීමෙහි හුදු දැන ගැනීම පමණක් වේ.
- මාලුකස පුතන = මාලුකාස පුත්‍රය!
- තතො = එම අවස්ථාවන්හිදී
- තචං = තොප
- තෙන = එම දකින රූපය, අසන සද්දය, විඳින ආඝ්‍රාණය, විඳින රස, දැන ගන්නා ධර්මයන්ද ඒ හා සම්බන්ධ කෙළෙස්ද සහිතව
- ත හවිසසති = නොවන්නේය
- තතො තචං මාලුකස
- පුතන නතෙන = මාලුකාස පුත්‍රය! එම අවස්ථාවේ තොප එම දකින රූපය ආදිය හා බැඳෙන කෙළෙස් හා සමගම නොවන්නේය.

* මෙපමණකින් විපස්සනා භාවනා නයත්‍රමය දක්වයි. උදාන පාලි බාහිය සුත්‍රයෙහි මේ තැන එවිඤ්ඤාති හෙ ඛාහිය සිකඛි තඛිං - බාහිය! තොප දක්වූ මේ ක්‍රමයටම පිළිපැදිය යුතු වේ." යැයි කෙළින්ම උපදෙස් දීමක් ඇත්තේය. එම අට්ඨකතාවෙහිද සිකඛිතඛිතඛි - අධිසීල සිකඛාදිතං තිසසනනමපි සිකඛාතං වසේන සිකඛාතං තානඛිං- ශික්‍ෂණය කළ යුතුයි කියන තැන අධිසීල ශික්‍ෂාව මුල්කොට ඇති ශික්‍ෂා තුනම ආභ්‍යාස කළයුතු යැයිද, එවිං ඉමාය පච්චදාය තයා ඛාහිය තිසසනතං සිකඛාතං අනපච්චතන වසෙන සිකඛිතඛිං - බාහිය! තොප මේ දක්වූ සික්‍ෂාවන්ට අනුව තුනක් වූ සික්‍ෂාවන් අඛණ්ඩව පැවැත්වීම වශයෙන් සික්මීම කළ යුතු යැයි කියැවේ යන ලෙස විස්තර දක්වේ.

- මාලුකය පුතන = මාලුකය පුත්‍රය!
- තනො තවං මාලුකය
පුතන න තභ්ව = මාලුකය පුත්‍රය! එම අවස්ථාවෙහි තොප එම දකින රූපය ආදියෙහි කෙළෙස් වශයෙන් නොපිහිටන්නේය.
- යනො තවං මාලුකය
පුතන න තභ්ව = මාලුකය පුත්‍රය! එම අවස්ථාවෙහි තොප එම දකින රූපය ආදියෙහි කෙළෙස් වශයෙන් නොපිහිටන්නේ නම්.
- මාලුකය පුතන = මාලුකය පුත්‍රය!
- තනො = කෙළෙස් වශයෙන් නොපිහිටන එම අවස්ථාහි
තවං = තොප
නෙව ඉධි = මේ ලෝකයෙහිද නැත්තේය.
න හුරං = වෙනත් ලෝකයකද නොමැත්තේය.
න උභයමනතරෙ = මෙලොව පරලොව යන ලෝක දෙකෙහිම නොමැත්තේය.
- එසො එව = මෙම ලෝක දෙකෙහිම කෙළෙස් වශයෙන් බැඳීගන්නා තොප නොමැති නිසාම
- දුක්ඛිසස = කෙළෙස් දුකෙහි, වට්ට දුකෙහි
අනෙතා = කෙළවර වන්නේය, නිවන වන්නේය
- උදාන අට්ඨකථාහි දක්වන අඤ්ඤාචාද වශයෙන් දැක්වෙන විශේෂ අර්ථය නම්
- තනො = කෙළෙස් වශයෙන් නොපිහිටන අවස්ථාවෙහි
තවං = තොප
නෙව ඉධි = ඇස, කණ, නාසය, දිව, ශරීරය, සිත යන මේ අධ්‍යාත්මික ආයතනයන්හි ද නොමැත්තේය.
න හුරං = වණි, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, පොඨ්ඛිබ්බ ධම්ම යන එම බාහිර ආයතනයන්හිද නොමැත්තේය.
උභයං අනතරෙන = අධ්‍යාත්මික බාහිර යන ආයතන දෙකෙහි අතරමැද පිහිටන්නා වූ විඤ්ඤාණ හයෙහිද

- වා** = ආයතන දෙකම ඉවතලා ගන්නා ලද විඤ්ඤාණ හයෙහිද
- හ** = නැත්තේය.
- එසො එව** = මේ ද්වාර- ආරම්මණ- විඤ්ඤාණ යන යන තුනෙහි තොප නොමැති බවම, ද්වාර- ආරම්මණ- විඤ්ඤාණ යන තුනෙහිම අප්‍රකට බවම
- දුකඛසස** = කෙළෙස් දුකෙහි, වට්ට දුකෙහි
- අනෙතා** = අවසානයයි, නිවනයයි.

අර්ථය වනාහි

රූපාරම්මණයන් දකින අවස්ථාවෙහි හුදු දැකීමෙන්ම නතර විය යුතුයි. එසේ කළහොත් දකින රූපය අනුව දිගට නොසිතන, නොසලකන බැවින් කෙළෙස් පහළ නොවේ. එසේ කෙළෙස් සඳහා අවස්ථාවක් නොදීම පිණිස මෙලෙස මෙනෙහි කරමින් මනසිකාරය පැවැත්වීම මගින් වර්ණ රූපයේ ස්වභාවය තත්ත්වකාරයෙන් දැනගනී. දැනගන්නා ආකාරය: දකින රූපය හුදු ධර්ම ස්වභාවයන් ලෙසටද, ඇතිව- නැතිව යන ලෙසටද, මෙනෙහි කරන අතර වාරයේදීම ඇතිව- නැතිව යන බවද දැන ගනී. එම නිසා අනිච්ච, දුකඛ, අනන්ත බවට පැහැදිලි තීරණයකට එළඹිය හැක්කේය. එම වර්ණ රූපය ඇස් පනාපිට ප්‍රකටව දැක ගන්නේ නමුත් නුදුටු රූපයක් මෙන් වන්නේය. සිතෙහි ආසාවක්, තරඟවක් හෝ දෙයක් වශයෙන් අල්ලා ගැනීමක් නැත. නැවත හැරී ප්‍රත්‍යාවේක්‍ෂා කළද මතකයෙහි ප්‍රකට වූ ලෙසටම තත්ත්වකාරය මතු වේ. බිඳී යන ස්වභාවය- අනිච්ච - දුකඛ - අනන්ත ස්වභාව වශයෙන්ම ප්‍රකට වේ. එම නිසා යමෙක් දුටුවේද ඔහු ප්‍රිය ජනකයැ, ජුගුප්සා ජනකයැ යනාදී ලෙසට එම රූපය මත කල්පනා කරන- සලකා බලන ආකාරයන් අනුව මතුවන කෙළෙස් පහළ විය නොහැක්කේය. මෙලෙස කෙළෙස් පහළ නොවනු පිණිස දකින දකින වාරයේ මෙනෙහි කළ යුතුය. මනසිකාරය පැවැත්විය යුතුය යන්න මෙහි අදහසයි. සද්දයක් අසන අවස්ථාවේ මෙන්ම ගන්ධයක් ආඝ්‍රාණය කොට, රසයක් විඳ, ස්පර්ශයක පහස ලැබ, ආපාත ගත වූ විවිධ ධර්මාරම්මණ කල්පනා කරන අවස්ථාවෙහිද ඒවා මත දිගින් දිගට කල්පනා කරන, සලකා බලන කෙළෙස්

වලට ඉඩ නොතබා මෙතෙහි කරමින් භාවනා කොට හුදු ඇසීම් මාත්‍රය ආදියෙන් නතර විය යුතු යැයි යන්න අදහසයි. මෙලෙස හුදු දැකීම් ආදියෙහි නතර වනු පිණිස අඛණ්ඩව මෙතෙහි කොට භාවනා කිරීම් වශයෙන් විපස්සනාව හා යෙදෙන ශීල, සමාධි, ප්‍රඥාවන් පියවරෙන් පියවර වර්ධනය කිරීමෙන්ම මාර්ග හා සම්බන්ධ ශීල, සමාධි, ප්‍රඥාවෝ පහළ විය යුතු යැයි යන්න අදහසයි.

“විපසසනාය විසයං දිට්ඨාදිති චතුති කොට්ඨාසෙහි විහජිත්වා තතථසස ඤාණතිරණපරිඤාඤං දසෙසති” යැයිද, **“හෙට්ඨමාහි විසුද්ධිති සද්ධිං සංඛෙපෙහෙව විපසසනා කථිකා”** යැයිද විචරණය කරන උදාන අවධිකථාවට අනුව මේ සූත්‍රයෙහි **ඵතථ ව - පෙ- විපසසති** යන කථාව මගින් විපස්සනා භාවනා කරන ආකාරය දක්වයි. **“යතො ජවං-පෙ- න තථ යන්න මගින් ඵලය දක්වයි,”** අනුව මේ සූත්‍රයෙහි **ඵතථ ව - පෙ- විපසසති**. **“තතො ජවං - පෙ - ඵසෙවතතො දුකඛසස යන්න මගින් නිවන දක්වයි** යැයිද එම අවධිකථාවෙහිම කියයි. මේ දැක්වීමට අනුව **“යථො ඛො”** ආදියෙහි අර්ථය දක්වන්නෙමු.

දකින- දකින රූපය ආදිය **“දකිනවා - දකිනවා”** යන ලෙසට අඛණ්ඩව දිගටම මෙතෙහි කරන්නේ නම් එම අවස්ථාවෙහි සිත හුදු දැකීම්-එසේම ඇසීම් මාත්‍රය පමණකින් නතර වන්නේය. දකින රූපය ආදියද හුදු දැකීමේ ස්වභාවය, එසේම හුදු ඇසීමේ ස්වභාවය ආදී වශයෙන් ප්‍රකට වේ. මනාප- අමනාප හෝ දේවල්- වස්තු ආදිය වශයෙන් ප්‍රකට නොවේ. එම අවස්ථාවෙහි මෙතෙහි කොට භාවනා කරන එම අරමුණු අප්‍රකට වී නොදක්ක, නොඇසුව, සිදුනොවුනු නොදනගත් අරමුණු මෙන් වන්නේය. කෙළෙස්වලට අරමුණක් විය නොහැක්කේය. එම අරමුණු මත තවදුරටත් කෙළෙස් පහළ විය නොහැක්කේය. මෙලෙස කෙළෙස් පහළවිය නොහැකි බවට **“මෙම අරමුණු මත ආරමුණානුසය නිදන් ගතවී නැතැයි”**ද විපස්සනාවෙන් වනාහි කෙළෙස් තදංග පහාන වශයෙන් දුරු කරයි” යැයිද **“තදංග වශයෙන් විචේක, වීරාග, නිරොධ, වොසසගග, නම් වේ** යැයිද පාලි- අවධිකථා- ථිකා හි දක්වේ. එවැනි පුද්ගලයෙකුට **“තදංග නිබ්බුත = භාවනා මනසිකාරය නම් වූ හේතු කාරකයෙන් කෙළෙස් නිවාදමු පුද්ගලයා යැයිද බන්ධ වගග සංයුක්තයෙහි දේශනා කොට ඇත.** එම පුද්ගලයනට දකින රූප ආදියෙහි ඒවාට අදාළ කෙළෙස්ද පහළ නොවේ. දකින රූපය ආදියටද බැඳී නොසිටී, අමනාපද පහළ නොකරයි. සුබයක්

ආත්මයක්. සාරයක් ඇතැයි යනාදී වශයෙන්ද වරදවාගෙන නොසිටී. අවිද්‍යාවෙන්ද ගතනොකරයි” යැයි කියනු ලැබේ. එම පුද්ගලයාගේ ඥාණයට නිව්ව සංඤාදිය දුරු කළ හැකි නිසා එය පහාන පරිඤ්ඤා නම් වේ. දකින රූප ආදියෙහි බිඳී යෑම පිළිබඳව දැනීම පහළ වන්නේ නම් එය විපසසනා පහාන පරිඤ්ඤාවයි. මාගීයට අනතුරුව එය නිවනම අරමුණු කොට එල සිත පහළ වේ. එම එල සිතට පත්වූ පුද්ගලයන් වනාහි දකින රූප ආදිය මත කෙළෙස් වශයෙන් නොපිහිටයි. දකින රූප ආදිය මත නණහා, මාන, දිට්ඨි පහළ නොකරයි යන්න අදහසයි. මාගී- එල යන තැන උත්කෘෂ්ඨ නය වශයෙන් අට්ඨකථාවාර්යයන් වහන්සේ දක්වන අදහස වනාහි අරහත්ත එලයට පත් වූ රහතන් වහන්සේගේ කිසිදු රූප නාමයක් මත බැඳීමක් නැති නිසා මේ භවයෙහි මේ ලෝකයෙහි පිහිටා සිටීමක් කිසිත් නැත්තේය. පරිනිබ්බාන චූතියට පසු රූප- නාම අළුතින් පහළවීමක් නැති නිසා වෙනත් භවයකද, පර ලෝකයකද නොපිහිටන්නේය. මෙලෙස ලෝක දෙකෙහිම නොමැති බව, බැඳීම් නිම වීම හා රූප- නාම අළුතින් පහළ නොවීමම කෙළෙස් වට්ට දුකෙහි සම්පූර්ණ නිරෝධය නම් වූ අනුපාදිසෙස නිබ්බාණය යැයි කියනු ලැබේ.

අඤ්ඤාචාදයන්හි අර්ථය වනාහි මාගී එලයන්ට පත් වූ ක්ෂණයෙහි ඇස, කණ, නාසය, දිව ශරීරය, සිත යන මේ භයාකාර අජ්ඣන්තිකායනන ද්වාරද අප්‍රකටයැ. ඒවාද අරමුණු නොගනී. රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, පොට්ඨබ්බ, ධම්ම යන මේ භයාකාර බාහිරායනන නම් වූ ලෝකී අරමුණු ද අප්‍රකට යැ. ඒවාද අරමුණු නොවෙයි. දකින සිත, අසන සිත, ආභ්‍රාණය කරන සිත, රස බලන සිත, පහස ලබන සිත, සිතන- මෙනෙහි කරන සිත යන මේ විඤ්ඤාණ භයද අප්‍රකටයැ. ඒවාද අරමුණු නොගනී. මේ ද්වාර - ආරමමණ- විඤ්ඤාණයන්ගේ නිරෝධයම අරමුණු කොට මාගී- එල සිත් පහළ වේ. මේ මාගී- එලයන් මගින් දැන යුතු (ද්වාර, ආරමමණ, විඤ්ඤාණයන් නිරෝධ වන ස්වභාවයම දුකෙහි සම්පූර්ණ නිරෝධය හෙවත්) නිවන නම් වේ යැයි අදහස් කරයි.

සංකෙෂ්පයෙන් දේශනා කළ විපස්සනා භාවනා ක්‍රමයට මාලුකා පුත්ත මහා තෙරුන් වහන්සේ, ඇහුම්කන් දීමෙන් පසු තමා විසින් අවබෝධකරගත් අර්ථය, තේරුම පහත සඳහන් ලෙසට දේශනා කළ සේක.

රූපං දිස්වා සති මුට්ඨා- පියං නිමිත්තං මහසීකරොතො
 සාරභත චිතොතා වෙදෙහි - තඤ්ච අපේක්ඛාස කිට්ඨති
 තසස වඩ්ඪිතති වෙදනා - අනෙකා රූප සමභවා
 අභිජක්ඛාව විහෙසාව චිත්තමසක්ඛපහති
 එවං ආචිතො දුක්ඛං - ආරාතිඛිඛාන වුවචති

[සං. නි. 4/158]

- රූපං = රූපාරම්මණයක්
- දිස්වා = දැක
- පියං නිමිත්තං = ප්‍රිය නිමිත්ත
- මහසීකරොතො = මනසිකාරය පවත්වන්නා (විපස්සනාවට නංවන්නෙමි
 යැයි මෙනෙහි කිරීම නම් වූ යෝනිසොමනසිකාරය
 නොවන නිසා අයෝනිසොමනසිකාරය පහළවීම
 ආකාරය මෙහි දැක්වේ)
- සති = ස්මෘතිය
- මුට්ඨ = මුළු වේ.

(එම අවස්ථාවෙහි හුදු දැකීම, දැක ගැනීම පමණක් ප්‍රකටව ඇත්තේ
 නමුත්, දැකීම- දකිනු ලබූ රූපය යන මේවා අනිච්ච, දුක්ඛ, අනන්ත යැයි දැන
 ගැනීමට තරම් හැකියාවක් නොලබන්නේ යැයි කියනු ලැබේ.)

- සො = සතිය නොඑළඹී එම පුද්ගලයා
- සාරභත චිතොතා = රාගයෙන් රත්වූ සිතින් යුතුව
- වෙදෙහි = විදිසි

(අමනාප නිමිත්තකට සිත යොදා ප්‍රදායී සිතින් විදීම, මජ්ඣිමනිකාය
 නිමිත්තකට සිතයොදා සමමුළුන සිතින් විදීමද යන්න මේ කියන ලද
 නිදර්ශන කථා වලින්ම දැනවෙන්නේ යැයි පිළිගත යුතුයි)

- තඤ්ච = එම අරමුණද
- අපේක්ඛාස = නිදහස් කළ නොහැකි ලෙස යටපත් කර ගෙන
 (වසඟකරගෙන)
- තිට්ඨති = සිටී

- තසස = ඔහුට
- රූප සමභවා = රූපයෙන් හටගත්
- අනෙකා = නොයෙක්
- වෙදනා = විවිධාකාර හොඳ නරක වින්දනයන් ද
- අභිජකධා ව = දැඩි ලෝභයද
- විභෙසා ව = හිංසක වූ දෝෂයද
- වඩ්ඛනති = වැඩෙත්
- අසස = ඔහුගේ
- චිත්තං = සිත
- උපහඤ්ඤති = ලෝභ දෝෂ වලින් පෙළෙයි
- ඵවං = මේ ක්‍රමයට
- දුක්ඛං = කෙළෙස් දුක්, වට්ට දුක්
- ආචිතතො = රැස් කරන්නහුට
- හිඛ්ඛානං = දුක් කෙළවර කරන නිවන යන්න
- ආරා = දුර යැයි
- වුච්චති = කියනු ලැබේ.

(දකින අවස්ථාවේ මෙතෙහි කර වටහා ගැනීම නැතිනම් නිවනට ලඟාවිය නොහැකි යන්න මෙහි අදහසයි)

හසො රජ්ජති රූපෙසු = රූපං දීඝවා පටිසසතො
 විරතතවිතො වෙදෙති තඤ්ච භාජෙකධාස හිට්ඨති
 යථා-ස පසසතො රූපං, සෙවතො චාපී වෙදනං
 ඛීයති හො පචීයති, ඵවං සො චරතිසසතො
 ඵවං අපචිතතො දුක්ඛං සනතිකෙ හිඛ්ඛාන වුච්චති

[සං. නි. 4/158]

- යො = යම් විපස්සනා යෝගී කෙනෙක්
- රූපං = රූපාරම්මණයක්
- දීඝවා = දෑක

වා	= දකින කල් හි
පතිසසනො	= දකිනවා යැයි විහාම සතිමත්
හොති	= වේ
සො	= එසේ සතිමත් වූ පුද්ගලයා
රූපෙසු	= දකින ලද රූප කෙරෙහි
න රජජති	= නො ඇලෙයි
විරහන විහො	= නොඇලුණු සිත් ඇතිව
වෙදෙති	= විඳියි
තඤ්ච	= එම අරමුණද
න අපේක්කාස තිට්ඨති	= ඉක්මවා නොසිටී
වා	= යටපත් නොකරයි
යථා	= මෙතෙහි කොට දැනගැනීමක් හා සමගම සිද්ධවන එම කාරණය වශයෙන්
රූපාරමමණය	= එම රූපය
පසසනො වාපි	= බලන්නේ නමුත්, බලා දැනගත්තේ නමුත්
වෙදනං	= විඤනය
සෙවනො වාපි	= සේවනය කරන්නේ නමුදු ("ච" ශබ්දය සමුවිචයථ, "අපි" - ශබ්දය සම්භාවනත්ථ)
අසස	= ඔහුට
දුක්ඛං	= රූපය හා බැඳී පහළවන කෙළෙස් දුක්, වට්ට දුක්
බීයති	= ක්ෂය වෙයි
න උපවීයති	= රැස්වෙනවා නොවේ
තථා	= මෙතෙහි කිරීම හා සමග වන එම සංසිද්ධිය මගින්
සනො	= දකින දකින වාරයේ සතිමත් වී
සො	= ඔහු
වරති	= පුහුණු කරයි
එවං	= එම ක්‍රමයෙන්

- දුකඩං = කෙළෙස් දුක්, වට්ට දුක්
- අපච්ඡතො = විනාශ කරන්නට
- තිබ්බාණං = දුක් කෙළවර නිවන යන්න
- සහතිකෙ = ආසන්නයේ යැයි
- චූචච්චි = කියනු ලැබේ (දකින විටම මෙතෙහි කොට නිවනට යා හැකි බව දක්වයි)

ශබ්දයක් අසන ආදී අවස්ථාවල නිවනට දුර - ළංචන ආකාරය දක්වන ඉතිරි ගාථාවන්ද මේ ලෙසටමයැ. කැමති නම් සළායනන සංයුතනයේ සළායනන වග්ගයෙහි බලන්න. මේ ගාථා මගින් අදහස් ප්‍රකාශ කළ විට බුදුපියාණන් වහන්සේ මාලුක පුත්ත මහතෙරුන්ට "සාදු" කියා ප්‍රශංසා කොට සංක්ෂේපයෙන් දේශනාකළ යුතු විපස්සනා භාවනා ක්‍රමයේ විස්තර අර්ථය සුදුසු ආකාරයට සිත තබාගත යුතු යැයි අනුශාසනා කොට එම ගාථාවන් නැවතත් දේශනා කළ සේක. මාලුක පුත්ත මහා තෙරුන් වහන්සේ එම විපස්සනා ක්‍රමයට භාවනා කොට නොබෝ කලෙකින් මහා ශ්‍රාවක රහතන් වහන්සේ නමක් වූ බව අදාල පාළියෙහි දක්වෙයි.

වැදගත් කාරණයක්

මේ මාලුක පුත්ත සූත්‍රයෙන් මේ අර්ථය ප්‍රකට වේ. එනම් විඤ්ඤාණ හයෙන් නොදන හැකි, අප්‍රකට ධර්ම මත ඉබේම කෙළෙස් සංසිද්ද. එම නිසා එවැනි ධර්මයන් ගැන විශේෂයෙන් සොයා බලා භාවනා නොකළ යුතු යැයි යන මේ කාරණය ප්‍රකටයැ. විඤ්ඤාණ හයෙන් දනගත් ප්‍රකට ධර්මයන් මෙතෙහි නොකරන්නේ නම් කෙළෙස් මතු විය හැක්කේය. එම නිසා එම ප්‍රකට ධර්මයන් මතම භාවනා කොට බලා (එසේ නොබැලුවොත් පහළ විය හැකි) කෙළෙස් බැහැර කළයුතු යැයි යන මේ කාරණයද ප්‍රකටයැ. ප්‍රකට ධර්මයන් භාවනා කොට බලන්නේ නම් ප්‍රකට- අප්‍රකට සියළු ධර්මයන් මත කෙළෙස් පහළවිය නොහැක්කේය. එම නිසා "ප්‍රකට ධර්ම භාවනා කොට බැලීමෙන් සියළු ධර්මයන් මත භාවනා කොට බැලීමේ කෘත්‍යය, දනගැනීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වේ." යන මේ කාරණයද ප්‍රකටයැ. එම නිසා දකින දකින වාරයේ වරක් බැගින් මෙතෙහි කරමින් එක ධර්මයක ඇති විම- නැතිවීම අනිත්‍ය ලක්ෂණය ආදිය ප්‍රධාන කොට දනගන්නේ නම් එසේ දක්නා අවස්ථාවේ පවතින ධර්මයන් පහම වෙන වෙනම භාවනා කොට බලන කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වේ යැයි කියනු ලැබේ.

දකින දකින වාරයේ "දකිනවා - දකිනවා" යැයි අඛණ්ඩව මෙනෙහි කළද ඥාණය තරුණ අවස්ථාවෙහි කෙළෙස් ජවනයෝ වරින් වර ඇතුළත් වෙමින් පහළ විය හැක්කේය. එලෙස වීම නිසා සිත නරක් කර නොගත යුතුය, මෙනෙහි කිරීම සැහැල්ලු නොකළ යුතුය. එසේ වරින් වර මතුවන කෙළෙස් සිත් මෙනෙහි කරමින් දුරු කළ යුතු වේ. උපමාවක් ලෙස - ඇඳුමක් සේදීම සඳහා වරක් දෙවරක් පොඩිකොට - ගලේ ගසා - අතුල්ලා පිරිසිදු නොවේ නම් සේදීම අත නොහැර නැවත නැවතත් ගලේ ගසමින් - අතුල්ලමින් ඇඳුම පිරිසිදු කරන්නාසේය. වෙනස නම් ඇඳුම සෝදන විට මෙපමන පිරිසිදු විය, මෙපමණ කුණු ඉතිරි වී යැයි දැන ගත හැක්කේය. විපස්සනා භාවනා කරන විට එසේ, අද මෙපමණ කෙළෙස් ගෙවීගියේය, මෙපමණ ඉතිරි වී යැයි දැනගත නොහැක්කේය. ක්‍රමානුකූලව මෙනෙහි කරමින් භාවනා කොට මාගී - එලයන්ට පත් වූ විටම කෙළෙස් කොපමණ දුරු වීදැයි නිශ්චිතව දැනගත හැක්කේය. මෙසේ නොදන්නා ආකාරයත් - දැනගන්නා ආකාරයත් එරසුපමාව හා ගලපමින් බතඩ වගග සංයුතනයෙහි ලා දේශනා කොට ඇත්තේය. එහි එන උපමා ගැළපීම් ආකාරය වනාහි: අත්පොරෝ මීටේ අල්ලාගන්නා තැන වැඩ කරන විට දිනපතාම පිරිමැදී ගෙවීගියද අද මෙපමණ ප්‍රමාණයක් ගෙවී ගියේ යැයි වඩුරාළට දත නොහැකි වන්නාසේ මෙනෙහි කරන වාරයේ කෙළෙස් සංසිදීමක් ලැබුවද විපස්සනා යෝගීභට ගෙවී ගිය ප්‍රමාණය මෙපමණයැයි දැනගත නොහැක්කේය. දින, මාස, වසර ගණනාවක් ගතවූ පසු අත්පොරෝ මීටේ අත් සලකුණු හොදින් ප්‍රකටව ආ කල අත්පොරෝ මීට ගෙවී මැදී ගොස් යැයි දැන ගත හැක්කාසේ විපස්සනා යෝගීටද මාගී - එලයට ලඟා වූ අවස්ථාවේදී පමණක් මේතාක් කොපමණ කෙළෙස් ගෙවී ගොස් ඇත්තේ දැයි දැනගත හැක්කේය. නමුදු විපස්සනා ඥාණ මුහුකුරාගිය විට කෙළෙස් ජවන පහළ වන්නේ කලාතුරකින්ම වේ. පහළ වූයේ නමුත් මෙනෙහි කරනවාත් සමගම වහාම නොපෙනී යයි. නැවතත් ඉක්මණින් මතු නොවේ. බොහෝ විට මෙනෙහි කරන සිතත් සමගම නොපෙනී යයි. විපස්සනා ඥාණ විශේෂයෙන් ශක්තිමත් වී ආ විට මනාප රූපයක් දකිමින් සිටින විට පවා වකඩු දවාර වීථි ඇතුළත ද කෙළෙස් ජවන පහළ නොවී, කුසල් ජවනයෝත් වොනථපනත් පමණක් ම පහළ වීම විය හැක්කේය. එම දකින වීථි සිත් ද අතරක් නොතබා මෙනෙහි නොකොට, මූල ස්වභාවය වෙනස් නොවී විපස්සනා සිත් පමණක් අඛණ්ඩව දිවිය හැක්කේය. එවැනි පුද්ගලයෙකුට

විපස්සනා භාවනා කරමින් සිටින විටද කෙළෙස් වලින් දුරස් බව, බැහැර බව ප්‍රකට වේ. මෙලෙස ප්‍රකටවන අකාරය සලායතන සංයුක්ත ආසිච්ඡ වග්ගයේ සත්තම (7) සූත්‍රය විග්‍රහ කරන අට්ඨ කථා මගින්ද දැනගත හැක්කේය.

කෙළෙස් මෙනෙහි කොට දුරු කිරීම

දුෂෝ භික්ඛවේ සතුපපාදොති සතියා උපපාදොයෙව දුෂෝ උපපන්නාය පන තාය කෙවී කිලෙසා නිගගතිතාව භොනති, න ඝණ්ඨාතුං සකෙකානති, චකඛු දුචාරසමීං හි රගාදිසු උපපන්නෙසු දුතිය පවනවාරෙ "කිලෙසා මෙ උපපන්නා" හි ඤාණවා තතියෙ පවන වාරෙ සංවර පවනං යෙව පවති, අනචචරියඤ්ඤවතං, යං විපසසකො තතිය පවන වාරෙ කිලෙසෙ නිගගණොභ්‍ය, චකඛු දුචාරෙ පන ඉධාරමමණො අපාඨගතෙ තංගං අවේට්ඨතවා ආචජජනාදිසු උපපන්නෙසු පොට්ඨඛිඛනානනතරං සමපන්න කිලෙස පවනවාරං නිවතෙතපවා කුසල මෙව උපපාදෙති. අරද්ධ විපසසකානං හි අයමානිසංසො භාවනා පටිසංඛාරෙ පතිට්ඨිත භාවසස [සං. අ.3/69]

- දුෂෝ භික්ඛවේ සතුපපාදොති = දුෂෝ භික්ඛවෙ සතුපපාදො යනු
- සතියා = කෙළෙස් පහළ වී යැයි සිහිගන්වන සතිය
- උපපාදොයෙව = පහළවීමම
- දුෂෝ = පමාවේ
- පන = කෙළෙස් සන්සිදීම හෙමිහිට නොවේ නම්
- තාය = සිහිපත් කරවන එම සතිය
- උපපන්නමතතාය = පහළ වූ සැනින්
- කෙවී කිලෙසා = සමහර කෙළෙස්
- නිගගතිතාව = ඔබා දැමීම, නිගැන්ම
- භොනති = වෙත්
- ඝණ්ඨාතුං = මනාකොට පිහිටීමට
- නසකෙකානති = නොහැකි වෙත්
- හි = විස්තර කොට දක්වතොත්
- චකඛු දුචාරසමීං = චක්ඛු ද්වාරයෙහි

රාගාදීඝ උපපනෙනසු	=	රාගාදිය උපන් කල්හි
දුතිය ජවන වාරේ	=	ද්විතිය ජවන වාරයෙහි
මෙ	=	මට
කිලෙසා	=	කෙලෙස්
උපපනනාති	=	පහළවියැ"යි
ඤ්ඤා	=	දැන
වා	=	දැනගත් නිසා
තතිය ජවන වාරේ	=	තෘතිය ජවන වාරයේ
සංවර ජවනං යෙව	=	සංවර විපස්සනා ජවනයම
ජවති	=	දුට්ඨයි
ච	=	දිගට දක්වතොත්
විපසසකො	=	විපස්සනා භාවනා කරන්නා
තතිය ජවන වාරේ	=	තෘතිය ජවන වාරයේ
කිලෙසෙ	=	කෙලෙස්
යං නිගගනොය්‍ය	=	යම් නිගැනිය හැකි වීමක් වේද
එතං	=	එලෙස නිගැනිය හැකිවීම
අනවජරියං	=	ආශ්චර්යයක් නොවේ
පන	=	නියම ආශ්චර්යය
චකඤ්ඤා දුචාරේ	=	චක්ඤ්ඤා ද්වාරයෙහි
ඉට්ඨාරම්මණේ ආපාතගතෙ	=	ඉෂ්ඨාරම්මණයක් ආපාතගත වූ කල්හි
භවිංගං අවටේධිත්වා	=	භවාංගයට ඉඩ නොතබා අචාර්ජනාදිය උපදනා කල්හි
ආවජජනාදීඝ උපපනෙනසු	=	භවාංගයට ඉඩ නොතබා අචාර්ජනාදිය උපදනා කල්හි
වොට්ඨබ්බිකානනතරං	=	වොඤ්ඤාපනයන් අතරවාරයේ
සම්පන්න කිලෙසජවනවාරං	=	පත් වූ කෙලෙස් ජවන වාරය
නිවිජ්ජෙත්වා	=	ඔබාදමා (යටපත් කොට)
කුසලමෙව	=	කුසලයම

- උසාදුහි = පහළ කරවයි
- අයං = කෙළෙස් අතරවාරයේ කුසල් පහළ කරවිය හැකි මේ ඵලය
- ආරද්ධ විපසකානං = විපසයනා ආරම්භ කරනරලද, උදයබබය ඤාණය ආදියෙන් පුණ්ඩු විපසයනා යෝගීන්ගේ
- ආරමමණං පරිගහතිත මෙව = අරමුණ පරිග්‍රහ කොට භාවනා කළ යුතු වේ.

(ජවනාවසානයේ භාවනා කොට බැලිය යුතු යැයි කියවෙන නමුදු භවාංගයට පත් කල්හි භාවනා කොට බැලීම මින් අදහස් කෙරේ.)

- පුන වාරං = නැවත දෙවන විටී වාරයේදී
- තවා න ජවති = එසේ රාගාදී වශයෙන් දිවීම සිදු නොවේ.
- අපරසක = තවත් (මෙසේ විපසයනා භාවනාව කරන නවක පුද්ගලයකුට
- එවං = මේ දැක්වූ ආකාරයට
- එක වරං ආවජජතොපි = වරක් පමණ ආවර්ජනය කරන්නේ නමුදු
- දුතිය වාරං = දෙවන වාරයේදී
- වා = දෙවෙනි වාරයේ
- රාගාදී වසෙන ජවනං = රාගාදී වශයෙන් ජවනය
- පුන ජවති යෙව = නැවතත් දුවන්නේමය
- දුතිය වාරාවසානෙ පන = දෙවැනි වාරය අවසානයේ
- මෙ = මට
- ජවනං = ජවනය
- වා = දිවයන්නාවූ සිත
- ඵවං ජවනති = මෙසේ පහළ වියැ"යි
- ආවජජතො = ආවර්ජනය කොට
- ආරමමණං පරිගහතිත මෙව = අරමුණ පරිග්‍රහ කළ යුතුම
- හොති = වේ

භාවනා පටිසංඛාරෙ පතිට්ඨිත

භාවස්ස = ප්‍රතිසංස්කරණ හේතුවෙන් සිත භාවනාවෙහි පිහිටා සිටීමේ

ආතිසංසො = ආනිසංශයයි (ඵලයයි)

මේ පාළි අට්ඨකථා මගින් මධ්‍යම ප්‍රමාණයට විපසයනා ඥාණයන් අතින් සම්පූර්ණ පුද්ගලයනට වනාහි දකින අවස්ථාවේ වකුඤ්ඤා දවාර වීථි දුවන අතර වරෙක කෙළෙස් ජවන පහළ වීම සිදු වන්නේ නමුදු, එය මෙතෙහි කොට වටහා ගත හැකි නම් තෘතීය විච්ඡේද ආදියෙහි යළිත් කුසල විපසයනා ජවනයෝම පහළ වීම වන්නේ යැයි දක්වයි. අනවජරියං ආදී අට්ඨකථාවන්ට අනුව බලව විපසයනා ඥාණයන් ගෙන් සම්පූර්ණ පුද්ගලයනට “අකුසල් සිත් පහළ නොවී තත්ත්වාකාරය මෙතෙහි කොට දැන ගැනීමේ දිගටම වේවා”යි යන අධිෂ්ඨාන ශක්තියෙන් දකින වකුඤ්ඤා දවාර වීථිත් ආදීන්හිද කෙළෙස් ජවන පහළ නොවී කුසල් ජවන පමණක්ම පහළ වන්නේ නම් එම ප්‍රථම චිත්ත විච්ඡේද දෙවැනි චිත්ත විච්ඡේද මගින් බලාගත හැක්කේ යැයි දක්වේ. වොඤ්ඤා පමණකින් නතරවන ආකාරය වනාහි මූල පණ්ණාස (ම. නි.) මහානඤ්ඤාපඨ සූත්‍ර අට්ඨකථා දක්වීම මගින් වටහා ගත යුතුවේ.

පඤ්ච දවාරයන් හි ජවන් සිත් නැතිවන අකාරය

බලව විපසකසස සවෙපි චකඤ්ඤා දවාරාදීසු ආරම්භණ ආපාඨගතෙ අයොහිසො අවජජනං උපපජජති, වොතථජනං පඤ්චා එකං දෙව වාරෙ ආසෙවනං ලභිතවා චිත්තං භංගමෙව ඔතරති. න රාගාදිවසෙන උපපජජති. අයං කොට්ඨසනො තිකඛි විපසසකො. අපරසස රාගාදි වසෙන එකං වරං ජවනං ජවති, ජවනපටියොසානෙ පන “රාගාදි වසෙන එවං මෙ ජවනං ජවිත”නති ආවජජනො ආරම්භණං පරිගහතිත මෙව හොති. පුන වාරං තථා න ජවති. අපරසස එක වාරං එවං අවජනොපි පුන දුතිය වාරං රාගාදි වසෙන ජවනං ජවති යෙව, දුතිය වාරාවසානෙ පන “එවං මෙ ජවනං ජවිත”නති ආවජජනො ආරම්භණං පරිගහතිත මෙව හොති, තතිය වාරෙ තථා න උපපජජති. [ම. අ. 2/188]

බලව විපසකසස = නිබ්බිදා ඥාණ ආදිය අතින් සම්පූර්ණ වී බලවත් වූ විපසයනාව ඇති යෝගීන් හට

වකඛු දුවාරාදීඝ	=	වක්ඛු ද්වාර ආදියෙහි
ආරම්භණ ආසාඨගතෙ	=	අරමුණ ආපාතගත වූ කල්හි
අයෝගිකො ආවජ්ජනං	=	අනුවණින් සලකා බැලීම
සචෙ පි උසසජ්ජති	=	ඉදින් සිදුවූනි නම්
වොට්ඨසනං ජත්වා*	=	වොත්ථසනයට පත් වී
ඒකං ඤෙච වාරෙ	=	වරක් දෙවරක්
අසෙවනං ලුභිත්වා	=	අසේවනය ලැබ
චිත්තං	=	සිත
හවංගමෙච	=	හවාංගයටම
ඔතරති	=	බැසගනී
රාගාදී වසෙන	=	රාගාදිය වශයෙන්
න උසසජ්ජති	=	නො උපදී
අයං	=	ඒ පුද්ගලයා
කොට්ඨසනො තිකඛි		
විපසසකො	=	ඉහළ විපසසනාව මුදුන් පත් වූ විපසසකයා
අපරසස	=	වෙනත් (මධ්‍යම ලෙස මෙම විපසසනාව භාවනා කරන) පුද්ගලයෙකුට
රාගාදී වසෙන	=	රාගාදිය වශයෙන්
ජචනං	=	ජචනය
එකං වාරං ජචති	=	වරක් දුවයි
ජන	=	නමුත්
මෙ	=	මට
රාගාදී වසෙන ජචනං	=	රාගාදී වශයෙන් ජචනයෝ
එවකං ජචිත්තනි	=	මෙසේ වන්නේයැ"යි
ආවජ්ජතො	=	ආවර්ජනය කොට

* සිංහල පොතෙහි මෙය වොත්ථසනං යැයි දක්වේ

තනියවාරේ

= තුන්වන කෙළෙස් වාරයේ

තවා න උපසජ්ජනි

= එලෙස රාගාදී වශයෙන් පහළ නොවේ.

මේ අටිය කථාහි දක්වන යෝගී පුද්ගලයන් තුන්දෙනා අතරින් වනාහි තුන්වන පුද්ගලයා මන්ද විපසසකය. දෙවැනි පුද්ගලයා මජ්ඣම විපසසකය. ප්‍රථම පුද්ගලයා නිකඛ විපසසකය. තවත් ආකාරයකට: තෘතීය පුද්ගලයා මන්ද- බලව විපසසනාව අතින් සම්පූර්ණ පුද්ගලයායි. දෙවැනි හා ප්‍රථම පුද්ගලයන් පිළිවෙලින් මධ්‍යම හා උත්කෘෂ්ඨ බලව විපසසනාව අතින් සම්පූර්ණ පුද්ගලයන්ය. ඒ තුළින් මන්ද විපසසකයාට දකින අවස්ථාවේ වකුඤ්චාර වීථි ආදියෙහි පහළ වන කෙළෙස්, වරක් මෙනෙහි කළේ නමුදු තවදුරටත් නැවත පහළ වේ. ඔහුට දෙවන වර මෙනෙහි කරන විට කෙළෙස් ජවන එසේ පහළ නොවේ. කුසල ජවන, විපස්සනා ජවනයෝ පමණක්ම පහළවේ. දෙවැනි පුද්ගලයනට සිදු වන ආකාරයට පෙරදී දැක්වීය. ප්‍රථම නිකඛ විපසසකයාට කෙළෙස් පහළ වූනේ නමුත් පෙර පෙර භාවනාවේ ශක්තිය නිසා එම ආවර්ජනයන් බලවත් නොවේ. එමනිසා පඤ්ච විඤ්ඤාණ, සම්පට්ඨජන, සන්තීරණ යන මේවාහිද අරමුණ ප්‍රකට ලෙස ගත නොහැක්කේය. එම සිත්වල අරමුණ ප්‍රකටව නොබලන නිසා වොන්ථපන නම් වූ මනොදවාරාවර්ජනයද කැමති- අකමැති වශයෙන් තීරණයකට එළඹිය නොහි විමසීම්, සලකා බැලීම් වශයෙන් දෙ තුන්වරක් පහළ වේ. මෙලෙස පෙර සිත් වල භාවනා ජවය අනුව පසු සිත් පහළ විම සලකා ආසෙවනං ලභිත්වා, නිශ්‍රය ලැබියයි කියනු ලැබේ. ආසෙවන පව්වය, පව්වප්පනන විම අදහස් නොකරයි. මෙලෙසට දෙ තුන්වරක් සිදුවන්නේය. නමුදු තීරණයකට එළඹිය නොහැකි බැවින් ජවනයන් නොදුවා හංගයට වැටේ. මනොදවාරයන්හිද මේ වොන්ථපන වාරවීථි පහළ විය හැක්කේමය. එම වීථි පහළ වන අවස්ථාවෙහි හොදින් ප්‍රකට නොවේ. දුටුවාසේ, ඇසුවාසේ, සිතුවාසේ පෙනීයා හැක්කේය. භවාංගයෙන් නැගී සිටි විට හොදින් ප්‍රකට නොවූ එම දැකීම් ආදිය, භාවනා කොට බලන මනොදවාර විපසසනා වීථි පහළ වේ. එසේ වූ පුද්ගලයනට පඤ්චදවාරයන්හි කුසල්- අකුසල් ජවන සම්පූර්ණයෙන් සන්සිදේ. මනොදවාර වීථියෙහි පමණක් නත්‍රමජ්ඣනත්‍රපෙකඛාව ප්‍රකට වී භාවනා කරන විපස්සනා ජවන සන්සිදී යෑම සංඛාර උපෙක්ඛා ඤාණය මේරු කාලයෙහි බොහෝ විට සිදුවිය හැක්කේය. භාවනා කොට මෙම ඤාණයන්ට පත්වූ කල්හි මෙය තමාම අත් දකිනු ඇත.

එම අවස්ථාවන් හි යෝගාවචරයා තවමත් පාර්ශ්වන වන්නේ නමුදු රහතන් වහන්සේ තමක් මෙන් ජලඛා උපෙකාව අතින් සම්පූර්ණ වේයයි දත යුතුය. එම නිසා පඤ්චංගුනනර නිකායෙහි වගන්තියේ සතරවන සූත්‍රයෙහි පඤ්චම වාරයෙහි මෙසේ වදාරා ඇත.

“සාධු භික්ඛවේ භික්ඛු කාලෙන කාලං පටිකුලඤ්ච අපටිකුලඤ්ච තදුභයංච අභිභවජෙජ්ජවා උපෙකඛකො විහරෙඤ්ඤ සතො සමපජානො” [අං. නි. 3/276]

මහණෙනි, කාලයෙන් කාලයට පිළිකුල-අපිළිකුල යන දෙවර්ගයම දැක සතිමත්ව සමපජඤ්ඤයෙන් යුක්තව උපේක්‍ෂාවෙන් විසිය යුතුවේ. මෙලෙස විසීම හොඳ යැයි දේශනා කළහේක. එම අධ්‍යක්ෂණයට

ජලඛගුපෙකඛා වසෙන පඤ්චමො, ජලඛගුපෙකඛා වෙසා ඛිණාසවසස උපෙකඛා සදීසා, න පන ඛිණාසචුපෙකඛා -පෙ- ඉමසමීං සුතෙන පඤ්චසු ධානෙසු විපසසතාව කථිතා, තං ආරදධ විපසසකො කාතුං සකෙකාති [අං. අ. 2/623]

පඤ්චම වාරය ජලඛගුපෙකඛා වගයෙන් දේශනා කළ හේක. ජලඛගුපෙකඛා යන්නද රහතන් වහන්සේගේ උපේක්‍ෂාව හා සමාන උපේක්‍ෂාවයි. නමුත් රහතන් වහන්සේගේ උපේක්‍ෂාවම නොවේ. මේ සූත්‍රයේ පස් සථානයක විපස්සනාව පමණක්ම දේශනා කළහේක. එම විපස්සනාව (ආරම්භක අවස්ථාව පසු කොට උදයබ්බය ඤාණය ආදිය අතින් සම්පූර්ණ වූ) ආරදධ විපසසක පුද්ගලයාට කිරීමට හැක්කේයයි ප්‍රකාශ කෙරේ. මූලපණ්ණාස මහා භජනපදොපම සූත්‍ර අට්ඨකථාහි ද.

“උපෙකඛා කුසල භික්ඛිතා සණ්ඨාතීති ඉධ ජලඛගුපෙකඛා. සා පනෙසා කිඤ්චාපි ඛිණාසවසස ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ආරම්මණෙසු අ-රජ්ජනාදිවසෙන පවතති, අයං පන භික්ඛු විරිය ඛලෙන භාවනා සිද්ධියා අතතනො විපසසනං ඛිණාසවසස ජලඛගුපෙකඛා ධානෙ ධජෙතීති විපසසනාව ජලඛගුපෙකඛානාම ජාතා [ම. අ. 2/189]

උපෙකඛා කුසල භික්ඛිතා සණ්ඨාති යන මෙහි උපෙකඛා යන්න ජලඛගුපෙකඛාව වේ. මේ ජලඛගුපෙකඛාව හොඳ- නරක අරමුණ මත විෂම ලෝභය නැති බව ආදී වගයෙන් රහතන් වහන්සේලාගේ සත්තානයේ විය හැකි නමුදු මේ විපසසනා යෝගී භික්ෂුවගේ විරියය ශක්තියෙන් භාවනාව සමාධියට පත්කරයි. එම නිසා භාවනා කරන විපසසනාවටම ජලඛගුපෙකඛාව නම් වන්නේ යයි දක්වයි.

දැක්වූ ලෙසට පඤ්චදවාරයන්හි ජවනසිත් තෙක් භාවනා කළයුතු යැයි අදහස් කොට තලගොයෙකු ඇල්ලීමේ උපමාවෙන් කුඩා සාමණෙර

ස්වාමීන් වහන්සේ විසින් පොඬුල මහ තෙරුන් වහන්සේට කම්ප්පාන දෙන ලදී.

පොඬුල තෙරුන්ගේ පුවත

බුදුරජාණන් වහන්සේ ජීවමාන කාලයේ පොඬුල නැමති මහාථෙර නමක් වැඩ විසිය. එම මහා ථෙර විපස්සි ආදී කොට ඇති පෙර බුදුරජාණන් වහන්සේලා හය නමක් ජීවමාන කාලයේ දඹදිව ඉපිද පැවිදිව මුළු ත්‍රිපිටකයම කටපාඩමෙන් සිතේ දරාගෙන පරියාප්ති උගැන්වීම කළේය. දැන් මෙම ගෞතම බුදුරජාණන් ජීවමාන කාලයේදීද පරියාප්තිය උගැන්වීමම කරමින් ගත කළ සේක. භාවනාව සඳහා උත්සාහ නොකළ සේක. එම නිසා සංවේගය පහළ කරනු වස් එම මහාථෙර හමුවන හමුවන වාරයේ බුදුරජාණන් වහන්සේ තුච්ඡ සොඬුල = (හිස් පොඬුල) යැයි ආමන්ත්‍රණය කළසේක. එම අවස්ථාවේ පොඬුල මහ තෙරුන්ට සංවේගය පහළ විය. " මම අධිකථා සහිත ත්‍රිපිටකය සිහිති දරාගෙන හිඤ්ඤා පස්සියයකට අතරක් නොතබා දිනපතා උගන්වන්නෙමි. නමුදු මට 'හිස් පොඬුල' යැයි බුදුරජාණන් වහන්සේ ආමන්ත්‍රණය කරන සේක. මට ඤාන-විපසසනා-මග්ග-ඵල ධර්මයන් නොමැති නිසා මෙලෙස අවමන් කරන්නේ යැයි, සංවේගයට පත්වී භාවනා කිරීමට සිත යොදා යොදුන් 120ක් දුර තිස් නමක් ඇති අරණ්‍යයකට සැපත්වී වැඩිමහල් මහාථෙර ලඟ කමටහන් ඉල්ලා සිටියේය. එවිට පරියනති මාන තදව ඇති නිසා මහථෙර තෙමේ තමා කමටහන් නොදී දෙවැනි මහාථෙර ළඟට පිටත් කොට හැරියේය. දෙවැනි මහාථෙර නමද තුන්වන මහාථෙර ළඟට පිටත් කොට හැරියේය. මෙලෙස ක්‍රමයෙන් අවසානයේ වසර හතක් වූ රහත් සාමණේර නමක් ළඟට පත්විය.

ප්‍රශංසනීය ගුණයක්

එම අවස්ථාවෙහි පොඬුල තෙරුන්ගේ පරියනති මානයද සිදී ගොස් ළදරු සාමණේර තැන ලඟ උක්කුටියෙන් හිඳ*ඇඳිලි බැඳගෙන කම්මධාරණ යාවනා කළේය.

* සාමණේර ළඟ පහත පිහිටුවා වැඳීම නොකළේ නමුදු, ආයතනි දේශනාකරන අවස්ථාවේ, අනුශාසනා උපන අවස්ථාවේ, වරදට යාමට අයදින අවස්ථාවේ, කම්මධාරණ යාවනා කරන අවස්ථාවේ ජනාදියේ දී අක්කුලි කම්ම කළ යුතු යැයි දත යුතුය.

ත්‍රිපිටක ධර පරියප්ති ආචාර්යයකු වූ නමුදු මා දන්නා පමණින් වැටහෙන ප්‍රමාණයට භාවනා කරන්නෙමි. අනුන් ළඟ යටත් නොවන්නෙමියි නොසිතා මෙපමණ දුරට ධර්ම ගෞරවය පිහිටුවාගැනීම ප්‍රශංසනීය ලක්‍ෂණයකි. ඉතාමත් නිහතමානී වී නිවාත ගුණයන් ගෙන් සම්පූර්ණතාවයට පත්වීම ප්‍රශංසනීයයි.

එම අවස්ථාවේ ළදරු සාමනේර නම "මම ඉතාමත් ළාමකය. සුතමය ඤාණය අතින් ද ළාමකය. ඔබ වහන්සේ යටතේ ඉගෙන ගත යුතු තරම් යැයි" කියමින් පැකිඵනු නමුදු පොඨිළ මහතෙර විසින් නැවත, නැවතත් ඉතා ඕනෑ කමින් යාවනය කළ නිසා, කියන ආකාරයට ගෞරවයෙන් පිළිපදින්නේ නම් කමටහන් දෙන්නේ යැයි සාමනේර නම පැවසීය. 'පිළිපදින්නෙමි - ගින්නට පනින්නට කියන්නේ නම් පනින්නෙමි'යි මහාථෙර යටත් විය.

සාමනේර තැන පරික්‍ෂා කිරීමට කැමති වූ සේක් "එසේ නම් මේ වැවට බසින්න යයි" ළඟ තිබූ වැවක් දක්වා පරික්‍ෂා කලේය. මහා ථෙර නම වටිනා සිවුරක් පොරවාගෙනම කී පමණින්ම වැවට බැස්සේය. සිවුර කෙළවර යාන්තමට පෙඟී ගිය විට නැවත වඩිනු මැනවයි කී කල්හි කී පමණින්ම නැවත ගොඩවිය. එවිට සාමනේර නම පහත සඳහන් ලෙසට කමටහන් දුන්නේය. ස්වාමීන් වහන්ස, යම් වේ තුඹසක මුඛ විවර හයක් ඇත්තේ නම්, එම තුඹසට රිංගාගෙන සිටින තලගොයකු අල්ලා ගතයුතු අවස්ථාවේ එයින් විවර පහක් වැසිය යුතුවේ. ඉතිරි වන විවරය ළඟ නතරවී සිට අල්ලාගත යුතුය. එසේම 'ද්වාර හයෙහි අරමුණු හයක් ප්‍රකට වී නම් ද්වාර පහක් වසා මනෝද්වාරය පමණක් ක්‍රියා කරන්න' යැයි කමටහන් දුන්නේය. මෙහිලා ද්වාර පහ වසා දූමිය යුතු යැයි යනු මෙම ද්වාරයන්හි දුවන ජවන නතර විය යුතු යැයි අදහස් කෙරේ. නොදන්නා පිණිස නොඇසෙනු පිණිස ඇස්-කණ වසා දූමිය යුතු යැයි නොකිය වේ. එලෙස වසා දූමීමටද නොහැක්කේය. දිව, කය යන මේවා වසා දූමීමට කෙසේවත් නොහැකි බව සළකා ගන්න. වසා දූමීමට හැකි වූ අවස්ථා වලදීද එලෙස වැසීමෙන් අර්ථයක් නොමැති බව දක්වා (ම.නි.) උපරි පණණාස පාළි- 3/616 හි ඉන්ද්‍රිය භාවනා සූත්‍රයෙහිලා බුදුරජාණන් වහන්සේ ප්‍රතික්ෂේප කළ සේක, ඒ පහත දැක්වෙන ආකාරයටය. අත්‍ර වූ පමණින් භාවනාව සිදුනොවේ.

එවං සනෙත බො උතතර අනෙධා භාවිතිඤ්ඤා භවිස්සති බධිරො භාවිතිඤ්ඤා භවිස්සති, යථා පාරාසරියස්ස* බ්‍රාහ්මණස්ස චචනං, අනෙධා හි උතතර චකඛුනා රූපං න පසසති, බධිරො සොතෙන සද්දං න සුනාති. [ම නි. 3/616]

උත්තරය, රූපයක් ඇසින් නොබලන- නොදකින පමණින් ආදියෙන් ඉඤ්ඤා භාවනා යැයි කියන නොප ආවායඝීය පාරාසරිය බ්‍රාහ්මණයාගේ කථාවට අනුව දක්වනොත් ඇස් නොපෙනන තැනැත්තා ඉඤ්ඤා භාවනා සම්පූර්ණ කළ කෙනෙක් වන්නේය. කණ නැසෙන බිහිරා ඉඤ්ඤා භාවනාව සම්පූර්ණ කළ කෙනෙක් වන්නේය. උත්තරය, මක් නිසාදයත්: ඇස් නොපෙනෙන්නා ඇසින් රූපයක් නොදකින, කණ නැසෙන තැනැත්තා කණින් ශබ්දය නොඅසන බැවිනි. (එම සූත්‍ර පරිවර්තනය)

තව දුරටත්, මේ ඉඤ්ඤා භාවනා සූත්‍රයෙහි ද අනෙකුත් විපස්සනාවට අදාළ සූත්‍රයන්හිද චකඛුනා රූපං දීඝ්වා සොතෙන සද්දං සුචා ආදී ලෙසට අරමුණු හය දැන ගෙන, මෙනෙහි කොට සංවර කළ යුතු ක්‍රමය දක්වයි. අරමුණු සය කිසිවක් නොදැන සංවර වියහැකි ක්‍රමයක් එහි ලා නොදක්වයි. එම නිසා සියලු ග්‍රන්ථයන්ට අනුව පඤ්චද්වාරයෙහි ජවන සංසිද වූ විටම එම ද්වාරය වසා දැමුවා නම් වන්නේ යයි සැක නැතිව සලකා ගත යුතුය. මනොද්වාරයෙන් පමණක් ක්‍රියා කරන්න යැයි කියමන "එම ද්වාරයෙහි පමණක් මෙනෙහි කරන විපස්සනා ජවන පහළ වේවායි" මෙයින් අදහස් කෙරේ. කෙටියෙන් ජලභිභූපෙකඛාවට පත් වන තෙක් වැර දරන්න යැයි මින් කියැවේ.

එම අවස්ථාවෙහිදී පොඬුළු මහාතෙර තෙම අවිකල්පවත් සහිත ත්‍රිපිටකය දැන සිටීමේ ශක්තියෙන් මෙපමනක් කම්ප්ථානය ඇසූ පමණින් අන්ධකාරයේ පහනක් දැල්වුවා සේ ප්‍රකට ලෙස කාරණය වටහා ගත්තේය. එම ක්‍රමයට අනුව විශ්ඝීය කරන කල්හි බුදුරජාණන් වහන්සේ යොදුන් 120ක් දුර සිට බුදුරැස් විහිදුවා තම ශ්‍රී ශරීරය දක්වමින් පහත සඳහන් ගාථාව වදාළ සේක.

යොගා වේ ජයති භූරි - අයොගා භූරි සංඛයො
එතං ද්‍රෝධා පථං ඤානවා- භවාය විභවාය ව
කථානනානං නිවෙසෙස්ස යථාභූරි පවිඛිති [ධ. ප. ගාථා 282]

භූරි	=	ප්‍රඥාව
වෙ ජායතෙ	=	ඒකාන්තයෙන් පහළ වේ.
අයොගො	=	භාවනාවෙහි නොයෙදීම නිසා
භූරි සංඛයො	=	ප්‍රඥාවේ විනාශය
හොති	=	වේ
භවාය ච	=	විධිනය ද
විභවාය ච	=	විනාශ වීම ද
පවත්තං	=	වන්නාවූ
එතං ඥෙධා පථං	=	භාවනා කිරීම, භාවනා නොකිරීම යන මේ මාර්ග දෙක
ඤ්ඤා	=	දැන- වටහාගෙන
යථා නිවේසියමාන	=	යම් ආකාරයකින් තමා වශයෙන් පිළිපදින්නේ
භූරි	=	විපස්සනා ප්‍රඥා මාර්ග ප්‍රඥා
පවඩ්ඞිති	=	වැඩෙත් නම්,
තථා	=	එම ආකාරය වශයෙන්
අත්තානං	=	තමා වශයෙන්
නිවෙසෙය්‍ය	=	පිළිපැදිය යුතුවේ.

මේ ගාථාවේ අවසානයේ පොඬිල මහාපෙර නම අර්භත්වයට පත්වූ බව එම අට්ඨකථාවෙහි දැක්වේ.

මේ වනාහි දකින විට 'දකිනවා' යයි, මෙතෙහි කරන්නාට විශේෂ ඤාණ මෝරා ආ කල්හි විපස්සනා භාවනා කරන අතර වාරයේම ජලඛගුපෙකඛාව තෙක් පත්වී කෙළෙස් දුරුකරන ආකාරය ප්‍රකට කිරීමයි. අසන අවස්ථා ආදියෙහිදීද 'අසනවා-අසනවා' යැයි මෙතෙහි කොට, යම්කිසි ධර්ම කොටසක් ප්‍රධාන කොට දැනගන්නා තැනින් පටන්ගෙන ජලඛගුපෙකඛාව පහළ වන තැන තෙක් තේරුම් සවිස්තරව දක්වන අවස්ථාවේ දැක්වූ ක්‍රමයට අනුව දත යුතුයි.

කෙළින්ම දැක්වන සාධක

සිත ක්‍ෂණයක් පාසා පහළ වීමේදී ධර්ම කොටසක් ප්‍රධානකොට දැන ගැනීම මගින් ක්‍රමයෙන් සියල්ල දැනගැනීම සම්පූර්ණ වන බව පාළි, අට්ඨකථා,

ටීකා මගින් දත හැකි නමුදු ධම්ම වචනාන ඤාණය නොසැලෙන ලෙසට තහවුරු කිරීමේ අර්ථය සලකා, එම අර්ථය කෙළින්ම- ප්‍රකටව දක්වන සමහරක් අට්ඨකථා ටීකා මත්තෙහි දක්වන්නෙමි.

එවං සුචික්ඛුධ රූප පරිගහහසස පහසස අරූප ධම්මා හිති ආකාරෙහි උපට්ඨහනහි එසස වසෙනවා, වේදනා වසෙනවා, විඤ්ඤාණ වසෙනවා

[වි. ම. 444]

- එවං = දැක්වූ ක්‍රමයට අනුව
- සුචික්ඛුධ රූප පරිගහහසස = රූප පරිගහහය පිළිබඳව මනා කොට විසුද්ධියට පත්
- අසස = එම යෝගියාට
- අරූප ධම්මා = නාම ධම්මයන්
- එසස වසෙනවා = ස්පෂීය වශයෙන් හෝ
- වේදනා වසෙනවා = වේදනා වශයෙන් හෝ
- විඤ්ඤාණ වසෙනවා = විඤ්ඤාණ වශයෙන් හෝ
- හිති ආකාරෙහි = කියන මේ තුන් ආකාරයන් මගින්
- උපට්ඨහනහි = ප්‍රකටවේ.

අර්ථය වනාහි

රූප පරිගහන කොට, මෙතෙහි කොට මනා ලෙස විසුද්ධියට පත්වුවහුට රූපය මෙතෙහි කරන- මෙතෙහි කරන නාම ධම් ඉබේම මෙන් ප්‍රකට වේ. මෙතෙහි කළයුතු රූපය අරමුණු කොට ප්‍රථමයෙන් පහළ වූ හැපීම, දැනීම ආදී පඤ්චද්වාරක නාම ධම්මයෝ ඉබේම ප්‍රකටවේ. නමුදු සියල්ල එසේ එක වැරම ප්‍රකට වනවා නොවේ. එසස ප්‍රකට නිසා එය ප්‍රථමයෙන් ප්‍රකට විය හැක්කේය. වේදනා ප්‍රකට නිසා එය ප්‍රථමයෙන් ප්‍රකට විය හැක්කේය. ආරම්භක යෝගාවචරයාට මේ එසස, වේදනා, විඤ්ඤාණ යන මේවා අතරින් එක වරක එකක්ම ප්‍රකට වේ. ප්‍රකට වන ආකාරය කර්කශ වූ මෘදුවු, පඨවි හා හැපෙන විට එම පඨවිය 'හැපීම' හෝ වේවා 'කර්කශ තදබව, මෘදු බව යයි හෝ ' වේවා මෙතෙහි කරන්නේ නම් සමහර පුද්ගලයන්ට එම තද, බර, කර්කශ, මෘදු බව හා හැපීම වශයෙන්

* පාරාසිචිය (බුරුම අකුර)

මෙම ඵසසය ප්‍රකට වේ. සමහරකුට එම තද, බර, කර්කශ හෝ මෘදු බව විඳින වේදනා ප්‍රකට වේ. සමහරකුට එම තද, බර, කර්කශ හෝ මෘදු බව දැනගන්නා ස්වභාවය නම් වූ විඤ්ඤාණය ප්‍රකට වේ. මේ පුද්ගලයන් තුන්දෙනා අතරින් ඵසසය ප්‍රකට නැතැත්තාට එම ඵසසය පමණක් තත්ත්වකාරයෙන් පවචකබ ඤාණයෙන් මෙනෙහි කොට දැක ගත හැක්කේය. තමුදු ඵසසය පමණක්ම පහළ වනවා නොවේ. එම ඵසසය හා බැඳී වේදනා- සංඥා- චේතනා- සංඛාර- විඤ්ඤාණයෝද පහළ විය හැක්කේය. ඵසසය පමණක් වෙන්ව ගත නොහැක්කේය. එම නිසා ඵසසය පමණක් ප්‍රකට වී එය වටහා ගන්නේ නම් එකට පහළ වන වේදනා සඤ්ඤා සංඛාර, විඤ්ඤාණ යන මේවාද ප්‍රකටවුවාම වන්නේය. ඒවාද දැන ගන්නාම වන්නේය. ප්‍රකට නැතැයි හෝ නොදන්නේ යැයි නොකිය හැක්කේය. උපමාවක්: හොඳින් ගැට ගසා ජලයට දමන ලද ලණු කැබලි පහකින් හතරක් ජලයේ ගිලී එක ලණුවක්ම සේ මතු වී පාවෙමින් පවතින්නේය. එම මතු වී ඇති ලණුව දැක ඇදගන්නේ නම් එම ලණුව පමණක් නොව ගැටගැසී ඇති ලණු පහම ඇඳී එන්නා සේය. මෙම උපමාවෙහි: මතු වී ඇති ලණුව ප්‍රකට ඵසසය හා සමානය ගිලී ඇති ලණු වේදනාදියට සමානය. මතු වී ඇති ලණුව අතින් අල්ලා ඇදගත් කල්හි ගිලී තිබුණ ඉතිරි ලණුද ඇඳී එන්නා සේ ප්‍රකට වූ ඵසසය මෙනෙහි කොට දැනගන්නේ ප්‍රකට නොමැති වේදනාදිය ඇතුළත් වන්නා හා සමානය. වේදනා හෝ විඤ්ඤාණ යන එකක් ප්‍රකට පුද්ගලයන් දැන ගන්නා ආකාරයන්ද මේ ක්‍රමයටම සලකා ගන්න. එම නිසා මහාටීකා හි මෙලෙස ප්‍රකාශ කෙරේ.

තෙහසස චූසනාකාරෙන සුපාකට්ඨාවෙන උපට්ඨානං දසෙසති, එසෙස පන උපට්ඨිතෙ යසමිං ආරම්මණේ සො එසෙසා, තසස අනුභවන ලකඛණා, සඤ්ජානන ලකඛණා සඤ්ඤා, ආයුභන ලකඛණා චේතනා, විජානන ලකඛණං විඤ්ඤාණහති ඉමෙපි පාකට්ඨා හොහති [මහා ටී. (බු.) 2/356]

- තෙහ = ඵසස ප්‍රකට බව දක්වන එම කථාවෙන්
- අසස = එම ඵසසයාගේ
- චූසනාකාරෙන = හැපීමේ ආකාරයෙන්
- පාකට්ඨා භාවෙන = පවචකබ ඤාණයෙන් දැනගත හැකි ලෙසට හොඳින් ප්‍රකට වීම් වශයෙන්

උපට්ඨානය	=	ප්‍රකටවීම
දීඝසති	=	අට්ඨකථාවාය්‍යීයන් වහන්සේ දක්වයි
පන	=	නමුදු
ඵසෙස උපට්ඨිතෙ	=	ඵසසය ප්‍රකට කල්හී
යසමීං ආරම්මණො සො ඵසෙසා	=	යමී අරමුණක එම ඵස්සය වෙයිද
තසස	=	එම අරමුණ
අනුභවන ලකඛණා වෙදනා	=	අනුභවන ලක්ෂණය ඇති වේදනාවද
සඤ්ජානන ලකඛණා සඤ්ඤා	=	හැඳින් ගැනීමී ලක්ෂණය ඇති සඤ්ඤාවද
ආයුභන ලකඛණා වෙතනා	=	ආයුභන ලක්ෂණය ඇති වේතනාවද
විජානන ලකඛණං විඤ්ඤාණං	=	දැන ගැනීමී ලක්ෂණ ඇති විඤ්ඤාණයද
ඉති	=	මෙසේ
ඉමෙපි	=	මේ ධර්මයන්ද
පාකටා	=	ප්‍රකට වීම
හොති	=	වෙන්

අර්ථය

ඵසසය ප්‍රකට අවස්ථාව දක්වන අට්ඨකථා මගින් ස්වභාව ලක්ෂණය භාවනා කළ හැකි වනු පිණිස මෙසේ ඵස්සය හොදින් ප්‍රකට වීම දක්වයි. නමුදු ඵසසය ප්‍රකට නම් එම අරමුණම විඳින වේදනාව, හැඳින ගන්නා සඤ්ඤාව, ආයුභනය(රැස්කිරීම) කරන වේතනාව, දැනගන්නා විඤ්ඤාණය යන මේ එකට බැඳිගත් ධර්මයන්ද ප්‍රකට වන්නේමය, ප්‍රකට වීම වන්නේමය. සම්පූර්ණයෙන් ප්‍රකට වන්නේ යැයි අදහස් කෙරේ. දීඝ නිකාය සක්ක පඤ්ඤා සූත්‍රය, ම. නි. සතිපට්ඨාන සූත්‍රය, අභිධම්ම සතිපට්ඨාන විභංග යන මේවායේ විස්තර අට්ඨකථාහි මෙලෙස ප්‍රකාශ කෙරේ.

යසස ඵසෙසා පාකටො හොති සොපි "න කෙවලං ඵසෙසව උපපජ්ජති තෙන සද්ධිං තඤ්චාරම්මණං අනුභවමානා වෙදනාපි උපපජ්ජති සඤ්ජානනමානා සඤ්ඤාපි, වෙතයමානා වෙතනාපි, විජානනමානං විඤ්ඤාණමපි උපපජ්ජති" හි ඵසස පඤ්චමකෙයෙව පරිගඟණාති.

යසස	=	යමකුට
එසෙසා පාකටො	=	එස්ස ප්‍රකට වීම
හොඳි	=	වේද
සොපි	=	ඔහුට
(පරිගණකභානි හා බැඳේ)		
කෙවලං එසෙසා ව	=	එස්සය පමණක්ම
හ උපපජ්ජති	=	උපදිනවා නොවේ
තෙන සද්ධිං	=	එම පසසය හා සමග
තද්ධොරමමණං	=	එම එස්සය ගත් අරමුණම
අනුභවමානා වෙදනාපි උපපජ්ජති	=	විදින වේදනාවද උපදී
සඤ්ජානනමානා සඤ්ඤාපි	=	හැදින ගන්නා සඤ්ඤාවද උපදී
වෙතයමානා වෙතනාපි	=	රැස්කිරීම කරන වේතනාවද උපදී
විජානනමානං විඤ්ඤාණමපි		
උපපජ්ජති	=	දූන ගන්නා විඤ්ඤාණයද උපදී
ඉති	=	මෙසේ
එසස පඤ්චමකෙ යෙව	=	එස්සය පස්වැනි කොට ඇති ධම්යන්ද
පරිගණකානි	=	පරිගහ කොට භාවනා කළා නම් වේ

සිලකා ගතයුතු අදහස

“යමෙකුට එස්සය ප්‍රකට වේ. ඔහු එස්සයේ පමණක් ස්වභාව උක්‍ෂණාදිය වශයෙන් භාවනා කොට බලයි. එ නමුත් මෙපමණකින් එසස පඤ්චමක ධම්යන් භාවනා කොට බැලුවා නම් වන්නේය. හේතුව වනාහි මෙහිදී එසසයෙන් පමණක් නවතිනවා නොවේ. වෙදනා, සඤ්ඤා වෙනනා විඤ්ඤාණ යන මේවාද මෙම එසසය හා බැඳී එකටම පහළ වන නිසාය” යන මෙම අර්ථ ඉහත සඳහන් අධ්‍යයනවන්ගෙන් ගතයුතු වන්නේය.

නොගත යුතු අර්ථ

"ඵස්සය ප්‍රකට නමුත් ඔහුට ඵසසය පමණක් පහළ විය නොහැක්කේය. වෙදනාදියද පහළ වෙත් මැයි. වෙදනාදී එම අප්‍රකට ධර්මයන් සුතමය ඤාණයෙන් හෝ අනුමානයෙන් කල්පනා කොට ඵසස පඤ්චමක ධර්මයන් භාවනා කරයි" යන මේ අර්ථය නොගත යුතුය. මක්නිසාද යත්: දැක්වූ පාළි- අධ්‍යාපන- ඵකාචන්ති සුතමය වහයෙන් අනුමාන කොට භාවනා කිරීමක් නොදක්වා ඵ වෙනුවට භාවනාමය පව්වකබ ඤාණය, මගින් බැලීම දක්වන බැවිනි. තවදුරටත් **වඤ්ඤා වණණ වසෙන මනුසසානං පාකටො** - 'සඳ වණිය වශයෙන් මනුෂ්‍යයනට ප්‍රකට වේ' යැයි කිවහොත් හදෙහි ඇති වණියම පමණක් මනුෂ්‍යයනට ප්‍රකටවේ. එම වණිය පමණක් මනුෂ්‍යයනට දත හැක්කේය. ඉතිරි ගන්ධ, රස, පොටටබ්බ ආදීන් අප්‍රකට වන්නේය. නමුදු සඳේ වණි රූපය දැක ගතහොත් සඳ විමන සම්පූර්ණයෙන් දැක බලාගත්තා හා සමාන වන්නාසේ, **ඵසස වසෙන**, 'ඵසස වශයෙන් ප්‍රකට වේ' යයි යන පෙර දැක්වූ කථාවෙහි ඵසසය පමණක් ප්‍රකටව, ඉතිරි ධර්මයන් අප්‍රකටය, නමුදු එම ප්‍රකට ඵස්සය මෙනෙහි කොට දැන ගැනීමේදී අනෙක් අප්‍රකට ඵවාද ඇතුළත්ව, අඩංගුව යන නිසා 'ප්‍රකට ය'යි යන්න දැක්වීම අදහස් කළේ. ඉදින් ඵවා සුතමය වශයෙන් අනුමාන කොට බලන නිසා ප්‍රකට වේයැයි කියන්නේ නම් ඵසසය ප්‍රකට වන්නේ යැයි විශේෂයෙන් කිවයුතු වන්නේ නැත. මක්නිසාදයත්: ඵසසය ප්‍රකට නැතත් 'සුතමය ශක්තියෙන් අනුමාන කොට බැලිය හැකි යැ'යි කියන්නේ නම් එලෙස බලන කල සියල්ලම සමාන ලෙසට ප්‍රකට වන නිසාය. අනුපද සූත්‍ර විස්තරය අනුව බලා නැවත සලකා බලන්න. ප්‍රථම ධ්‍යානයෙහි ධර්ම 16ක්ම පමණක් භාවනා කොට බලන බවත්, ඉතිරි ධර්ම නොබලන බවත්, අප්‍රකට වූ නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානයෙහි එකම ධර්මයක් වත් අනුපද ක්‍රමයට බැලිය නොහැකි බවත් දැක්වූවා නොවන්නේද? නෙවසඤ්ඤා-නාසඤ්ඤායනන ධ්‍යානය බැහැර කොට දක්වන බව විසුද්ධි මග්ගයේ ද දැක්වූවා නොවූයේද? එම නිසා ඉහත දැක්වූ අධ්‍යාපන මගින් "ප්‍රකට වූ ඵසසය භාවනා කොට බලන විට ඉතිරි ධර්මයන්ද ඉබේම ඇතුළත් වන බව" දක්වන්නේ යයි සලකා ගතයුතු.

"ඉධ පත වකඛු විඤ්ඤාණසම්ප්‍රසුතතා තයො ඛඪධා, තෙ හි වකඛු විඤ්ඤාණෙන සහ විඤ්ඤාතබ්බතතා වකඛු විඤ්ඤාණ විඤ්ඤාතබ්බාති. වුතතා"

මෙහි මුල් සූත්‍රය වන දුතිය අපරිජානන සූත්‍රයෙහි දැක්වෙන ලෙසට වකුඤ්චිඤාඤාණය හා යෙදෙන ස්කන්ධයෝ තුනකි. ඇත්තය, එම වෛතසික ස්කන්ධයන්ට වකුඤ්චිඤාඤාණය හා සමග යෙදී දත යුතු දත හැකි බැවින් වකුඤ්චිඤාඤාණය විඤාඤාතබ්බ ධර්මයන් යැයි දේශනා කරයි. පාළි පොත බලා ඉතිරිය සම්පූර්ණ කරගන්න. [සං. අ. 3/4]

වසසාහාරෙ හිහි පරිඤ්ඤාහි පරිඤ්ඤාතෙ හිසෙසා වෙදනා පරිඤ්ඤාතාව හොහති. තමමුලකතතා තං සමපසුතතතාව = ඵසසාහාරය ඤාන- නිරත- පහාන යන පරිඤ්ඤා තුන මගින් වෙන් වෙන් කොට විසදව දැනගත්තේ නම් වෙදනා තුනද වෙන් වෙන් වශයෙන් දැන ගැනීම සම්පූර්ණ වේ. මක් නිසාද යත් එම වෙදනාවට ඵසසයම මූල හේතු වීම සහ එම ඵසසය හා සම්ප්‍රයුක්තව පහළ වීම නිසාය. [සං. අ. 2/84]

(නාම- රූප පරිවෙසීද ඤාණ, පච්චය පරිගහන ඤාණ යන මේ දෙක ඤාන පරිඤ්ඤා නම් වේ. සමමසන, උදයබ්බය යන මේ ඤාණ දෙක නිරුණ පරිඤ්ඤා නම් වේ. ඉතිරි විපස්සනා ඤාණයන් හා මාගී ඤාණ පහාන පරිඤ්ඤා නම් වේ.)

විඤ්ඤාණසමීං හි පරිඤ්ඤාතෙ තං පරිඤ්ඤාතමෙව හොති, තමමුලකතතා, සහුප්පනතතාව = විඤ්ඤාණය වෙන් කොට විසදව දැන ගත්තේ නම් එම නාම- රූපද විසදව දැනගත්තා වන්නේය. මක්නිසාද යත්: එම විඤ්ඤාණයම ඒවාට මූල හේතුව වීම මෙන්ම ඒවා විඤ්ඤාණය හා සම්ප්‍රයුක්තවම පහළ වන නිසාද වන්නේය. [සං. අ. 2/84]

මෙම සංයුක්ත අධ්‍යයනවන්නි = සම්ප්‍රයුක්ත වෛතසික නාමයන්- වකුඤ්චිඤාඤාණය සමග එකටම දත යුතු යැයිද, 'ඵසසය දන්නේ නම්, ඵසසය නිසා පහළවන වෙදනා, ඵසසය හා සම්ප්‍රයුක්ත වෙදනා දැන ගත්තා වන්නේ යැ'යි ද, 'විඤ්ඤාණය දන්නේ නම් එය නිසා පහළ වන නාම - රූප, විඤ්ඤාණ හා එකට පහළ වන නාම - රූප දැනගත්තා වන්නේ යැ'යිද කියන නිසා ඵසසපඤ්චමකයන් පමණක්ම නොව, ප්‍රකට ඕනෑම ධර්මයක් මෙතෙහි කොට දැන ගන්නේ නම් එම ධර්මය යෙදෙන සම්පූර්ණ චිත්ත විච්චය තුළ යෙදෙන චිත්ත- වෛතසික සියල්ලද දැන ගැනීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වේයයි සැලකිය යුතුය.

මෙපමණකුදු නොවේ. සහුප්පනතතා යන පදය පදනම් කොට ප්‍රකට නාම - රූප ධර්මයක් මෙතෙහි කොට දැන ගන්නේ නම් ඒ හා සමග

යෙදෙන රූප - නාම සියල්ලමද, දැන ගැනීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ වේදය සැලකිය යුතුය. පහත සඳහන් (ම.නි.) උපරි පණණාස බහුධාතුක සූත්‍ර පාළි, අධි කාම මගින්ද මේ අදහස තවදුරටත් තහවුරු කර ගත යුතුවේ.

ජයිමා ආනන්ද, ධාතුයො: පධිවිධාතු අපො ධාතු තෙජො ධාතු වායො ධාතු ආකාස ධාතු විඤ්ඤාණ ධාතු. ඉමා ඛො ආනන්ද ජ ධාතුයො යතො ජානාති පසසති, එතතාවතාපි ඛො ආනන්ද ධාතු කුසලො හිතඤ්ඤි හි අලං වචනාය

ආනන්දය, පධිවිධාතු අපොධාතු තෙජො ධාතු වායො ධාතු ආකාස ධාතු විඤ්ඤාණ ධාතු යන මේ ධාතු හය ඇත්තේය. ආනන්දය, මේ ධාතු හය එම විපසසනා මාගී ඤාණ මගින් දැනගනී, දැක ගනී. ආනන්දය, මෙපමණක් දැන ගැනීමෙන්ද 'ධාතු කුසල හිතඤ්ඤික' යැයි කීමට නිසි වේ.
[පාළි හා පරිවර්තනය ම. නි. 3/196-197]

ජානාති පසසති සහ විපසසනාය මගෙන චූතො, පධිවි ධාතු ආදියො සවිඤ්ඤාණකකායං සුඤ්ඤාදො, හිසසතතො දුසෙසතුං චූතො, තාපි පුරිමාහි අධිධාරසති ධාතුහි පුරෙතඛිධා පුරෙතෙන විඤ්ඤාණධාතු හිභර්තවා පුරෙතඛිධා, විඤ්ඤාණ ධාතු හෙසා චකඤ්ඤි විඤ්ඤාණාදි වසෙන ජබ්බිදා හොති, තභ්ව චකඤ්ඤි විඤ්ඤාණධාතයා පරිගහතිතාය තසසා වඤ්ඤි චකඤ්ඤි ධාතු ආරම්මණං රූප ධාතුහි ද්වේ ධාතුයො පරිගහතිතාව හොනති, එස නයො සඛිඛ්භ්ව, මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා පන පරිගහතිතාය තසසා පුරිම පච්චිම වසෙන මනොධාතු, ආරම්මණ වසෙන ධම්ම ධාතුහි ද්වේ ධාතුයො පරිගහතිතාව හොනති. ඉති-පෙ-ඉදම්පි එකසස හිතඤ්ඤො හිගහමනං මභ්වකං පාපෙචා කථිතං හොති, [ම. අ. 4/73]

සිංහලෙන්:

ජානාති පසසති = දැනී- දැකියි යන පදයන් ගෙන් විපස්සනාවද සහිත මාගීය අදහස් කරයි. (සුතමය දැනීම, විනතමය දැනීම අදහස් නොකරන අතර විපස්සනා භාවනාමය දැන- දැක ගැනීමත්, මාගී ඤාණයෙන් දැන- දැක ගැනීමත් අදහස් කෙරේ යැයි දැක්වේ.) නම සවිඤ්ඤාණක කයේ සත්ත්ව, ආත්ම භාවයෙන් යුත් සත්ත්වයෙක් නැතැයි දැක්වීමට පධිවි ධාතු ආදිය දේශනා කළ සේක. එම ධාතු හයද පෙර දැක්වූ ධාතු දහඅට මෙන්ම අංග සම්පූර්ණ වේ. සම්පූර්ණ කිරීමට කැමති වන්නේ නම්, විඤ්ඤාණ ධාතුව වනාහි චකඤ්ඤි විඤ්ඤාණ ධාතුව ආදී වශයෙන් හයාකාරවෙයි. එම හය

තුළින් කෙනෙක් වකුඩු විඤ්ඤාණ ධාතුව පරිග්‍රහ කළේ නම් එම විඤ්ඤාණ ධාතුව ඇසුරු කරන වකුඩු ධාතුව හා අරමුණු වන රූප ධාතුව යන ධාතුව දෙකද පරිග්‍රහ කළා වන්නේය. අනෙකුත් ඉතිරි විඤ්ඤාණ ධාතුවන් සියල්ලෙහිමද මේ ක්‍රමයමයි. විශේෂය නම් මනෝ විඤ්ඤාණ ධාතුව පරිග්‍රහ කළේ නම්, එම විඤ්ඤාණ ධාතුවට පෙර සමපටිච්ඡනය, පසුව පඤ්ච දවාච්ච්ඡනය වශයෙන් මනෝ ධාතුව හා අරමුණ වශයෙන් ධම්ම ධාතුව යයි කියන ධාතුව දෙක වශයෙන්ද පරිග්‍රහ කළා වන්නේය*. එම නිසා -පෙ- මේ ධාතුව හය පිළිබඳ දේශනා කථාව ද එක හික්‍ෂුචකගේ විමුක්ති ප්‍රතිපදාව මස්තකප්‍රාප්ත කරවීමට කරන ලද දේශනාවකි.

පැහැදිලි කිරීම

ධාතුවන් හයදෙනා විපසසනා ඤාණ- මග්‍ර ඤාණයන්ගෙන් දූත- දූක ගන්නේ නම් එම හික්‍ෂුච ධාතුවන් විෂයෙහි කුසලතා ඇති රහතන් වහන්සේ නමක් බවට පත් වී යැයි කීමට සුදුසු බව පාළියෙහි දක්වන ලදී. මෙලෙසට ධාතුව හය දන්නා පුද්ගලයා පොට්ඨබ්බ ධාතුව හා විඤ්ඤාණ ධාතුව යන ධාතුවන් පමණක් සම්පූර්ණ ලෙස දතයුතු වේ. ධම්ම ධාතුවන් අතරින් ආපො, ආකාස යන මේ දෙක පමණක් දතයුතු වේ. ඉතිරි ධම්ම ධාතුවන් මෙන්ම වකුඩු, සොන, සාන, ජීවහා, කාය, රූප, සද්ද, ගණ්ධ, රස, ධාතුවන් සම්බන්ධව වනාහි නොදත හැක්කේය. එම නිසා ධාතුවන් 18ම දන්නා තැනැත්තා කවරෙක් දැයි පැණයක් වේ. එම ප්‍රශ්ණය, සැකය දුරු කිරීමට අධි කථාහි භාෂි පුර්මාහි ආදිය මගින් කරුණු ප්‍රකාශ කෙරේ.

අර්ථය වනාහි

විඤ්ඤාණ ධාතුවන් වනාහි වකුඩු, සොන, සාන, ජීවහා, කාය, මනෝ විඤ්ඤාණ ධාතුව යයි හයාකාරයක් වේ. ඒවා අතුරින් දකින වකුඩු විඤ්ඤාණ ධාතුව දන්නේ නම් එය ඇසුරු ලබන ඇසේ ඔපය නම් වන වකුඩු ධාතුව හා දකින රූප නම් වන රූප ධාතුවද දූතගන්නා වන්නේය. දූතගැනීමේ කෘත්‍යය එමගින් සම්පූර්ණ යයි කියවේ. අසන සොන විඤ්ඤාණ ධාතුව දන්නේ නම් එය ඇසුරු කරන කණේ ඔපය නම් වූ සොන ධාතුව හා අසන සද්ද ධාතුවද දූත ගන්නා වන්නේය. ආභ්‍රාණය කරන සාන විඤ්ඤාණ ධාතුව දන්නේ නම් එය ඇසුරු ලබන නාසයේ ඔපය නම් වූ සාන ධාතුවද

දැන ගත්තා වන්නේය. රස දැනගන්නා ජීවිතා විඤ්ඤාණ ධාතුව දැන ගත්තේ නම් එය ඇසුර ලබන දිවේ ඕපය නම් වන ජීවිතා ධාතුවද දැන ගත්තා වන්නේය. පහස ලබන කාය විඤ්ඤාණ ධාතුව දන්නේ නම් එය ඇසුර ලබන කයේ ඕපය නම් වූ කාය ධාතුව හා පහස දෙන හැපීම නම් වූ පොට්ඨබ්බ ධාතුවද දැනගත්තා වන්නේය. මේ පොට්ඨබ්බ ධාතුව වනාහි පාළියෙහි කෙළින්ම දේශනා කළ සේක. එම නිසා හැපෙන ක්ෂණයෙහි දී ගොරෝසු, මාඳු, උණුසුම, රස්නය, සිසිල, තදවීම, තෙරපීම, සිනිඳු, සැහැල්ලු බව ආදී පහස් පව්වකඩ ඤාණයෙන් වෙන් කොට දැනගත්තා ද වන්නේය. කල්පනා කරනා දැනගන්නා මනෝ විඤ්ඤාණ ධාතුව දන්නේ නම් එයට පෙර ඇති *සමපට්ඨජනය පසුව ඇති පඤ්චදවාරාවජ්ජනය යන මනෝ ධාතූ හා කල්පනා කොට දැනගත යුතු අරමුණ ධම්ම ධාතූද දැන ගත්තාම වන්නේය.

මෙසේ ඉතිරි ධාතූන්ද දැන ගැනීමේ කාන්තය සම්පූර්ණ නිසා 'ධාතූ හය පමණක් ප්‍රධාන කොට දැනගත්තේ නම් ධාතූ 18ම දන්නා කෙනෙක් යැයි කීමට වටී යැ'යි යන්න අදහසයි.

මේ පාළි අට්ඨ කථා මගින් එකම ඤාණ ධාතුවක් දන්නේ නම් එය ඇසුර ලබන රූපය, එහි අරමුණු, රූප-නාම, එයට පෙර සිත, පසු සිත වූ නාම නම් වන මේ රූප-නාමයන්ද දැනගන්නේය. දැනගැනීමේ කාන්තය සම්පූර්ණ වූයේ යැයි යන්න පැහැදිලිව දක්වේ. එම නිසා සඤ්ජනනතතා යන හේතුව ඇසුරු කරගෙන "ප්‍රකට වූ රූප-නාම එකක් මෙනෙහි කොට දැනගන්නේ නම් ඒ හා එකට යෙදෙන රූප- නාම සියල්ල දැන ගැනීමේ කාන්තය සම්පූර්ණ වේ යැයි" දක්වූ අර්ථය තහවුරු ලෙස සිතට ගතයුතුයි.

අසත්‍යවිට ආදියෙහි මෙනෙහි කරන ආකාරය

දැන් අසන විට ආදියෙහි මෙනෙහි කරන ආකාරය, ප්‍රකට වන ආකාරය හා දැන ගන්නා ආකාරය යන අනෙකුත් ආකාරයන් සංකෛප්‍යයෙන්

*සමපට්ඨජනය වනාහි සතරිණය වොත්ථපනය ජවන, තදාලම්බන හවංග යන මනෝ විඤ්ඤාණ ධාතූන්ට ඉදිරියෙන් පහළ වි පඤ්චදවාරවජ්ජනය ඒවාට පසුව පහළ වන නිසා මේහිලා සමපට්ඨජනය, මනෝවිඤ්ඤාණ ධාතුවට පෙර යැයිද පඤ්චදවාරවජ්ජනය එම ධාතූන්ට පසුව යැයිද කියනු ලැබේ. සමමාහවිනෝදනී අට්ඨකථා හා ධාතූ විභංග විචරණයේ "විඤ්ඤාණධාතූග්ගහණේ තසසා පුරෝවාරික පවජාවාරිකතතා මනෝධාතූ ගහිතාව භොති" යැයි දක්වා ඇති දේට අනුවද එම අට්ඨ කථාහිද පඤ්චවිඤ්ඤාණධාතූයා පත පරිගහනිතාය තසසා පුරිම පව්ච්ච වසෙන මනෝධාතූ මනෝවිඤ්ඤාණ ධාතූයාව පරිගහනිතාය තසසා ආරමෙණ වසෙන ධම්මධාතූහි දෙව ධාතූයො පරිගහනිතාව භොතති" ඇති බැවින් අර්ථය වඩා සෘජුව ප්‍රකට වේ.

ලියා දක්වන්නෙමු. අසන අවස්ථාවෙහි “අසනවා - අසනවා” යයි මෙනෙහි කරන්නාට එසේ අසන අවස්ථාවන්හි ප්‍රකට වන්නාවූ ධර්ම පහ තුළින් ආයතනයක ලක්ෂණාදීන් අතරින් එකක්ම ප්‍රකටවේ. එම ධර්මයන් ඒ ප්‍රකට වන ආකාරයෙන්ම දැනගනී. මේ ප්‍රකට වීම දැන ගැනීම ඤාන පරිඤ්ඤා වශයෙන් තත්ත්වාකාරයෙන් ප්‍රකටව දැන ගැනීම වේ. තීරණ - පහාණ - පරිඤ්ඤා අවස්ථාවන්හි ඇති වීම- නැතිවීම නම් වූ අනිච්ච ලක්ෂණාදී වශයෙන් ද තත්ත්වාකාරය ප්‍රකටව දැනගැනීම වේ.

සොන පසාදය

සොන රූපය තත්ත්වාකාරයෙන් දැනී නම් සද්දයක් ප්‍රකට කරමට කණේ ඔපය ලෙස වේවා, සොනය (කණය) යැයි කියා හෝ (ලක්ෂණය), ශබ්දය දෙසට යොමුකරවන්නේ යැයි කියා හෝ ඇසීම කරන්නේ යැයි හෝ (රසය), ඇසීමට පිහිටාධාරයක් ලෙස හෝ වේවා, මෙයින් ඇසීම සිදුවේ යයි කියා හෝ (පච්චුපට්ඨානය), “කම්මජ භූත රූප = කම්මය නිසා පහළ වන්නා වූ, ප්‍රකට වන්නා වූ ගොරෝසු රූප” යැයි කියන සොන රූප ය ඇති බැවින් කණේ පිරිසිදු ඇසීම යැයි කියා හෝ වේවා, (පදට්ඨානය) දැනගනී නම් ඒ මේ “සොනඤ්ච පජානාති” යන සතිපට්ඨාන පාළියට අනුව වටහා ගැනීමයි.

සද්දයායතනය

සද්ද රූපය තත්ත්වාකාරයෙන් දැනී නම් ඇසීම කණේ දී ප්‍රකටව සිදුවන්නේ යැයි කියා හෝ (ලක්ෂණය), ඇසීම සිදුකරයි කියා හෝ වේවා (රසය), ඇසීමේ ක්‍ෂේත්‍රය යැයි කියා හෝ වේවා ඇසීම මෙය වෙතට ළඟාවන්නේ යයි කියා හෝ (පච්චුපට්ඨාන) දැනගනී “සද්දෙ ච පජානාති” යන්න අනුවයි.

සොන විකඤ්ඤාණය

ඇසීම තත්ත්වාකාරයෙන් දැනී නම් කණෙන් අසයි හෝ ශබ්දය අසයි යැයිද (ලක්ෂණය), ශබ්දයන් පමණක් අරමුණු කරයි කියා හෝ හුදු ඇසීම පමණක් කරයි යැයි කියා හෝ (රස), ශබ්දය දෙසට අභිමුඛව සිටී කියා (පච්චුපට්ඨානය), මනසිකාරය යොදා අසන්නේ යැයි කියා හෝ කණ හා අසන ශබ්ද රූපයන් ඇති වීමට ඇසීම සිදුවේ කියා හෝ පෙර කළ පිං නිසා අසන්නට ලැබුනේ යැයි කියා හෝ (පදට්ඨානය) දැනගනී.

ආඝ්‍රානය කරන, කරන වාරයේ “දූනෙයි-දූනෙයි” යැයි මෙනෙහි කරන්නාට ඒ ඒ ආඝ්‍රානය කරන අවස්ථාවන්හි ප්‍රකටව ඇති ධර්ම පහ තුළින් එකක ලක්ෂණාදිය අතුරින් එකක් වශයෙන් ප්‍රකට වේ. එම ධර්මයන් ප්‍රකට වන ආකාරයෙන්ම දැන ගනී. ඤාන පරිඤ්ඤා වශයෙන් තත්ත්වකාරය ප්‍රකටව දැනගැනීම නම් වේ. ඉහළ පරිඤ්ඤා අවස්ථාවන් හි ඇති විමනැති විම අනිච්ච ලක්ෂණාදිය වශයෙන්ද තත්ත්වකාරයෙන් ප්‍රකටව දැනගනී.

ඝාන පසාදය

ඝාන රූපය තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම් ගන්ධය ප්‍රකට වන්නා වූ ඝාන ප්‍රසාදය = ප්‍රකෘති නාසය ඇත්තේ යැයි කියා හෝ (ලක්ෂණය), ගන්ධය දෙසට යොමුකරවන ගඳ-සුවඳ දැනගන්නා ස්වභාවය යැයි හෝ (රසය), ආඝ්‍රාණය සඳහා පදනමයි = මෙයින් අඝ්‍රාණය සිදුවේ යැයි හෝ (පව්‍රිපට්ඨාන), කම්මළ භූත රූප යැයි කියන නාසය ඇත්තේය, පිරිසිදුව විඳගැනීමට නාසය තිබේ යැයි කියා හෝ (පදට්ඨානය) දැනී, “ඝානඤ්ච ජජානාති” යන සූත්‍ර පාලියට අනුවය.

ගන්ධායතනය

ගන්ධ රූපය ඇතිසැටියෙන් දන්නේ නම් නාසය කෙරෙහි ප්‍රකට වේයැයි කියා හෝ (ලක්ෂණ), ගන්ධය ගෙනදේ යැයි කියා හෝ (රස), ආඝ්‍රානයට ගොවර භූමිය වේ. ආඝ්‍රානය වනාහි මේ දෙසටම ලගාවේ හෝ (පව්‍රිපට්ඨානය), භූත රූප කියනු ලබන පදනම් රූපයන් මත පිහිටා සිටී යැයි හෝ (පදට්ඨානය) දැනගනී ගන්ධ ව ජජානාති යන පාලියට අනුවය.

ඝාන විභද්ධඤ්චාණය

ආඝ්‍රානය කිරීම තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම් නාසයේ ගඳ දැනීම සිදුවේ හෝ ගන්ධයක් ආඝ්‍රානය කරයි යැයි කියා හෝ (ලක්ෂණය), ගන්ධයක් අරමුණු කරයි = ගඳ සුවඳ පමණක්ම අරමුණු කරයි යැයි (රස), ගන්ධය දෙසට මුහුණලා සිටී යයි කියා හෝ (පව්‍රිපට්ඨාන), මනසිකාරය යොමු කොට ආඝ්‍රාණය ලබයි හෝ නාසයක් ගන්ධයක් ඇති නිසා අඝ්‍රාණය කරයි. පෙරකළ පිං නිසා ආඝ්‍රාණය ලැබේ යයි කියා (පදට්ඨානය) දැන ගනී.

පැණි, ඇඹුල්, සැර, කහට, ලුණු, තිත්ත ආදී රසයන් විඳින ක්ෂණයන් රස බලන ක්ෂණයන් වේ. එසේ එසේ කැම කන අවස්ථාවේ “කනවා-

කනවා” යැයි හෝ “පැණි රසය- පැණි රසයි” හෝ වේවා මෙතෙහි කරන්නාට එම කන අවස්ථාවෙහි ප්‍රකට ධම් පහ තුළින් එකක ලක්ෂණාදිය අතරින් එකක් වශයෙන් ප්‍රකට වේ. එම ධම් එසේ ප්‍රකට වන ආකාරයටම දැනගනී. මේ ඤාන පරිඤ්ඤා වශයෙන් තත්ත්වකාරයෙන් ප්‍රකට වීමයි, දැනගැනීමයි. මෙය ඉහළ පරිඤ්ඤා අවස්ථාවන් හි වනාහි ඇති වීම- නැති වීම නම් වූ අනිච්ච ලක්ෂණාදිය වශයෙන් තත්ත්වකාරයෙන් දැනගනී.

ජීවහා පසාදය

ජීවහා රූපය තත්ත්වකාරයෙන් දැනීමේ රසය ප්‍රධාන වන ලෙසට දිවේ ඔපය හොඳයයි කියා හෝ (ලක්ෂණ), රසය දෙසට අභිමුඛ කරවන, රසය මතුකරවන ලෙසට හෝ (රසය), රසය දැනීමේ පදනමයි - මෙයින් රසය මතුවේ යයි කියා හෝ (පවච්චපට්ඨානය), කමමඡ භූත රූප යයි කියන ජීවහා රූප ඇති විට දිවේ ඔපය ඇති වේ යයි හෝ වේවා (පදට්ඨාන) දැන ගනී ජීවහඤ්ඤා ජජානාති යන සූත්‍ර පාළියට අනුවයි.

රසායනනය

රස රූපය තත්ත්වකාරයෙන් දැනීමේ දිවෙහි පහළ වී යැයි කියා හෝ (ලක්ෂණය), හෝජන රසය දැනගනී යැයි හෝ පැණි රස, ඇඹුල් රස, ආදී වශයෙන් හෝ වේවා (රස), දැනීමේ ගොදුරු බිම යැයි = රසය මෙතැනින් හටගනී යයි කියා හෝ (පවච්චපට්ඨාන), භූත රූප කියන්නාවූ මූලික වූ රූපයන් මත පිහිටා සිටින්නේ යයි හෝ (පදට්ඨාන) දැනගනී “රසෙ ච ජජානාති” යන සූත්‍ර පාළියට අනුවයි.

ජීවහා විඤ්ඤාණාය

ආහාර රස දැනීම තත්ත්වකාරයෙන් දැනීමේ දිව මතින් දැනගනී, රසය දැනගනී යයි හෝ රසයක් මතුවේ, පැණි රස, ඇඹුල් රස, ආදී රස වශයෙන් හෝ (ලක්ෂණය), රසයන් පමණක්ම අරමුණු කරයි. (රස) රසය දැනගැනීම පමණක් කරයි කියා හෝ වේවා (පවච්චපට්ඨාන), මනසිකාරයට අනුව රසය පහළ වේ, දිවත් රසයකුත් ඇති නිසා රසය දැනේ යයි, හොඳ කමියක් නිසා (මිහිරි) රසය පහළ වී යැයි, නරක කමියක් නිසා (කටුක) රසය ප්‍රකට වී යයි හෝ (පදට්ඨානය) දැන ගනී.

රස බලන විට බත් ආදිය දැකීම වනාහි දැකීම හා සම්බන්ධය. බත් ආදිය අත, තොල් දිව, උගුර ආදිය මත හැපීම දැකීම වනාහි *ජොට්ඨබ්බය* හා සම්බන්ධය. බත් දැකීම, අතින් ඇනීම, මුඛය ඇරීම, වැසීම, හැපීම, දිවෙන් මත් ගැම, ගිලීම ආදිය වනාහි සිතීම- හැපීම හා සම්බන්ධය, එම නිසා එම ක්‍රියා කාරකම් මතුවන අවස්ථාවන්හි දැක්වූ ආකාරයට මෙතෙහි කොට නියම ස්වභාව දත හැක්කේය. තවදුරටත් ශබ්ද රසය විදීම, රස බැලීම කරන අවස්ථාවන්හි *ඵසස- වෙදනා* ලක්ෂණාදිය ඒ ඒ වශයෙන් නියමාකාරයෙන් දැන ගන්නා ආකාරයන් වනාහි දකින අවස්ථාවේදී දක්වන ලද නය ක්‍රමයෙන් ප්‍රකට වේ. එම නිසා වෙන වෙනම ලියා නොදක්වනු ලැබේ.

හැපීම (=පහස) මෙතෙහි කර්තෘ ආකාරය

හැපීම වනාහි සියලු ශරීරය, ඇතුළත- පිටත පුරා පැතිර පවතී. පා වශයෙන් අත් වශයෙන්, අත හා පය වශයෙන්, පය, අත, කෙස් හා කය දිව හා දත්, උඩු තල්ල, සෙම, කෙළ, ආහාර, ජලය හා උගුර, තල්ල නොදිර වූ ආහාර, දිර වූ ආහාර කුච්ඡස වාතය, ලේ, වාතය, මස්, නහර ඇට එකින් එක යනාදී ලෙසට අජකධතත කය තුළ *ජොට්ඨබ්බාරමමණ* හා ගැටෙමින් පවතී. සිවුරු, කම්ප, සරම්, රෙදි, කොට්ට, ඇඳ, කම්බා, පිසින රෙදි, පැදුර, බිම, මහ පොළොව, කුළුණු, බිත්ති, සෙරෙප්පු, කුඩය, සැරයටිය, කටු, ගල්- මුල්, හිරුළිය, වාතය, ආපො ධාතුව කළය යනාදී බාහිර විවිධ හැපීම් මාර්ගයන්ද ගැටීම් සිදුවේ. සම විදින්නන්, ඩැහැ ලේ බොන්නන් ආදී බාහිර හැපීම් සමඟද ගැටෙමින් පවතී. මෙම හැපීම් ප්‍රකට නම්. හැපෙන හැපෙන වාරයේ 'හැපේ - හැපේ' යැයි මෙතෙහි කළ යුතුය.

යම් අරමුණක් දුක්ඛ වේදනා- සුඛ වේදනා යන ලෙසට ප්‍රකට කෙරේ නම් ඒ ඒ අරමුණ ඒ ඒ වේදනාවන්ට අනුව මෙතෙහි කළ යුතුය. විශේෂයෙන් මෙතෙහි කළ යුතු ආකාරය උණුසුම් නම්, "උණුසුම-උණුසුම" යයි, මෙතෙහි කරන්න. සිසිල් නම් "සිසිල- සිසිල" යැයි මෙතෙහි කරන්න. මද රස්නයක් "මද රස්නය- මද රස්නය" යැයි මෙතෙහි කරන්න. මද සිසිල නම් "මද සිසිල" යැයි මෙතෙහි කරන්න. වෙහෙස නම් "වෙහෙසයි- වෙහෙසයි" යැයි මෙතෙහි කරන්න. රිදීමක් නම් "රිදෙනව- රිදෙනව" යැයි මෙතෙහි කරන්න. හිරිවැටී ඇත්නම් "හිරිවැටීම- හිරිවැටීම" යැයි

මෙතෙහි කරන්න. කැක්කුමක් නම් 'කැක්කුම- කැක්කුම' යැයි මෙතෙහි කරන්න. කසන්නේ නම් "කැසීමක්- කැසීමක්" යැයි මෙතෙහි කරන්න. ඇඟ රිදීමක් නම් "ඇඟ රිදීමක්- ඇඟ රිදීමක්" යැයි මෙතෙහි කරන්න. මත් ගතියක් දැනේ නම් "මතයක්- මතයක්" යයි මෙතෙහි කරන්න. පහස සැප පහසු නම් "සැපයි- සැපයි" යයි මෙතෙහි කරන්න.

මෙලෙස වූ දිනපතා කටයුතු සාමාන්‍ය (සිංහල) ව්‍යවහාර ප්‍රඥප්තීන් අනුව මතුවන අවස්ථාවේ අරමුණු ස්වභාවය, විදීම් ස්වභාවයන් ප්‍රකට වනු පිණිස වෙන් වෙන් කොට මෙතෙහි කරන්න.

මේ ක්‍රමයට හැපීම ඇති අවස්ථාවෙහි 'හැපීම' මෙතෙහි කරන්න. එලෙස හැපීම ඇතිවිට ප්‍රකට ධර්මයන් පහ තුළින් එකක ලක්ෂණාදිය අතරින් එකක් ස්වභාවික වශයෙන්ම ප්‍රකට වනු ඇත. එම ධර්මයන් එලෙස ප්‍රකට ආකාරයෙන්ම දැනගනී. මේ හැපීම දැනගැනීම ඤාන පරිඤ්ඤා වශයෙන් තත්ත්වාකාරයෙන් ප්‍රකට වීමයි. තීරණ- පහාන පරිඤ්ඤා අවස්ථාවන්හි ඇතිවීම - නැතිවීම නම් වන අනිඵල ලක්ෂණ ආදී වශයෙන් තත්ත්වාකාරය දැනගැනීම සිදුවේ.

කාය පසාදය

කාය පසාදය නියම ආකාරයට දැන ගත්තේ නම්, පොට්ඨබ්බ ආරම්භණ ප්‍රකට වනු පිණිස කාය සංවේදීතාව, කයෙහි පැහැදිලි බව හොඳ යැයි කියා හෝ (ලක්ෂණ) පොට්ඨබ්බාරම්භණයට යොමු කරවයි, හැපීම ලබයි කියා හෝ (රස), හැපීම දැනගැනීමේ ආයතනයයි. මෙය මුල්කරගෙන පහස ලැබේ කියා හෝ (පච්චුපට්ඨානය) කම්මප භූත රූප යැයි කියන පාදක කාය රූප වශයෙන් කාය ප්‍රසාදය හෝ වේවා (පදට්ඨානය) දනී. කායඤ්ච පණහාති යන පාළිය හා බැඳේ.

සාමඤ්ඤ පොට්ඨබ්බායතනය

සාමාන්‍ය ගැටීමක් තත්ත්වාකාරයෙන් දනී නම්, ශරීරයේ ප්‍රකටව පහළවේ යැයි කියා හෝ (ලක්කණ), හැපීම ලැබුනේ යැයි කියා හෝ (රස), හැපීමේ ගොවර භූමියයි, හැපීම මෙතැනටම එල්ල වේ යැයි කියා (පච්චුපට්ඨානය) හෝ දැන ගනී.

විශේෂ පොට්ඨබ්බායනනය

හොදින් ප්‍රකට පඨවි ධාතුව තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම් තද, ගොරොසු, මෘදු බව, සුමුදු බව යැයි හෝ (ලක්ෂණය), එකට පහළ වන රූප වලට මේ පදනම යැයි හෝ = මෙහිලා ඒවා ප්‍රකට වන්නේ යැයි කියා හෝ (රස), එකට පහළ වන රූපයන් දරයි, පවත්වයි, පමුණුවයි කියා හෝ (පව්ව්‍රපට්ඨානය), ඉතිරි රූප ධාතූන් තුන පදනම් වී තද - ගොරොසු, මෘදු ආදී ගති ඇති වේ. බන්ධනයවී තද ගතිය වේ. සිසිල් වී තද ගතිය පහළ වේ. වායෝ ධාතුවේ තෙරපීම අධික වී තද ගතිය පහළ වේ. දියාරු වී මෘදු වේ. උණු වී මෘදු වේ යැයි හෝ සිටීල බව නිසා මෘදු බව වේ කියා සත් ආකාරයකින් (පද්ධානය) දැනී. මේ පද්ධානය දැන ගන්නා ආකාරයන් තුළ, ප්‍රථම දැන ගන්නා ක්‍රමය වනාහි සාමාන්‍ය දැනගැනීමයි දෙවනි තුන තද පඨවිය ඉතිරි ධාතූ තුන මගින් වෙන් කොට වෙනම දැන ගැනීමයි. තුන්වන තුන මෘදු පඨවිය දැන ගැනීමයි.

එයට අමතරව බර ගතිය- සැහැල්ලු ගතිය දැන ගැනීමද, පඨවි ධාතුව දැන ගැනීමයි. පිය පොට්ඨබ්බායනමය, අපපිය පොට්ඨබ්බායනමය දැන ගැනීම වනාහි පඨවි, නෙපො වායෝ යන තුනම හා සම්බන්ධය, එම නිසා අත් සාලිනී අට්ඨකථා (286) හි

එතථ ච කකඛලං මුදුකං සණ්භං චරුසං ගරුකං ලහුකහති පදෙහි පඨවිධාතූ එව භාජිතා, සුඛි සමචසසං දුකඛි සමචසසහති පද ඤායෙන පහ භීණි මහා භුතාති භාජිතාති යයි ප්‍රකාශ කෙරේ.

- එතථ = පොට්ඨබ්බායනන විස්තර කරන මේ පදයන් හිද
- කකඛලං = ගොරෝසු
- සණ්භං = සිනිඳු
- මුදුකං = මෘදු
- චරුසං = චරුෂ
- ගරුකං = බර
- ලහුකං = සැහැල්ලු
- ඉති පදෙහි = මේ පදයන් මගින්

- පඨවි ධාතු එව = පඨවි ධාතුවම
- භාජිතා = බුදුරජාණන් වහන්සේ බෙදා දුක්වූ සේක.
- සුඛ සමච්ඡසං = සුඛ පහස
- දුක්ඛ සමච්ඡසං = දුක් පහස
- ඉභි පද ච්චයෙන පන = මේ පද දෙකින් වනාහි
- භීණි මහා භූතාති = තුනක් වූ පොඨ්ඛි මහා භූත
- භාජිතාති = බෙදා දුක්වූ සේක.

විශේෂයෙන් ප්‍රකට වූ තෙජෝ ධාතුව තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම්, රස්තය, මද රස්තය, සිසිල යැයි හෝ වේවා (ලක්ෂණ), පැසවන ලක්ෂණය යැයි හෝ (රස), මෘදු කරවයි කියා හෝ වේවා (පව්වුපට්ඨාන), ඉතිරි ධාතු තුන හෙවත් පාදක රූපයන් අනුව මෙම උණුසුම, මද උණුසුම හා සිසිලස, ගොරොසු තද උණුසුම, මද උණුසුම- සිසිලස වේ. ආබන්ධිත උණුසුම, මද උණුසුම හා සිසිලස වේ. වායෝ ධාතු නිසා තෙරපන තද උණුසුම, මද උණුසුම- සිසිලස ආදිය වන්නේ යැයි කියා හෝ (පදට්ඨාන) දැනී.

විශේෂයෙන් ප්‍රකට වායෝ ධාතුව තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම්, දරන, තෙරපන ගති, පාවෙන ගති, සැහැල්ලු ගති හෝ වේවා (ලක්ෂණ), සලන - වලන ගති වේවා (රස), ගෙන යෑම, පාවීම, තල්ලු කිරීම, (පව්වුපට්ඨාන), ඉතිරි ධාතු තුන යන පාදක රූප අනුව දුර්ම- තෙරපීම, තදගති ඇතිව දරන- තෙරපන ගතිය, ආබන්ධනය වී දරන- තෙරපන ගතිය වීම, උණුසුම් වී දරණ- තෙරපන ගතිය වීමයැයි හෝ වේවා (පදට්ඨාන) දැනී. පොට්ඨබ්බෙව පණහාති යන සත්පට්ඨාන පාලියට අනුවයි. උදරයේ ඇති පිම්බීම - හැකිලීම පිළිබඳ වැටහීමක් මේ පාලියෙහිම ලා විස්තර කෙරේ.

කාය විභූතඥාණය

හැපීම- දැනීම තත්ත්වකාරයෙන් දන්නේ නම් ශරීරයේ සංවේදී බව නිසා මේ හැපීම- දැනීම දැනගත්තේ යැයි කියා හෝ (ලක්ෂණ), හැපීම පමණක් අරමුණු කරයි. හුදු හැපීම පමණක්ම වේ යයි (රස), හැපීම-පහස දෙසට නැවෙන ගතිය හෝ වේවා (පව්වුපට්ඨාන), මනසිකාරය යෙදීමෙන් හැපීම දැන ගනී. කය හා හැපෙන වස්තුවක් ඇත්තේ නම් එහි හැපීම දැන

ගනී. පෙර කළ කම් හොඳ නිසා සුව පහස ලැබී යැයි, පෙරකළ නපුරු කම් නිසා කටුක පහස ලැබී යයි හෝ වේවා (පද්ධතිය) දනී. කාය සමඵසසයෙනි දන ගැනීම වකුඤ්ඤා සමඵසසය සම්බන්ධව දැක්වූ ක්‍රමයටම වටහා ගනින්නවා.

කායික දුක්ඛ

කායික දුක්ඛ වේදනා තත්ත්වකාරයෙන් දනී නම් අනිට්ඨ පොට්ඨබ්බාරමමණයක් විඳී යයි කියා හෝ වේවා (අභිට්ඨපොට්ඨබ්බානුභවන ලක්ඛණං දුක්ඛං) සම්ප්‍රයුක්ත විතත- වෛතසික යයි කියනු ලබන දන ගන්නා රූප- නාමයන් මැලවී යෑම, දුබලවීම කියා හෝ වේවා (සම්පයුක්තානං මිලාපන රසං) ශරීර වේදනාව දුර්වල අපහසුය, දුර්වල නොහැකි යැයි කියා හෝ (කායිකාබාධ පවච්චිතානං) කයේ ප්‍රසාද බව ඇති නිසා වේදනාව වේ. සංවේදීතාව නිසා වේදනාව වේ. අනිට්ඨ පොට්ඨබ්බාරමමණයන් හමුවී වේදනාව ඇති වී යැයි කියා හෝ (කායිජ්ඣය පද්ධතානං, ඵසස පද්ධතානං වෙදනා) දන ගනී.

කායික සුඛ

කයේ සුව වේදනා තත්ත්වකාරයෙන් දනී නම්, ඉට්ඨ පොට්ඨබ්බ ආරමමණයන් විඳී යැයි කියා හෝ (ලක්ඛණං), දන ගන්නා නාම ධර්මයන් වඩන්නේය. උදෙසාගිමත්- උනඤ්ඤා කරවන්නේ යැයි කියා හෝ (රස), කයෙහි සුඛය වේ යයි, විඳීම හොඳ යැයි කියා හෝ (පවච්චිතානං), කාය ප්‍රසාදය හොඳය, කාය සංවේදී බව හොඳය, එම නිසා මනාප පොට්ඨබ්බාරමමණයක් හමුඋනා හොඳ යයි (පද්ධතිය) දනී.

ආනාපානස මෙනෙහි කරන ආකාරය

සතොව අසසසති-සතොව පසසසති= 'සිහියෙන් යුක්තව ආශ්වාස කරයි - සිහියෙන් යුක්තවම ප්‍රශ්වාස කරයි' යනාදි පාළියට අනුව ආශ්වාස - ප්‍රශ්වාසයන් ඇතුළුවන - පිටවන වාරයක් පාසා "ඇතුළුවේ - පිටවේ" යයි මෙනෙහි කොට හැපීම ගෙනෙන වායෝ පොට්ඨබ්බය, හා කාය විඤ්ඤාණයාගේ දන ගැනීම මේ හැපීම සිදුවන ක්‍ෂණය හා සම්බන්ධය. ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාස මෙනෙහි කරමින් විපස්සනා භාවනා කළ හැකි බව

පරිච්ඡේද අංක 03 හි විස්තර කරන්නට යෙදුනි. ආශ්වාසය- ප්‍රශ්වාසය මෙතෙහි කරමින් සිටින විට නාසය ඇතුළේ සම ආදියෙහි තෙරෙපෙන- වැදෙන ආකාරයම හැපීම වේ යයි දැන ගැනීම *වායෝ පොට්ඨබ්බ* රූපයෙහි (විත්ථමන ලක්ෂණය) තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගැනීම නම් වේ. ටිකෙන් ටික තල්ලු කිරීම, වලනය කිරීම, යෑම්- ඊම් ඒ අවස්ථාවේම තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගැනීම වනාහි සමුදිරණ රසය දැන ගැනීම නම් වේ. ඉදිරියට යැවීම, එළවීම ස්වභාවය දැනගැනීම **අභිනිභාර පව්වුපට්ඨාන** තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීමයි.

කයක් ඇත්තේ, නාසයක් ඇත්තේ, හුස්ම ගැනීමේ කැමති සිතද ඇත්තේ, හුස්ම ඇතුළු කිරීම- පිටකිරීම වශයෙන් වලනය වීම, ටික ටික දිගින් දිගට සිදු වෙමින් පැවතීම **සමුදය- වය ධම්මානු පසසිවා කායසම්චිහරති** යන පාළියට අනුව තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීම නම් වේ. එක තැනකින් තව තැනකට නොයා, කොටසින් කොටස ගෙවී- සිඳී යාම විනාශවී යාම යයිද, කය, නාසය ඇත්තේ නමුත් හුස්ම ගැනීමේ කැමති සිත නොමැත්තේ නම් ආශ්වාසය- ප්‍රශ්වාසය සිදු විය නොහැකි බව දැනගැනීම **වය ධම්මානුපසසිවා කායසම්චිහරති** යන පාළියට අනුව තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීම වේ. ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාස මෙතෙහි කරන කරන වාරයේ පුද්ගලයෙක්, ස්ත්‍රියක්, පුරුෂයෙක්, මම, මගේ දේ යැයි ප්‍රකට නොවී අත් විඳිනා වලන සමූහයන්ම පමණක් ඇත්තේ යයි ප්‍රකට වීම, දැන ගැනීම **අභි කායොති වා පහසස සති පව්වුපට්ඨිතා හොති** =යැයි දක්වන ආකාරයට, වටහා ගැනීමේ වෙනත් ආකාරයක් වශයෙන් වනාහි 'රූප මිටි පමණක්ම ඇත්තාහු යැයි එළඹ සිටි සතිය එම මෙතෙහි කරන්නාගේ ඤාණ අභිමුඛයෙහි ප්‍රකට වේ' යන වැටහීමයි.

ආශ්වාස - ප්‍රශ්වාසයෙහි වැඩි වීම- අඩුවීම නිසා උදරය, ආදී වූ කයෙහි පිම්බීම- හැකිලීම සිදුවේ. එවැනි ඇතිවීමක් පාසා පිම්බීම- හැකිලීම යයි හෝ වේවා, තෙරපීම- සැහැල්ලු වීම යැයි හෝ වේවා මෙතෙහි කොට තෙරපීම- සැහැල්ලු වීම, වලන- තදවීම ආදිය දැනී. ඒ තුළ තෙරපීම, සැහැල්ලු වීම, දැන ගැනීම *වායෝ පොට්ඨබ්බ* රූපයේ **විත්ථමන ලක්ෂණ** තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීම නම් වේ. වලන- තදවීම ආදිය දැන ගැනීම **සමුදිරණ රසා අභිනිභාර පව්වුපට්ඨානාදිය** තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීමයි. පිම්බීම- හැකිලීම එක පියවරකින් තව පියවරකට නොයා ඇතිවී- නැතිවීම

- ගෙවෙමින් පවතින බව දැනගැනීම වායෝ කයෙහි සමුදය- වය = ඇතිවීම
- නැතිවීම තත්කාලයෙන් දැන ගැනීමයි. මේ දැන ගැනීම යථා යථාවා පහසු කායෝ පහිනිතෝ හොති තථා තථා නං පජානාති = වෙනත් ආකාරයකට වනාහි එම මෙනෙහි කරන්නා 'රූප සමූහ හෙවත් කය ඒ ඒ හැසිරීම් වශයෙන් දැන ගනිමින් සිටී, ඒ ඒ හැසිරීම් වශයෙන් මෙම රූප සමූහ හෙවත් කය දැනගනී' යන මේ පාළිය හා සමානය. *

සැලකිය යුත්තක්

උදරයේ පිම්බීම - හැකිලීම යැයි කියන තදවීම තෙරපීම, වලන ආදිය ප්‍රධාන වශයෙන් වායෝ ධාතු නිසා සිදුවන හෙයින් රූපකඛන්ධා පොඬුබඩායනන පොඬුබඩ ධාතු - දුකඛ සත්‍ය යන මේවායේ ඇතුළත්වේ. එම නිසා එය මෙනෙහි කොට තත්කාලයෙන් දැන ගැනීම බන්ධ දේශනා, ආයතන - ධාතු - සත්‍යය දේශනා හා අනුව යයි. එම නිසා බුදු පියාණන් වහන්සේගේ අදහස පරිදි විපස්සනා භාවනා කළ යුතු ධර්ම, විපස්සනාවට ගැළපෙන සුද්ධ ධර්ම වන බව ප්‍රකටය. යථා යථාවා පහසු ආදී කොට ඇති ඉහත සඳහන් ඉරියා පථ දේශනාවෙහි යථා තථා, යථා තථා යන විවර්ණ පද මගින් කයේ හැසිරීම් ඇතිනාක් සියල්ලම ඇතුළත් කෙරෙන බව ප්‍රකටය. එලෙස සලකා බැලීමේ දී ඉවත් කළ යුත්තත් නැති නිසා, බුදු පියාණන් වහන්සේගේ අදහසට අනුව භාවනා කළ යුතු ධර්ම වන නිසා භාවනා කොට විපස්සනා සම්මා දිට්ඨි පහළ වීම, විජ්ජා ඤාණ පහළ වීම, අවිජ්ජාදී කෙළෙස් දුරුකළ හැකි වීම, දුක් කෙළවර අරභත්ත ඵල නිවනට ලඟාවීම, ආදී ආනිශංස බොහෝමයක්ම ඇත්තේය. එමනිසා ඉහත දැක්වූ පාළියෙහි

* පැළකිය යුත්තක්

උදරයේ පිම්බීම - හැකිලීම යැයි කියන තදවීම තෙරපීම, වලන ආදිය ප්‍රධාන වශයෙන් වායෝ ධාතු නිසා සිදුවන හෙයින් රූපකඛන්ධා පොඬුබඩායනන පොඬුබඩ ධාතු - දුකඛ සත්‍ය යන මේවායේ ඇතුළත්වේ. එම නිසා එය මෙනෙහි කොට තත්කාලයෙන් දැන ගැනීම බන්ධ දේශනා, ආයතන - ධාතු - සත්‍යය දේශනා හා අනුව යයි. එම නිසා බුදු පියාණන් වහන්සේගේ අදහස පරිදි විපස්සනා භාවනා කළ යුතු ධර්ම, විපස්සනාවට ගැළපෙන සුද්ධ ධර්ම වන බව ප්‍රකටය. යථා යථාවා පහසු ආදී කොට ඇති ඉහත සඳහන් ඉරියා පථ දේශනාවෙහි යථා තථා, යථා තථා යන විවර්ණ පද මගින් කයේ හැසිරීම් ඇතිනාක් සියල්ලම ඇතුළත් කෙරෙන බව ප්‍රකටය. එලෙස සලකා බැලීමේ දී ඉවත් කළ යුත්තත් නැති නිසා, බුදු පියාණන් වහන්සේගේ අදහසට අනුව භාවනා කළ යුතු ධර්ම වන නිසා භාවනා කොට විපස්සනා සම්මා දිට්ඨි පහළ වීම, විජ්ජා ඤාණ පහළ වීම, අවිජ්ජාදී කෙළෙස් දුරුකළ හැකි වීම, දුක් කෙළවර අරභත්ත ඵල නිවනට ලඟාවීම, ආදී ආනිශංස බොහෝමයක්ම ඇත්තේය. එමනිසා ඉහත දැක්වූ පාළියෙහි ඇතුළත් කොට දක්වූ ආනාපානස මෙනෙහි කරන ආකාරය හා සමීප කොට දක්වීම වනාහි "පිම්බීම - හැකිලීම, ආශ්වාස - ප්‍රශ්වාසයෙහි සමීප ඵලයක් වශයෙන් ගැළපී යන බැවින්ම කළ දක්වීමකි. ආනාපාන භාවනා ක්‍රමයෙහි ඇතුළත් වේ" යැයි හැඟීමක් දීමේ අදහසින් දක්වුවා නොවේ. ඇත්ත වශයෙන්ම වනාහි "යථා යථා වා පන" මුල් කර ගත් දේශනාව ඉරියා පථ කොටස සම්බන්ධ දේශනාවක් මත බැවින් ද පිම්බීම - හැකිලීම රූපස්කන්ධය ආදියෙහි ඇතුළත් වන නිසාද, ඉරියාපථකායානුපස්සනා ධාතු මනසිකාරානුපස්සනා, බන්ධ ධර්මානුපස්සනා, ආයතනානු පස්සනා, අරිය සච්ච ධර්මානුපස්සනා ආදියෙහි පමණක් ඇතුළත් වේ. අදාල සාධක. පාළි දක්වීම සඳහා මේ ග්‍රන්ථයේ පස් වැනි පරිච්ඡේදයෙහි මුල්ම පාද සටහන් බලනු මැනවි.

ඇතුළත් කොට දැක්වූ ආනාපානය මෙහෙහි කරන ආකාරය හා සමීප කොට දැක්වීම වනාහි "පිම්බීම - හැකිලීම, ආශ්වාස - ප්‍රශ්වාසයෙහි සමීප ඵලයක් වශයෙන් ගැළපී යන බැවින්ම කළ දැක්වීමකි. ආනාපාන භාවනා ක්‍රමයෙහි ඇතුළත් වේ" යැයි හැඟීමක් දීමේ අදහසින් දැක්වූවා නොවේ. ඇත්ත වශයෙන්ම වනාහි "යථා යථා වා පන" මුල් කර ගත් දේශනාව ඉරියා පට කොටස සම්බන්ධ දේශනාවක් මත බැවින් ද පිම්බීම - හැකිලීම රූපස්කන්ධය ආදියෙහි ඇතුළත් වන නිසාද, ඉරියාපට කායානුපස්සනා ධාතු මනසිකාරානුපස්සනා, ඛණ්ඩ ධම්මානුපස්සනා, ආයතනානු පස්සනා, අරිය සච්ච ධම්මානුපස්සනා ආදියෙහි පමණක් ඇතුළත් වේ. අදාල සාධක. පාළු දැක්වීම් සඳහා මේ ග්‍රන්ථයේ පස් වැනි පරිච්ඡේදයෙහි මුල්ම පාද සටහන් බලනු මැනවි.

සතර මහා ධාතූන් මෙහෙහි කරන ආකාරය

පටිංකයේ දී හෝ වේවා සිටගෙන සිටින, යන, හොච්න, අවස්ථාවේදී හෝ වේවා කෙස්, ලොම්, නිය, දත්, සම්, මස්, නහර ඇට. ආදී දෙසාලිස් කොට්ඨාශ (පට්ඨි 20, ආපෝ 12, තෙජෝ 04, වායෝ 6 මේ කොටස් 42ට දෙසාලිස් කොට්ඨාශයන් යයි කියනු ලැබේ.) අතරින් වැගිරෙන බව, ගලන බව යැයි දැන ගැනීම ආපෝ ධාතුව **පහසරණ ලක්ඛණා** වශයෙන් තත්ත්වාකාරයෙන්ම දැන ගැනීමයි. දහඩිය, සොටු, කඳුලු ගලන අවස්ථාවෙහි කෙල, සෙම ආදිය පිටකරන, ගිලින, අවස්ථාවෙහිදී, මූත්‍රා කරන අවස්ථාවෙහි ආදියෙහි මේ දැන ගැනීම් බොහෝ සේ පහළ විය හැක්කේය, වැඩෙන- පිපෙන අවස්ථාවේ, බොහෝ ඉස්ම පිරුණු ගතිය, දැනගැනීම ඵම ආපෝ ධාතුව **මූහෙන රස** වශයෙන් තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීමයි. මේ දැනගැනීම දියනාන අවස්ථාවේ, දිය බොන අවස්ථාවේ වැනි අවස්ථාවල පහළ විය හැක්කේය. බන්ධන ස්වරූපය, කැටි ගැසෙන බව පිඬුකරන බව දැන ගැනීම ඵම ආපෝ ධාතුව **සංගහ පච්චුසාන** වශයෙන් තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීම නම් වේ. සමහර විටෙක මේ පච්චුපට්ඨානයම **ආඛන්ධන ලක්ඛණයයි** අට්ඨකථාහි දක්වයි. දහඩියෙන් තෙත්වූ මුණ ආදිය සලකා බැලීමේදී ගලන, ඇලෙන, සුළු බව දැන ගැනීම, මෘදු ආපෝ ධාතුවෙහි **පහසරණ ලක්ඛණය** දැන ගැනීමයි. මෙම ආපෝ ධාතුව වනාහි පහස ලැබිය හැකි ගොරෝසු **සොට්ඨබ්බ රූපයක්** නොවේ. නමුදු ඵම ධාතුවේ ක්‍රියාශක්තීන් අනුව විශේෂයෙන් පෙනී සිටින පට්ඨි, තේජෝ, වායෝ, ධාතූන්ගේ හැපීමක්

වන අතර එම ආපෝ රූපයේ යථා ස්වභාවය, තත්ත්වකාරය මනෝ විඤ්ඤාණයන් දැන ගත හැක්කේය.

මෙලෙස දැක්වූ නය ක්‍රමයට හැපීම මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ ධාතුන් හතරම ඤාණයෙන් ඇස් පනා පිට දැන ගන්නා පුද්ගලයා “තද රථ- ගොරෝසු- මාදු- සිනිදු බවේ සමූහ පමණක් ඇත්තාහ. උණුසුම්- සිසිල් බවේ සමූහයෝ පමණක් ඇත්තාහ. තදවීම- තෙරපීම, ආදී සමූහයෝ පමණක් ඇත්තාහ. ගලන බව, දියවී වැගිරී යන බව, තෙත බර බව, බැදීම, පිටුකිරීම, බැසීයන කරන බව, අලවන බව ආදී සමූහයන් පමණක් ඇත්තාහ. පුද්ගලයා, සත්ත්වයා, ස්ත්‍රී, පුරුෂයා, මම, මගේ යන මේවා නොමැත්තේය” යි වෙන් වෙන්ව පවතින බව දැනගනී. මෙලෙස දැන ගැනීම “ඉමමේව කායං යථා ධීතං යථා පණිහිතං ධාතුසො පචච වෙකඛ්ඛි අච්චී ඉමසමීං කායෙ, පඨව්ධාතු භෙජො ධාතු, වායො ධාතුහි යන මේ පාළියට අනුව දැනගැනීමයි. උදරයේ පිම්බීම- හැකිලීම දැන ගැනීම මේ පාළි අර්ථයෙහි ඇතුළත්වේ. යෑම නැවීම ආදී වශයෙන් මෙනෙහි කිරීමද මෙම ස්පර්ශය ලබන ක්‍ෂණය හා සම්බන්ධය, නමුත් යෑමට කැමැත්ත, නැවීමට කැමැත්ත ආදිය මෙනෙහි කිරීමද, සුප්තිය ලබන ක්‍ෂණය හා සම්බන්ධය, එම නිසා ඉරියාපථ කොටසෙහිද සමපජඤ්ඤ කොටසෙහිද මෙනෙහි කරන ආකාරයන් සූප්තී ලබන අවස්ථාව සම්බන්ධ විස්තර කරන විට දක්වන්නෙමු.

සිතීම මෙනෙහි කරන ආකාරය

සිතීම, කල්පනා කිරීම, අදහස් මාලිගා තැනීම, කල්පිත සලකා බැලීම, මනසිකාරය යෙදීම, යනාදී වූ නම් වලින් දක්වන මනෝ ද්වාර විටී සිත් සියල්ල සලකා සිතන සිත යැයි කලින් දක්වන ලදී. එම සිත් පහළ වන පහළ වන වාරයේ “සිතයි - කල්පනා කරයි - සැලසුම් කරයි - සලකා බලයි - මෙනෙහි කරයි - භාවනා කරයි - මනසිකාරය පවත්වයි - දැන ගනී” යන ලෙසට භාවනා කරන්න. එම ඒ ඒ සිතීම දැන ගන්නා අවස්ථාවෙහි ප්‍රකටව ඇති මනෝඥාණය, ධම්මාරමමණය, මනෝ විඤ්ඤාණය, එසෑ, වේදනාදී ධර්මයන් අතරින් එක ධර්මයක ලක්‍ෂණ ආදී අතරින් එකක් වශයෙන් ප්‍රකට වේ. මෙම ප්‍රකට ධර්ම ඉදිරිපත් වන අවස්ථාවේ දැන ගනී. එලෙස ප්‍රකට වීම වැටහීම ඤාන පරිඤ්ඤා අවස්ථාවේ ස්වභාවය වේ. තීරණ, පහාණ පරිඤ්ඤා අවස්ථාවන්හි ඇති වීම - නැති වීම යන අනිත්‍ය ලක්‍ෂණ ආදීන් වශයෙන් තත්ත්වකාරයෙන් ප්‍රකට වීම, දැන ගැනීම සිදුවේ.

ආවර්ජන හවංගතො ආමොවෙත්වා මනෝති සභාවර්ජනෙන හවංගං, ධම්මාති
ආරම්මණං, මනෝ විඤ්ඤාණනති, ජවන විඤ්ඤාණං [සං: අ:3/4 ආදිය]

කම්මජං ආයතනද්වාරවසෙන පාකටං හොති - පෙ- මනෝද්වාර හදය වත්ත
කාය භාව දුසක වසෙන වෙච උතුසමුට්ඨානාදී වසෙන ච චතුසස්භාස මෙච
[වී. ම. 468]

මනෝද්වාරං නාම සාවර්ජනං හවංගං තසස නිසසයභාවතො හදය වත්තං
සන්ධාය නිසසිතවොහාරෙන මනෝද්වාරෙති වුත්තං යත් මනෝ ද්වාරපසතති
[මහා වී. (බු.) 2/410]

මේ අට්ඨකථා ටීකාවන්හි අනුව අරමුණකින් පටන්ගෙන සලකා
බලන මනෝද්වාරවර්ජන සිත හා සමග පුච්ඡිතවංග සිත්ද මනෝද්වාරය
නම්වේ. හදය වත්ත යැයි කියන හදය රූපයද එම ආවර්ජන හවංගයන්ට
නියුග වන්නක් වන නිසා යානුපචාර වශයෙන් මනෝද්වාර නම් වේ.

ප්‍රසාද රූප පහ "ආපො ධාතු - ඉත්ථ භාව = ස්ත්‍රි භාවය සදහා බීජ
රූපය, පුං භාවය = පුරුෂයකු වීම සදහා බීජ රූප- හදය රූප, හදය
රූපය- ජීවිත රූප- ආහාර = ඕජා රූප" යන යන මේ සම්මසසනුපග සුද්ධම්ම
රූප හය, ලොකී විතත- වෛතසික යන මේ රූප, විත්ත- වෛතසිකයෝ
විපස්සනා වැඩිය යුතු ධම්මාරම්මණ නම් වේ.

කාම කුසල-අකුසල ජවන සිත් නදාලම්බන සිත් මනෝ විඤ්ඤාණ
නම් වේ. එසස, වේදනාවන් වනාහි එම ජවන හා නදාලම්බනයන්හි යෙදෙන
එසස, වේදනාවෝය.

මනෝද්වාරය දැනගන්නා හැටි

විපස්සනා ඤාණ විශේෂයෙන් මුහුකුරා ගිය විට පෙර මෙනෙහි
කිරීම හා පසු මෙනෙහි කිරීම වෙන් වෙන්ව එකින් එක, කැපී පෙනෙන
ලෙස ප්‍රකට විය හැක්කේය. උපමාවක් ලෙස: අත නවන විට මොහොතින්
මොහොත, "නවනවා - නවනවා" යැයි බොහෝ වාරයක් මෙනෙහි කොට
දූත ගත යුතුවේ. එලෙස දූත ගැනීමේදී පෙර මෙනෙහි කිරීම හා අතකුරුව
නැවීමේ කැමැත්ත හා නැවීම යන දෙකද දුරින් - දුරින්, ඇතින් - ඇතින්
වන්නාක් මෙන් වැටහේ. එම නිසා මෙනෙහි කරන අරමුණු අඩු වී,
මෙනෙහි කිරීමට යමක් නැති නොවී ගියාද නොවී, මෙනෙහි කිරීම් දියුණු

වීම නිසා පෙර හා පසු විචිත්ති අතර පහළ වන හවංග සිත්ම ප්‍රකටව පැමිණීම සිදු වේ. එම නිසා එවැනි අවස්ථාවල පෙර හා පසු සිත්වල මෙම දුරස් වී පැනීම දැන ගැනීම හවංග මනෝදෝර්‍ය දැනගැනීම නම් වේ. ආවේෂණය හා මනෝදෝර්‍ය තත්ත්වකාරයෙන් දැන ගැනීම වනාහි: සුචිතම වී අරමුණ ගැනීම යයි කියා හෝ (ලක්ෂණය), මනසිකාරය යොදා සලකා බැලීමට හැකිවීම යයි හෝ (රසය) එසේ පටන් ගෙන සිත යොදා සලකා බැලීමට හැකියාව යැයි හෝ (පවිත්‍රවර්ණ) (ආවේෂණ රසා, තථාභාව පවිත්‍රවර්ණ) හවංග උපවේෂණය = සිදියන හවංගය අනුව මනසිකාරය යෙදීම ආරම්භ කරයි යැයි හෝ වේවා (පද්ධතිය) දැනගනී.

උපරිම මනෝදෝර්‍ය

හදය රූපය, තත්ත්වකාර දන්නේ නම් සිතීම කල්පනා කිරීම මෙතෙහි කිරීම භාවනා කිරීම ආදියට නිශ්‍රය වන්නා වූ ස්ථානයකි. මෙතැනින් කල්පනා කිරීම සිතීම සිදුවේ යැයි හෝ (ලක්ෂණය), සිතීම- කල්පනා කිරීම- මෙතෙහි කොට භාවනා කිරීම් වලට ආධාර කිරීම හෙවත් දුර්වල කරයි යැයි හෝ (රස), සිතන-දැන ගන්න සිත් පවත්වන්නේ යැ. එහි නියුක්ත වන්නේ යැයි හෝ (පවිත්‍රවර්ණ), නිශ්‍රය රූපයන් නිසා පහළ විය හැකි යයි කියා හෝ (පද්ධතිය) දැනගනී, මනසේ ප්‍රජානනී යන පාලියට අනුවයි.

ධර්මායතනය දැන ගන්නා ආකාරය

ඇස, කණ, නාසය, දිව, කය, යන ප්‍රසාද රූප පහද, ආපෝ , හදය රූප යන මේවා දැනගන්නා ආකාරයන් මේ තාක් දැක්විය. ස්ත්‍රී පුරුෂයන්ගේ ආවේණික ලක්ෂණ අනුව සිතීම- කල්පනා කිරීම, මද සිතන, සිතන ආදිය පහළ කරන අවස්ථාවන් මත භාවනා කොට භාව රූප තත්ත්වකාරයෙන් වටහා ගනී නම් 'ස්ත්‍රීයකට ආවේණික ස්වභාවය- පුරුෂයකට ආවේණික ස්වභාවය' යැයි හෝ භාව රූප ඇත්තේ ඒ ඒවාට අනුව ස්ත්‍රී- පුරුෂ වන්නේ යැයි හෝ (ලක්ෂණ), ස්ත්‍රීයක් සේ සටහන්, හැසිරීම් ආකාර, සිතීම, රුචිකත්වයන් පහළ කිරීම, කිරීම හෝ පුරුෂයාගේ සටහන්, හැසිරීම් ආකාර, සිතීම, රුචිකත්වයන් ඇතිකිරීම, කිරීම ලෙස හෝ (පවිත්‍රවර්ණ), නිශ්‍රය රූපයන් නිසා මෙම භාව රූප පහළ වේ යයි (පද්ධතිය) දැනගනී.

අතරක් නොතබා පහළ වන දැකීම් ආදිය මෙතෙහි කොට දැනගන්නා තැනැත්තාට ඇස, කණ, නාසය, දිව, ශරීරය, හෘදය, භාව රූපයන් අඛණ්ඩව පැවැත්ම වීම සඳහා ක්‍රියාත්මක වන ජීවිත රූප යැයි කියන ජීවිතිඡ්‍රිය රූපයන්ද ප්‍රකට විය හැක්කේය. එම ජීවිත රූප ඇසේ ඔපය ආදීන් හා එකට ඉපදී එකට නිරුද්ධ වේ. නමුදු එයට තමා වශයෙන් නිරුද්ධ වීමට කලින්, පවතින අවස්ථාවේ ඇස් ඔපය, (වකඛු ප්‍රසාදය,) රූප ආදිය, අනුපාලනය කිරීමේ ශක්තිය ඇත්තේය. එම අනුපාලන ක්‍රියාවලිය නිසා පරණ පරණ වන්නා වූ වකඛු රූප ආදිය නිරුද්ධ වන්නේ නමුදු ඒවායේ ස්ථානයේ අලුතින් අලුතින් නව වකඛු රූප ආදිය පහළ වීමට හැක්කේය. මරණයට පත් වන තෙක් කාලය තුළ අඛණ්ඩව, දිගට අලුත් වෙමින්, පවතින ආකාරයටම මෙන් පැවතිය හැක්කේ යයි කියනු ලැබේ. එම නිසා ජීවිත යැයි කියන ජීවිත රූප තත්ත්වකාරයෙන් දන්නේ නම්, එයට එකට යෙදෙන වකඛු ප්‍රසාදය ආදිය අනුපාලනය කළ හැක්කේ යැයි හෝ (ලක්ෂණ), වකඛු ප්‍රසාදය ආදිය නොසිඳ පැවැත් විය හැකි යයි හෝ (රස), එම වකඛු ප්‍රසාදය ආදිය නොනැසී පැවැත්වීම වශයෙන් හෝ වේවා (පවුළුපට්ඨාන), නිශ්‍රය රූප මතින් පහළ වේ යැයි හෝ (පදට්ඨාන) දැනගනී.

කෑම- බීම ලැබී හෝජන ශක්තිය අතින් කය සංතෘප්ත වීම, සිතට ප්‍රබෝධය ඇතිවීමත්, සිත උනඤ්ච වීමත් ආදිය මෙතෙහි කොට භාවනා කරන්නහුට ආහාර රූප, ප්‍රකට විය හැක්කේය. එම ආහාර රූපයන් තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම්, මේද, පිෂ්ඨ, මාංශ ජනක, වශයෙන් හෝ (ලක්ෂණ), රූප පහළ කරවිය හැකි බලය- ශක්තිය වශයෙන් හෝ (රස), දුච්ච මිලානව යා නොදීම පිණිස උපස්ථම්භනය කරමින් සිටින්නේ යැයි හෝ (පවුළුපට්ඨාන) බත්, වෘංජන, අනෙකුත් කෑම ජාතී ආදී රූපයන් ඇසුරු කොට පවතින් යැයි කියා හෝ (පදට්ඨානය) දැනගනී.

චිත්ත-වෙනසික ධම්මාරම්මණ වනාහි වර් වශයෙන් බොහෝය. සමහරක් චිත්ත-වෙනසිකයන් දැන ගන්නා ආකාරය පසුගිය පරිච්ඡේද වල දැක්විය. ඉදිරියට පවා දැක්වීමට ඇති දෑ බොහෝය. එම නිසා චිත්ත-වෙනසික ධම්මාරම්මණ දැන ගන්නා ආකාරයන් සවිස්තරව මෙහි දක්වනු නොලැබේ. ධම්මෙව ජපානාහි යන පාළියට අනුව දක්වන විස්තරයයි.

මනෝ විකල්පවලින්

සිතන-කල්පනා කරන සිත තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම්, සිතීම-විකල්පය කිරීම- විචාරණය කිරීම, දැන ගැනීම, පත්වීම, අනුව හැසිරීම යයි හෝ වේවා (ලක්ෂණ), ස්වභාවයන්හි පමණක් එල්ල ගනී, අරමුණු කරයි. අරමුණු ගැනීම පමණක් කරයි, හුදු දැන ගැනීම පමණක්ම යයි හෝ (රස), අරමුණ දියාවට අභිමුඛ බව හෝ වේවා (පවුළුවටයාන), මනසිකාරය ආරම්භ කිරීම අනුව කල්පනා කිරීම , පත්කිරීම කරයි, සිත හා කල්පනාවට සුදුසු අරමුණකුත් ඇති විට කල්පනා කිරීම වේ යැයි හෝ (පද්ධතාන) දැනගැනීම.

මනෝ සම්පූර්ණ

සිතට හැපෙන දෑ තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම් අරමුණ හා සිත හමුවී ස්පෘෂී කිරීම යයි හෝ (ලක්ෂණ), අරමුණ හා ගැටීම, අරමුණ හා එක්වීම වශයෙන් හෝ (රස), ආවර්ජනය කරන, සිතන අරමුණු හමුකරදීම හෝ සංගතිය (පවුළුවටයාන) ප්‍රකට වූ අරමුණක් ඇතිවීමට හමුවේ. පහසු සිදුවේ. අරමුණ ප්‍රකට වීම නිසා හමුවේ යයි හෝ (පද්ධතාන) දැනගනී.

සොමනස්ස වේදනා

ප්‍රබෝධයත්, සතුටු සුඛයත් තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම්, හොඳ අරමුණක් විඳියි, සිතිවිලි හා කල්පනා කිරීම් හොඳයි- ප්‍රබෝධය, සන්තෝසයත් යැයි හෝ (ලක්ෂණය), මනාප ලෙස පරිභෝග- සම්භෝග කිරීම වශයෙන් හෝ (රස), සිතෙහි සතුට යැයි, සිතෙහි ආශ්වාදය යැයි කියා හෝ (පවුළුවටයාන), සිතට සොමනස්සය ලැබේ. සුඛදායකය, සාමකාමීය, සතුටුදායක යැයි, හොඳ අරමුණක් රිසි පරිදි හමුවී සැප එළවයි යැයි, සතුට යැයි හෝ වේවා (පද්ධතාන) දැනගනී.

ද්‍රෝමනස්ස වේදනා

අමනාපයක්- දුකක් තත්ත්වකාරයෙන් දැනී නම්, අනිෂ්ඨ අරමුණක් විඳියි, සිතින් කල්පනා කරන්නට තරම් නරක වූ අප්‍රිය වූවෙක, බලාපොරොත්තු සුන්කරන සුළුයි. සිත දුර්වණී කරයි, සිතට වෙහෙස කරයි. පශ්චාත්තාප කරයි. කණගාටු දායකයි. කුහුල් කරයි. ශෝක කරයි.

අසහන කාර්ය කියා හෝ (ලක්ෂණය), අනිෂ්ඨ අරමුණක් වශයෙන් හෝ විඳියි, අසතුටින් විඳියි යැයි (රස), වෛතසිකයන්ගේ ආබාධ තත්වය, නොඉවසියහැකි බව හෝ (පවුළුපට්ඨානය), ආශ්‍රය ලබන හදය රූපය ඇතිවිට මෙසේ පහළ විය හැක්කේය. අනිෂ්ඨාරමණ හමුවීම සිතට දුකක් යැයි හෝ වේවා (පදට්ඨානය) දනී.

උපෙකඩා වේදනා

මධ්‍යස්ථ (උපෙකඩා) වේදනාවක් තත්ත්වකාරයෙන් දනී නම් හොඳත් නැති-නරකත් නැති මධ්‍යස්ථ අරමුණක විඤ්ඤායක් ලබයි. හොඳත් නැති-නරකත් නැති සිතක් වන්නේය (ලක්ෂණ). සැප- දුක දුරු වූයේය. උනන්දු නොවී, කුසිත නොවී, සම වීම වශයෙන් හෝ (රස), ශාන්ත භාව, සුඛ්‍රම භාව වශයෙන් හෝ වේවා (පවුළුපට්ඨාන) නිවේද සිත නිසා උපේක්ෂා වේදනාව පහළ වේ යැයි, නරකත් නැති, හොඳත් නැති සාමාන්‍ය අරමුණක් හමු වී මෙසේ වන්නේ යයි කියා හෝ (පදට්ඨානය) දනී.

සඤ්ඤාකම්මය

දකින තරම් අරමුණු අමතක නොවීම සඳහා සලකුණු ගැනීම සඤ්ඤා නම් වේ. එයටම සඤ්ඤාකම්මය ය යයි කියනු ලැබේ. එම සලකුණු ගැනීම අලුත් අමුතු අරමුණක් හමුවූ කල්හී හෝ විධානයකට ඇහුණු කන් දෙන අවස්ථාවෙහි වඩාත් ප්‍රකටවේ. එම සඤ්ඤාව තත්ත්වකාරයෙන් දන්නේ නම්, අමතක නොවනු පිණිස සලකුණු ගැනීම ලෙස හෝ (ලක්ෂණය), පෙර හමු වූ දෙයක් නැවත හමු වූ විට එය මතක් වීම පිණිස අරමුණකින් යම් සලකුණක් ගැනීම වශයෙන් හෝ (රස), දන්නා තාක් නිමිති මගින් සිතෙහි තදින් අල්ලාගැනීම වේ. තමා සිතින් සලකුණු ගන්නා තරමට තදින් අල්ලාගැනීම වේ යැයි කියා හෝ (පවුළුපට්ඨානය), ප්‍රකට වන තාක් අරමුණු මගින් සඤ්ඤා ගැනීම වන්නේ කියා හෝ (පදට්ඨානය) දනී.

සංඛාරකම්මය

වේදනා- සඤ්ඤා වන්ගෙන් වෙන්වූ ඉතිරි වෛතසික 50ට සංඛාරකම්මය යැයි කියනු ලැබේ. දැකීම, ඇසීම ආදිය හා යෑම, සිටීම, නිඳීම, හොවීම, නැවීම, ආදියද කළ හැකි, කරවිය හැකි (=සංස්කාර) යයි

කියනු ලැබේ. එම සංස්කාර ස්කන්ධය (50) තුළ ප්‍රධාන වන චේතනාව පමණක් මෙහිලා දක්වන්නේ නම්, නායක, වඩුරාළ තමා වශයෙන්ද වැඩකරන අතර අනේතවාසිකයන්ද වඩු කටයුත්තෙහි යොදවමින් එහි උත්සුක කරන්නාසේ, ගොවියා තමා වශයෙන්ද වෙහෙස වෙමින් අස්වනු නෙලන අතර දෛනික චේතනය ලබන සේවකයන්ද කටයුත්තෙහි යොදවමින් උත්සුක කරවන්නාසේ ද, සම්ප්‍රයුක්ත චිත්ත චෛතසිකයන් අරමුණෙහි යොදවා උත්සුක කරවන්නාවූ ස්වභාවය චේතනා නම් වේ. එම චේතනාව වනාහි වහා සම්පාදනය කළ යුතු, හදිසි කටයුත්තක් සම්බන්ධයෙන් කල්පනා කරන අවස්ථාවෙහි ආදියෙහිදී එම උත්සුක කරවන ආකාරය වශයෙන් ප්‍රකටව පෙනේ. එම නිසා මෙම චේතනාව ඇති සැටියෙන් දැනීම, අරමුණෙහි යොදවයි, උත්සුක කරවයි කියා හෝ (වෙනසින ලකඛණා), උත්සාහ කළ හැකි, ක්‍රියා කරවිය හැකි, කළමණාකරනය කළ හැකි යැයි හෝ (ආශ්‍රහන රසා/සතති රූපං), පර පණ නැසීම කියන තැන 'මරවයි' යනුවෙන් උපදෙස් දෙන්නා සේද, දානය කියන තැන 'ලබන්වා, සුවයට පත්වේවා'යි අනුශාසනා කරන්නා සේද, සංවිධානය කිරීම, සැලසුම් කිරීම, කටයුතු කිරීම ලෙස හෝ වේවා (සංවිදහන පච්චුපට්ඨාන/ බ්‍යතති රූපං) දකියි. යෝනිසෝමනසිකාරයට අනුව කුසල කම්යන්හි සිත යොදයි, අයෝනිසෝමනසිකාරයට අනුව අකුසලයන්හි සිත යොදයි වශයෙන් හෝ, නියම සුඛය- නියම දුක පිළිබඳ දැනීම අඩු පාඩු සහිත වීම නිසා හොඳ- නරක දෙකෙහි චේතනා වශයෙන් සිත යෙදීම කරයි යැයි , ඇසුරු කරන වත්පු රූප හා ආරම්භණ ඇති විට චේතනාව වන්නේ යැයි හෝ, සිත ඇති බැවින්ම චේතනාව වන්නේ යයි හෝ දැන ගනී. (මහසිකාර පදට්ඨාන, අච්ඡා පදට්ඨානා වන්චාරම්මණ පදට්ඨානා, විඤ්ඤාණ පදට්ඨානා)

ඉරියාපට් අනුව මෙතෙහි කිරීම

යන විට පියවරක් පියවරක් පාසා “යනවා- යනවා” යැයි හෝ “යවනවා- යවනවා” යැයි කියා හෝ “වම්පය- දකුණු පය” යැයි හෝ එසවීම - යැවීම - තැබීම’ කියා හෝ මෙතෙහි කිරීම කළ යුතුවේ. මෙලෙස මෙතෙහි කොට සනි- සමාධි- ඤාණයන් මුහුකුරා ගියවිට ඔසවන- යවන වාරයක් පාසා එම ඔසවන්නට - යවන්නට කැමති සිත මෙතෙහි කරන්නේ නම් එය දැන ගැනීමට හැකිවනු ඇත. එවිට ගවජනොවා ගවජාමිති පජානාහි යන සතිපට්ඨාන පාළි හා එම (දී. නි) අට්ඨකථාවන්ට අනුව එස එවං

පජානාති "ගවජාමිති චිත්තං උපපජජති, තං වායං ජනෙති, වායො විඤ්ඤානතිං ජනෙති, චිත්ත කිරිය වායොධාතු විජාචරෙන සකල කායසස පුරතො අභිනිහාරො ගමනක්ක" චූචචති [දී. අ. 2/552]

යෑමට කැමති සිත මුලින් උපදී එම සිත නිසා වායො විඤ්ඤානතිය සමග ක්‍රියාදාමය, පිළිවෙලින් පහළ වේ. එම ක්‍රියා ශරීරය පුරා පහළවන නිසා ශරීරය නම් වූ රූප සියල්ලෙහි මොහොතින් මොහොත වෙනස් වෙමින් ඇති වීම ගමන යැයි කියනු ලැබේ යැයිද වච්චාන වශයෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂ ලෙස සවිස්තරව දැනගනු ඇති.

අට්ඨ කථා විචරණයේ අර්ථය

- එස = යමින් "යනවා- යනවා" යැයි මෙනෙහි කරන යෝගිතෙම
- එවං = මේ දක්වන්නාවූ ක්‍රමයට
- පජානාති = විශේෂයෙන් දැනගනී
- ගවජාමිති චිත්තං = යන්තෙමයි සිතන සිත
- උපපජජති = උපදී
- තං = එම සිත
- වායං ජානෙති = වැයම් පහළ කරයි
- වායො = තදවන හෝ චලන ක්‍රියා
- විඤ්ඤානතිං ජානෙති = තෙරපන හෝ චලන ස්වභාවයන් යන විඤ්ඤානති පහළ කරවයි
- චිත්ත කිරිය වායො ධාතු**
- විපචාරෙන = සිතින් පහළ කරවන තෙරපීම්, තදවීම් චලන, ස්වභාවයන් හි පැතිරීම නිසා
- සකල කායසස = සියලු කයෙහි හෙවත් කය යැයි ගැනෙන රූප සියල්ලෙහි
- පුරතො අභිනිහාරො = කැමති පැත්තට මොහොතින් මොහොත පෙරට යෑම
- ගමනක්ක = ගමන යැයි කියා
- චූචචති = කියනු ලැබේ

බල්ලන් හෝ සාමාන්‍ය මිනිසුන් දැනගන්නාකාරයට නොවේ

මේ ක්‍රමයට විපසසනා වශයෙන් මෙනෙහි නොකරන, විශේෂ ඤාණයන්ට පත්නොවුනු ඇත්තන්ට වනාහි, “ගව්ජනොවා ගවජාමිති පජානාති = යන්නේ යන බව දැනී” යන පාළියෙහි සැක සංකා සදහා තවමත් ඉඩ ඇති නිසා අධ්‍යක්ෂ භි වඩා පැහැදිලි කිරීමක්, පිරිසිදු කිරීමක් කරයි. එම අධ්‍යක්ෂ මත පිහිටා මෙහිදු පැහැදිලි කරලීම කරන්නෙමි. බල්ලන්-හිවලුන් වැනි කිරිසනුන්ද ‘යන්නේ යන බව දන්නවා නොවේද’යි ප්‍රශ්නයක්-සැකයක් ඇත්තේ වී නම්: දන්නා බව නම් සත්‍යයය! නමුදු එවැනි දැනීමක් සලකා ඉහත සදහන් දේශනය, බුදුරජාණන් වහන්සේ විසින් දේශනා කලා නොවේ. මක්නිසාද යත්: බල්ලන්- හිවලුන්- සාමාන්‍ය පුද්ගලයන් වනාහි යෑමට කැමති සිත හා ගමන ක්‍රියාව ඇතිවන, ඇතිවන අවස්ථාවේ නොදන්නාහ. සිත හා රූපයන් වෙන් කොට ගැනීමට නොදනිත්, යෑමට කැමති බවේ අනුපිළිවෙල අනුව ගමන් ක්‍රියාවේ අනුපිළිවෙල ඇතිවන බව නොදනී, කොටසින් කොටස කොටස කැඩී කැඩී නිරෝධ වන බවද නොදන්නාහ.

ඇත්ත වශයෙන්ම බල්ලන්- හිවලුන්- සාමාන්‍ය මිනිසුන් ගමනේ මුල හෝ වේවා, මැද හෝ වේවා, අග හෝ වේවා එක වරක් පමණක් දැනගනී. අනෙක් දෙයකට හෝ තැනකට, සිත පිටතට ගොස් තිබියදී ගමන් කරන අවස්ථා බොහෝය. කලාතුරකින් දැන ගත්තේ නමුදු මම-මාගේ වශයෙන් දැනගනී. ස්ථිර දෙයක් ලෙස, නිත්‍යය දෙයක් වශයෙන් දැනගනී. ගමන් කිරීමට කලින්ද මේ කය මැයි, ගමන් කරන විටද මේ කය මැයි, “සැතපුම් 100ක් ගමන් කළේද ගමන් කිරීමට කලින් තිබූ කයම වන්නේ යැයි”, දූන් මෙතැනට පත් වී යැයි යන්න පමණක් විශ්වාස කරයි. පෙර මෙන් සථිරව පිහිටි අවස්ථාවම දිගට පවතී යැයි කල්පනා කරයි. එම නිසා එවැනි දැන්වීම මගින් ‘සත්ත්වයා’ යැයි ගන්නා විශ්වාස දුරු කළ නොහැක. උදුරා දැමිය නොහැක. එම ගැනීම් දැඩිව අරමුණු වී ඇති බැවින් විපසසනා වශයෙන් දැනීමක් පහළ වීමට ඉඩක් නැත්තේය. මේ ආකාර ගැනීම් දිගට දැඩිව පැවැත්වීම නිසාද විපස්සනා කළ නොහැකි වන්නේය. මෙලෙස වන දැඩිව ගැනීම භාවනා කම්ය සිදු වීමට ආධාර නොවේ. පසු පසු, විපස්සනා කටයුත්තෙහිලා ආධාරක හේතු ධර්මයන්ද නොවන නිසා එම දැනීම කමටහනක් නොවේ. සත්‍යය ලැබීමට හේතුවන විපස්සනා

සතිය හා යෙදෙන දැනීමක් නොවන නිසා සතිපට්ඨාන භාවනාවද නොවැඩිමකි. එම නිසා බල්ලන්- හිවලුන්- සාමාන්‍ය පුද්ගලයන් ආදීන්ගේ එම සාමාන්‍ය දැනීම අදහස් කොට ඉහත දැක්වූ දේශනාව බුදුරජාණන් වහන්සේ විසින් දේශනා කළා නොවන්නේයැයි දත යුතු.

යන යන වාරයේ යෑමට කැමති සිත “යනවා - යනවා” යයි හෝ වේවා මෙනෙහි කරන යෝගී පුද්ගලයාට වනාහි යෑමට කැමති සිතද විශේෂයෙන් ප්‍රකටවේ. යන්නාවූ රූපයන්ද තෙරපීම්- තදවීම්- චලන- හැසිරීම් වශයෙන් ප්‍රකට වේ. එම නිසා එම යෝගී තෙම යෑමට කැමති සිත අදාල රූප සමග කලවම් නොවී පැහැදිලිව දැන ගනී, චලනය වන රූපයන්ද සිත හා කලවම් නොවී වෙනමම දැනගනී. යෑමට කැමැත්ත නිසා තදවීම්, තෙරපීම්, චලන, අනුපිළිවෙලින් සිදුවන්නේ යැයි දැනගනී. යෑමට කැමැති බවේ අනුපිළිවෙල හා චලනයේ අනුපිළිවෙල පමණක් ඇත්තේ යයි දැනගනී. යෑමට කැමැත්ත වනාහි චලනයට පත්වන තෙක් නොපවතී. චලනයන්ද එක් මොහොතකින් තව මොහොතකට යෑමට කලින් කොටසින් කොටස විනාශ වෙමින්, විනාශ වෙමින් නිරුද්ධ වන්නේ යයි දැනගනී. අට්ඨකථාවන්හි සක්මන් භාවනාව දැක්වෙන ලෙසට පියවරෙන් පියවර හයාකාරයකට වශයෙන් හෝ වේවා, කෙටි ක්‍රමයකට හෝ වේවා කැපී - කැපී නිරොධ වන්නේ යයි දැන ගනී. එම නිසා එවැනි යොගී “මම යන්නෙමි- ඔහු යනවා” යන කථාව ව්‍යවහාරය සඳහා පමණක් වේ යැයිද , යා හැකි මමෙක්, හෙතෙමෙක් නැත්තේය. යෑමට කැමති සිත හා චලනය වන ප්‍රධාන රූප සමූහයන් පමණක් ඇත්තාහ. ඇස් පිල්ලන් ගහන තරමට වත් කාලයක් පවතින වස්තුවක් නොමැත්තේය. අනිත්‍ය ස්වභාවය පමණක් ඇත්තාහ ය. අතරක් නොතබා බිඳි- බිඳි යන නිසා දුක් ගොඩක්ම පමණකි. හුදු පෙළන සවභාවයක්ම පමණකි යැයි තම ඤාණයෙන්ම තීරණාත්මකව ඒ මොහොතේම දැනගත හැක්කේය. මෙලෙස තීරණය කරණ ඤාණය සම්පජ්ඣාඤා හතර අතරින් අසමමාන සම්පජ්ඣාඤාය නම් වේ. යෑමට කැමැත්ත, යෑම ආදිය මෙනෙහි කිරීම හා එසේ කොට දැන ගැනීම ගොවර සම්පජ්ඣාඤා නම් වේ. මේ සම්පජ්ඣාඤා දෙක අතරින් ගොවර සම්පජ්ඣාඤාය හේතුවයි. අසමමාන සම්පජ්ඣාඤාය ඵලයයි. එම නිසා ගොවර සම්පජ්ඣාඤාය, පමණක් නැවත - නැවතත්, යළි - යළිත් පහළ කළ යුතුවේ. එම

කැමති තැනට තල්ලු කරන ක්‍රියා ශක්තිය සමග ආධාරක චලන පහළ වීම පැහැදිලිව අවබෝධ කරලීම සඳහාම වායෝ ධාතුව වනාහි විඤ්ඤාණි පහළ කර දෙයි, පහළ කරවයි යැයි විශේෂයෙන් දක්වයි. විඤ්ඤාණික විතතජ රූප මුත් වායොජ රූප නම් නොවන්නේය.

සමපජ්ඣාඥාඥයන් මුහුකුරා ගිය විට අසමමාන සමපජ්ඣාඥයද ඉබේම මෙන් පහළ වී, සම්පූර්ණ වනු ඇත.

මේකී ලෙසට යෑමට කැමති සිත හා යෑම කරන රූප පහළ වන වන වාරයේ අතරක් නොතබා මෙතෙහි කරන්නාවූ යෝගී පුද්ගලයාගේ ඥාණයේ සත්ත්වයා යයි ගන්නා දිට්ඨිය දුරුවිය හැක්කේය. මම යයි වදනවාගත් දිට්ඨියද ඉවත් කළ හැක්කේය. පටිච්චසංසාතාවෙහි අරමුණ වනවාටත් වඩා පසු පසු විපස්සනා ඥාණයන්ද ප්‍රබලව පහළකර විය හැකි බව ඇති නිසා මෙය කමටහනක් ලෙසටද ගැනේ. මෙතෙහි කරන විපස්සනා සතිය හා යොදමින් පහළ වන සුද්ධ ඥාණයක් වන බැවින් සතිපට්ඨාන භාවනාව යැයිද නම් කෙරේ. එම නිසා මෙලෙස මෙතෙහි කිරීම සලකා "ගව්‍යභේදනා ගව්‍යභේදනා - යන්නේ යන බව දැනගනී, යන මේ ගාථාව බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කළ බව සැකයකින් තොරව සිත තබා ගන්න.

කමටහන හා සතිපට්ඨාන භාවනාව එකට ලැබීම

ඉමසස පන භික්ඛුනො පජානනං සත්තපලදායීං පජ්භති, අත්ත සඤ්ඤං උග්ගාදේති, කමමට්ඨානඤ්ඤෙව ච සතිපට්ඨාන භාවනාව හොති -[දී. අ. 2/552] "මෙම යෝගී භික්ඛුවගේ දැන ගැනීම (ඥාණය) සත්තවයා යැයි සලකාගන්නා වැරදි මතය දුරුකිරීමට සමත්ය. මම යයි සලකාගන්නා දිට්ඨිය උදුරා දැමීමට සමත්ය. කමමට්ඨානයද වේ. සතිපට්ඨාන භාවනාවද වේ" යැයි අට්ඨකථාහි දැක්වෙන නිසා කමමට්ඨානය හා සතිපට්ඨාන භාවනාවද මෙහිලා විශේෂයෙන් සමාන වේ. යෑමට කැමති සිත හා යන රූපය යන මේවා මෙතෙහි කර දැන ගන්නා ඥාණය එකක්ම ලෙස දැක්වේ. කමටහනේ ක්‍ෂේත්‍රය එකකි, සතිපට්ඨාන භාවනා වේ ක්‍ෂේත්‍රය එකකි යන ලෙසට නොවේ.

නමුදු මෙම නම, එය ලැබීමට හේතුවන දේ වශයෙන් වෙනස්වේ. සමාන වන ආකාරය වනාහි මෙතෙහි කරන සතිය, යෑමට කැමති රූප ආදී අරමුණ වෙතට දිව ගොස් වැද ගන්නා ලෙසට විය හැකි නිසා සති-පට්ඨාන නම් වේ. පුරන, වඩන බැවින් භාවනා නම් ද වේ. මේ කරුණු දෙක නිසා සතිපට්ඨාන භාවනා නම් වේ. භාවනා කොට බහුලීකෘත කොට අරමුණට වැදගෙන තත්ත්වකාරයෙන් දැන ගැනීම යැයි කියනු ලැබේ.

එලෙස දැනගන්නා ඥාණය පහළ වී නම්, මෙතෙහි කරන මේ සතියද එකටම යෙදී පහළ වේ. සතියෙන් තොර ඥාණ ප්‍රඥාවන් කිසිවක පහළ විමක් නැත . එම නිසා මෙහිලා සතිය ප්‍රධාන වූ ඥාණයටම සනිපට්ඨාන භාවනාව යැයි කියනු ලැබේ. මේ ඥාණයම "පටි-විපසකතා" නම් වූ පසු පසු භාවනා සඳහා අරමුණු වන නිසාද, එයටම පසු පසු විපස්සනා ඥාණ වඩා හොඳින් පහළ කරවිය හැකි බැවින්ද මෙයට කමමට්ඨාන ය යැයි කියනු ලැබේ. ඉදිරි භාවනා කටයුත්තෙහි අරමුණ මෙන්ම හේතුවද වන ආකාරය මෙසේය. යෑමට කැමැත්ත යයි මෙතෙහි කොට දැන ගැනීම මෙතෙහි කිරීම යැයි කියා හෝ දැනගැනීම යැයි කියා හෝ නැවත මෙතෙහි කොට දැන ගන්නේ නම් එය පටිවිපසසනා භාවනාවක් වන්නේය. මේ ක්‍රමයට, භංග ඥාණයේ පටන් ඉදිරි භාවනාවන්ට අරමුණක් වන්නේය. පෙර-පෙර මෙතෙහිකර දැන ගැනීම නිසා පසු-පසු මෙතෙහි කොට දැන ගැනීමී වැඩෙමින් ක්‍රමයෙන් වඩා තියුණුද, උනන්දුද වන්නේය. එම නිසා යෑමට කැමති සිත, යන්නාවූ රූප ආදිය, මෙතෙහි කරන සතිය ප්‍රධාන වන්නාවූ "දැන ගැනීම" කමමට්ඨාන යද වන්නේය. සනිපට්ඨාන භාවනාවද වන්නේ යැයි අධිකාරී හි දැක්වේය.

"අභිකකනෙත පටිකකනෙත සමපජානකාරී හෙති" යන මේ පාළියෙහි විස්තර දැක්වීමේදී අසමමාන සමපජඤ්ඤාය පහළ වීම දක්වන තැන "අධි සංඝාතො අභිකකමති, ධාතුනං යෙව ගමනං, ධාතුනං ධානං, ධාතුනං නිසජ්ජා, ධාතුනං සයනං" යන අධිකාරී දැකවීමී අනුව කමමට්ඨානඤ්ඤාව යන පදය මගින් සමථ ධාතු කමමට්ඨාන ය වන බව දක්වන්නේ යැයි කියැවේ. මේ තැන සංසඤ්ඤාය කර බැලීම සඳහා එම අධිකාරී දැක්වීම සම්පූර්ණයෙන් මෙසේ උපුටා දක්වන්නෙමි.

අභිකකමාදීඝු පන අසමමුයනනං අසමමාන සමපජඤ්ඤා: තං එවං වෙදිතඛබ්බං, ඉධ භිකඤු අභිකකමනෙතො වා පටිකකමනෙතොවා "යථා අනධි පුට්ඨිජ්ජනා අභිකකමාදීඝු 'අනතා අභිකකමති අනතනා අභිකකමො හිබ්බතතිතො හි වා අහං අභිකකමාමි මයා අභිකකමො හිබ්බතතිතොති වා සමමුයනනති තථා අසමමුයනනො අභිකකමාමීති චිතෙන උපපජ්ජම හෙ තෙනෙව චිතෙනෙත සද්ධිං චිතන සමුට්ඨානා වායො ධාතු විඤ්ඤාතතිං ජනයමානා උපපජ්ජති, ඉති චිතත කිරිය වායො ධාතු විපථාරවසෙන අයං කාය සමමතො අධි සංඝාතො (රජ සංඝාතො යන්න මෙහිලා වඩාත් ගැලපේ) අභිකකමති, තසෙසවං අභිකකමතො එතෙක පාදුදුධරණො පධිවිධාතු

ආපො ධාතුහි ද්‍රෝ ධාතුයො ඔමතතා හොනති මන්‍යා: ඉතරා ද්‍රෝ අධිමතතා හොනති බලවතියො: තථා අතිහරණ විනිහරණෙසු. වොසජජනෙ තෙජො වායො ධාතුයො ඔමතතා හොනති මන්‍යා ඉතරා ද්‍රෝ අධිමතතා හොනති බලවතියො, තථා අතිහරණ විනිහරණෙසු. වොසජජනෙ තෙජො වායො ධාතුයො ඔමතතා හොනති මන්‍යා: ඉතරා ද්‍රෝ අධිමතතා හොනති බලවතියො, තථා සනතිකෙඛපන සනතිරූමහනෙසු: තථා උදුධිරණෙ පවතතා රූපාරූප ධම්මා අතිහරණං න පාපුණනති, තථා අතිහරණෙ පවතතා විනිහරණං, විනිහරණෙ පවතතා වොසජජනං, වොසජජනෙ පවතතා සනතිකෙඛපනං, සනතිකෙඛපනෙ පවතතා සනතිරූමහනං න පාපුණනති තථා තජො තජොව පබ්බ පබ්බං සජ්ඣි සජ්ඣං, ඔධි ඔධිං හුච්චා තථා කපාලෙ පකඛිතත තිලා විය තවතට්ඨාසනතා නිජජනති: තථා කො එකො අතිකකමති, කසසවා එකසස අතිකකමනං, පරමතථමතො ධාතුනං යෙව ගමනං ධාතුනං ධානං, ධාතුනං නිසජජා, ධාතුනං සයනං, තසමීං තසමීඤ්ඤි කොට්ඨාසෙ සද්ධිං රූපෙන

අඤ්ඤං උපපජජනෙ චිතතං, අඤ්ඤං චිතතං නිරුජ්ජධති,
 අච්චි මනුසමඛජෙධා - නදී සොතොව චතතති

එවං අතිකකමාදීසු අසමමුයනනං අසමමාහ සමපජඤ්ඤං නාම

[දී. අ. 1/134 ම. අ. 1/235]

සිංහල අර්ථය

ඉදිරියට යෑම ආදියෙහි සමමාහයෙන් තොරව තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගැනීම අසමමාහ සමපජඤ්ඤය නම්වේ. එය ඉදිරියට විස්තර කරන්නාවූ ක්‍රමයට දැනගත යුතු වේ. මේ ශාසනයෙහි (විපසසනා යොගී) මහණ තෙම ඉදිරියට යන්නේ හෝ වේවා ආපසු පැමිණෙන්නේ හෝ වේවා (= විරුද්ධාර්ථ උපමාවකට අනුව) යම්සේ අනුප්‍රාප්තයන් ඉදිරියට යෑම ආදියෙහි (ආත්මය, ජීවය, විඤ්ඤාණය, ආදී වශයෙන් ව්‍යවහාර කරන) මම ඉදිරියට යන්නෙමි. ඉදිරියට යන්නේ මම වෙමි යැයි හෝ වේවා සමමාහ වී වරදවා වටහාගනීද එසේ මං මුළා-නොවේ. ඉදිරියට යන්නෙමියි වේතනාව වන්නේ නම් එම සිත හා සමගම සිත නිසා වන්නාවූ චලන ස්වභාව තෙමේ කැමති පැත්තට කය තල්ලු කරමින් පහළ වේ. මෙලෙස සිතින් කරන චලනයන්ගේ පැතිරීම වශයෙන් කය යැයි කීව යුතු මේ අසථි පඤ්ජරය (රූප සංඝතො යැයි යෙදේ නම් ඒ මේ රූප සමුහයමය.) වරින් වර පියවර නගන අවස්ථාවෙහි පටි- ආලො යන මේ

ධාතුන්හි ශක්තිය දුච්ච වේ. තෙජෝ- වායෝ ධාතුන් දෙකෙහි ශක්තිය බලවත් වේ. යැවීමේදීද ඉදිරියට දික්කරන විටද මෙලෙසටමය. ඉදිරියට යැවීමේ ජවය කෙළවර තෙජෝ- වායෝ ධාතුන්ගේ ශක්තිය දුච්චවේ. පඨවි- ආපෝ ධාතුන්ගේ ශක්තිය බලවත් වේ. තැබීමේදී හා තෙරපීමේ දීද මෙලෙසටම යැයි සලකා ගන්න.

(උදුධරණ ගතිතා හි තෙජෝධාතු, තිරිය ගතිතාය හි වායෝ ධාතුයා, ගරුතර සභාවා හි ආපෝ ධාතු” යනාදී කොට ඇති (දී. නි.)ටීකා දැක්වීමට අනුව එසවීමේදී අනුගමනය කරන වායෝ ධාතුව සහ අධික වූ තෙජෝ ධාතුවෙන් සම්පූර්ණවේ. ඉදිරියට විහිදවීම වනාහි අනුව යන තෙජෝ ධාතුව හා අධිකවූ වායෝ ධාතුව මඟින් සම්පූර්ණ වේ. වොස්සුජන ය නම්වූ වේගය මුදා හැරීම වනාහි අනුගත පඨවි ධාතුව හා අධික ආපෝ ධාතුව මඟින් සිද්ධ වේ. අත්පාලිනියෙහි පඨවිය ගරු යැයි කියයි. මෙහිලා ගරුතර සභාව යැයි කියන නිසා ආපෝ ධාතුව පඨවි ධාතුවට වඩා ගරු වේ යැයි කියන තැනට පත්වේ. හෙලීම හා තදකිරීම අනුව යන ආපෝ ධාතුව සමග පඨවි ධාතුව අතින් සම්පූර්ණවේ. එම නිසා එසවීම දන්නේ නම්, තෙජෝ ධාතුව දැනී. යැවීම ගෙන යෑම දන්නේ නම් වායෝ ධාතුව දැනගනී. වොස්සුජනය දැනී නම් ආපෝ ධාතුව දැනගනී. පය හෙලීම, තද කිරීම දන්නේ නම් පඨවිය දැනී” යැයි, යන මේ විශේෂයෙන් සලකා ගතයුතු)

එසවීමේදී එසවීමේ කැමැත්ත හා එසවීමේ ක්‍රියාව වශයෙන් පහළ වන නාම- රූප ධම් යැවීමේ අවස්ථාවට නොයයි. (රූපාරූපා ධම්මාහි උදුධරණාකාරෙන පවතතා රූප ධම්මා, තං සමුට්ඨාපකා අරූප ධම්මාව, = රූප - නාම ධම්මයන් යනු එසවීමේ ක්‍රියාව හා යෙදෙන රූප ධම්මයන් හා එම එසවීමේ රූපයන් ඇති කරවිය හැකි එසවීමට කැමැත්ත නම් වූ නාම ධම්මයන්මය. (එම ටීකා) එලෙසටම යැවීමේදී පහළ වන නාම- රූප විනිහරණ අවස්ථාවට පත්නොවේ. වොස්සුජනයෙහි පහළ වන නාම-රූප සන්නිකේධපයට පත් නොවේ. සන්නිකේධපයේදී පහළ වන නාම රූප සන්නිරුමභනයට පත්නොවේ. මෙලෙස ඒ ඒ අවස්ථාවන්හිම පඨ-පඨ වශයෙන් සන්ධි-සන්ධි වශයෙන් , කොටස් කොටස් වශයෙන් (පුරුක්-සන්ධි- කොටස් වෙන්, වෙන්ව) ඇතිවෙමින් විනාශ වෙත්. උපමාවක් ලෙස: රජ්‍ය තජ්‍ය වූ යකඩ කබලකට දම්නලද තල ඇට පට-පට ශබ්දයෙන් බිඳී පිපිරී යන්නා සේය. මෙලෙස විනාශ වෙමින් යන රූප- නාමයන් මිස ඉදිරියට යන කවරෙකු නම් සිටිය හැක්කේද? ඉදිරියට යෑම කවරකුගේ

ක්‍රියාවක් විය හැක්කේද? තමාම වතීමාන වශයෙන් දතයුතු පරමාර්ථය: සාරාර්ථ වශයෙන් සත්ත්වයෙක්, මමෙක් නොවන ධාතු ස්වභාවයන්ගේ ගමනක්ම වේ. ධාතු ස්වභාවයන්ගේ සිටීම, හිඳීම, හොවීමම වෙත්. මෙලෙස යෑම ආදී අවස්ථාවන්හිදී රූප හා සමගම: “එක් සිතක් නිරුද්ධවේ. අනෙක් සිතක් පහළ වේ. ගඟ දියක් ලෙස සිත් සන්තතිය අතරක් නොතබා සම්බන්ධ වෙමින් ගලයි” යන ලෙසට දැක්වූ ක්‍රමයෙන් ඉදිරියට යෑම ආදියෙහි අසමමානව තත්ත්වකාරයෙන් දැනීම අසමමාන සමපජඤාඤාය නම් වේ.

ඉහත දැක්වූ අට්ඨකථාහි “ඉදිරියට යන්නෙමිසි යන සිත පහළ වන්නේ නම් එම සිත හා සමග විනතජ වායො ධාතුව තෙමේ විඤාඤානනින් පහළ කරමින් පහළ වෙත් ” ආදී වූ මෙවැනි කථාවක් සමථ චතුර්ධාතුවචනනාන භාවනාව හා නොබැඳේ. විපසසනා හා සමග පමණක් සම්බන්ධ වේ. “ එසවීමේදී පහළවන රූපයන් යැවීම අවස්ථාවට පත්නොවේ” යනාදී කථාවන් විපස්සනා භාවනාව හා සම්බන්ධ ස්ථානයන් ම ප්‍රකට ලෙස දක්වයි. මක්නිසාද යත්: එවැනි ඤාණයන් සමථ යොගීන්ට පහළ නොවන අතර විපස්සනා යොගීන්ටම පමණක් පහළ වන නිසාය. එම නිසා ඉහත සදහන් අට්ඨකථා දැක්වීම ගොවර සමපජඤාඤාය’ නම් වූ විපසසනා ඤාණ මුහුකුරා යෑම නිසා සම්මොහ නොවී තීරණ කරන විශේෂ විපසසනා ඤාණ පහළ වන ආකාරයන් දක්වන්නේ යැයි සලකා ගත යුතුය. ධාතුනං ගමනං ආදියෙහි ධාතු ශබ්දයද අතත, සතත, ජීව, යන මේවාට ප්‍රතිපක්‍ෂ බව දක්වයි. එම නිසා “නා නා ධාතු විනිබ්භාග” යැයි කියන තැන මෙන් සාමාන්‍ය රූප-නාමයන් ධාතූන් වශයෙන් ගැනීමද වටී. විපසසනා වශයෙන් භාවනා කරන යෝගියා යන අවස්ථාවේ ආදියෙහි අධිකවූ පඨවී ධාතු ආදියෙහි ප්‍රකට වීම බහුල නිසා මෙම පඨවී ආදී හතර මහා ධාතූන්ම වැටහේ යැයි ගැනීම ගැලපෙන්නේමය. අට්ඨි සංඝාතො යන පදය වනාහි අට්ඨකථාවන්හි එක ලෙසටම (සමානව) භාවිතා කපේ. නමුදු “විපසසනා භාවනා කරන්නාට අට්ඨික ප්‍රඥප්තිය ඉබේ ප්‍රකට වේ. එම ප්‍රඥප්තිය දන්නා ඤාණය පහළ වේ යැ” යි ද නොගැනිය යුත්තකි. අට්ඨික යැයි කියා භාවනා කරන සමථ යෝගීන්ට යන්නෙමිසි සිතන සිත ආදිය දන්නා ඤාණ පහළ වේ යැයි නොගත යුත්තකි. එම නිසා රූප සංඝාතො යන පදය අට්ඨකථාවේයන් වහන්සේලා ලියුවේ නම් මුල් පාළිය හා වඩා ගැලපේ. අට්ඨි සංඝතො පදයම මුල් පාළිය සමග යන්නේ නමුත් “අට්ඨිකය ප්‍රකට වේ. අට්ඨිකය දනී” යන තේරුම වනාහි නොගැලපෙන්නේය. ආශ්වාද පක්‍ෂය ඉක්මවා

ආදිනව ප්‍රකට කිරීමේ අදහසින් 'රූප සමුහයක්' යැයි දැනවීම පිණිස 'අට්ඨි සමුහයක්' යන්න හුදු රූපක ආකාරයෙන් දැක්වීමක් යැයි සලකා ගැනීම වටී.

සමහරෙක් ධාතුවච්ඡායන සමථ කොටසෙහි එන *චුණණ මනසිකාර* ක්‍රමය අනුව යමින් විපක්‍ෂනා කොටසෙහිදීද පය යවන අවස්ථාවෙහි ආදියෙහි අංශු අංශු වශයෙන් ගෙන මනසිකාරයට නැංවිය යුතුයි කියත්. එලෙස මනසිකාරයේ නොයෙදිය යුතු බව කලින් පැහැදිලි කර දක්වන්නට යෙදුනි. හේතුව වනාහි: පය යවන අවස්ථාවෙහිදී අධිකවූද, ප්‍රධාන වූද වායෝ ධාතුව පමණක් ප්‍රධාන කොට බැලීමේ අට්ඨකථා හි දක්වා තිබීමයි. වායෝ ධාතුව යැයි කියන විට විච්ඡින්න ලකඛණා, සමුදිරණ රසා, අභිනිහාර පවුපට්ඨාන යන්න අනුව තෙරපීම, ආතතිය ආදී මූල සවභාවයන් ඇත්තේය. සෙලවිය හැකි ක්‍රියා ශක්තිය ඇත්තේය. කැමති තැනට තල්ලු කරන හැසිරීම් ආකාරයක් ඇත්තේය. එම නිසා යනවිට එයට ආධාර කරන, දරණ බව, වලන, තෙරපීම් ආදී ස්වභාව දන්නේ නම් පමණක් ලකඛණ, රස, පවුපට්ඨාන වශයෙන් ප්‍රධාන ලෙස ඇති වායෝ ධාතුව තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීම වන්නේය. අංශු වශයෙන් දැන ගැනීම වනාහි *චුණණ පඤ්ඤානතිය* පමණක් දැන ගැනීම නම් වන්නේය. එම වායෝ රූපයම හෝ වේවා වෙනත් රූපයන් හෝ වේවා ලකඛණාදිය වශයෙන් තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගත්තා නොවන්නේය.

සිටින, හිදින, හොවින, ඉරියව්වලදී *ධීතො වා ධීතොමහිති පජානාති* ආදී සතිපට්ඨානය පාලියට අනුව "සිටියි, හිදියි, නිදියි" යයි මෙනෙහි කළ යුතු වේ. සති- සමාධි ඥාණ බලවත් වූ විට සිටීමට කැමති සිත හා සිටින ඉරියව්වට ආධාර කරන, දරන, වායෝ රූපය, හොවීමට කැමති සිත හා හොවින ඉරියව්ව දරන වායෝ, පඨවි රූපයන් ප්‍රධාන කොට ප්‍රකටව දැන හැකි වන්නේය. මෙහිලා මනසිකාරය නොපවත්වන සාමාන්‍ය පුද්ගලයෙකුගේ දැන ගැනීම හා විපක්‍ෂනා යොගියාගේ දැනීම විශේෂ වන බව, වෙනස් වන බව *සධාන විභංග අට්ඨකථාහි* මෙලෙස දක්වයි.

එකො හි භිකඛු ගච්ඡන්තො අඤ්ඤං චින්නෙතො අඤ්ඤං චිතකෙතෙතො ගච්ඡති, එකො කම්මට්ඨානං අවිසජෙජචා ව ගච්ඡති, තථා එකො තිට්ඨන්තො හිසීදන්තො සයන්තො අඤ්ඤං චින්නෙතො අඤ්ඤං චිතකෙතෙතො සයති, එකො කම්මට්ඨානං අවිසජෙජචා සයති [වි. අ. 256]

එකො හිකඩු	= (එක්) හිඤ්චක්
ගව්ශනො	= යන්තේ
අඤ්ඤං චිනෙතනො	= අනෙකක් සිතමින්
අඤ්ඤං චිතකෙකනො	= අනෙකක් විනිකනය කරමින්
ගව්ශති	= යයි
එකො	= (එක්) හිඤ්චක්
කම්මට්ඨානං අවිසසේජ්ජවාච	= කම්මට්ඨන අත නැර
ගව්ශති	= යයි
එකො	= (එක්) හිඤ්චක්
තිට්ඨනො	= සිටින්නේ
හිසීදනො	= හිඳින්නේ
සයනො	= හොවින්නේ
අඤ්ඤං චිනෙතනො	= අනෙකක් සිතමින්
අඤ්ඤං චිතකෙකනො	= අනෙකක් විතකී කරමින්
තිට්ඨති	= සිටී
හිසීදති	= හිඳී
සයති	= හොවී
එකො	= (එක්) හිඤ්චක්
කම්මට්ඨානං අවිසසේජ්ජවාච	= මෙනෙහි කරන කම්මට්ඨන අතනොහැර
තිට්ඨති	= සිටී
හිසීදති	= හිඳී
සයති	= හොවීයි.

සමපජ්ඣාදා මෙනෙහි කරන ආකාරය

අභිකකනෙ- පටිකකනෙ සමපජනකාරී හොභී- යන පාළියට අනුව ඉදිරියට යන්නේ ඉදිරියට වලනය වන්නේ, නැවත පැමිණෙන්නේ, ආපසු එන්නේ පැත්තට පැද්දෙන්නේ - නවන්නේ, දිග හරින්නේ "යනවා-ඉදිරියට සෙලවේ - එනවා ආපසු එනවා, පැද්දෙනවා නවනවා, දිග හරිනවා යැයි

මෙතෙහි කළ යුතුය. සමාධීය බලවත් වූ කල, යෑමට කැමති සිත සෙල වීමට කැමති සිත, ආදිය සමග යෑම, සෙලවීම, ආදී ඉරියව් වශයෙන් වලනය කරන වායෝ රූපයන් ප්‍රධාන කොට ප්‍රකට වනු ඇත.

ආලෝකිතෙ විලෝකිතෙ සමපජානකාරී හොති

කෙළින් බැලීම, පැත්ත බැලීම, බිම බැලීම, උඩ බැලීම, ආපසු හැරී බැලීම ආදියෙහිදී “බලනවා” යයි මෙතෙහි කළයුතුය, නැතිනම් “දකියි - දකියි” යැයි මෙතෙහි කළ යුතුය. මෙලෙස මෙතෙහි කොට දූන ගැනීමෙන්ම, විපසුනා කම්මට්ඨානය අත නොහැර වැඩීම වන නිසා ගොවර සමපජඤාඤාය නම් වේ.

කම්මට්ඨානසස පන අවිජහන මෙව ගොවර සමපජඤාඤාය, තසමා ඛන්ධ ධාතු ආයතන කම්මට්ඨානිකෙහි අතනො කම්මට්ඨාන වසෙනෙව කසිනාදිකම්මට්ඨානිකෙහි වා පන අතනො කම්මට්ඨාන සීසෙන වා ආලෝකන විලෝකනං කාතබ්බං [දී. අ. 1/135]

- කම්මට්ඨානසස = විපස්සනා කම්ප්පානය සමථ කම්ප්පානය
- අවිජහන මෙව = අත නොහැරීමම
- ගොවර සමපජඤාඤාය = ගොවර සමපජඤාඤාය නම්වේ.

(සති,සමාධි, ප්‍රඥාවන්ට ගොවර වන අරමුණ දැනගැනීම යැයි කියනු ලැබේ.)

- තසමා = එමනිසා
- ඛන්ධ ධාතු ආයතන කම්මට්ඨානිකෙහි = සකඤ්ඤා ධාතු ආයතන මත භාවනා කරන විපසුනා යෝගී පුද්ගලයා
- අතනො කම්මට්ඨාන වසෙනෙව = තමාගේ කම්ප්පානය වශයෙන්ම
- ආලෝකන විලෝකනං = කෙළින්ම බැලීම, පැත්ත බැලීම
- කාතබ්බං = කළ යුතුවේ.
- කසිනාදි කම්මට්ඨානිකෙහි වා පන = කසිනාදී කම්ප්පානයන්හි යෙදී ඇති සතිය වනාහි

- අනන්‍යතා කමමට්ඨාන සීසෙහෙව = නමාගේ සමථ කම්මට්ඨාන
ශීෂියෙන්ම (=ගරු කරමින්ම)
- ආලෝකන විලෝකනං = කෙළින් බැලීම පැත්ත බැලීම
- කාතඛිං = කළයුතුවේ.

සිංහල අර්ථය

සමථ භාවනා කරන්නා යමක් බලන්නට කැමති නම් තම කම්ප්ථානය ඉවතලා ඒ දෙස නොබැලිය යුතුයි. කිරි වස්සකු ඇති දෙන වස්සා වෙත ඇසක් තබාගෙනම තණ කන්නා සේ තමාගේ කමටහනට ගරු කරමින්ම, මනසිකාරය යොදමින්ම බැලිය යුතුය. විපසයනා යොගි වනාහි කොයි දේත් විපසයනාවට අරමුණු විය හැකි නිසා, බලන්නේ නම් එම බලන සිත මෙතෙහි කිරීම වශයෙන් නාම සකඤ්ඤා භතර, නාම ආයතන දෙක, නාම ධාතු දෙක දැනගන්නා විපසයනා ඥාණය පහළ විය හැක්කේය. එම සිත නිසා පහළ වන ඇස ඇරීම. ඇස හැර වීම, හිස යොමු කරවීම ආදී ඉරියව් මෙතෙහි කිරීම වශයෙන්ද රූප ස්කන්ධ, ආයතන, ධාතූන් දැනගන්නා විපසයනා ඥාණ පහළවිය හැක්කේය. දකින සිත ආදිය මෙතෙහි කිරීම මගින්ද සකඤ්ඤා පහ, ආයතන භතර, ධාතු භතර දැනගන්නා විපසයනා ඥාණ පහළ විය හැක්කේය. දිගට සලකා බැලීම සිදුවන්නේ නම් එම සලකා බැලීම මෙතෙහි කිරීම මගින්ද සකඤ්ඤා, ධාතු, ආයතන, දැනගන්නා විපසයනා ඥාණ පහළ විය හැක්කේය. දැකීමට කැමැත්ත ආදියෙහිදී සමථයෙහිදී මෙන් විපසයනා අරමුණ විශේෂිත එකක් නොවේ. එම නිසා තමාගේ කමටහන වශයෙන් පමණක් දැකීම කළ යුතුයැයි උපදෙස් දෙයි. සමථ යොගියකු මෙන් තම කමමට්ඨානයට මනසිකාරය වරක් යොදයි. ඒ අනුව කමටහන වඩයි යන ක්‍රමයට විශේෂ කිරීමක් මෙහි නොමැත. ඒ වෙනුවට මතුවන මතුවන රූප-නාම පුරුදු මෙතෙහි කිරීම අනුව මෙතෙහි කරමින් බැලිය යුතු යැයි කියැවේ. මෙලෙස මෙතෙහි කිරීම මගින් ඥාණය බලවත්වූ විට බැලීමට කැමති සිත හා ඇස ඇරීම හිස හැරවීම ආදිය වශයෙන්ද ඉරියව් වශයෙන් බලන තෙරපීම කරන වායෝ රූපය ප්‍රධාන කොට දැන ගනු ඇත.

සමමිඤ්ජීතෙ පසාරිතෙ සමපජානකාරි ගොති

අත පය ආදිය නවන විට “නවනවා-නවනවා” යයි මෙනෙහි කළයුතුය. දිග හරින්නේ “දිගහරිනවා - දිගහරිනවා” යැයි මෙනෙහි කළ යුතුය. “වනවන්නේ, ගසන්නේ, තල්ලු කරන්නේ, අදින්නේ, සොලවන්නේ” “වනවනවා, ගසනවා, තල්ලු කරනවා, අදිනවා, සොලවනවා” යැයි මෙනෙහි කළයුතුය. ඔසවනවා, ඉහළට තල්ලු කරනවා, පහත් කරනවා නම් ඒ ඒ ක්‍රියා අනුව “ඔසවනවා, ඉහළට තල්ලු කරනවා, පහත් කරනවා” යැයි මෙනෙහි කළ යුතුය. ඤාණය බලවත් වූ විට නැවීමට හෝ දිග හැරීමට කැමති සිත = මනිඤ්ජිය හා නැවීම, දිග හැරීම, ඉරියව් වල වලන, තෙරපන වායෝ රූපයන් ප්‍රධාන කොට ප්‍රකට වනු ඇත. මේ නැවීම - දිගහැරීම් ආදියෙහි ගොචර සමපජඤ්ඤාය සිදුවන ආකාරය සම්බන්ධ සාධක කථාවස්තූන්ද සමග අටඨකථා හි දක්වයි.

කථා වස්තූන් වනාහි

මහාපෙර නමක් ශිෂ්‍යයන් සමග කතාකරමින් සිටින අතර වහාම තම අත නවා, නැවත තිබුණ තැනටම ගෙන සෙමින් සෙමින් නැවත නැමුවේය. එම අවස්ථාවෙහි ශිෂ්‍යයෝ ස්වාමීන් වහන්ස අත කුමක් නිසා තිබුණ තැනට නැවත ගෙන සෙමින් සෙමින් මෙසේ නැමුවේදැයි ප්‍රශ්න කළෝය...එවිට එම මහා පෙර නම , මම භාවනාව ආරම්භ කළ කාලයේ පටන් කමට්ඨානය අතහැර නොදැමූ විරූය. කමටහනින් තොරව අත නැමීම නොකළ යුත්තකි. දැන් වනාහි ඔබලා සමග කථා කරමින්ම කමටහනින් තොරව අත නැවුවෙමි. එම නිසා තිබුණු තැනටම අත නැවත ගෙනගොස් සතියෙන් සෙමින් නැවුවෙමිදී ප්‍රකාශ කළේය. එවිට ශිෂ්‍යයන් කොච්චර හොදද? ස්වාමීන් වහන්ස, හිඤ්ඤාවක් නම් මෙලෙස වූ හැසිරීම් ස්වභාව තිබිය යුතුයැයි ප්‍රකාශ කළාහුය.

මේ කථා වස්තුවේ නවන- දිගහරින වතාවේ මෙන් කමටහන අතනොහැර “නවනවා-නවනවා” දිගහරිනවා-දිගහරිනවා” යැයි මෙනෙහි කිරීමෙන්, නවන්නට- දිගහරින්නට කැමති සිත හා නවන, දිග හරින ක්‍රියාව වශයෙන් ක්‍රම- ක්‍රමයෙන් මොහොතින් මොහොත වලනය වන - රූපයන් දැන ගැනීම ගොචර සමපජඤ්ඤාය නම් වේ. එම සමපජඤ්ඤාය දියුණු වූ විට සන්තානයේ නැවීම කළ හැකි දිගැරීම කළ හැකි මමෙක් යන්න වනාහි නොමැත්තේය. නැවීමේ- දිග හැරීමේ කැමති සිත අනුව

ක්‍රම ක්‍රමයෙන් ඉරියව්වෙන් ඉරියව්ව පහළ වන චලනයන් පමණක්ම ඇත්තේය. නැවීමට, දිගහැරීමට කැමති සිත වනාහි නැවීම දිග හැරීම ක්‍රියාව තෙක් හෝ නොපැමිණීම නිරුද්ධවේ. නැවීම - දිගහැරීම ක්‍රියාවලියන්ද පියවරකින් පියවරකට මාරුනොවී හමාර වන්නාහ. අනිත්‍යය ධම්ම පමණකි. දුකට ධම්ම පමණකි. අනාත්ම ධම්ම පමණකි. මමෙක් නොමැති හුදු ධම්මයම පමණකි යැයි තමාටම විශ්වාස ලෙස වැටහෙන, තීරණය කරන විශේෂ ඥාණ පහළ වේ. මේ ඥාණය අසමමාන සමපජඤ්ඤය නම් වේ.

“නවනවා - දිග හරිනවා” යැයි මෙනෙහි කරන්නේ නම් එම නාම ප්‍රඥප්තී හා නවන- දිග හරින අත පය සන්ධාන ප්‍රඥප්තීන් දැනගැනීම පමණක් නොවන්නේද? ඇත්තය.

භාවනාරම්භයේදී නම් නාම ප්‍රඥප්ති- සන්ධාන ප්‍රඥප්තීන් අනුව මෙනෙහි කරයි. චලනය වන වායෝ ධාතුවද දැනගනී. මෙලෙස සියලු ආකාර දැනගැනීම වන්නේය. නමුදු සති- සමාධි ඥාණ බලවත් වූ විට වනාහි එම ප්‍රඥප්තීන්ට අනුව සිත නොයොදා නැවීම - දිග හැරීමට කැමති සිත හා චලන ක්‍රියාවලිය පියවරෙන් පියවර මතුවෙමින් නැතිවෙමින් යෑම දැන ගනිමින් තනිකර විපස්සනා ඥාණයම පිරිසිදුව පහළ විය හැක්කේය. මෙවැනි වූ අර්ථයක් මේ පරිච්ඡේදයේ මූලදීද සඳහන් කළේය.

සංඝාටී, පත්ත, විවර ධාරණො සමපජානකාරී හොති

ආඤ්ඤා, සිවුරු ආදිය හඳින, පොරවන අවසථාවෙහිදී “හඳිනවා - පොරවනවා” යනාදි ලෙසට මෙනෙහි කළයුතුයි. පාත්‍රය, කෝප්පය, පිගාන, හැඳි ආදි පරිභෝග කරන වස්තු යමක් ගැනීමක්, ඇල්ලීමක්, පාවිච්චි කිරීමක් කරන්නේ නම් “අල්ලනවා- ගන්නවා- දමනවා” යන ලෙසට මෙනෙහි කළ යුතුවේ. ඥාණය බලවත් වූ කල, හැඳීමට, පැළඳීමට, ගැනීමට කැමති සිත ආදිය හා එම සිත් නිසා පහළ වන චලන වායෝ රූපයන් ද හැපෙන පොට්ඨබ්බ රූප, හා හැපීම දැනීම නම්වන කාය විඤ්ඤාණ ආදියද ප්‍රධාන වී ප්‍රකටව පැනෙනු ඇත.

අසිතෙ, පීතෙ, ඛායිතෙ, සායිතෙ සමපජානකාරී හොති

අනුභව කරන්නේ, බොන්නේ, හපන්නේ, ලෙවකන්නේ, ගිලින්නේ, “කනවා- බොනවා- හපනවා- ලෙවකනවා- ගිලිනවා” යැයි මෙනෙහි කළ යුතුය. ඥාණය බලවත්වූ කල කෑමට කැමති සිත ආදිය හා කැමති

කුඩා ඉරියව් ආදී වශයෙන් චලනය කරන, තෙරපන. වායෝ රූපයන්ද රස රූප, රස දැනීම නම් වූ ජීවහා විඤ්ඤාණය ආදිය ප්‍රධාන කොට නිසැක වනු ඇත. සමහරෙක් වනාහි අසමමාන සමපජ්ඤාඤාය පහළ වන ආකාරය දක්වන අධ්‍යක්ෂා ක්‍රමයටම මෙතෙහි කොට සලකා බැලීම් මගින් පමණින් විපස්සනාව සිදුවේ යැයි කියත්. එම කථාව ආහාරෙ පටික්කුල සංඥාව මගින් අසමමාන සමපජ්ඤාඤාය පහළ වන ආකාරය දක්වන අධ්‍යක්ෂා සමග ගළපා බැලිය යුතු. ආහාර සඳහා යෑම, සොයා යෑම, පරිභෝග කිරීම, පිත, සෙම, සැරව, ලේ, යන දේවල් සහිත ස්ථානයන් හි මිශ්‍රවී ආහාර පිහිටීම ආදී දස ආකාරයට ආහාරයෙහි පටික්කුල බව සලකා බැලීම සමඟ අසමමාන සමපජ්ඤාඤායම වේ මැයි.

තවත් ආකාරයකට දක්වතොත් අනුභව කරන කරන වාරයේ හපනවා- විකනවා - ගිලිනවා - දූනෙනවා” ආදී වශයෙන් මෙතෙහි කරන ගොවර සමපජ්ඤාඤාය, දියුණුව ආවිට ආහාරයෙහි ප්‍රිය මනාප නැති බව, පිළිකුල් බවක්, සමහර පුද්ගලයන්ට මතු වේ. කෑම- බීම පිළියෙල කරන අවස්ථාවේ පටන් මෙතෙහි කොට කෑම- බීම ගන්නා විට, ආහාරයෙහි පිළිකුල් බව ප්‍රකට වී එයි. මහ දුකක් ලෙසට ප්‍රකටවේ. එලෙස වූ ඇත්තන් කෑම ගන්නා විට බඩ පිරෙනතාක් නොගෙන අතර මග නතර කොට මෙතෙහි කරමින්ම සිටී. මෙලෙස වන්නාවූ පුද්ගලයන් අද කාලයේද දැක ඇත්තෙමු. සමහර ඇත්තන්ට භාවනාව මෝරා නොමැති නමුදු මෙතෙහි කරමින්, මෙතෙහි කරමින් අනුභව කරමින් සිටින විට ආහාරයේ පිළිකුල් බව පහළ වේ. එම නිසා ආහාර ගැනීමට අකමැත්තක්ද පහළ කරයි. (මෙහිලා ආහාරය අසුවී ලෙස පිළිකුල් කොට සැලකීම සමපජ්ඤාඤාය නොවේ. දෝමනස්සයම වේ) මෙලෙස ගෝචර සමපජ්ඤාඤාව බලවත් වූ කල ඉබේම මෙන් ආහාරයෙහි පිළිකුල් සංඥාව පහළ විය හැකි නිසා අධ්‍යක්ෂාවාසීයන් වහන්සේලා එයද එසේ අසමමාන සමපජ්ඤාඤායෙහි ඇතුළත් කොට දක්වීම ගැළපේ.

උච්චාර පසසාව කමෙම සමපජානකාරී හොති

මළ- මුත්‍ර පිටකිරීමේදී “පහකිරීම්” වශයෙන් මෙතෙහි කළ යුතුය. චීපසසනා යන්න උසස් පහන් ලෙස නොතේරිය යුතුවේ. පහළ විය හැකි රූප- නාමයන් සියල්ල අත නොහැර මෙතෙහි කොට භාවනා කළ යුතු වේමය. ඤාණය මුහුකුරා ගිය කළ පහකරණ සිත- පිටවන රූප, එහි පහස ලබන විඤ්ඤාණය, දුක්ඛ වේදනා ආදිය ප්‍රධාන කොට ප්‍රකට වනු ඇත.

ගතෙ ධීතෙ නිසිසෙක සුතෙත ජාගරිතෙ භාසිතෙ තුණහිභාවේ සමපජාන කාරි භොති.

යැමේ, සිටීමේ, හිඳීමේ, ආදියෙහි අමුතුවෙන් කිවයුත්තක් නැත. නිදාගැනීමට කැමති නම් “නිදුට කැමැත්ත - ඇස් බරයි - හිස බරයි - නිඳි බරයි” ආදි ලෙසට මෙතෙහි කළ යුතුවේ. තදින් නිදු කැමති අවස්ථාවේ. “ඇලවේ - හිඳියි - නිඳියි” ආදි ලෙසට ප්‍රකට රූප - නාමයන් මෙතෙහි කරන්න. මෙතෙහි කිරීම අත නොහැරිය යුතුය. මෙතෙහි කරමින්ම නිදුට යායුතුය. අවධි වූ විට පහළ වන ප්‍රථම සළකා බලන සිත පටන් “අවදි විය” යැයි මෙතෙහි කළ යුතුවේ. ආධුනිකයන්ට වනාහි මෙසේ මෙතෙහි කිරීම දුෂ්කරය. එලෙස මෙතෙහි කළ නොහැකි නම් සතිමත් වූ තැන පටන් අතරක් නොතබා මෙතෙහි කරන්න. ඤාණය බලවත් වූ කළ අවදි වූ තැන පටන් මෙතෙහි කොට දැනගත හැකි වන්නේය. එම අවස්ථාවේ නිදුට පෙර නාම- රූපයන් නිදු අවස්ථාවට නොගොස් විනාශ වන්නේය. මෙතෙහි කරන සළකා බලන, දකින, හැඟීම ලබන ආදිය, කළ නොහැකි සිත් පහළ වීම නිදු යැයි කියනු ලැබේ. එලෙස, නිදා සිටින විට ඇති නාම- රූපයන් ද අවදි වන තෙක් නොසිට විනාශ වේ. සිතන, මෙතෙහි කරනාදි වන තෙක් ක්‍රියා කළ හැකි සිත් පහළ වූ තැන් පටන් අවදි වී යැයි කියනු ලැබේ. නිදාගත හැකි හෝ අවදි විය හැකි මමෙක් හෝ සත්ත්වයෙක් හෝ නොමැත. නිව්ව- සුබ බවක් නොමැති යැයි තමාටම වැටහෙන ඤාණය පහළ වේ. මේ ඤාණය අසමෙමාහ සමපජ්ඤාඤය නම් වේ.

කථා කරන විට “කථාවට කැමැත්ත - කථාව” යයි මෙතෙහි කළ යුතුය. එලෙස මෙතෙහි කිරීම පහසු නැත. එම නිසා වැදගත් යමක් නැති විට කථා නොකරම සිටීම වඩා හොඳය. ඤාණය මෝරා ආ විට කථා කිරීමට කැමති සිත එම සිත නිසා වලනය වන වායෝ රූප, පහර දෙන පඨවි රූප ප්‍රධාන කොට ප්‍රකට වනු ඇත. කථා කිරීම නතර කොට නිශ්ශබ්දව සිටින විට “නතර කිරීමට කැමැත්ත - නතර කිරීමට කැමැත්ත, නතර විය - නතර විය” යැයි මෙතෙහි කරන්නේ යට ප්‍රකට වූ රූප - නාමයන් මෙතෙහි කළ ලෙසටම මෙතෙහි කරන්න. ඤාණය මුහුකුරා ගියවිට කථාකරන විට ඇති රූප-නාමයන් කථාව නතර කරනා අවස්ථාවට පත්නොවී විනාශ වෙත්. නතර කිරීමට කැමති සිත හා- නිශ්ශබ්ද වූ රූපයෝද එම ඝණයෙහි ඝණයෙහිම විනාශ වේ යැයි තමාටම තහවුරු කරමින් ඤාණය පහළ වේ. මෙය අසමෙමාහ සමපජ්ඤාඤයම වේ.

බිහිද්ධාව භාවනා කරන ආකාරය

යෑමට කැමැත්ත - යෑම ආදී මෙතෙහි කොට දැනගන්නා ගොවර සමපජ්ඣානාදිය බලවත්ව මෝරා ආවිට යෑමට කැමති සිත හා මොහොතින් මොහොත වලනය වන රූප සමූහයන් වෙන් වෙන්වම වන්නාහ. යෑමට හැකි මමෙක් - සත්ත්වයෙක් නොමැත. "මම යන්නෙමි" යන කථාවද ව්‍යවහාර වශයෙන් කියන කථාවක් පමණි. ලොකයෙහි ඤාති නොවන නමුදු මාගේ බැනා, මාගේ මුණුබුරා, මාමා, සීයා යැයි හුදු හැඳුනුම් කම සලකා සදාචාරාත්මකව කරන කථාවට සමානයැයි පැහැදිලි කරන අසමේවාහ සමපජ්ඣානාදිය පහළ වී නම් "මහු යයි, ස්ත්‍රිය යයි" යනාදි කථාද හුදු කථා ව්‍යවහාර පමණකි. "යා හැකි සත්ත්වයෙක් හෝ පුද්ගලයෙක් නොමැත්තේය. යෑමට කැමති සිත, ක්‍රම ක්‍රමයෙන් වලනය වන රූප සමූහ පමණක් ඇත" යනාදි ලෙසට අනුන්ගේ සන්තානයන්හි ඇති රූප සමූහයන්ද තම සන්තානයේ ඇති රූප සමූහ මෙන්ම වටහා ගත හැකිය. සලකා බැලිය හැකිද වන්නේය. මෙලෙස බැලීම බිහිද්ධා වා කායෙ කායානුපෙසි විහරති යන්න හා සමවේ. අනුන්ගේ සන්තානයන්හි ඇති ධම් සන්නති එක එකක් වශයෙන් වෙන් වෙන්ව බැලීම අනවශ්‍ය බව පරිවේෂද අංක 3හි 'විපස්සනාවේ අරමුණ' දක්වන තැන විස්තර කළේය.

අප්කධිත බිහිද්ධා භාවනා කරන ආකාරය

සමහර විටක තම සන්තානයේ "යෑමට කැමැත්ත- යෑම" යැයි මෙතෙහි කොට තීරණය කරන්නාවූ ඤාණය හොඳින් පහළ වූ කල්හි එසේ පහළ වන පහළ වන අවස්ථාවේ අනුන්ගේ සන්තානයෙහිද මේ සවභාවයම යැයි තීරණය කරමින් තීරණය කරමින් භාවනා කරයි. එම අවස්ථාවෙහි අප්කධිත යෙහි වරක්, බිහිද්ධා හි වරක් යන ලෙසට භාවනා කරමින් පවතින නිසා අප්කධිත- බිහිද්ධා යන දෙකම එකට ගෙන මෙතෙහි කරනවා නම් වන්නේය. "අප්කධිත බිහිද්ධාවා කායෙ කායානුපෙසි විහරති" යන්න අනුවය.

සමුදය හා වය භාවනා කරන ආකාරය

යෑමට කැමති සිත ආදිය හා යෑමේ වලන ආදිය, ක්‍ෂණිකව ක්‍ෂණිකව ඇති වෙමින්- නැතිවෙයි. විනාශ වන ආකාරය මෙතෙහි කරන - කරන වාරයක් පාසා එසේ වටහා ගැනීම වනාහි සමුදය නම් වූ ඇතිවීමත්, වය

යන නැතිවීමත් වඩාත් වැඩි වන දැනගන්නා ඥාණයයි. භාවනා කරන අතර වාරයේ “හේතු ඇතිව මෙම රූප සමූහයන් පහළ වෙත්. නැති නම් පහළ නොවෙත්” යැයිද සිත ඇති විට පහළ වේ, නැති නම් පහළ නොවේ යැයිද “පෙර කම් ශක්තිය ඇතිනිසා පහළවේ. නැතිනම් පහළ නොවිය හැක්කේ” යැයි ද “නොදැනීම නම් වූ අවිද්‍යාව නොනිමි බැවින් පහළ වේ. නිම වූ විට පහළ විය නොහැක්කේ” යැයි ද “කැමැත්ත, ආසාව නොනිමි තාක් පහළ වේ. නිම වූ කළ පහළ නොවිය හැකි” යැයි ද “දැන් අනුභව කරන ආහාර නිසා පහළ වේ. නැති නම්, පහළ විය නොහැකි” යැයිද යන ආකාරයට දිට්ඨිය හා සුත්‍රය මිශ්‍රකොට මනා ලෙස වටහා ගැනීමද සමුදය-පහළ කරන්නාවූ ධර්මය, වය- බිඳි-බිඳි යන ධර්මය දැනගන්නා ඥාණය නම් වේ. සමුදය ධර්මානු ජසකීවා වය ධර්මානු ජසකීවා කායසමිං විහරති යන පාළිය හා අනුකූල වේමය.

නියමාකාරයෙන් සතිය පහළ වීම

යෑමට කැමැත්ත, යෑම ක්‍රියාව ආදී වශයෙන් මෙතෙහි කරන වාරයක් වාරයක් පාසා පුද්ගලයෙක්- සත්ත්වයෙක් නැත, මමෙක් නැත, ස්ත්‍රියක්- පුරුෂයෙක් නැත, යන්නාවූ ඉරියව්ව ආදී වශයෙන් පහළ වන රූප සමූහයන් පමණක් ඇත්තේ යයි මෙතෙහි වන සතිය පහළ වේ. සංඛාර, සන, නිමිති, සංඛ්‍යාත, සණ්ඨාත, පඤ්ඤාත්තිය ට නොගොස්, යෑමට කැමති සිත ආදිය හා යෑමේ ඉරියව්ව ආදී වශයෙන් ඇති රූප සවභාවයන් පමණක්ම මත, අතරක් නොතබා සතිය, ප්‍රකටව පවතී යැයි කියනු ලැබේ. එතරම් බලවත් වූ ඥාණය ඇතිවීමට පටන් ගත්තැන් පටන් සමහර ඇත්තන්, කය, හිස, අත, පය ආදිය ඇත්තටම ඇත්තේ දැයි පරීක්ෂා කර බලන්නේය. සලකා බලන්නේය. මෙලෙස තත්ත්වකාරයෙන් දැන ගන්නා සතිය නිසා පසු පසු මෙතෙහි කිරීමේදී ඥාණය හා සතිය පියවරෙන් පියවර දියුණු භාවයට පත්වේ. බලවත් වේ. මෙතෙහි කරන කරන වාරයක් වාරයක් පාසා වරදවා වටහා ගැනීම දුරුවේ. අභවී කායොති වා සති පවුච්චිතා හොති යන්න හා අනුකූල වේ.

කාශානුප්‍රස්ථානා නොට්ඨා නිමිඤ්ඤෙ යෙ

වේදනානුපසස්නා

සුඛ වේදනා

සුඛං වා වේදනං වේදියමානො සුඛං වේදනං වේදයාමිති ජජානාති යන්න අනුව කායික- මෛත්සික සුඛය පහළ වී නම් "සුඛ යැයි, විඤ්ඤාන සොඤ්ඤාය, සැපය, හොඳයි" යනාදී ලෙසට මෙතෙහි කළ යුතුවේ. විඤ්ඤාන සොඤ්ඤාන වශයෙන් ඇති සුඛ වේදනාව තත්ත්වාකාරයෙන් වටහාගනු ඇත. වටහා ගන්නා ආකාරය වනාහි දකින විට, හැපෙන විට, කල්පනා කරන විට මෙතෙහි කරන ආකාරය වශයෙන් යට සවිස්තර ලෙස දක්වන්නට යෙදුනි. සැප නම්, හොඳ නම්, "සැප - හොඳ" ලෙස දැනී, යන මේ කථාව විපස්සනා ඥාණය නොමේරූ පුද්ගලයා විසින් වරදවා වටහා ගැනීමට ඇති ඉඩ සලකා අට්ඨකථා හි විශේෂයෙන් පැහැදිලි කරන්නට යෙදුනි. එම අට්ඨකථාව අනුව යමින් මේ පොතෙහි ද මෙසේ පැහැදිලි කරන්නෙමු.

උඩකුරුව හොච්ඤාන ලදරුවකු නමුත් කිරි උරණ අවස්ථාව ආදියේදී සැප විඳි නම් සැප බව දැනගන්නවා නොවේදැයි ප්‍රශ්ණයක් වන්නේ'නම්: දන්නා බව නම් ඇත්තය. නමුදු එම දැනීම සලකා ඉහත සඳහන් පාලිය බුදුපියාණන් වහන්සේ දේශනා කළා නොවේ. හේතුව වනාහි: එම ලදරුවාද, මෙතෙහි නොකරන සාමාන්‍ය පුද්ගලයකු ද සැපයක් පහළ වන පහළ වන වාරයේ කෙළින්ම නොදනිත්, අනෙකුත් දේවල් කල්පනා කරමින් කාලය නාස්ති වීම වැඩිය. වරින් වර දැනගන්නේ නමුත් ස්වභාව ධර්මයන් වශයෙන් නොදනිත්. "මට සැපය, හොඳයි" යන ලෙසට තමා හා බැඳී දැනගනී. ඤාණික ඤාණික වශයෙන් ඒ ඒ අවස්ථාවේ දැනගන්නවා නොවේ. දිගින් දිගට විඤ්ඤාන ප්‍රකටවම ඇති විට පමණක් දැන ගනී. එම නිසා එම දැනීමට සත්තවයා යන දිට්ඨිය නිම කළ නොහැක්කේය. තමා කල්පනා කරමින් සිටින බවක් දැන ගත නොහැක්කේය. එම දැනීම අරමුණු කොට ඔවුන්ගේ සන්තානයෙහි යළිත් (නැවත) දැනගන්නා විපසස්නාවද පහළ නොවේ.

එම දැනීම දිගට ඉදිරියට යෑමෙන් විපසස්නාව පහළ නොවේ. මේ ලෙසට විපසස්නා භාවනාවේ අරමුණක් ද විය නොහැක්කේය. හේතු ධර්මයන්ද නොවන නිසා කම්ප්ථානයක්ද නොවේ. විපසස්නාව හා සතිය ප්‍රධාන කරගත් දැනීමක් නොවන නිසා සතිපට්ඨාන භාවනාවද සම්පූර්ණ

නොවේ. එම නිසා ළදරුවකුගේ හෝ සාමාන්‍ය පුද්ගලයන්ගේ දැනීම් ප්‍රමාණ සලකා ඉහත සඳහන් දේශනාව දේශනා කළා නොවේ. අතරක් නොතබා මෙතෙහි කරමින් භාවනා කරන යෝගී තෙමේ වනාහී සැපයක් පහළ වූ පහළ වූ අවස්ථාවේ දැනගනී. පෙර දැක්වූ ක්‍රමයට ලක්‍ෂණ ආදිය වශයෙන් සවිභාව ධර්මයන් පමණක් යයි දනී. පෙර පෙර සුඛයන් පසු පසු සුඛයන් සම්බන්ධ නොවී වෙන- වෙනමම, වෙන්- වෙන්ව නිරෝධ වන බවද දැනගනී. එම අවස්ථාවේ එකදිගට පැවැත්මක්, එක සනයක් යැයි වරදවා ගන්නා සන්නති ප්‍රඥප්තියට වනාහි වසාලීමට නොහැකි බැවින්, ආචරණය කිරීමට නොහැකි බැවින් අනිවච්ච. දුකබ, අනතත, වශයෙන් දැනගනී. එවැනි වූ ඥාණයට වනාහි සත්වයා යැයි වරදවා ගන්නා දිට්ඨිය බැහැර කළ හැක්කේය. මම යයි වරදවා වචනා ගැනීමද උදුරා දැමිය හැක්කේය. ඉරියාපථ මෙතෙහි කරන ආකාරය දැක්වූ තැන පැහැදිලි කළ ක්‍රමයට කම්මට්ඨානයක්ද වේ. සතිපට්ඨාන භාවනාවද වේ. එම නිසා එවැනි ඥාණයක්ම අදහස් කොට සුඛං වා වේදනං ආදී ඉහත සඳහන් දේශනාව බුදුපියාණන් වහන්සේ දේශනා කළ සේක. ඥාණය මුහුකුරා ගිය කල ඉහත දැක්වූ ආකාරයට දැනගන්නා නිසා "මට සැපයි-හොඳයි-සතුටයි" ආදී කථාවන් ව්‍යවහාර යෙදුම් පමණකි, සැප විදිය හැකි, හොඳ විය හැකි, සතුට ලැබිය හැකි මමෙක්, සත්ත්වයෙක් නොමැත්තේය. හොඳ අරමුණක් අරමුණු කොට එම මොහොතෙහි පහළ වූ සැප, හොඳ හෝ සතුට පමණක් ඇත්තේ යැයි දැන ගනී. නිශ්චය කරයි. එම නිසා

[දී. අ. 2/558]

වඤ්චං ආරම්භං කචා වෙදනා වෙදියතීති සලලකෙඛනො එස 'සුඛං වෙදනං වෙදියාමිති'පසානාති තී වෙදිතඛෙඛා යැයි අනුශාසනා කරයි.

- වඤ්චං = සුඛය පහළවීම සඳහා සුදුසු අරමුණක්
- ආරම්භං කචා = අරමුණු කොට
- වෙදනා = වින්දනය පමණක්
- වෙදියතීති = විදින්නේ යැයි
- සලලකෙඛනො = මෙතෙහි කරන්නේ
- එසො = මේ පුද්ගලයා

සුඛං වෙදනං වෙදයාමිති

පජානාතිති = සුඛ ව්‍යුත්පන්නයක් වීදී යැයි දැන ගන්නා තැනැත්තකු යයි

වේදිතබ්බො = දන යුතු

(මේ දැනගැනීම ලක්කණ..පෙ.. පදධානාදි සියල්ල අනුව සම්පූර්ණ දැනගැනීමකට වැටේ)

දුකඛ වෙදනා

රිදුම්, කැක්කුම්, හිස තෝන්තු ගති, උණුසුම්- සිසිල් ගති, හිරි වැටීම්, වේදනා, කැසීම්, වෙහෙස ගති, ආදිය නොඉවසිය හැකි තාක් ශාරීරික දුෂ්කරතා, කායික දුක් යයි කියනු ලැබේ. එවන් කයෙහි දුක් වෙන් නම් එම වේදනාවන් හැපෙන අවසරාවේ මෙනෙහි කරන ආකාරය දැක්වූ තැන පැහැදිලි කළ ලෙසටම "රිදුමක්-රිදුමක්" ආදී ලෙස වෙන වෙනම මෙනෙහි කළ යුතුය. සිත අසතුට, සිත අපහැදිලිකම, සිත් බර ගතිය, දෝමනස්සය, අසහනය, කනගාටුව, ශෝකය, බිය ආදී සිතෙහි නොඉවසිය හැකි තත්ත්වයන් සියල්ල වේතසික දුක්, දොම්ණස් සංඛ්‍යාත චිත්ත දුක්ඛයෝම වෙත්. ඒවාද සිත අසතුට, සිත අපහැදිලි කම, ආදී ලෙසට ව්‍යවහාරයේ පවතින ආකාරයට (වචනයක් යොදා) මෙනෙහි කළ යුතු වේ. සිතේ ප්‍රකට වීම, දැනගැනීම ආදිය, දැකීම- සිතීම ආදිය මෙනෙහි කරන ආකාරය දක්වන තැන මේ ගැන සවිස්තර ලෙස දක්වන ලදී. සමහරෙක් වනාහී රූප- නාම, පඨවි ධාතු, ආපො ධාතු, එසස, වෙදනා, සුඛ, දුකඛ, සොමනස් ආදී වශයෙන් බර පාළි වචන භාවිත කරමින්ම මෙනෙහි කරන්නේ නම් පමණක් පරමාරී රූප- නාමයන් දන හැක්කේ යැයි වරදවා අදහාගනී. එය වැරද්දකි. හේතුව වනාහි: ඇත්තටම ඇතිවෙන- නැතිවෙන ආකාරයෙන් මෙනෙහි කිරීම මෙහිලා වැදගති. ප්‍රඥප්තිය දැන ගැනීම වැදගත් දේ නොවේ. පැහැදිලි කොට දක්වනොත් පාළි ලියවිල්ලක් නම්, පාළි භාෂාව හොදින් දන්නා තැනැත්තාට හොදින් වැටහේ. නොදන්නහුට එතරම් එලයක් දිය නොහැක්කේය. තම මවු භාෂාව පමණක් වැටහෙන පුද්ගලයනට මවු බස භාවිතා කිරීමෙන් ප්‍රතිඵල අධිකය, සිතා බලන්න! රිදුමක් ඇති විට එම වේදනාවට සිත යොදා "රිදෙනවා-රිදෙනවා" යැයි මෙනෙහි කරන්නේ නම්, නොවිඳිය හැකි රිදුම හැසීම මෙනෙහි කරන ආකාරය දක්වන තැන

පැහැදිලි කළ ලෙසට ස්වභාව ලක්ෂණ ආදිය වශයෙන් තත්ත්වකාරයෙන්ම දැනගන්නා කැනැත්තාට 'දුකඬ වෙදනා' යන, පාළි වචනයම මෙතෙහි කිරීමේදී නොයොදන්නේ නමුත් කුමණ පාඩුවක් සිදුවේද? පහළ වූ ඥාණය විනාශ වේද? විනාශ නොවේමය. මෙලෙස තත්ත්වකාරයෙන් වටහා ගත දේ පාළි නමම යොදා දැනගැනීම අනුව ඥාණය විශේෂයෙන් හෝ දියුණු වේද? දියුණු නොවේමය. විපස්සනා ඥාණයන් මුහුකුරාගිය කල කුමන නමක් හෝ භාවිතා නොකර ඉතා ප්‍රකට ලෙස ඇතිවෙමින්- නැතිවෙමින් පවතින රූප- නාමයන් දැන ගැනීම මාත්‍රය අනුව යමින් වටහා ගතහැක්කේය. මෙලෙස, දැන ගැනීමෙන් විපස්සනා ඥාණය දියුණුවටම ගමන් කරයි. නොපිරිහේ. එම නිසා පාළි වචන කියවමින් මෙතෙහි කළ විට පමණක් පරමාථ රූප - නාමයන් හොඳින් දැන හැක්කේ යැයි සලකා ගැනීම සම්පූර්ණයෙන්ම වැරදි බව තදින් සලකා ගත යුතුවේ.

උපෙකඛා වෙදනා

දුකඬ = නොදැරිය හැකි දුකක් හෝ, සුඛ = සුඛයක් හෝ නොවී පවතින බැවින්, අදුකඛම සුඛ = 'දුකත් නොවූ සුඛත් නොවූ' යයි කියනු ලබන උපෙකඛා වෙදනාව වනාහි ප්‍රත්‍යක්ෂ ලෙස ඥාණයෙන් දැනගැනීමට පහසු නැත. අපහසුය. ප්‍රකට කර ගැනීමට අපහසුය. අවිජ්ජාව මෙන් අති දුෂ්කරම බව ම. නි. මූල පණණාස වූල වෙදලල සුතන පාළි, අධ්‍යාපනිද දී. නි. පාඨික වග්ග සංගිති සුතන පාළි අධ්‍යාපනිද දක්වයි. උපරිපණණාස බහු ධාතුක සුතන අධ්‍යාපනිදි උපේක්ෂාව අප්‍රකට බවද අවිද්‍යාව හා සමාන බවද කියයි. මෙහිලා සුතමය ඥාණයෙන් සලකා බලන්නා හට වනාහි උපෙකඛා, අවිජ්ජා යන දෙකම ප්‍රකට යැ, දැන ගැනීම පහසුවේ, යැයි කල්පනා කරයි. අප්‍රකටය. දැන ගැනීමට දුෂ්කර යැයි විශේෂයෙන් කිව යුත්තක් නැත. නමුදු නම සන්නානායේ ඇත්තටම පහළවෙමින් පවතින අවිජ්ජා උපේක්ෂා දෙක පවතින ඥාණයෙන් මෙතෙහි කරමින් භාවනා කරන යෝගිහට වනාහි අප්‍රකටය. දැන ගැනීම දුෂ්කරය. අවිද්‍යාව වනාහි ලෝභය, දෝෂය, මෙන් ප්‍රකට නැත, දැන ගැනීමට පහසු නැත. උපෙකඛාව වනාහි සුඛ, දුකඬ වශයෙන් ප්‍රකට නැති නිසා දැන ගැනීමට පහසු නැත. මෙය භාවනාමය පව්වක්බ ඥාණයෙන් දැන ගැනීමට අපහසු බැවින් එම ඥාණයේ අප්‍රකට බව සලකා පාළි- අධ්‍යාපනිදි උපෙකඛා , අවිද්‍යා යන දෙක දැන ගැනීමට දුෂ්කරය, අප්‍රකට යැයි දක්වයි. එම නිසාම මහා

වගහ සකක පඤ්ඤා සුතන අධ්‍යායන (දී. අ.2/518) මූල පණ්ණාස පතිපට්ඨාන සුතන අධ්‍යායන (ම. අ. 1/250) හි පහත සඳහන් ලෙසට දක්වයි.

අදුකඛම සුඛා පන දුද්දීපනා, අනධිකාරාව අවිභූතා, සා සුඛදුකඛානං අපගමේ, සාතාසාතාපට්ඨකෙඛපවසෙන මජ්ඣනිකාකාරභූතා අදුකඛම සුඛ වේදනාති නයතො ගණනනසස පාකටා හොති.

- අදුකඛම සුඛං පන = හොදත් නැති නරකත් නැති මධ්‍යස්ථ උපේක්ෂා වේදනාව වනාහි.
- දුද්දීපනා = මෙතෙහි කර භාවනා කරන ඤාණයෙන් ප්‍රකට කර ගැනීම දුෂ්කරය, දැනගැනීම අපහසු ය.
- අනධිකාර ඉව = අන්ධකාරය මෙන්, අඳුරේ ඇති වස්තු මෙන් (අනධිකාරගත සදිසි - ටීකා)
- අවිභූතා = මෙතෙහි කරන්නාව අප්‍රකටය
- සුඛ දුකඛානං = සැප- දුක කෙරෙන්
- අපගමේ = දුරුවූ විට
- සාතාසාතාපට්ඨකෙඛපවසෙන = සැප දුක් විදීමේ ප්‍රතික්ෂේප කිරීමේ වශයෙන්,
- වා = හොද නරක දෙකින් තොරවීමේ වශයෙන්
- මජ්ඣනිකාකාරභූතා = මධ්‍යස්ථ හැසිරීම් ස්වභාවය
- අදුකඛමසුඛා වේදනාති = උපෙකඛා වේදනාවම යැයි
- නයතො = මිගපද චලඤ්ඤන - මුව පාද අනුව යන ක්‍රමයෙන්
- ගණනනසස = ගෙන මනසිකාරය යෙදෙන යොගීනට
- සා = එම උපේක්ෂාව
- පාකටා = ප්‍රකට
- හොති = වේ

දුද්දීපනාති ඤාණෙනදීපෙනං අසකකුණේයසා, දුඛබ්බෙදුකුණේයසාති අපෙටා හෙනාහ අනධිකාරාව අවිභූතා හි [දී. ටී. 472]

දුද්දීපනාහි	=	දුද්දීපනා යන්න වනාහි
ඤාණෙන	=	භාවනා පව්වකඩ ඤාණයෙන්
දීපෙනුං	=	ප්‍රකට කොට දැක්වීමට
අසකකුණොයක	=	නොහැකිබව
දුබ්බිඤ්ඤාඤායක	=	දැන ගැනීමට දුෂ්කරය
ඉති	=	යන මෙය වනාහි
අනවා	=	දුද්දීපන පදයේ මතු කරදීමට කැමති අර්ථයයි
තෙන	=	එම නිසා
අනධිකාරාව අවිභූතාහි	=	(අනධිකාරාව අවිභූතා යැයි)
ආහ	=	අට්ඨකථාහි දක්වයි. *

අට්ඨකථාහි දක්වන අර්ථය වනාහි සුඛ- දුකඛ වේදනාවෝ ප්‍රකටය. එය ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන්, ප්‍රකට ලෙස මෙනෙහි කොට දැනගත හැක්කේය. උපේක්ෂා වේදනාව වනාහි අනධිකාරය මෙන්, අද්‍රූපේ ඇති වස්තූමෙන් ප්‍රකට නොමැත. එය ප්‍රත්‍යක්ෂ ඤාණ වශයෙන් ප්‍රකට කරගැනීම පහසු නැත. දැන ගැනීම පහසු නැත. නමුදු සැපත් දුරුව දුකත් පහව ගිය කල, දුරුව ගිය එම සැප- දුක් ස්වභාවයන්ගෙන් ඇත්වූ මධ්‍යස්ථ ස්වභාවය උපෙක්කා වේදනාව යයි මිග පද වලඤ්ඤා ක්‍රමයට අනුමාන වශයෙන් ගන්නා යෝගීහට එම උපෙක්කාව ප්‍රකට වේයැයි කියනු ලැබේ.

හිදසුහකට අනුව දැනගැනීම

මුච දඩයම්කරු මහ ගල්තලාවක එක පැත්තක මුචකුගේ එන පා සටහන්ද අනෙක් පැත්තෙහි යන පා සටහන්ද දැකීම මගින් මැද ගල්තලාව මත, පා සටහන් හමු නොවූ නමුත් “ගල්මත පා සටහන් නොපිහිටන බැවින් මෙහි මැද ගල්තලාව මත පා සටහන් හමුනොවූ නමුත් මුචා වනාහි දෙපැත්තේ දැක්වෙන සටහන් අතර මැද මේ ගල් තලාවේම පා තබා හරහා ගමන් කළේයැ” යයි අනුමාන කොට දැනගන්නා ලෙසට යෝගී පුද්ගලයාද, වේදනා ආදී දුක් වේදනාවක් ඇති විට “වේදනාවක් -

* මේ ටිකාව මගින් දුද්දීපන පදය ‘දැක්වීමට දුෂ්කරය’, ‘දැන ගැනීමට පහසුය’ යන මේ අර්ථය නොගත යුතුය. භාවනාමය ඤාණයෙන් දැක්වීමට පහසු නොවේ. දැන ගැනීමට පහසු නොවේ යන අර්ථය ගතයුතුයි දක්වයි.

වේදනාවක් ” යයි මෙනෙහි කර මෙම දුක ප්‍රකටව දැනගනී. මෙනෙහි කොට වටහා ගන්නා අවසථාවෙහිම වේදනාදී දුක් වේදනා ක්‍රම ක්‍රමයෙන් සියුම් වී දුරුවීමද සිදුවේ. එවිට තිබුණු දුක් වේදනාවද අප්‍රකටය. සුබ වේදනාවක්ද තවම මතු නොවීය. නමුත් අනෙකුත් චිත්ත වෛතසික ස්වභාවයන් වනාහි එකින් එක ප්‍රකට වෙයි. යෝගාවචරයා එලෙස ප්‍රකට ධර්මයම මෙනෙහි කරමින් සිටී. ටික වේලාවකට පසු නැවතත් දුක් වූ වේදනාවක් වේවා, සුබ වේදනාවක් වේවා ප්‍රකටවෙයි. එවිට, ප්‍රකට වූ එම සුබ- දුක් වේදනා ඒ අනුව මෙනෙහි කරයි. එලෙස මෙනෙහි කරන්නහු වේදනාදී පෙර වූ දුක දුරුවූ පසු, නැවතත් දුක් හෝ සැප වේදනාවක් පහළ වීමට පෙර අතරවාරයේ මෙනෙහි කොට දත් චිත්ත- වෛතසිකයන්හි විඤ්ඤාන වනාහි අප්‍රකට වන්නේ නමුත්, “සියුම් බැවින්ම එලෙස අප්‍රකට විය. යම් සේ ඉෂ්ඨ- අනිෂ්ඨ අරමුණු සුබ- දුක් වශයෙන් විඳගන්නේද එලෙසින්ම මධ්‍යස්ථ අරමුණෙහි මධ්‍යස්ථ විඤ්ඤානයක් දෙන වේදනා ඇත්තේමය. අරමුණු කරන ධර්මය වනාහි විඤ්ඤානකින් තොර නොවන බැවින් නිසා මධ්‍යස්ථ අරමුණක් අරමුණු කරන අවස්ථාවක් නිසා අප්‍රකටව පවතින එම වේදනාව උපේක්‍ෂාව යැයි වකිමානව ප්‍රකටව දැනගත යුතු හෙයින් සුබ-දුකබ වේදනාවන්ට සමානව දැනගනී. මෙලෙස මෙනෙහි කොට දැන ගැනීම මුඛ්‍යයෙන් පියවර ලකුණු අනුව යමින් වටහා ගන්නා ක්‍රමය හා සමාන නිසා මහ පද වළඤ්ඤාන හය ක්‍රමයට අනුව දැනගැනීම යැයි අධිකාරීන් දැක්වේ. විපස්‍යනා භාවනා කරන විට වනාහි මෙහිදී “උපේක්‍ෂාව වනාහි අප්‍රකට නිසා දැනගැනීමට දුෂ්කරය” යන කථාව ආදිකම්මික යෝගාවචර පුද්ගලයා අදහස් කොට කියන ලද කථාවක් වන්නේය. එසේ වතුදු තිකධ පඤ්ඤා පුද්ගලයා හා බලව විපස්‍යනාවේ යෙදෙන පුද්ගලයන්ට මෙම උපේක්‍ෂාව ප්‍රකට විය හැක්කේය. එවිට මෙම උපේක්‍ෂාව ප්‍රත්‍යක්‍ෂ ඤාණයෙන්ම දැන ගත හැක්කේය. ප්‍රකට වන ආකාරය, දැන ගන්නා ආකාරය, දකින- සිතන අවස්ථා විස්තර කරන තැන දක්වන්නට යෙදුනි.

සාමිස සුඛ

ආසා කරන, මනාප වූ යුවති-පති, දු- දරු, ඇදුම්- කැම- ගේ-දොර- වතු- මිහරක්- එලහරක්, එළ- අස්ස- රන්- රිදී යනාදියද තමාගේ රූපය, ඇස්, දැකීමේ සුඛය, දක්‍ෂ්‍යාව, යනාදියද හේතු කොට ගෙන සතුටු වීම

සාමීප සුවය යැයි කියනු ලැබේ. කාම ගුණ ආදිය සම්බන්ධ සුඛය යැයි කියනු ලැබේ. එයටම ගෙහසිත සොමනසස යැයිද කියනු ලැබේ. කාම ගුණ හෙවත් ගෘහාශ්‍රිත දේ මූලික කර ගත් සතුට යැයි කියනු ලැබේ. මේ සුඛය ලස්සන රූපයක් හේතු කොට ගෙන, යුවති- පති ආදී කාම ගුණ වස්තු අරමුණු කොට සතුටු වන අවස්ථාවෙහි 'රූපා රමමණයක් මුල්කර ගෙන' යයි කියනු ලැබේ. මිනිරි කට හඩක් ආදිය හේතු කොට ගෙන යුවති- පති ආදී කාම ගුණ වස්තු විෂයෙහි සතුටු වන අවස්ථාවෙහි 'සද්දාරමමණාදිය මුල්කරගෙන' යයි කියනු ලැබේ. එවැනි කාම ගුණ වස්තූන් වකිමානව සමාධ වීම අනුව සතුටු වීම සිදු විය හැක්කේය. පෙර අවස්ථාවක මුදුන් පත් වූ විෂයයක් කල්පනා කොට, සිහිපත් කොටද සතුටු විය හැක්කේය. එම සතුටුවීම් පහළ වන අවස්ථාවෙහි "සතුටක් - සතුටක්" යයි මෙනෙහිකොට දැනගත යුතුයි. සාමීපං වා සුඛං වේදනං වේදියමාහො සාමීපං සුඛං වේදනං වේදියාමීති පජානාති යන පාළිය හා සමවේ.

නිරාමිස සුඛ

දොරටු හයෙහි මතු වන අරමුණු හය අඛණ්ඩව මෙනෙහි කරන්නා ඥාණය බලවත් වූ කල එම අරමුණු සිතෙහි ඇති වීම- නැතිවීම වකිමානව දැනගනිමින් සිටී. අනිත්‍ය ස්වභාවයද දැන දැකගනී. එම අවස්ථාවෙහි වකිමානව දකින අරමුණ හා ගළපා ඒ අනුව දුටු පැරණි අරමුණු හයද, දන් ලබන අරමුණුද අනිච්ච, දුකක, විපරිනාම ධර්මයෝම යැයි දැක- දැන තීරණය කරයි. මෙලෙස දැක දැන ගන්නා තැනැත්තා මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ සතුටට පත්විය හැක්කේය. මේ සතුට නිරාමිස සුඛය යැයි කියනු ලැබේ. කාම ගුණ ආදිය හා සම්බන්ධ නැති සුඛයක් යයි කියනු ලැබේ. එයම නෙකධම්ම සිත සෝමනස්ස යැයි කියනු ලැබේ. උපරි පණණාස සලායතන විභංග සූත්‍රයෙහි [ම. නි. 3/460] මෙලෙස දේශනාකොට ඇත්තේය.

රූපානං ජෙච්ච. අභිච්චනං විදිච්චා විපරිණාමං විරාගං නිරොධං, පුබ්බි චෙච්ච රූපා එතරහි ච, සබ්බි තෙ රූපා අභිච්චා දුකඛා විපරිනාම ධම්මාති එවං මේතං යථා භූතං සම්මපපඤ්ඤාය පසසනෙතා උපපජ්ජති සොමනසසං, යං එච්චරූපං සොමනසසං ඉදං චූච්චති නෙකධම්මසිතං සොමනසසං

- රූපානං = දකින පච්චුප්පනන වණි රූපයන්ගේ
- අභිච්චනං = අනිච්චතාවය,
- විදිච්චාතු එච්ච = දැන ගත්තෙහි නම්

- විපරිණාම = ප්‍රකෘති ආකාරයට නොවී, විපරිණාම වීම
- විරාග = නොපෙනී යෑම දුරුවී යෑම
- තිරොධි = නිරෝධ වීම
- විදිචාතු එව = දූන ගත්තෙහිනම්
- පුබ්බෙච එවරූපා = පෙරත් මෙසේම වී යැයිද
- එතරහි ව රූපා = දූන් වනීමානායේත් මෙසේම වේ යැයිද
- සබ්බෙ තෙ රූපා = සියළු රූපයන්
- අභිචචා = නිත්‍යය නොවේ.
- දුක්ඛා = දුක් වේ
- චා = හොඳ නැතිය,
- විපරිණාම ධම්මා = විපරිණාම වන ස්වභාවය ඇත්තේය
- ඉති එව = මෙසේම
- එතං = මෙම වණි රූපයන්ගේ ස්වභාවය
- සම්මප්පඤ්ඤාය = තත්ත්වාකාරයන් දූනගන්නා විපස්සනා ප්‍රඥාවෙන්
- යථාභූතං පසස්භො = තත්ත්වාකාරයේ දූනගන්නා පුද්ගලයාට
- සොමනසසං = සොමිනසක්
- උපපජජති = උපදී
- එව රූපං = මේ ස්වභාව ඇති
- යං සොමනසසං = යම් සොමිනසක්
- අභි = ඇත්තේද
- එතං = එම සොමිනස
- නෙකඛම්මසසිතං
- සොමනසසං = විපස්සනාව මත පිහිටි සොමිනසයැයි
- චුච්චති = කියනු ලැබේ.

(ඉතිරි අරමුණු පහ භාවනා කරන අවස්ථාවන්හි නෙකඛම්මසිත සොමනසස පහළ වන ආකාරය මේ ක්‍රමයටම දේශනා කරන ලදී)

මේ සතුව සෞම්‍යය, උදයබ්බය ඤාණයට පත්වූ මුල්කාලයේ නතර කළ නොහැකි ලෙසට ඉතා ප්‍රබලව පැන නැඟී. එය පහළ වන වාරයේ “සතුව-සෞම්‍යය” යැයි මෙතෙහි කරන්න.

නිරාමිසංවා සුඛං වෙදනං වෙදියමානො නිරාමිසං සුඛං වෙදනං වෙදියාමිති පජානාති යන්න හා සමවේ.

සාමිස දුකඛ

කැමති වන්නාවූ ඇතුළත- පිටත කාමගුණ වස්තූන් සම්බන්ධයෙන් වතීමානව සතුවට පත්නොවූ බව කල්පනා කරන්නහුට “මගේ මොන නරක කමියක් දැයි” කණගාටුවට පත්විය හැක්කේය. දුක්ඛ වේදනාවක් වතීමානව ඉදිරි පත් වී පහළ වන කණගාටුවද මේ කථාවටම ඇතුළත්වේ. පෙර සමාධි නොවූවක් කල්පනා කරන විටද පශ්චාත්තාපය පහළවිය හැක්කේ මෙලෙස කම්පනයක් ආවත්, සමාධි නොවීම හේතු කොට පහළ වන කනගාටුවක්, අසතුවක්, සිත නරක් වීමක් , යන සියල්ල සාමිස දුකඛ නම් වේ. ගෙහස්සින දොමනස්ස යැයි කියනු ලැබේ. මේ දෝමනස්ස පහළ වන වාරයක් වාරයක් පාසා සිත නරක් වීමක් යන සියල්ල සාමිස දුකඛ නම් වේ. ගෙහස්සින දොමනස්ස යැයි කියනු ලැබේ. මේ දොමිතස්ස පහළවන වාරයක්, වාරයක් පාසා “කණගාටුවක් - කණගාටුවක්” යයි මෙතෙහි කළ යුතුවේ. සාමිසං වා දුකඛං වෙදනං -පෙ-පජානාති යන්න හා සමවේ.

නිරාමිස දුකඛ

උදයබ්බය ඤාණ ආදී විශේෂ විපස්සනා ඤාණයට පත්වූ පුද්ගලයා භාවනා කාලය දිග්ගැස්සෙන විට “ආර්යයන් වහන්සේලා විසින් දතයුතු මාගී- ඵලධම් කවදා නම් දැනගත හැකි වේ දැයි” කල්පනා කරයි. බලාපොරොත්තු සඵල නොවූ කල මාගී- ඵලයන් මේ භවයේදී ලබාගත නොහැක්කේ යයි කල්පනා කොට සිත දුච්ච කරගනී. ශෝක කරයි. කාලයක් භාවනා කොට විශේෂ විපස්සනා ඤාණ නොලද ඇත්තන්ටද පහළ වන මේ කණගාටුව නිරාමිස දුකඛ නම් වේ. හෙතඛමමසිත ද්‍රෝමනස්සය නම්වේ. මෙය පහළ වන පහළ වන වාරයේ “කණගාටුවක්-කණගාටුවක්” යැයි මෙතෙහි කළ යුතුවේ. නිරාමිසං වා දුකඛං -පෙ- පජානාති යන්න අනුවයි. මේ නිරාමිස දුකඛය පහළ වන ආකාරය සකක පඤච සූත්‍ර අට්ඨකථාභී මහාසිව පෙර වස්තුව මගින් දක්වා ඇත. සංකේෂ්පයෙන් දක්වන්නෙමු.

මහාසිව ටේර වස්තුව

මේ මහාටේර වනාහි පන්ති 15 කට පරියත්ති ග්‍රන්ථයන් උගන්වමින් සිටින්නෙකි. මේ තෙරුන් වහන්සේ ගේ උපදෙස් අනුව භාවනා කොට රහත් භාවයට පත්වූ ශිෂ්‍යයන් තිස් දහසකට අධික විය. එම රහතන් වහන්සේලා අතරින් එක නමක් තමාගේ ගුණයන් සලකා බලා, මගේ ගුණයන් නම් අප්‍රමාණව කෙළවරක් නැතිව ඇත්තේය. මගේ ගුරුවරයාගේ ගුණයන් මොනවා දැයි සලකා බලන කල තවමත් පෘථග්ජන තත්ත්වයම වන බව දැක ගෙන ආ! අපේ ගුරුවරයා අනුන්ට උදව් උපකාරකයකු වී නමුත් තමාට උපකාර කර ගැනීමට අසමත් වී සිටී යැයි, දකී. ඔහුට උපදේශයක් දෙන්නැමයි සිතා වහාම එතැනින් අහසට පැන ගුරුවරයා වෙතට වැඩියේය. ස්ථානයට සමීප තැනකින් අහසින් බැස තම ගුරුවර තෙරුන් වෙතට පැමිණි සේක. කුමක් සඳහා පැමිණියේ දැයි මහාසිව මහාටේර ඇසූ කල අනුමෝදනා ධර්මයක් අසා ගැනීමට පැමිණ සිටිමිසි ප්‍රකාශ කළ සේක. විවේක වේලාවක් නැතැයි මහාටේර විසින් කියනු ලැබූ කල, පිණ්ඩපාතයට ටිකකට කලින් ප්‍රශ්ණ කරන්නෙමිසි පිළිතුරු දුන්නේක. එම අවස්ථාවේ ද වෙනත් භික්ෂුවක් ප්‍රශ්ණ කරන්නට සිටී යැයි කී කල, පිණ්ඩපාත අතර මගදී ප්‍රශ්ණ කරන්නෙමිසි නැවත ප්‍රකාශ කළසේක. එම මගෙහිද ප්‍රශ්ණ කරන්නන් ඇති බව කී කල, සිවුරු පොරවන අවස්ථාවෙහි, පාත්‍රය ඵලිකයට දමන විට, උදේ කැඳ වැළඳු විට, ප්‍රශ්ණ කරන්නෙමිසි ප්‍රකාශ කළ සේක. නමුත් අට්ඨකථා ඉගෙන ගන්නා මහාටේර වරුන් ඒ අවස්ථා වන්හිදීද ප්‍රශ්ණ කරන්නේ යැයි ප්‍රකාශ කළේය. මේ ක්‍රමයෙන් වේලාවක් ඉල්ලන්නේ, පිඬුසිඟා පෙරලා වඩින අවස්ථාවේ, ආපසු ස්ථානයට වඩින අවස්ථාවේ, ආහාර වැළඳු අවස්ථාවේ, දිවා විහරණ කරන අවස්ථාවේ, නිදාගැනීමට කලින් අවස්ථාව, පාන්දර ඇඳෙත් නැගිට මුණ සෝදන අවස්ථාව, මුණ සෝදා ගත් විට කාමරයේ මොහොතක් ඉඳගෙන සිටින කාලය යන මේ අවස්ථාවෙහිද කවුරුන්ට නමුත් වෙන් කොට ගෙන ඇති බව කී කල "ස්වාමීන් වහන්ස, මුණ සොදාගත් කල කාමරයට ඇතුල් වී ඉඳගෙන සිටින විටදී ආසනය රත්වන තරමට තුන් හතර මොහොත පටිංකයක හිද ගැනීමට තරම් ඉස්පාසුවක් යමෙකුට තිබිය යුත්තේය. දැන් කියන විදියට ස්වාමීන් වහන්සේට මැරෙන්නවත් කාලයක් නැත. ඔබ වහන්සේ භාන්සි පුටුවක් වගේය. අනුන්ගේ පහසුව බලන්නේ නමුත් තමාගේ පහසුව නොබලයි. ඔබ වහන්සේගේ අනුමෝදනා

බණිත් මට කමක් නැත"යි කියා අහසට පැන ආපසු වැඩිසේක. එවිට මහාථෙර නම "එම හික්කුළු පැමිණියේ උගෙන ගැනීමට නොවේ. මට මතක් කිරීමක් කිරීමටයැ"යි දැනගෙන සංවේගයට පත්ව පසු දින පාඤ්ඤා තුන්සිවුරු හා පාත්‍රයගෙන භාවනා කිරීම සඳහා ස්ථානයක් සොයා සිටින්නීය. "මා වැනි කෙනෙකුට රහත් ඵලය ලැබීම එතරම් දුෂ්කර නැත. දින දෙක තුනකින් රහත් වී නැවත පැමිණෙන්නෙමි"යි සිතූ නිසා තම ශිෂ්‍යයන්ටද නොදන්නීය. වස් ඵලභීමට දින දෙකකට කලින් පටන්ගෙන, ගමකට ආසන්න බැවුම් ප්‍රදේශයකට වී භාවනා කොට පසලොස්වක දිනක් වන තෙක්ම රහත් වී ගත නොහුණු බැවින් මෙසේ සිතිය "ආ ! මම දින 2-3 කින් රහත් වීමට සිතාගෙන පැමිණියෙමි. නමුත් නිවන් ලබා ගත නොහැකි විය. මේ වස් මාස තුන දින තුනක් සේ සලකා වියරියෙන් භාවනා කරන්නේ නම් පවාරණය වන විට නිවන සාර්ථක කරගත හැකිවේවි. මනසිකාරය පවත්වන්නෙමි යැයි සිතා එහිම වස් විසිය. වස් ගෙවී ගියත් තවම මාගේ ඵලයන් නොලද බැවින් මෙසේ කල්පනා කළේය. "ආ! දින 2-3ක් ඇතුළත කෘත්‍යය නිම කරන්නෙමි"යි සිතාගෙන පැමිණි නමුත් දැනටමත් තුන් මසක් ගතවූද කෘත්‍යය නිම නැත. සබ්බමචාරීන් වහන්සේලා වනාහි "රහතන් වහන්සේලා වශයෙන් මහා පවාරණයෙන් පවාරණය කරනු ඇතයි" කල්පනා කරන මහා සිව ස්වාමීන් වහන්සේට තමාගේ තත්ත්වය අනුව කඳුළු පහළ විය. අනතුරුව නිදිබරව නිඤ්ඤාට යනවිට ඇඳ කැමති වෙයි. වැකිර නිදන නිසා මාගේ ඵලයන් ලඟාවිය නොහැක්කේයයි සිතා තම ඇඳ අකුලා දුම්මේය. එතැන් පටන් සිටීම, හිඳීම, යෑම යන ඉරියාපට අනුව සිත පවත්වමින් භාවනා කළේය. වස් 29ක් ගත වූයේ නමුත් මාගේ- ඵල, නොලද හැකි විය. එම 29 වසර පුරා පවාරණ දිනයක් පාසා කඳුළු හැලීය, වසර 30ක් ගතවී නමුත් මාගේඵල නිවන් නොලද බැවින් මෙලෙස සිතිය. මේ භාවනා කාලය වසර 30ක් ගතවූ නමුත් අර්හත් ඵලයට තවම නොපත්වීය. ඇත්තටම මට මේ හවයේදී නිවන් පසක් කළ නොහැක. සබ්බමචාරීන් වහන්සේලා සමග මහා පවාරණයෙන් පවාරණය කළ නොහැක්කේයැයි ඉතාමත් දුකට පත්වී, මහත් සේ කඳුළු සැලීය. මෙවිට දිව්‍යාංගනාවක් සමීපයට පැමිණ ඉඟියක් වශයෙන් පෙනෙන්නට සිටගෙන අඬන්නට විය. මේ අඬ අඬා සිටින්නේ කවුදැයි මහාථෙර නම ප්‍රශ්න කළවිට 'මම ස්වාමීන් වහන්සා! දිව්‍යාංගනාවකි' යැයි සැලකළාය. කුමක් නිසා හඬන්නේදැයි, ප්‍රශ්නකළ විට, ඔබ වහන්සේ අඬ අඬා සිටිනවා දැක, අඬලා

මාගී - එල ලැබිය හැකියයි සිතා මාගී- එල දෙක තුනක් ලැබීම සඳහා මමද හයියෙන් අඬන්නෙමියි, පැවසුවාය. එවිට සිහි එලවා ගත් මහාපේර මෙලෙස අනුශාසනා කරගත්තේය. අනේ! මහා සිව, බලාපත් දිව්‍යාංගනාවකුදු උමට විහිලු කරයි. මේ හැසිරීම උමට ගැලපෙන්නේදැයි සිතා කල්පනාකොට කණගාටුව දුරු කොට විපසුනාව ක්‍රමයෙන් වඩා අර්භත් එලයට පත්විය.

සංලක්ෂ්‍යය: මෙ මහාපේර දිගු කාලයක් මෙලෙස භාවනා කිරීම වනාහී සුතමයඤාණය බොහෝ වීමේ හේතුවෙන් විභාර ක්‍රමයම සම්මසුන්‍යය කළ නිසා යැයි හඟිමු. මොග්ගලාන ස්වාමීන් වහන්සේට වඩා දිග කාලයක් සාරිපුත්‍ර ස්වාමීන් වහන්සේ භාවනා කළාක් මෙන්යැ. එතතකං කාලං විපසුනාය සුවිණ්ණ භාවනො ඤාණසු පරිපාකං ගතතනා. මෙලෙස තිස් වසරක් පමණ කලක් විපසුනාව හොඳින් භාවනා කළ බැවින් ඤාණය මුහුකුරායැම නිසා (අර්භත් එලයට පත්වියැ)යි විකාමායාසීයන් වහන්සේද දක්වන ලෙසට විස්තාර ක්‍රමයට වැඩු විපසුනා ඤාණයන්ගේ බලවත් බවම පිළි ගත යුතුය. රහත් බවට පත්වීමට සංක්ෂිප්ත ක්‍රමයට වඩන විපසුනා ඤාණයේ හුදු බලවත්ව මේරීම පමණක් ප්‍රමාණවත් යැයි නොපිළිගත යුතු හේතුව වනාහී සංක්ෂිප්ත ක්‍රමයට මාගී එලයන්ට ලඟාවීමට තරම් ප්‍රමාණවත් පාරමී ඤාණයන්, ත්‍රිපිටකයෙහි මෙතරම් දක්ෂ වන විශේෂ පුද්ගලයන්ට වනාහී, විපසුනා භාවනා කිරීමට කලින්මද සම්පූර්ණ වී තිබිය හැකි වීමයි. අසම්පූර්ණ යැයි කීම නොගැලපේ. මහා බොධිසත්‍වයන් වහන්සේ සුමේධ තාපසයව මාගී එලයන්ට ලඟාවීමට තරම් ශ්‍රාවක පාරමී ඤාණ සම්පූර්ණව තිබුණු ආකාරය මෙහිලා සැලකිය යුතු.

සාමිස අද්ධකම - සුබ

විපසුනාවෙන් තොර වූ අන්‍ය පුප්ප්ඡන්‍යන්ට අප්ඤානන - බහිදධා දෙකින් ඇති විශේෂ නරකක් හෝ හොඳක් නැති සාමාන්‍ය කාම ගුණ වස්තු ආදිය දකින කල සතුටක්ද ප්‍රකට නැත. අසතුටක්ද නැත. එවන් අරමුණු වස්තුව වටහා ගැනීමටද නොහැකිය. ඇත්ත වහයෙන් එම අරමුණු වස්තුව මත බැදෙන- ආසා කරන ලෝභය හෝ හොඳ - නරක දෙකම නැති සාමාන්‍ය වින්දන හෝ පහළ වෙමින් පවතී. මේ මධ්‍යස්ථ වින්දනය සාමිස අද්ධකම සුබය නම්වේ. ගෙහසිත උපෙකධාව යයි කියනු ලැබේ. අඤාණ උපේක්ෂාව යැයිද කියනු ලැබේ. මෝහය සමග පහළ වන සැලකිලි

බැවින් තොර හුදු උදාසීන බවකැයි කියනු ලැබේ. මේ උපේක්‍ෂාව විපසසනා යෝගින්ටද මෙනෙහි කරන අතර වාරයේ පහළ විය හැක්කේය. පහළ වූයේ නමුදු යට දැක්වූ ආකාරයට අප්‍රකටවම පහළවේ. එය දැන ගැනීමට අපහසුය. ප්‍රකට වූ අවස්ථාවෙහි එම උපේක්‍ෂාව මෙනෙහි කොට දැන ගැනීම ආමිසංචා අදුකඛම සුඛං වෙදනං -පො- පජානාහි යන්න හා සමවේ.

නිරාමිස අදුකඛම සුඛ

විපස්සනා උපක්කිලෙස අනතුර පහව ගිය විට ප්‍රකටව ආ අරමුණු හය මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ ඒවා දැනගන්නා විපසසනා ඥාණය හා යෙදී මධ්‍යස්ථ විඤ්ඤාන ප්‍රකට ලෙස පහළ විය හැක්කේය. භංග ඥාණය බලවත් වීමේ තැන් පටන් මෙය විශේෂයෙන් ප්‍රකටවේ. සංඛාර උපෙක්ඛා ඥාණ අවස්ථාවේදී මෙය ඉතාමත් ප්‍රකටය. මේ මධ්‍යස්ථ විඤ්ඤාන නිරාමිස අදුකඛම සුඛය නම්වේ. නෙකඛමම සිත උපෙක්ඛාව යයිද කියනු ලැබේ. මෙය නැවත මෙනෙහි කොට භාවනා කිරීම නම් වූ පටිවිපසසනා වශයෙන් මෙනෙහි කොට දැන ගත යුතුය. (නිරාමිසං චා අදුකඛම සුඛං වෙදනං වෙදියමානො නිරාමිසං අදුකඛම සුඛං වෙදනං වෙදියමිති පජානාහි යන පාළියට අනුරූපවයි.

සමුදය හා වය දැන ගැනීම

බහිදධාව හා අජ්ඣතන බහිදධාව දැන ගැනීම කායානුපස්සනාහි දැක්වූ නය ක්‍රමයටමය. විදින වේදනාව මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ එම වේදනාව වහ වහාම මතු වෙමින් පවතිනවා දැක දැන ගැනීම සමුදය වේදනා හා වය වේදනා දැන ගැනීම නම් වේ. 'සිතෙහි මනාප අරමුණක් හමුවී හොඳ යයිද, හමුනොවී නම් මෙලෙස හොඳ විය නොහැක්කේ යයිද, අමනාප අරමුණක් හමුවී දුකට පත්වීමද, එසේ හමු නොවී නම් දුකක් පහළ විය නොහැක්කේ යයිද, හොඳත් නැති නරකත් නැති සාමාන්‍යය අරමුණක් දැන ගැනීමෙන් මධ්‍යස්ථ වේදනා ඇත්තේ යැයිද, එසේ හමු නොවීමේ මධ්‍යස්ථ වේදනාවක් ඇතිවිය නොහැක්කේ යැයිද, පෙර හේතු නිසා විඤ්ඤාන පහළ වේ, එසේ නැත්නම් පහළ නොවේ යැයිද, නොදැනීම නම් වූ අවිද්‍යාව නොනිමිතාක් විඤ්ඤාන පවතී, අවිද්‍යාව දුරුවී නම් විඤ්ඤාන පහළ නොවිය හැකි යැයිද, තණ්හා- රාග නොනිමි තාක් විඤ්ඤාන පහළවේ, දුරුවී නම් පහළ විය නොහැකි යැයි'ද මෙලෙසට දිට්ඨිය හා සුතය එකතු

කොට දැන ගනී. මෙලෙස දැනගැනීම සමුදය හෙවත් වේදනා පහළ වීමට හේතු ධර්මය , වය හෙවත් වේදනාව දුරුවීමට හේතු ධර්මය දැන ගැනීම වේ.

සමුදය ධර්මානුසංඝාත වේදනාසු විහරති යන්න හා අනුරූප වේ.

සති පච්චුපට්ඨිතා හොති

වේදනා සවභාව මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ පුද්ගල, සත්ත්ව, මම, මගේ දේ, ස්ත්‍රිය, පුරුෂයා, යැයි දෙයක් නොමැත්තේය. හොඳ වේදනා, නරක වේදනා. මධ්‍යස්ථ වේදනා යන වේදනා සමූහ පමණක් ඇත්තේ යයි එළඹ සිටින සතිය පහළවේ. මෙලෙස ඇතිතාක් සංඛාර, සන, නිමිති, සටහන්, ප්‍රඥප්ති වෙතට නොපැමිණ විඤ්ඤා ධර්මතාවයන් පමණක් වශයෙන් ප්‍රකට කරන සතිය ඇති නිසා පසු පසු සති ඤාණයන් ක්‍රම ක්‍රමයෙන් දියුණු වී බලවත්ව පහළ වේ. දැඩිලෙස අල්ලා ගැනීමද නිමවේ. **අභි වේදනාහි වා පහසස සති පච්චුපට්ඨිතා හොති යනාදිය අනුරූප වේ.**

වේදනානුපැයනාව නිමිතේ යැ.

චිත්තානුපස්සනාව

යමෙක්, යමකට කැමති වන සිත, සතුටු වන සිත යනාදියට සරාග සිත් යයි කියනු ලැබේ. එම සිත් පහළ වී ආයේ නම් පහළ වූ විට “ආසාවක් කැමැත්තක්” ආදී වගයෙන් මෙතෙහි කළ යුතුය. මෙලෙස වරක් පමණක් මෙතෙහි කිරීම නිසාද එම සිත් දුරුවිය හැක්කේය. දුරු නොවී නම් මතු වන මතු වන වාරයේ මෙතෙහි කළ යුතුය. අවසානයේ සියල්ල දුරුවී ශාන්ත වී යනු ඇත. කැමති බව හෝ සතුටු සිත් දුරුවී පැහැදිලි සිත් පහළ වනු ඇති. එම සිත් චිත්තරාග සිත් නම් වේ. මේ සිත්ද පහළවන අවස්ථාවේ පහළවන ආකාරයට මෙතෙහි කළ යුතු සරාගංවා චිත්තං සරාගං චිත්තංහි පජානාති, චිත්තරාගංවා චිත්තං චිත්තරාගං චිත්තනති පජානාති.

නොරුස්සනා සිත, බලාපොරොත්තු යුත් වූ සිත, තරඟ සිත හිංසක සිත, විනාශක සිත, යන මේවා සදෝස සිත් නම් වේ. මේවා පහළ වී නම් “නොරුස්සනා සිත” ආදී ලෙසට මෙතෙහි කළයුතුය. වරක් පමණ මෙතෙහි කිරීමෙන්ද දුරුවී යා හැක්කේය. එසේ දුරුනොවී නම්, පහළ වන ආකාරයට අනුව නැවත නැවතත් මෙතෙහි කළ යුතුය. අවසානයේ සදොස් සිත් සාන්ත විය හැක්කේය. එම අවස්ථාවේදී පිරිසිදුවූ විට එම සිත් වලට චිතදෝස සිත් යැයි කියනු ලැබේ. මේ සිත්ද පහළ වන පහළ වන ආකාරයට මෙතෙහි කළ යුතු. සද්ධොසංවා - පෙ- චිත්තං පජානාති යන්න අනුරූපවයි. සැකයෙන් යුත් සිත් හා විසිරිගිය සිත් යන මේවා සමෝහ සිත් නම් වේ. සිතේ සොම්නසක් නැතිව කාමාවචර වස්තුව ගැන කල්පනා කරන සිත, පුරසාරම් දොඩවන සිත, පුරාපේරු කියන සිත, මමෙක් ඇතැයි සිතන සිත්, ආදිය ලෝභමූල සමමාහ සිත්වේ. බියවන සිත, සැලෙන සිත, දුක්වන සිත, අසතුටු සිත, අප්‍රසන්න සිත, ඉරිසියා සිත, මසුරු සිත, කුකුස් සහිත සිත, යන මේවා දෝස මූලක සමමාහ සිත්ය. (ලොභ මූල සියලු සිත් සරාග සිත්, දොස මූල සිත් සියල්ල සදොස සිත්, අකුසල් සිත් සියල්ල සමමාහ සිත් යැයි අධ්‍යක්ඛානි බෙදා දක්වත්. මේ වනාහි සිත තබාගැනීමට කටපාඩම් කිරීමට පහසු වනු පිණිස ප්‍රකට ලෙසට වෙන් කොට දැක්වීමකි.)

නොදැනීම හා සමග පහළ වන මෙම සිත් පහළ වූයේ නම්, ඒවා පහළ වන ආකාරයට අනුව මෙතෙහි කළ යුතුවේ. එම සිත් දුරුවී ගිය විට පහළවන පැහැදිලි සිත් වීත මෝහ සිත් නම් වේ. මේවාද පහළ වන අවස්ථාවේ පහළ වන ආකාරයට අනුව මෙතෙහි කළයුතුවේ. සමොහං වා චිත්තං-සෙ-සජානාති යන්න අනුව යේ.

කම්මැලි, පසුබාන, කුසිත සිත් සංඛිතන සිත නම්වේ. විසිර ගිය සිත විඛිතන සිත නම් වේ. තැන්පත් සිත සමාහිත සිත නම්වේ. තැන්පත් නැති සිත අසමාහිත සිත නම්වේ. මෙතෙහි කරන සිත කෙළෙස් වලින් තදංග විමුක්ති වශයෙන් මිඳෙන බැවින් විමුක්ත සිත නම්වේ. සිතන, කල්පනා කරන දවල් සිහින මවන සිත් කෙළෙස් වලින් තොර නොවන නිසා අවිමුක්ත සිත් නම්වේ. මහගගත, අමහගගත,ස උතතර. අනුතතර ආදී සිත් වෙන් වෙන්ව දැන ගැනීම ධ්‍යාන ලාභී පුද්ගලයන්ගේ විෂය ක්‍ෂේත්‍රයයි. එම පුද්ගලයන්ට ධ්‍යානයන්ට පෙර පසු ඇති, අමහගගත සිත- ස උතතර සිත් යැයිද ධ්‍යානයන් නැගී සිටි වහාම ඇති, ධ්‍යාන සිත, මහගගත සිත - අනුතතර සිත යැයිද රූප ධ්‍යානයෙන් අරූප ධ්‍යානයට මාරු වී සමවැදී අවස්ථාවෙහි රූප ධ්‍යාන සිත් සඋත්තර - අරූප ධ්‍යාන සිත් අනුතතර සිත යැයිද වෙන් වෙන් කොට භාවනා කළ හැකි, දැන ගත හැකි වන්නේය. එම නිසා ධ්‍යාන ලාභී යෝගීන්ට දැක්වූ ක්‍රමයටම පහළ වන, පහළ වන අවස්ථාවෙහි ඒ ඒ ආකාරයට මෙතෙහි කළයුතු වේ. සමාහිතං වා චිත්තං සමාහිතං චිත්තංහි සජානාති යන්න අනුවයි.

දැක්වූ නය ක්‍රමයට පහළවන, පහළවන සිත් මෙතෙහි කරමින් යථා ස්වභාවයට අනුව වටහා ගැනීමම චිත්තානුපසස්සනා නම්වේ. ලොහ මුල වූ සිත් අට සරාග සිත යැයි කියනු ලැබේ. මේ ආකාරයට "ලොහ මුල සිත", "සරාග සිත" ආදී නම් සමග "අටයි" ආදී ගණන් සංඛ්‍යා ප්‍රඥප්තීන් සිහිත් සැලකීම, ගණන් බැලීම, සැලසුම් කිරීම ආදිය චිත්තානුපසස්සනා නොවන්නේමය. එම නිසා අටකටාහි චිත්තානුපසස්සනා පහළවන ආකාරය යසම් ඛණේ යං යං චිත්තං පච්චතති තං තං සලලකෙඛිනො අත්තනොවා චිත්තෙ පරසසවා චිත්තෙ, කාලෙන වා අත්තතො කාලෙන වා පරසස චිත්තෙ, චිත්තානුපසස්සී විහරති යැයි දක්වා ඇත්තේය. මේ පාළියෙහි අර්ථය තුන්වන පරිච්ඡේදයෙහි විපසස්සනාවෙහි අරමුණ යන තැන (45) දක්වන ලදී. නැවත කියවා බලන්න.

සිත ලක්ෂණාදිය වශයෙන් දැනගැනීම

සිත පහළ වන පහළ වන අවස්ථාවෙහි මෙනෙහි කරන තැනැත්තා, "අරමුණ දැනී, සිතයි, අරමුණ ගනියි, අරමුණු කරයි, දැනී, අසයි, ආඝ්‍රාණය කරයි, රස බලයි, ස්පෂ්ඨ කරයි" යැයි දැනගනී (විජානන ලක්ෂණං) සම්ප්‍රයුක්ත නාම ධර්මයන්ට පෙරටුව ගමන් කරයි (පුබ්බංගම රසං), අරමුණ පැහැදිලි වීම සඳහා පෙරටුව ගමන් කරන්නා සේ ඇති නිසා මෙලෙස කියනු ලැබේ. සම්ප්‍රයුක්ත නාම ධර්මයන් හා එකට පහළ වේ. එක එකක් අතරක් නොතබා සම්බන්ධව පවතින්නේ යයි දැනගනී (සහදුභන පච්චිපට්ඨානං, පච්චිකඤ්චි පච්චිපට්ඨානං) නිශ්‍රය රූප ඇතිවිට පහළ වේ. අරමුණ ඇති නිසා පහළ වේ. අරමුණ හා ගැටීම, අරමුණ විඳගැනීම ආදී නාමයන් ඇති විටම පහළ වේ යැයි දැනගනී (ව්‍යාචාරමමණ පද්ධතානං, නාම-රූප පද්ධතානං).

සමුදය - වය දැනගැනීම

බහිද්ධා හා අජකධතත-බහිද්ධාහි සිතක දැන ගැනීම ඉහත කායානුපස්සනා හි දැක්වූ ක්‍රමයටම වේ. මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ පහළ වූ සිත් වහ වහා පහළ වී විනාශ වී යෑම දැන ගැනීම සමුදය = පහළ වීම, වය = විනාශ වීම දැන ගැනීම නම් වේ. "ව්‍යාචාරමමණ හා සම්ප්‍රයුක්ත නාම ඇතිවම සිතක් පහළ වේ. නාම- රූප නොමැතිව පහළ විය නොහැක්කේය. පෙර හේතු (කම්) ඇති විටම සිත් පහළ වේ. නොමැති විට පහළ නොවිය හැක්කේය. අවිද්‍යාව දුරු නොවී අබණ්ඩව පැවැත්ම නිසා සිත පහළ වේ. දුරුවී නම් පහළ විය නොහැක්කේයැ" යිද කැමැත්ත- ආසාව අනුව සිත් පහළ වේ. කැමැත්ත- ආසාව දුරුවී නම් පහළ විය නොහැක්කේ යැයිද, මෙලෙස දිට්ඨ- සුත එකට යොදා සලකාබලා දැන ගැනීමද සමුදය = පහළ වීමට හේතුධර්ම, වය = විනාශය සඳහා ධර්ම දැන ගැනීම නම් වේ. සමුදය ධර්මානුපසංඝිවා විතකසම්මං විහරති යන්න හා අනුව වේ.

තත්ත්වාකාරයෙන් සතිය පහළ වන ආකාරය

පහළ වන සිත මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ "පුද්ගල සක්ඛ, මම, මනුෂ්‍ය, දේව, ස්ත්‍රී, පුරුෂ යැයි කිවහැකි යමක් නොමැත. අරමුණ දැන

ගැනීම, සිතීම පමණක්ම ඇත්තේ යයි” සතිමත් වන සතිය පහළ වේ. මෙලෙස සංස්කාර සන, නිමිති දූන ගන්නා සිත් යමිතාක්ද ඒවාට නොයා, අරමුණ දැනගන්නා සිත් මත පමණක්ම ප්‍රකට වන සතිය ඇති නිසා පසු පසු ඤාණයන් ක්‍රමයෙන් දියුණු වී බලවත්ව පහළ වේ. උපාදාන දුරුවේ. අතර් විතතං හි වා පහසස සති පවුපට්ඨිතා භොති ආදියට අනුරූපවයි.

නිත්තානුපයනාව නිමි යේ යැ

ධම්මානුපස්සනා

නිවරණයන් දැන ගැනීම

කාමාරමමණ වතපු කෙරෙහි ඇති කැමැත්ත, ආසාව, මනාපය, බැඳීම, තද බැඳීම, කාමච්ඡන්ද නිවරණය නම් වේ. ධ්‍යාන, විපස්සනා, මාර්ග- ඵල, නිවන් ආදිය පිළිබඳ කැමැත්ත, ආසාවද කාමච්ඡන්දයම වන්නේය. මාර්ග- ඵල, නිවන් කැමති වී කාමච්ඡන්දය පහළ විය හැකි බව පරිච්ඡේද අංක, දෙකෙහි (2) ප්‍රථම නියානාවරණ දක්වන තැන සාධක සහිතව දක්වන්නට යෙදුනි. මෙම කාමච්ඡන්දය පහළ වන පහළ වන අවස්ථාවේ “කැමැත්ත - කැමැත්ත” යයි මෙනෙහි කළ යුතුයි. **සත්තං වා අජ්ඣධ්‍යානං කාමච්ඡන්දං අරථී මේ අජ්ඣධ්‍යානං කාමච්ඡන්දොති පජානාති** යන්න අනුවයයි.

සිතේ තරඟ, බලාපොරොත්තු සුන්වීම, වෛරය, කෲරකම, වැනසීමේ කැමැත්ත ආදිය ව්‍යාපාද නිවරණ නම් වේ. මෙය පහළ වන පහළ වන විට “තරඟව- තරඟව” යයි හෝ මෙනෙහි කළ යුතුයි. විත්ත වෛතසිකයන්ගේ කුසිතකම, දුබල බව ආදිය චීනමිද්ධ නිවරණ නම් වේ. එයද පහළ වන පහළ වන වාරයේ “කුසිත බව - දුබල බව” වශයෙන් මෙනෙහි කොට දැනගත යුතුවේ. සිත විසිරී යෑම උද්ධවචය නම් වේ. පසුව කණගාටු වීම කුකුචව නම්වේ. එවැනි පහළ වන පහළ වන අවස්ථාවේ “සිත විසිරේ” යයි “කුකුච කරයි” ආදී ලෙසට අදාලව මෙනෙහි කළ යුතුවේ. **සත්තං වා අජ්ඣධ්‍යානං ව්‍යාපදං - චීන මිද්ධං - උද්ධවච කුකුචවං - පෙ- පජානාති** යන්න අනුවයි.

ඇතිතාක් ධම්ම සියල්ල දන්නා බුදුරජාණන් වහන්සේ වනාහි ඇත්තටම ඇත්තේද? නැද්ද? මාර්ග- ඵල නිවන් ඇත්තටම ඇත්තද? නැද්ද? මාර්ග- ඵල නිවන් ලැබූ සංඝයා වහන්සේලා ඇත්තේද? “ඇත්තද? නැද්ද? අවිච්ඡා ආදිය නිසා පහළ වන සංඛාරාදී ඵල ධම්මයන් පමණක්ම ඇත්තේය. පුද්ගලයෙක් සත්ත්වයෙක් මමෙක් යන්න නැත” යයි යන්න, ඇත්තමද? නැද්ද? මේ අනුශාසනා කරන ධම්ම මාර්ගීය සත්‍යයද? අසත්‍යයද? “මෙලෙස හුදු මෙනෙහි කිරීමෙන් පමණක් විපස්සනාව පහළ වී මාර්ග- ඵලයන්ට පත්විය හැකිය” යන්න සත්‍යද? නැද්ද? ගුරුවරයා විසින් දේශනා කරන, දේ ඇත්තද? නැද්ද? මෙලෙස මෙනෙහි කොට මාර්ග- ඵල නිවන් ලබාගත්තා යැයි කියන ඇත්තත් නියම ක්‍රමයට ලබාගත්තෝය යන්න ඇත්තද?, නැද්ද?,

මෙලෙසට සැක කිරීම කල්පනා කිරීම විවිධවන නම් වේ. එය පහළවන වාරයක් වාරයක් පාසා “සැකය - සැකය” යයි මෙනෙහි කොට වටහා ගතයුතුයි. සත්‍යව අස්ථිතනං විවිධවචනං අතී මේ අස්ථිතනං විවිධවචනනි පජානාති යන්න අනුරූප වේ.

මේ කාමච්ඡද්ද ආදිය වරක් මෙනෙහි කිරීම පමණකින්ද දුරුවිය හැක්කේය. බොහෝ වාරයක් මෙනෙහි කිරීමෙන්ද දුරුවිය හැක්කේය. දුරුවී සංසිදී ගිය විට එම කාමච්ඡද්ද ආදිය තමා තුළ නැතැයි වටහාගනී. අසත්‍යං වා අස්ථිතනං කාමච්ඡද්දං නතී මේ අස්ථිතනං කාමච්ඡද්දාති පජානාති යන්න අනුරූප වේ.

නිවර්ණ අතිවීමට හා නැතිවීමට හේතු දැනගන්නා ආකාරය

කාමච්ඡද්ද ආදිය ඇති කරලීමේ මනාප භාව ආදිය පහළ වනු පිණිස යෙදෙන මනසිකාරය හෙවත් අයෝනිසෝමනසිකාරය ප්‍රථමයෙන් පහළ වේ. ඤාණය මුහුකුරා ගිය කළ මෙලෙස ඤුවණින් මනසිකාරය යෙදීමද මෙනෙහි කොට දැනගත හැක්කේය. මෙනෙහි කොට දැනගන්නා එම අයෝනිසෝමනසිකාරය නිසා කෙළෙස් මළ දුරුවීයෑම වකිමාන වශයෙන්ම ඇස්පනා පිටම දැන හැක්කේය. සමහර විට අඥාන මනසිකාරය පහළ වන මුල් අවස්ථාව සමගම මෙනෙහි කොට අල්ලාගත හැකි නිසා, කාමච්ඡද්ද ආදියට සාර්ථකව පහළ විය නොහැකිවීමද, දැනගනී. නිදිබර ගතිය - ඊන මිඳුය මෙනෙහි කොට දැන ගත හැකි බැවින් නිදිබර සිත දුරුවී දිවා- රාත්‍රි දෙකම පැහැදිලි මනසකින් යුක්තව සිටිය හැක්කේය. එම නිසා පහළ වන රූප- නාමයන් අඛණ්ඩව මෙනෙහි කරන යොගී තෙමේ “කැමැත්ත ඇති වන ආකාරයට මනසිකාරය යෙදෙන නිසා කැමති බව පහළ වේ. එය මෙනෙහි කොට දැන ගන්නා නිසා කැමති භාව දුරු විය” යැයි නිවර්ණ අතිවීම පිණිස හා දුරුවීම පිණිස හේතුවන ධර්මයන් ඇස්පනා පිට දැක- දැන ගනී.

යෝනිසෝමනසිකාරය

කුසල් පහළ වනු පිණිස වන මනසිකාරයන් ඇතිතාක් සියල්ල යෝනිසෝමනසිකාරයම යයි පරිච්ඡේද අංක එකෙහි ඉන්ද්‍රිය සංවර කොටසෙහි සාමාන්‍ය ලෙසට දක්වන්නට යෙදුනි. මෙහිලා විපස්සනා හා

යෙදෙන යෝනියෝමනසිකාරය දක්වන්නෙමු. පහළ වන රූප- නාමයන්ගේ ස්වභාවය ලක්ෂණ ආදී වශයෙන්ද ඇතිවන- නැතිවන අනිත්‍ය ලක්ෂණාදිය වශයෙන්ද මනසිකාරය යෙදීම, මෙනෙහි කිරීම, භාවනා කිරීම, දනගැනීම යෝනියෝමනසිකාරය නම්වේ. පව්වකඩ ඤාණය බලවත් වූ විට වතීමානව නොදකින රූප- නාමයන් මතද දකින රූප නාමයන්ට අනුරූපව සලකා බැලීම, භාවනා කිරීම, තීරණය කිරීමද යෝනියෝමනසිකාරය නම් වේ. " පසු පසු විපස්සනා ඤාණ හා මාථී- ඵල ඤාණ යන අස්වැන්න ලබාගැනීමටද නියම ක්‍රමය, මාථීය වන්නාවූ මනසිකාරය ක්‍රමය යැයි කියවේ. එම නිසා අට්ඨකථාව පහත සඳහන් ලෙසට දක්වයි.

යොහිසොමනසිකාරො නාම උපාය මනසිකාරො පථ මනසිකාරො, අභිච්චෙව අභිච්චනති වා දුකෙඛ දුකඛනති වා අහතතිති අහතතාතිවා අසුභෙ අසුභනතිවා මනසිකාරො [දී. අ. 2/455/2/561]

- යොහිසොමනසිකාරො නාම** = යොග්‍ය නිසි මනසිකාරය නම් වනාහි
- උපාය මනසිකාරො** = කැමති ප්‍රතිලාභ ලැබීමට නියම උපාය, නියම ක්‍රමය වන මනසිකාරයයි
- පථ මනසිකාරො** = නියම මාථීයෙන් මනසිකාරයයි.
- අභිච්චෙව** = අනිත්‍ය ධම් මත
- අභිච්චනති වා** = නිත්‍ය නැතැයි කියා හෝ
- දුකෙඛ** = පෙළෙන ධම් මත
- දුකඛනතිවා** = පෙළන්නේ යැයිද
- අහතතනති** = ආත්මයක් නැති ධම් මත
- අහතතාතිවා** = ආත්මයක් නැත්තේ යැයිද
- අසුභෙ** = සුභ නොවන ධම් මත
- අසුභනති** = සුභනොවන්නේ යැයිද
- මනසිකාරො** = මනසිකාරය පැවැත්වීමයි.

විශේෂ විපස්සනා ඤාණයන් හා මාථී- ඵලයන් වනාහි විපස්සනා භාවනා කරන්නා බලාපොරොත්තු වන ප්‍රතිලාභයයි. ඒවා සඵල කරවිය හැකි මනසිකාර ක්‍රමය යෝනියෝමනසිකාරය නම්වේ. අට්ඨකථාහි පධාන, අවිනාභාව නය ක්‍රමයට දක්වන ලද අනිත්‍යාදී මනසිකාරය මගින් ලකඩණාදී

මනසිකාරයද යෝනිසෝමනසිකාරය ලෙසටම සළකාගත යුතුය. විපස්සනා භාවනා කරන පුද්ගලයා තතුසේ ප්‍රකටව ඇති රූප- නාමයන් පමණක් දක දක ගැනීමට කැමති විය යුතුය. පුද්ගල, සත්ත්ව, මම, ඔබ, ස්ත්‍රී, පුරුෂ, ආදීන් දකීමට කැමති නොවිය යුතුය. කෙලෙස් නිවීමට හේතුවන ඇතිවීම- නැතිවීම් සහිත අනිත්‍යාදී ලක්ෂණාදිය පමණක් දක දක ගැනීමට කැමති විය යුතුය. කෙලෙස් වැඩෙන නිව්ව සංඤා- සුඛ සංඤා- අත්ත සංඤා- සුභ සංඤා තත්වයන් දකීමට කැමති නොවිය යුතුය. එම නිසා එවැන්නකට ද්වාර හය මතින් අරමුණු හය ප්‍රකට කල්හි රූප- නාම පමණක්ද, ඇතිවීම්- නැතිවීම් ස්වභාවය පමණක්ද, අනිව්ව ස්වභාවය පමණක්ද යනාදී ලෙසට සලකා බලන පඤ්ච දාරාවච්ඡන, මනෝදාරාවච්ඡන සිත් නියම ක්‍රමයට නිසි උපාය අනුව මනසිකාරය යොදමින් ප්‍රථමයෙන් පහළ වේ. මෙලෙස මනසිකාරය පවත්වන විට පමණක් මනෝද්වාරවිපසනා ජවනයන් ද මෙනෙහි කොට මනසිකාරය සිදුවේ. මේ විපසනා ජවන සමූහය රූප- නාම ස්වභාවයන් තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගන්නා නිසාද, පසු පසු විශේෂ විපසනාවන් හා මාගී- ඵලයන් පහළ කරවන නියම ධර්මය වන නිසාද යෝනිසෝමනසිකාරය නම්වේ. ප්‍රථමයෙන් සලකා බැලූ ආවච්ඡනයන්ද එම විපසනා ජවනයන් හා සමාන නිසා යෝනිසෝමනසිකාරයම වේ. එම නිසා සතිපට්ඨාන සූත්‍ර ටීකාවෙහි මෙසේ දක්වත්.

යෝනිසෝමනසිකාරො නාම කුසලාදීනං තං තං සභාවරසලකඛණාදී- කසස යාථාවතො අවඛුජ්ඣනවසෙන උප්පන්නා ඤාණ සම්පයුතත චිත්තුප්පාදො , සොහි අවිජරිත මනසිකාරතාය යෝනිසෝමනසිකාරොති චූතො, තදාභොගතාය ආවච්ඡනාපි තගගතිකා එව [දී. ටී. 517]

- යෝනිසෝමනසිකාරොනාම = යෝනිසෝමනසිකාරය නම්
- කුසලාදීනං = කුසල් ආදියෙහි
- තං තං සභාවරසලකඛණාදීසස = ඒ ඒ සභාව ලක්ෂණ, රස, අනිව්ව, දුක්ඛ අනාත්ම ආදිය
- යාථාවතො අවඛුජ්ඣනවසෙන = තත්වාකාරයෙන් දැනීම් වශයෙන්
- උප්පන්නා = පහළ වූ
- ඤාණ සම්පයුතත චිත්තුප්පාදො = ඤාණය හා යෙදෙන චිත්තුප්පාදයයි (තත්ත්වාකාරයෙන් දන්නා චිත්තුප්පාදයයි කියනු ලැබේ)

හි	= ඇත්තය.
සො	= එම විත්තුප්පාදය
අවිපරිත මනසිකාරතාය	= අවිපරිතව, තත්ත්වකාරයෙන් මනසිකාරය යොදන බැවින්
යොනිසෝමනසිකාරොති	= යෝනිසෝමනසිකාරය යැයි
වුතො	= කියනු ලැබේ.
තදාහොගතාය	= එම ජවන විත්තුප්පාදයන්ට මනසිකාරය යොදන බැවින්
ආවජ්ජනාපි	= ආවජ්ජන සිතද
තගගතිකා එව	= එම ජවනය හා සමාන වේ.

මේ ටීකා දැක්වීමට අනුව පෙර පෙර වීචීන් හි ඇති ආවජ්ජනයන් හා විපස්සනා ජවනයන් "පසු පසු වීචීන්හි කුසල්වලට හේතු වන්නාවූ යෝනිසෝමනසිකාරය යැයි" ගතයුතුය. බොහෝ සේ අවිධිකථා ටීකාවන් එකම විටීයක්කුල පහළ වන කුසල් අකුසල් වල හේතුව ලෙස සලකා ආවර්ජනයම යෝනිසෝමනසිකාරය/ අයෝනිසෝමනසිකාරය යැයි දක්වත්. මෙය වනාහි අවස්ථාවට සුදුසු සේ, ගැලපෙන සේ සලකා ගත යුතු දැක්වීමකි.

අයෝනිසෝමනසිකාරය

අයොනිසෝමනසිකාරො නාම අනුපාය මනසිකාරො උපපට්මනසිකාරො, අභිවේච නිවචනතිවා, දුකෙඛි සුඛනති වා අනතනති අතතාති වා, අසුභෙ සුභනති වා මනසිකාරො [දී. අ. 2/561]

පරිවර්තනය

අයෝනිසෝමනසිකාරය යන්න කැමති වන ප්‍රතිලාභ ලබාගැනීමට සුදුසු නොවන ක්‍රමයට මනසිකාරය පැවැත්වීමයි (ආකඩ්ඛිතසස භිත සුඛසස පනතියා අනුපාය භූතො මනසිකාරො යනු ටීකා දැක්වීමකි) අදක්ෂ ක්‍රමයට මනසිකාරය පැවැත්වීමයි. අනිත්‍ය ධම් මත නිත්‍ය යයි හෝ වේවා, දුක්ඛ ධම් මත සැපයයි කියා හෝ, අනාත්ම ධම් මත ආත්මයැයි කියා හෝ, අසුභ ධම් මත සුභ යැයි කියා හෝ මනසිකාර පැවැත්වීමයි.

ද්වාර හයෙහි ප්‍රකට වූ රූප- නාමයන් නිව්ව සංඥාවෙන්, සුඛ සංඥාවෙන්. තම වසඟයේ පැවැත්විය හැකි ආත්ම ස්වරූපයක් යන සංඥාවෙන් හෝ සුභ සංඥාවෙන් යුක්තව මනසිකාරය පැවැත්වීම අයෝනිසෝමනසිකාරය නම්වේ. නිව්ව වශයෙන් මනසිකාරය පැවැත්වීම ප්‍රකට නොවුනත් ද්වාර හයෙහි ප්‍රකට වන රූප නාමයන් මෙනෙහි නොකොට සිතින් කරන සලකා බැලීම් ආදිය විපස්සනා ක්‍ෂේත්‍රයෙහි බොහෝ සේ අයෝනිසෝමනසිකාරයම වේ. මක්නිසාද යත්, අමාරීයෙන් මෙලෙස සිත යෙදීමෙන් පසුව එයම නැවත සලකා සිතා බලන කල්හි නිත්‍යභාව වශයෙන්ම සිතට ප්‍රකට විය හැකි බැවිනි. තවත් පැහැදිලි කර දක්වතොත්:

දකින මොහොතෙහි 'දකිනවා' යැයි මෙනෙහි නොකරන බැවින් හුදු දැකීමෙන් නතර නොවන්නේ නම්, එවිට 'කවරෙක් දැක්කාද, ඔහු කලිනුත් දැක ඇත, මේ වනතාක් දකිමින් සිටී' යයි ද දුටු පසු කාලයෙහිද 'ඔහු කොහි ගියේද, දැන් ඔහු කොතනක වෙයිද, දුටු මම ම දැන් කල්පනා කරමින් සිටින්නෙමි' යනාදි ලෙසටද සිත යෙදීම සිදුවිය හැක්කේය. නිත්‍ය සංඥාවෙන්ම සිත යෙදීමකි. 'මම ස්ත්‍රියක දුටුවෙමි, පුරුෂයකු දුටුවෙමි, ඔහු පොහොසත්ය, දැක්කා හොඳයි' යනාදි ලෙසට සුභ සංඥාවෙන්ම සලකා බැලීම සිදුවිය හැක්කේය. දුටු වස්තුව හා දැකීම පුද්ගල, සත්ත්ව, ආත්ම යනාදි වශයෙන් සලකා සිත යෙදීම සිදුවිය හැක්කේය. ලස්සනය, හැඩය, හොඳය යන ලෙසට සිත යෙදීම සිදුවිය හැක්කේය. අනිත්‍යාදී වශයෙන් මනසිකාරය යෙදීමක් සිදුනොවේ. එම අවස්ථාවේ අනිත්‍යාදී වශයෙන් සිත යෙදුවද හොඳින් එලෙස ප්‍රකට නොවේ. මාරී- එල ප්‍රකට නොවීම සම්බන්ධයෙන් විශේෂයෙන් කිවයුතු නොවේ. එම නිසා මෙනෙහි කිරීමෙන් තොරව, එල්ලයකින් තොරව. රූවි පරිදි නිදහසේ සිතයෙදීම මගින් කැමති වන්නාවූ නියම ප්‍රතිලාභය වන විදර්ශනා ඥාන, මාරී-එලයන් පහළ විය නොහැක්කේය. අනිෂ්ඨ එලයන්ම ගෙන දෙන නිසා අයෝනිසෝමනසිකාරයම වේ. අකුසල් ඇතිතාක් මේ අයෝනිසෝ- මනසිකාරය හේතුවෙන්ම පහළ වේ. මෙහිදීද ඊට පසු පසු විටි සම්බන්ධ අකුසල් ජවන සමූහයේද අයෝනිසෝමනසිකාරයම යෙදේ යැයි දත යුතුය.

එකම චිත්ත විචියක් තුළ අකුසල් පහළවීමට හේතුව දක්වන තැන ආවර්ජනනයම අයෝනිසෝමනසිකාරය යයි සැලකිය යුතුය. පාඨවර්ජනයෝ බොහොසේ අකුසල් සඳහා හේතුවන අරමුණුම අපේක්ෂාකරති. එම නිසා ඥාතර්භයෙහි අරමුණු පහළ වනවාත් සමගම ආදරවන්තද, මනාපද, අමනාපද, වෛරක්කාරද ආදී වශයෙන් සිතා සලකා බලන්නා සේ, ආවර්ජන සිතම වැරදි ක්‍රමයට සිත යොදමින් ප්‍රථමයෙන් පහළ වේ. හොල්මන් වලට බිය තැනැත්තා රාත්‍රියට යන්නම් ශබ්දයක් ඇසෙන විට හොල්මන් දැයි සිතන බව හා සමානය. අතිප්‍රිය මිත්‍රයෙකු දැකීමට කැමැත්තෙන් පමාවන පුද්ගලයා ඉස්සරහට දකින්නාවූ කවුරු නමුත් තම අති මිත්‍රයා දැයි සිතන්නා හා සම වේ. පඤ්චදවාරයන්හි එම ආවර්ජනය නිසා සමපටිච්ඡන, සනතීරණ සිත් පහළ වි නම්, වොඤ්චන සිත් වනාහි මනාප- අමනාප බව ආදී වශයෙන් තීරණය කරයි. එම නිසා ලෝභ - දෝෂ - මෝහ ජවනයන් දුවත්, මනෝදවාරයෙහිද මනාප - අමනාප වශයෙන්, ආවර්ජන සිතෙහි මනසිකාරයට අනුව අකුසල ජවන දුවත්. මෙය වනාහි අයෝනිසෝ- මනසිකාර නිසා අකුසල් ජවන පහළ වන අකාරයයි.

සංකෛපයෙන්

විපසානා කොටසේදී මෙතෙහි කරමින් බැලීම යෝනිසෝ- මනසිකාරය නම්වේ. මෙම මෙතෙහි කිරීමට උපකාර කළ හැකි මනසිකාරයටද යෝනිසෝමනසිකාරයම යැයි කිවහැකි බව සලකා ගත යුතුය. මෙතෙහි කිරීමේ කටයුත්තට අනුග්‍රහ නොකර කුමක් හෝ වේවා අරමුණකට රුචියට අනුව සිත යෑම අයෝනිසෝමනසිකාරය නම් වේ. නිවරණ මතුවන අවස්ථාවෙහිදීද වනාහි නිවරණයන් පහළ කරවීම සම්බන්ධ ආරම්භක සිත යෙදීම අයෝනිසෝමනසිකාරය නම්වේ. මේ මනසිකාර වර්ග දෙක පහළ වන අවස්ථාවෙහි මෙතෙහි කොට දැනගැනීම යථා ව උපපන්නසස කාමච්ඡන්දසස පහානං හොති තඤ්ච පජානාති" යථා ව අනුපපන්නසස කාමච්ඡන්දසස උප්පාදො හොති, තඤ්ච පජානාති යන්න අනුරූපවයයි.

යථා ව පහිනසස කාමච්ඡන්දසස ආගිං අනුප්පාදො හොති තඤ්ච පජානාති" යන්න අනුව වටහා ගැනීම වනාහි විචිකිච්ඡාව සොකාපත්ති මග්ගය මගින් නිරවශේෂව දුරුවේ. සංසිදේ. බ්‍යාපාද- කකකුච්චයන් අනාගාමී මග්ගය මගින් නිරවශේෂව දුරුවේ. සංසිදේ. කාමච්ඡන්ද, ඊන-මිදධ, උදධවච යනාදිය අර්භත් මාර්ගයෙන් නිරවශේෂව දුරුවේ. සංසිදේ. නිවරණ එක එකක්

සංසිදුවන්නාවූ මාගී ඥාණයන් වනාහි ඒ ඒ මාගීයට පත්වූ අවස්ථාවෙදීම පව්වවේකඛන ඥාණය මගින් ඇස් පනාපිට ප්‍රත්‍යක්ෂව දැනගත හැක්කේය. මුලින් දැක්වූ ආකාරයට සුතමය ඥාණයෙන් දැන ගතයුතුය. එම සුතමය ලෙස දැනීම වනාහි ඒ ඒ නීවරණයන් පහළ වූ අවස්ථාවෙහි (නිරවශේෂව දුරුකළ හැකි මාගී ඥාණයට පත් වීමට පෙරාතුව) මෙවන් නීවරණයන් පහළ වී යයි ඒත්තු ගැන්වීම මගින් ඒ ඒ මාගී ඥාණයන් ලබාගැනීමට උනන්දු කරලීම වශයෙන් ප්‍රයෝජන ඇත්තේය.

සකඤ්ඤාත් ආදීන් මත වනාහි මෙතෙහි කරන ක්‍රම වෙනම නැත. පෙර දැක්වූ ආකාරයට “දකිනවා - අසනවා” ආදී ලෙසට මෙතෙහි කරන්නේ නම් සකඤ්ඤා දේශනාවන් හා සැසඳෙන - ගැළපෙන පුද්ගලයන්ට සකඤ්ඤා පහ වශයෙන් වෙන වෙනම දැනගත හැක්කේය. ආයතන- ධාතු ආදීන් හා සැසඳෙන- ගැළපෙන පුද්ගලයන්ට ආයතන- ධාතු ආදී වශයෙන් පරිවේෂද කොට (වෙන වෙනම) දැන හැක්කේය. නාම- රූප දේශනාවන් හා ගැළපෙන- සැසඳෙන පුද්ගලයන් රූප - නාම දෙක වශයෙන් වෙන වෙනම දැන හැක්කේය.

සකඤ්ඤා වශයෙන් වටහා ගන්නා ආකාරය

දක්නා අවස්ථාවේ “දකිනවා” යැයි මෙතෙහි කරන්නා ඇසේ ඔපය, දකින වණි රූපය යන මේවායින් එකක් ප්‍රධාන කොට දැනගනී නම්, රූපසකඤ්ඤා වටහාගන්නා වන්නේය. දැක හොඳ- නරක බව, මධ්‍යස්ථ බව ප්‍රධාන කොට දැනගන්නේ නම් වෙදනාසකඤ්ඤා දැනගන්නා වන්නේය. දැනගත් වණි රූපය අනුව හැඳින් ගන්නා ස්වභාවය දැනගන්නේ නම් සඤ්ඤාසකඤ්ඤා දැනගන්නා සඤ්ඤාසකඤ්ඤා වටහා ගන්නා නම් වන්නේය. සිතෙහි රූපය ගැටීම = එසසය, දැකීම සඳහා සිත උනාහු කරවන වේදනාව, ප්‍රියමනාප බව නම් වන ලෝභය, ප්‍රසාදභාවය නම්වන ශ්‍රද්ධාව, ආදිය දැන ගන්නේ නම් සංස්කාරස්කඤ්ඤා වටහා ගන්නා වන්නේය. දකින සිතම ප්‍රධාන කොට දැන ගන්නේ නම් විඤ්ඤාණසකඤ්ඤා දැනගන්නා වන්නේය. මෙලෙස රූප ස්වභාවය, වේදනා ස්වභාවය, ආදිය දැනගැනීම වටහාගැනීම ඉති රූපං ඉති වේදනා ඉති සඤ්ඤා ඉති සංඛාරා ඉති විඤ්ඤාණං යන දේශනාවට අනුරූප වෙයි. අසන වීට ආදියෙහි ද මේ ලෙසටමය. නවන අවස්ථාවෙහිදී “නවනු කැමැත්ත - නැවීම” යයි මෙතෙහි කරන්න. මෙලෙස නැවීමේ ඉරියව්ව අනුව වලනය වන රූපස්ඛන්දය දැනගනී. වේදනා, සංඥා යන

මේවා බොහෝ විට අප්‍රකටව තිබිය හැක්කේය. ප්‍රකට අවස්ථාවෙහිදීද නමනු කැමැත්තෙහි හොඳ - හරක සවභාවය නම් වූ වේදනා ස්කන්ධය වටහා ගනී. නවනවා යැයි මෙතෙහි කරන සඤ්ඤාසකන්ධය ද දැනගනී. දිග හරින විට, යන විට ආදියෙහිද මේ ක්‍රමයටමය. මෙලෙස දැන ගැනීම නාම- රූප පරිච්ඡේද ඤාණයට ලඟාවූ කල්හි “රූප්‍යන සභාව ඇති රූප නම් මෙයයි. විදිය හැකි වේදනාව නම් මෙයයි. මෙතෙහි කළහැකි, හඳුනා ගතහැකි සංඥාව නම් මෙයයි. අරමුණක් දැනගන්නා විඤ්ඤාණය නම් මෙයයි” යන ලෙසට පරිච්ඡේද වශයෙන් දැනගැනීම ගණන් සංඛ්‍යා වශයෙන් ගණනය කොට දැන ගැනීමක් නොවේ. මෙතෙහි කොට බලන ඤාණය පස් ආකාරයකට ප්‍රකට වන ලෙසින් එම ධර්ම සියල්ලම පහළ වන පහළ වන වාරයේ මෙතෙහි කොට වටහා ගත් බැවින් “සියල්ලම මෙතෙහි කොට වටහාගන්නේය. දැනගන්නේය. තම ශරීරයේ මෙතෙහි නොකළ, නොදුටු රූප නම් නැත්තේමය යයි ” ඒත්තු ගත් ආකාරයට අනුව සහතික කොට දැනගැනීමයි. මෙලෙස තීරණය කොට දැන ගැනීමද ඉති රූපං ඉති වේදනා ආදිය හා අනුව ගැලපේ. එම නිසා අට්ඨ කථාහි “ඉති රූපෙනි ඉදං රූපං එතතකං රූපං හ ඉතො පරං රූපං අජීවිති සභාවතො රූපං පජානාති, වේදනාදිසුචි ඵසෙව හයො. ඉති රූපං යන තැන මේ රූපයයි, රූපය යනු මෙයයි. මෙයට වඩා රූප නැත. ස්වභාව ලක්ෂණය වශයෙන් රූපය දැනගනී. වේදනා ආදී තැන්හිද මේ ලෙසටම යයි” දක්වයි.

රූපයන්ගේ සමුදය - වය වටහාගන්නා ආකාරය

දකින - නවන ආදී අවස්ථාවන් හි “දකිනවා - නවනවා” ආදී ලෙසට මෙතෙහි කරන වාරයේ ඇසේ ඔපය, දකින වණ් රූපය, වලන රූප ආදීන් වහා වහා මතු වී විත් වහා වහා බිඳී යයි යැයි දැන ගනී. මෙලෙස දැන ගැනීම සමුදය = නිබ්බතනි ලක්ඛණ යයි කියන්නාවූ පහළ වීම , වය = විපරිනාම ලක්ඛණ යයි කියන්නාවූ බිඳී යෑම යන දෙක ඇස්පනාපිට දැකීම නම්වූ උදයබ්බය ඤාණය වේ. බාල පුද්ගල්පනයන් වනාහි රූප- නාමයන් සුඛය, හොඳය, සුභය යැයිම සිතත්. දුකක්, හරකක්, අසුභයක් වශයෙන් නොදකියි. නොසිතයි. පහළ වීමට ඇති රූප- නාමයන් කිසිත් පහළ නොවී තිරෝධ වීම, නිවීම සවභාවයන්ද සුභ යැයි හොඳ යැයි නොදනියි. නොසිතයි. මේ නොදැනීමද අවිද්‍යා නම් වේ. පෙර භවයේදී කම් සිදුකරන විට මේ නොදැනීම නොනිමිව තිබූ නිසා රූප- නාමයන් මත බැඳීම, එහි ගැලීමද වේ. එම

නිසා එසේ බැඳෙන ගැලෙන රූප- නාමයන් මත බැඳීම, එහි ගැලීම දැනුණු වේ. එම නිසා එසේ බැඳෙන ගැලෙන රූප-නාමයන් මනාසේ ලැබීමට යම් අතිත කම්යන් කළේය. මේ කම්යන්, කුසල කම්යන්ම වන්නාහ. මේ භවය සඳහා හේතු ධර්ම ගැන සැලකීමේදී කුසල කම් පමණක් ගත යුතුවේ.

විපසානා භාවනා කරන්නාට පෙර කාලයේදී ද දිට්ඨි ව උජ්ජකා යන ලෙසට “කම්ය අනුව හොඳ- නරක විපාක පහළ කරයි” යැයි සුතමය වශයෙන් පිළිගැනීම, දූත දූකගැනීම පැවතුනේ වේ. විපසානා භාවනා කරන විට රූප- නාමයන් හේතු ධර්මයන්ද සහිතව පහළ වීම, බිඳීයාම වන්නානව පව්වකඩ වශයෙන් දූතගත හැක්කේය. එම නිසා දිට්ඨි- සුත යන දෙක එකට යොදා මේ දක්වන්නා වූ ක්‍රමයද ඒත්තු ගැනීමට දූත ගැනීමට හැක්කේය. පෙර ආත්මයෙහි වනාහි අවිද්‍යාව නොනැසී පැවතීම නිසා මේ රූප පහළ වේ. අවිද්‍යාව නිම වූයේ නම් පහළ විය නොහැක්කේ යැයිද, රාගය නිශ්‍රිත, ආසා නිශ්‍රිත තණ්හාව නොනිමිව පැවතීම අනුව මේ රූප පහළ වේ. නිමවී නම් පහළ විය නොහැකි බවද, සිදුකළ කම්යන් ඇති බැවින් රූප පහළ වේ. කම් නොමැත්තේ නම් එසේ පහළ විය නොහැකි බවත්, මේ භවයේදී ආහාරයට ගන්නා ආහාරයන් නිසා මෙම රූපයන් පහළ වෙති. එසේ නැත්නම් පහළ විය නොහැකි බවත් නුවණින් සලකා බලා දූතගනී. මේ දූත ගැනීම අවිජ්ජා සමුදයා රූප සමුදයා අවිජ්ජා නිරෝධා රූප නිරෝධො ආදී පටිසම්භිදා මගගයට අනුව සමුදය = හේතු ධර්මය වශ- නිරෝධය - ගෙවීයෑම, නැතිව යෑම, ශාන්ත වී යෑම නම් වූ ධර්මයන් අනුමාන වශයෙන් දූතගන්නා උදයබ්බය ඤාණයමය. නැවීමට කැමති සිත නිසා නැවීම - සෙලවීම සිදුවේ. නොකැමැත්තේ නම් පහළ විය නොහැක්කේය. මේ ලෙසට දූතගැනීමටද, සීතල- උණුසුම නම් වූ තේජෝ ධාතුව නිසා සීතල රූප, උණුසුම් රූප පහළ වෙත්, නැතිනම් පහළ විය නොහැක්කේ යැයි දූත ගැනීමද, මේ භවයට හේතූන් දූත ගැනීම වශයෙන් සමාන වන නිසා ආහාර සමුදයා රූප සමුදයා ආහාර නිරෝධා රූප නිරෝධො යන පාළිය මගින් මහාටීකා හි දක්වයි. දක්වන්නට යෙදුණු ක්‍රමයට අනුව රූපයන්ගේ ඇතිවීම - නැතිවීම පහළ වන බව දූත ගැනීම ඉති රූපසස සමුදයා රූප සමුදයා, ආහාර නිරෝධා රූප නිරෝධො යන පාළිය මගින් මහාටීකා හි දක්වයි. දක්වන්නට යෙදුණු ක්‍රමයට අනුව රූපයන් ගේ ඇතිවීම- නැතිවීම පහළ වන බව දූත ගැනීම ඉති රූපසස සමුදයා ඉති රූපසස අත්ථංගමො යන පාළියට අනුකූල වේ.

වේදනාවේ සමුදය - වය වටහාගන්නා ආකාරය

කායික, වෛතසික සුඛය, හොඳ සතුටු වන බව, සුඛ වේදනා ද දුක්ඛව, නොහොඳ, අසතුටු වූ දොමීනස් වූ දුක්ඛ වේදනා ද හොඳ නරක යන දෙක නැති උපෙක්ඛා වේදනා යන මේවාද “සුඛය - හොඳ” යැයි මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ එම විඤ්ඤානස් වහ- වහා ඇති වී වහ වහා බිඳී යන ආකාරයට දැන ගනී. මෙලෙස දැන ගැනීම සමුදය = නිබ්බන්ති ලක්ඛණා යැයි කියන ඉපැදීම, වය = විපරිනාම ලක්ඛණා යැයි කියන බිඳී යෑම ඇස් පනා පිට දැනගන්නා උදයබ්බය ඤාණය නම් වේ. පෙර භවයේදී නොදැනීම තිබූ නිසා මෙම විඤ්ඤාන පහළ වේ. නොතිබුණේ නම් පහළ විය නොහැක්කේ යැයිද, තණ්හා ආසා නොනිමිව පවත්නා නිසා මෙම වින්දන පවතී, දුරු වූයේ නම් පහළ විය නොහැක්කේ යැයිද කරන ලද පෙර කම් ඇති හෙයින් මෙම වින්දන පහළ වේ. නොමැත්තේ නම් පහළ විය නොහැක්කේ යැයිද, දැන් වතීමාන වශයෙන් එසසය ඇති නිසා මෙම විඤ්ඤාන පහළ වේ. නොමැත්තේ නම් පහළ විය නොහැක්කේ යැයිද සළකා බලා දැනගනී. මේ දැන ගැනීම වනාහි සමුදය නම් වූ පහළ වීමට හේතු ධර්මයන් වය විශේෂ වීමට, නිරුද්ධ වීමට හේතු ධර්මයන් අනුමාන වශයෙන් නය ක්‍රමයට දැන ගන්නා උදයබ්බය ඤාණය වන්නේය. ඇසුර ලබන වස්තු රූප ඇති නිසා මේ වින්දනය පහළ වේ. නොමැත්තේ නම් විය නොහැක්කේය. මෙලෙසට එස්සය හැර පවච්චපනන හෙතු ධර්ම දැන ගැනීම එසස සමුදයෝ වේදනා සමුදයෝ, එසස හිරොධා වේදනා හිරොධො යන පාලියෙහි ඇතුළත් වේ. සඤ්ඤා සංසකාර යන මේවායේ උදය-වය දැන ගැනීම මෙම වේදනාවෙහි උදය-වය වටහා ගන්නා ආකාරය හා සමවේ. ඉති වේදනාය සමුදයෝ ඉති වේදනාය අභ්භංගමෝ, ඉති සඤ්ඤාය සමුදයෝ... යනාදිය අනුකූලවේ.

විඤ්ඤාණයේ සමුදය - වය වටහා ගන්නා ආකාරය

දකින, නවන, සිතන, අවස්ථා ආදියෙහි “දකිනවා - අසනවා - නවන්නට කැමැත්ත- දිග හරින්නට කැමැත්ත- සිතනවා- මෙනෙහි කරනවා- දැනගන්නවා” යනාදී ලෙසට මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ දකින සිත ආදිය වහ වහා මතු වී ඤාණයකින් බිඳී යන්නේ යයි දැන ගනීද, මෙලෙස දැන ගැනීම සමුදය = නිබ්බන්ති ලක්ඛණා යැයි කියන නිපැදීම, වය = විපරිනාම

ලක්කණය යයි කියන බිඳී යෑම වර්තමානව දැනගන්නා උදයබබය ඥාණය නම් වේ. පෙර පෙර හවයේදී නොදැනීම හෙවත් අවිද්‍යාව පැවති නිසා මේ සිත පහළ වන්නේය. නැතිවූයේ නම් පහළ විය නොහැක්කේය. පෙර කළ කම් ඇති නිසා මෙම සිත වන්නේය. කම් නැත්නම් නොවන්නේය. *වන්දු රූප- එසස- වෙදනා*, ආදී නාම-රූප ඇති නිසා සිත පහළ වන්නේය. නැතිනම් නොවන්නේය යැයිද සලකා බලා දැන ගනී. මේ දැන ගැනීම **සමුදය** = පහළවීමට හේතු ධර්මයන්, වය නිරෝධය හෙවත් නිරුද්ධ වීමට හේතු ධර්මයන් යන මේවා අනුමාන වශයෙන් නය ක්‍රමයට දැනගන්නා උදයබබය ඥාණය වේ. අරමුණ ඇති වීමෙන් මේ සිත පහළ වේ. පෙර පෙර සිත් නිසා පසු පසු සිත් පහළ වේ. නොමැති නම් පහළ විය නොහැක්කේ යයි දැන ගැනීම **නාම-රූප සමුදයා විඤ්ඤාණ සමුදයො නාම රූප නිරෝධා විඤ්ඤාණ නිරෝධො** යන පාළියෙහිලා ගැනේ. **"ඉති විඤ්ඤාණස සමුදයො, ඉති විඤ්ඤාණස අනටංගමො"** යන පාළියට අනුරූපවයි. මේ දැක්වූ ක්‍රමය මගින් සකඤ්ච එක එකක පහළ වීම දැනගැනීම එකකි. බිඳීම දැන ගැනීම එකකි. වීමට හේතු දැන ගැනීම හතරකි. බිඳීමට හේතු දැන ගැනීම හතරකි. යන ලෙසට සියල්ල ඥාණයන් 50ක් වන්නේය. මේ ඥාණ 50ට 'ලක්කණ 50 දැනගන්නා උදයබබය ඥාණය' යි අවිධිකථා හි දක්වයි. එම ඥාණයන් අතරින් ඇති වීම - නැතිවීම දැනගන්නා ඥාණ 10 පමණක් වැදගත් වේ. අත්‍යවශ්‍ය වේ.

ආයතන - ධාතු, නාම-රූප වටහා ගන්නා ආකාරය

දකින අවස්ථාවේ ඇති ඇසේ ඔපය වකඛායතන, වකඛු ධාතු නම් වේ. දකින වණි රූපය රූපායතන, රූප ධාතු නම් වේ. දකින සිත් සියල්ල මනායතන නම් වේ. ඒවා තුළ හුදු දකින සිත, වකඛු විඤ්ඤාණ වන්නේය. එම සිතට ආසන්නයේ ඉදිරියේ "ඇත්තේ කුමක් දැයි සිතන්නාසේ" පහළ වන ආවජ්ජන සිත හා ආසන්නයේ පසු පස ඇති "දකින රූපය පිළිගන්නාක් සේ එය අරමුණු කරමින්" පහළ වන සමපටිවජ්ජන සිත යන මේවා මනෝධාතු වන්නේය. දැක ගන්නා වණි රූපය සලකා බලන සනතිරණ සිත, හොඳැයැයි ආදී ලෙසට ඒත්තු ගන්නා වොඤ්චන සිත, වණි රූපය වෙතට එල්ලවී දිව යන්නාක් සේ වන්නාවූ ජවන සිත්, එම ජවනයට පසුව දිගට සියුම් ලෙස අරමුණු කරමින් පහළ වන්නාවූ තදාලම්බන සිත යන මේ සමුහය මනෝ විඤ්ඤාණ ධාතු නම් වේ. වණි රූපය හා ගැටෙන

එසස වින්දනය ලබන වෙදනා සලකුණු ගන්නා සඤ්ඤා, උනන්දු කරවන වෙනතා, කැමති වන ලෝභ, ප්‍රසාද බව නම් වන සද්ධා යනාදී වෛතසික සමූහය ධම්මායතනය, ධම්ම ධාතු නම් වේ. විත්ත- වෛතසික සියල්ල අරමුණ වෙතට යාහැකි මෙන්ම නැමෙන සුළු බැවින් යුක්ත නිසා නාම නම් වේ. ඇසේ ඔපය හා දකින රූපය යන මේවා අරමුණක් දෙසට ගමන් කිරීමේ හැකියාවෙන් යුක්ත නොවන අතර ප්‍රතිවිරුද්ධ තත්ත්වයන් හමුවේ විපරිනාමයට පත්විය හැකි බැවින්, පෙරළෙන සුළු බැවින් රූප නම් වේ. දකින දකින වාරයේ “දකිනවා - දකිනවා” යැයි මෙතෙහි කරන්නා එම දකින ඝණය තුළ පැනෙන ආයතන හතර, ධාතු හය, රූප- නාම දෙක යන මේවා අවස්ථාවට සුදුසු පරිදි දැනගනී.

අසන වේලාවේදී කණේ ඔපය සොත්‍යායතන - සොත ධාතු රූප ධම් නම් වේ. අසනු ලබන ශබ්දය, සද්දායතනය, සද්ද ධාතු = රූප ධම් නම් වේ. අසන මනායතනය, සොත විඤ්ඤාණ ධාතු මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණ ධාතු ධම්මායතන, ධම්ම ධාතු යන මේවා නාම ධම් නම් වේ. ආඝ්‍රාණය කරන අවස්ථාවේ, නාසයේ ඔපය ඝාතායතන, ඝාත ධාතු රූප ධම් නම් වේ. ආඝ්‍රාණය කරන ගන්ධය, ගන්ධායතනය, ගන්ධ ධාතු, රූප ධම් නම් වේ. අඝ්‍රාණය දැනීම, මනායතනය, ඝාත විඤ්ඤාණ ධාතු, මනොධාතු, මනොවිඤ්ඤාණ ධාතු, ධම්මායතන, ධම්ම ධාතු නාම ධම් නම් වේ. රස බලන අවස්ථාවේදී දිවේ ඔපය ජීවහායතන ජීවහා ධාතු රූප ධම් නම්. මෙම රස බලන ආහාරය රසායතනය, රසධාතු රූප ධම් නම් වේ. රසය දැනීම මනායතනය, ජීවහා විඤ්ඤාණ ධාතු මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණ ධාතු, ධම්මායතන, ධම්ම ධාතු යන මේවා නාම ධම් නම් වේ. හැපීම සිදුවන විට කයේ ඔපය කායායතන, කාය ධාතු රූප ධම් නම් වේ. හැපෙන වස්තුව ඵොට්ඨබ්බායතන ඵොට්ඨබ්බ ධාතු රූප ධම් නම් වේ. හැපීම දැන ගැනීම මනායතනය කාය විඤ්ඤාණ මනොධාතු, විඤ්ඤාණ ධාතු, ධම්මායතන, ධම්ම ධාතු යන මේවා නාම ධම් නම් වේ. එම නිසා අසන අවස්ථාවේදී “අසනවා - අසනවා” යැයි මෙතෙහි කරන්නා ඒ ඒ ඝණයෙහි ප්‍රකට වන්නා වූ ආයතන හතර, ධාතු හය, නාම-රූප දෙක යන මේවායින් අවස්ථාවට ගැලපෙන පරිදි ප්‍රකට දේ දැනගනී.

සිතන අවස්ථාවෙහි හුදු සිතීම = අරමුණු ගැනීම, අරමුණු ලැබීම, ස්වභාවය ඇති සිත් සමූහ මනායතනය, මනො විඤ්ඤාණ ධාතු නාම ධම්

නම් වේ. සිතෙහි ඒ ඒ අරමුණු හා ගැටීම = එසස, විඤ්ඤාන = වේදනා, සලකුණු ගැනීම = සඤ්ඤා, උනන්දු කරවන = වෙනනා, තැන්පත් කම = සමාධි, සිත යෙදීම = විතකක, සලකා බැලීම = විචාර, තිරණය කිරීම = අධිමොක්ඛ, උත්සාහය = විරිය, සතුට = පීති, කැමැත්ත = ඡන්ද, ලැබීමට ආසාව = ලොභ, තරහව = ද්වේශ, වරදවා වටහා ගැනීම = වැරදි දෘෂ්ටිය = දිට්ඨි, තමා උසස් කොට සැලකීම = මාන, ඉර්ෂ්‍යාව = ඉසසා මසුරුකම = මචජරිය, කළ වරදට තැවීම = කුක්කුච්ච, කුසිත කම = චිත මිදධ = සිත විසිරී යෑම = උදධච්ච, සැකය = විචිඛවඡා, ආසාවක් නැතිකම = අලොභ, සැප කැමති වීම = අද්වේශ, = අනුකම්පාව = කරුණා, මුදිතාව = මුද්දනා, ඇදහීම සහිත = සිත ප්‍රසාදය = සද්ධා, මතක් වීම = ඝනි, අකුසලයට බය ලජ්ජාව = හිරි ඔත්තප්ප, ඇති සැටිය දැන ගැනීම = ප්‍රඥාව, සැහැල්ලුව = ලහුතා. යනාදී වූ චෛතසික සියල්ල ධම්මායතනය, ධම්ම ධාතු නම් වූ නාම ධම්මයෝය. සිත ඇසුර ලබන හදය රූපය = හදය වන්දු, ස්ත්‍රී සංකයාන, ස්ත්‍රී ලීලා, ආකල්ප = ක්‍රියාකලාප සියල්ල පහළ වීම සඳහා වන බීජ රූපය = ඉත්ථිඡ්ඡි, පුරුෂ සංකයාන, පුරුෂ ඉරියව්, ආකල්ප = ක්‍රියාකලාප සියල්ල පහළ වීම සඳහා වන බීජ රූපය = පුරිසිඡ්ඡිය යන මේ ධම් රූප නම් වේ. ධම්මායතනය, ධම්ම ධාතුන්ම වෙත්. එම නිසා සිතන විට “නැවීමට කැමැත්ත - දිගහැරීමට කැමැත්ත - සිතයි - දකියි - කල්පනා කරයි - සැලසුම් කරයි - සලකා බලයි - මෙතෙහි කරයි - දැනගනී” ආදී වශයෙන් මෙතෙහි කරන්නා එම ඝෂණයෙහි ප්‍රකට ආයතන දෙක, ධාතු දෙක, නාම - රූප දෙක, ඒ ඒ අවස්ථාවට ගැලපෙන පරිදි දැනගනී. මෙසේ සිතන අවස්ථාවේ අරමුණ, ප්‍රඥප්ති පැත්තෙහිද පරමාථි පැත්තෙහිද යන දෙපැත්තෙහිම වන්නේය. පරමාථි පැත්තේ වන්නේ නම් එසේ අරමුණු වන්නාවූ ආයතන, ධාතු, නාම - රූප දැන ගත හැක්කේය.

සංයෝජන වටහා ගන්නා ආකාරය

අජකධතත- බහිදධා වශයෙන් ඇති කාමාරමමණ වස්තූන් සමග බැඳීම, ඒ කැමති වීම කාමරාග නම් වේ. සිත තරක් වීම, බලාපෙරොත්තු සුන්වීම, හිංසක සිත පච්ඡ නම්වේ. තමා උසස් කොට සලකා අනුන් සමග ගළපා බැලීම, ඉහළින් සිතීම මාන නම් වේ. මමෙක්, සත්ත්වයෙක්, විඤ්ඤාණයක්, ආත්මයක් ඇත්තේය, එම ආත්මය විනාශ නොවී- නොමැරී සදාකාලිකව ඇත්තේ යැයිද, එසේ නැතහොත් එම ආත්මය මරණයේදී

විනාශ වී, උවෙස්ද වී යන්නේ යයි ද සැලකීම, පිළිගැනීම දිවයි නම් වේ. සැක කිරීම විවිකිවණ නම් වේ. "හරකුන් බල්ලන් ආදීන් ගේ හැසිරීම් ආකාර-වෘත රැකීම මගින් සුබවත් වී, වඩා හොඳ වී, සංසාර දුකින් මිඳේ" යන ලෙසට පිළිගැනීම සීලබ්බතපරාමාස නම් වේ. හොඳ හවයක්, නව හවයක් පැතීම හවරාග නම් වේ. අනුන්ගේ සැප, ඉසුරු නොඉවසීම ඊර්ෂ්‍යාව ඉසසා නම්වේ. තම වස්තූ- තම සැප අනුන් සමඟ සාධාරණ වනවා දැකීමට කැමති නැති වීම මවජරිය නම් වේ. රූප-නාමයන්ගේ තත්ත්වකාර වරදවා දැනගැනීම අවිජජා නම් වේ. මේ අවිද්‍යාව වනාහි කාමරාග ආදී සංයෝජන හා බැඳී එකට පහළ වේ. මේ ධම් දහය පහළ වන්නා වූ පුද්ගලයා මේ හවයේ මරණයෙන් පසු නව හවයකට සම්බන්ධ වන්නේය. සංසාර වට්ට දුකින් නොමිඳේ. එම නිසා මේ ධම්යන්ට සංයෝජන ධම් යැයි කියනු ලැබේ. ඇසුර ලබන පුද්ගලයා නොමිඳිය හැකි ලෙස සංසාර වට්ට දුකෙහි බැඳ තැබීමට සමත්වූ ධම්යන් යැයි මින් අදහස් කළේ.

අසන- දකින අවස්ථාවන් හි ප්‍රකටව ඇති ඇපේ ඔපය දකින වණි රූපය, දැකීම, කණේ ඔපය, ශබ්ද රූපය, ඇසීම ආදී ආයතනයන් "ඇසීම - දැකීම" වශයෙන් මෙනෙහි නොකරන නිසා තත්ත්වකාරයෙන් නොදන්නා පුද්ගලයාට මේ සංයෝජන දසය හේතු ධම්යන්ගේ සම්පුණ් වීම වශයෙන් පහළ වේ. පහළ වූයේ නම් එම "කාමරාග ආදිය පහළ වීම සඳහා උනඤ්ඤ කරවන මූලික වැරදි මනසිකාරය = අයෝනිසෝමනසිකාරයද" වටහා ගනී. "මෙනෙහි කොට දැනගන්නා අවස්ථාවන්හි මෙනෙහි කිරීම නිසා කාමරාග ආදී දුරුවූයේ යැයි" සංයෝජන සංසිද්ධිම කරන්නාවූ යෝනිසෝමනසිකාරයද දැනගනී. මෙනෙහි කිරීම අතින් සුර වූ කල "කාමරාගාදිය පහළ වීමට වැරදි මනසිකාරය යෙදීමක් සමගම මෙනෙහි කොට දැනගන්නා නිසා" කාමරාගාදිය බලවත් නොවී, සමනයකට පත්වීම සිදුවිය හැක්කේය. යඤ්ච තදුහයං පටිච්ච උපපජ්ජති සංයෝජනං, තඤ්ච පජානාති. යථා ච අනුපපන්නසස සංයෝජනසස උපපද්‍යො හොති තඤ්ච පජානාති, යථා ච උපපන්නසස සංයෝජනසස පහානං හොති, තඤ්ච පජානාති යන පාළියට අනුරූපවයි.

යථා ච පභිහසස සංයෝජනසස ආයතිං අනුපපාද්‍යො හොති, තඤ්ච පජානාති යන්න අනුව සංයෝජනයන් ඉතිරි නැතිව සංසිද්ධවන්නා වූ මග්ගය ස්වකීය ඤාණයෙන් දැන ගැනීම වනාහි පව්වවෙකබණ ඤාණයට පත්වූ

විට සිදුවේ. සුතමය වශයෙන් දැනගැනීම වනාහි මෙලෙසටය: සකකාය දිට්ඨි, විචිකිච්ඡා, සිලබ්බක පරාමාස, ඉසසා, මචචරිය ආදිය, සොතාපතනි මග්ගයෙන් ඉතිරියක් නොතබා සංසිද්දේ. පහවේ. සියුම් වූද කාමරාග හා පටිස අනාගාමී මග්ගයෙන් පහවේ. මාන, භවරාග ආච්ඡාදිය අරහතන මග්ගයෙන් පහවේ.

දුන් පිණිස නොදෙන වාරයක් පාසා මසුරුකම නොයෙදේ

මෙහිලා “මච්ඡරිය සොතාපතනි මග්ගයෙන් දුරුවේ” යැයි දක්වන නිසා “සොතාපන්නයා තමාගේ වස්තුව ඉල්ලන වාරයක් පාසා දන් දීම කරයි. ප්‍රත්‍යයන් රැස්කිරීමක් නැතැයි” යන අදහස නොගත යුතුය. හේතුව වනාහි: ප්‍රත්‍යය රැස්කිරීම, තම වස්තුව අනුනට නොදීම, ඇලී ගැලී විසීම ලෝභයම වේ. මචචරිය නොවේ. තම වස්තුව අනුන්ගේ අයිතියට යෑම, අනුන් හා සාධාරණ වීම කෙරෙහි නොඉවසන ගතිය, අසතුටු ගතිය, මසුරු කම මච්ඡරිය නම්වේ. එම නිසා දානය නොදීම මච්ඡරිය හා සම්බන්ධ නැත. ලෝභය හා සම්බන්ධය. සෝතාපන්න භාවයට පත් වූ කල මච්ඡරිය දුරුකරන නමුත් ලෝභය දුරුනොවේ. මෙහිලා බුදුරජාණන් වහන්සේ ජීවමාන කාලයේ සොතාපන්න, සකදාගාමී වූ ලක්ෂපතියන් සිටු වරු, සිටු දියණි වරු, රජ රජබිසෝවරු සම්බන්ධව සළකා බලනු වටී. එම කාලයේ සොරුන්ද බොහෝ වූහ. ශාසන විරෝධී මිත්‍යා දිට්ඨිකයන්ද ඔවුන්ගේ ශ්‍රාවකයන්ද සිටියෝය. එසේම ඉතාමත් බැගෑපත් හිඟන්නන් බොහෝ විය. එම පුද්ගලයන් ඉල්ලන ප්‍රමාණයට දෙන්නේ නම් එම ආර්ය භාවයට පත් රජ- සිටුවරු වස්තු භංගත්වයට පත් වන්නට ඉඩ තිබුණි. තව දුරටත් අනාථපිණ්ඩික සිටු මැදුරට සොරු කඩා වැදුණු කථා පුවත සළකා බලනු වටී. ඉල්ලන පමණින් ලැබෙනවා නම්, බරපතල වරදක් වන සොරකම සොරුන් විසින් නොකරනු ඇති. එම නිසා අනුන්ගේ අයිතියට තම වස්තුව නතු වේවි, ඔවුන් ඒවා පරිහරණය කරා වි යැයි එයට අකමැති වීම මසුරුකම, මච්ඡරිය නම් වේ.” යැයි සළකා ගන්න. අනුන් තම වස්තු සතු කරගෙන පරිහෝග කිරීම අනුව සිත නරක් වීමක් නැති නමුත් තමා ආසා කරන වස්තුවක් අනුනට දීමට අකමැති වීම ලෝභය නම් වේ. නොදිය යුතු වස්තුවක් ඉල්ලන්නකුට නොදීම ලොභ- මච්ඡරිය යන දෙකින්ම නිදහස් බව සළකා ගන්න. එම නිසා තමා ඇදගෙන සිටි අදනය ඉල්ලා සිටි උදාසී තෙරුන්ට උපලවණණා තෙරණිය මයං බො භනෙන මාතුගාමා භාම කිච්ඡලාභා,

ඉදහැරුණු මේ අනතිම පඤ්චමං චීවරං භාහං දුක්ඛානි = 'ස්වාමීන් වහන්ස, මාගමුන් වන අපට ප්‍රත්‍යලාභය දුෂ්කරය. මේ මාගේ අන්තිම පස් වන අදනයයි. එය මට දිය නොහැකි යැයි ප්‍රතික්‍ෂේප කළාය. එම ථෙරණිය ලොභ - මච්ඡරිය පමණක් නොව සියලු කෙළෙස් දුරුකළ රහත් ථෙරණීන් වහන්සේ නමක් වූවාය. එම නිසා අදනය නොදී ප්‍රතික්‍ෂේප කොට ලීම කුමන කාරණයන් නිසා වීද? නොදිය යුතු ප්‍රත්‍යයක් ඉල්ලීම නිසා නොවේද? එම නිසා ඉල්ලා නමුත් නොලද අවස්ථාවක් අවස්ථාවක් පාසා නොදෙන පුද්ගලයාට මච්ඡරිය ඇත්තෙකැයි වොදනා නොකළ යුතුය.

බොජ්ඣංගයන් වටහා ගන්නා ආකාරය

උදයබ්බය ඤාණයෙන් පටන් ගෙන මෙනෙහි කිරීම පැහැදිලිවූ අවස්ථාවෙහි මෙනෙහි කරන, කරන වාරයේ මෙනෙහි කළයුතු අරමුණට ඇලී සමීපව සිටින්නාක් සේ ප්‍රකට වන සතිය ප්‍රබලව ප්‍රසිද්ධව පහළවේ. එම අවස්ථාවෙහි ඇතිවන නැතිවන රූප- නාම අරමුණ මෙනෙහි කරන සිතට ඉබේම මෙන් එල්ල වන්නාක් සේ වන්නේය. අරමුණක් මෙනෙහි කොට දනගන්නවාක් හා සමගම තවත් අරමුණක් ප්‍රකට වීම වන්නේය. මෙනෙහි කරන සිත අරමුණෙහි නිමග්නව සිටින්නාක් සේ පිහිටයි. මෙනෙහි කොට දනගෙන අරමුණද මෙනෙහි කරන සිතෙහි ගිලීගන්නාසේ පිහිටයි. එම නිසාම මෙම සතිය "අපිලාපන ලක්ඛණා - සම්ප්‍රයුක්ත ධම්ම අරමුණෙහි මතුපිට පානොවෙන සවභාවය ඇත්තේ යැයි" අධ්‍යායනා හි දක්වයි. මෙලෙස ප්‍රකට වූ බලවත් වූ සතියට මගග ඤාණ පහළ කළ හැකි නිසා සති සමෙඛාජකධිඛන නම් වේ.

මෙනෙහි කරන කරන අවස්ථාවෙහි මෙනෙහි කළ යුතු අරමුණෙහි, විශේෂයෙන් ප්‍රකට රූප- නාම එකක නියම සවභාවයද දැන ගනී. මෙනෙහි කරන සිත විනිවිද වැදගත්තා සේ එන රූප - නාමයන්ගේ එකෙතෙහි පහළ වීමද විසඳව දැනගනී. තියුණු ලෙස බිඳීයන්නා සේ දුරුවීම, විනාශ වීම- භංගයද විසඳව දැනගනී. නිත්‍ය නොවන ස්වභාවය නම් වූ අනිවච්ච ලක්ඛණ, දුක්ඛිත- නරක ස්වභාව හෙවත් අමනාප ස්වභාව නම් වූ දුක්ඛ ලක්ඛණ, කැමති සේ නොපවතින බව,තමාගේ වශයෙහි පැවැත්විය නොහැකිබව නම් වූ අනත්ත ලක්ඛණ යන මේ ලක්‍ෂණයන්ද පැහැදිලිව දැනගනී. මේ දැන ගන්නා ඤාණය ධම්මච්චය සමෙඛාජකධිඛනයයි.

මෙතෙහි කරන කරන අවස්ථාවේ, වරෙක මධ්‍යස්ථවූ භාවනා විරිය ප්‍රකට ලෙස පහළ වේ. සමහර විටක, එක්තරා ඉරියා පටයක ආරම්භයේ පටන්ම මේ භාවනා විරිය අධික භාවය පැවතිය හැක්කේය. එවන් අවස්ථාවන්හි දී සිත විසිරියැම දිගටම සිදුවන බැවින් මෙතෙහි කිරීමද අපේක්ෂිත ප්‍රමාණයට සාර්ථක නොවනු ඇත. සමහර විටෙක පටන් ගැනීමේ පටන්ම මඤ්චි විරිය යොදන බැවින් ඉන් පසුවටද කුසිත දුච්ච සිත පහළ විය හැක්කේය. එවිට නිදිබර කම නොසිඳ පවතින නිසා මෙතෙහි කිරීම අදක්ෂව ආකාරීඝමව පවතින්නේය. පටන් ගැනීමේ පටන් අඩු වැඩි නොවී යථා පරිදි භාවනා කරන්නේ වී නම්, අධික භාවය මදක් සැහැල්ලු කිරීමෙන් හෝ වේවා, සැහැල්ලු වී ගිය විටදීද ටිකක් වෙර දැරීමෙන් හෝ වේවා භාවනා විරිය සම කරන්නාවූ කාලයෙහි දී දැඩියේ විරිය නොකරන නිසා සිත විසිරී යැමද නතර වෙයි. මනසිකාරය සම්පූර්ණයෙන් බහා නොතැබූ නිසා කුසිත කම, නිදිබර බව ද අසලක නැත. පහළ වන පහළ වන අවස්ථාවේම, අතරක් නොතබා අරමුණ මෙතෙහි කරමින් කරමින්ම සිටී. මෙලෙස සමච භාවනා කිරීම විරිය සමෝචාජනධර්ම නම්වේ.

මෙතෙහි කරන මෙතෙහි කරන සිතෙහි සොම්නස, පිරුනු බව, ප්‍රමෝදය පීඩි සමෝචාජනධර්ම නම් වේ. මෙතෙහි කොට භාවනා කරන විට අනවශ්‍ය අතිරේක ව්‍යාපාර නොමැතිව සිතෙහි ශාන්ත බව සසඳුම් සමෝචාජනධර්ම නම්වේ. මෙම පීඩි - පසුසද්ධි වනාහි උදයබ්බය ඤාණය ප්‍රකට වීමට පටන් ගත් තැන පටන් ඉතාමත් ප්‍රකටව පහළ වේ. එම අවස්ථාවේදී පෙර නොවූ විරෑ ප්‍රීති-ප්‍රශබ්ධීන් හමුවීමට ලැබෙන බැවින් ප්‍රීතිය කෙළවරක් නැතිව පහළ විය හැක්කේය. සබ්බ රහිං ධම්මරහි පිනාති = 'සියලු රතීන් අතර ධම්ම රතිය දිනයි' යන දේශනාව ඇත්ත යයි අනුමත කරනු ඇත්තේය. යැම, සිටීම, හිඳීම, හොවීම, නැවීම, දිගහැරීම මෙතෙහි කිරීම ආදී කාය-චිතත ක්‍රියාකාරකම් සියල්ලෙහි සුඛ වේදනා දිගටම පවතින නිසා දිගටම හොඳ බවම අත්දකියි. ප්‍රීති ශක්තිය අධික නිසා තොටිල්ලක පැද්දෙන්නා සේද පැවතිය හැක්කේය. පසුසද්ධි ශක්තිය නිසා කිසිවක් මෙතෙහි නොකර ඔහේ බලාගෙන සිටින්නා සේ විය හැක්කේය. භංග ඤාණය ආදියෙහි මේ ප්‍රීති- ප්‍රශබ්ධි සමහර විට ප්‍රකට ලෙස පහළ වේ. නමුදු සංඛාර උපෙකබා ඤාණ අවස්ථාවේදී වරින් වර දිගු කාලයක් පහළ විය හැක්කේය.

මෙතෙහි කරන මෙතෙහි කරන අවස්ථාවේ මෙතෙහි කළ යුතු අරමුණුහිම නැවත, නැවත සාමකාමීව වැටීයත්තා සේ සමීප සමීපවෙමින් පවතින්නාසේ සිත නොවිසිරී සන්සුන්ව පැවතීම ප්‍රකට ලෙස සිදුවිය හැක්කේය. මේ සන්සුන් බව දැන් මුහුකුරා ගොස් ඇති නිසා මෙතෙහි කළ යුතු වූ රූප- නාමයන්ගේ ස්වභාව ලක්ෂණ ආදියද, ඇතිවීම -නැතිවීම නම් අනිච්ච ලක්ෂණය ආදියද තත්ත්වකාරයෙන් විසදව දැනගත හැක්කේය. මෙතෙහි කරන වාරයක් වාරයක් පාසා යෙදෙන ප්‍රබලවූ මේ බණික සමාධිය සමාධි සමේවාජකධිග නම්වේ.

මේ මෙතෙහි කර බැලීමෙහි අඩු වැඩියක් නොවී පවතින සමතාවය, මෙතෙහි කරන වාරයක් වාරයක් පාසා ප්‍රකටව පැවතිය හැක්කේය. තත්වමඡකධිතතා නම් වූ මේ සමතාව උපෙකඩා සමේවාජකධිග නම් වේ. මේ උපෙකඩාව, උපේක්ෂාව වශයෙන්ම දැන අවබෝධ කිරීමද දුෂ්කරය. අනුනට වැටහී යන ලෙස දැක්වීමද අපහසුය. නමුදු උදයබබය ආදී ඤාණයන්ට පත්වූ පුද්ගලයන්ට තම සන්නාන යෙහි ප්‍රකටව පවතින නිසා මෙය පහසුවෙන් දැන ගත හැක්කේය.

සමතුළනය කිරීම

පහළ වන පහළ වන වාරයේ මෙතෙහි කරන රූප- නාමයන්ගේ ඇති වීම- නැතිවීම පමණක් ප්‍රසිද්ධ වූ විට, ශ්‍රද්ධාව අධික පුද්ගලයා අධික ලෙස අදහන්නාවූ ස්වභාවයට පත්වී නැවත නැවතත් කල්පනාවට වැටී සිතමින් සිටීමට ඉඩ ඇත්තේය. කල්පනා කරන ආකාරය වනාහි "රූප- නාමයන්ම පමණක් ඇත්තාහ, පුද්ගල- සත්ත්ව- ආත්ම ස්වරූප නැතැයි යන්න ඇත්තය. ඇස් පිල්ලො ගසන වාරයක් තරම්වත් කාලයක් පවතින්නාවූ ධර්මයක් නැත්තේය. 'පහළ වී නම් වහාම බිඳීයන්නාවූ ධර්මයන් පමණකි ඇත්තේ' යයි කියන කියමන ඇත්තය. අනිච්ච, දුකඛ, අතතත, අතතභාව නැතිබව ඇත්තය. ධර්මයන් සියල්ල දන්නේ සම්මා සම්බුදු රජාණන් වහන්සේය යන්න ඇත්තමයි. බුද්ධ දේශනාව සත්‍යය, යනාදි ලෙසට පිළිගන්නා බව, සතුටු වන බව කෙළවරක් නොමැතිව නැවත, නැවතත් සිතමින් සලකමින්ම සිටිය හැක්කේය. අනෙකුත් රූප- නාම පහළ වන පහළ වන ආකාරයට සම්බන්ධ කරමින් අධිශ්ච්ච ඵයම බහුල කරමින් සිටින නිසා මෙතෙහි කරන දේද ප්‍රකට ලෙස පිරිසිදුව දැනගත

නොහැක්කේය. මේ වනාහි ශ්‍රද්ධාව අධිකවී මෙතෙහි කිරීම දුච්ච වීමේ අඩුපාඩුවයි.

ප්‍රඥාව අධික පුද්ගලයාද වරින් වර සිතමින්- කල්පනා කරමින් සිටිය හැක්කේය. මෙතෙහි කිරීම් අතර වාරයේ රූපද- නාමද, එසසද - වේදනාද යැයි වශයෙන්ද, හොඳින් ප්‍රකටද නැද්ද දැයි, ලක්ෂණ- රසාදිය ප්‍රකට දැයි යනාදී ලෙසට සිතමින් කල්පනා කරමින් සිටිය හැක්කේය. මෙතෙහි කොට පැහැදිලිව දැනගන්නා වාරයක් පාසා සිත්ගත් සුතමය කරුණු සිහි කරමින්, වින්තාමය වශයෙන් ලත් දෑ උපමා හා ගළපමින්ද සිතමින්ද, සළකා බලමින්ද සිටිය හැක්කේය. එවිට කල්පනා කරන බවෙහි අඩු පාඩුව හොඳින් වටහා ගැනීමට අපොහොසත් වේ. අනෙකුත් රූප- නාමයන්ද දිගින් දිගට අබිණ්ඩව මෙතෙහි කරමින් දැනගත නොහැක්කේය. මෙතෙහි කරන වාරයක් පාසා සිතා බලන, සොයා බලන ප්‍රඥාව අධික බව නිසා මෙතෙහි කළ දූයෙහි ද ප්‍රකටව පැහැදිලි දැනගැනීමක් ලබාගත නොහැක්කේය. මෙය වනාහි ප්‍රඥාව අධික වීම නිසා මෙතෙහි කිරීම අසාර්ථක වන ආකාරයයි.

මධ්‍යස්ථ ස්වභාව ඇති උපෙකබාවෙහි ශක්තිය නිසා ශ්‍රද්ධා - ප්‍රඥා සමූහ අවස්ථාවෙහි, ඇදහීමේ ශක්තියද අධික නොවී කල්පනා කිරීමද අධික නොවී, පහළ වන පහළ වන තාක් අරමුණු හුදු මෙතෙහි කිරීමෙන් වටහා ගැනීම පමණක් සිදුවේ. අදහා පිළිගෙන නැවත නැවතත් කල්පනා කරමින්ද නොසිටී. මෙතෙහි කොට දැනගෙන නැවතත් කල්පනා කිරීමද සිදුනොවේ. එම නිසා පහළ වන ආකාරයට රූප- නාමයන් ක්‍රමානුකූලව හොඳින් මෙතෙහි කොට දැනගත හැක්කේය.

විරිය අධික වූ විට ව්‍යාපාර කිරීම බහුල වේ. මෙතෙහි කළ යුතු අරමුණු විෂයෙහි අධික බලාපොරොත්තු ප්‍රාර්ථනා ඇතිවේ. මෙතෙහි කළාද නැද්ද යැයි වරින් වර නැවත නැවතත් සළකා බැලීමට සිදුවේ. සතියේ ලිස්සා යෑමක්, අතරක් කොතැන තිබුනේ දැයි වරින් වර සළකා බැලීමට සිදුවේ. නැවත වඩා හොඳින් මෙතෙහි කළේ නමුත් සිතුවිලිම පහළ වේ. මෙලෙස අධික ලෙස සිතන නිසා සිත ද මනා කොට තැන්පත් නොවේ. විසිරී යෑමද සිදුවේ. සිත විසිරී යෑම නිසා ද පහළ වන රූප- නාමයන් දිගින් දිගට අබිණ්ඩව මෙතෙහි කළ නොහැක්කේය. මෙතෙහි කරන වාරයේ විරිය අධික වී, බලාපොරොත්තු අධික වී, ශාන්ත බව නැති වීම නිසා, මෙතෙහි කරන ලද්දේ නමුත් ප්‍රකටව දැන ගැනීමක් කළ

නොහැක්කේය. මේ වනාහි විරිය අධික වී මෙතෙහි කොට ගැනීම අසාර්ථක වන අකාරයයි.

සමාධිය අධික වූ අවස්ථාවෙහිද එකම වගීයක අරමුණු පමණක් දිගු කලක් මෙතෙහි කරමින් සිටිය හැක්කේය. අනෙකුත් බාහිර අරමුණු ප්‍රකට නොවන නිසා එම අරමුණෙහි විශේෂ අවධානයකින් යුක්තව මෙතෙහි කිරීම කෙරෙහි උනන්දු නැතිව යයි. මෙලෙස නිසි අවධානය යොමු නොකොට මෙතෙහි කිරීම බහුල කරන නිසා, පහසුවෙන් මෙතෙහි කරමින් සිටින නිසා, විෂීය අතින් දුච්ච වේ. කටපාඩම් කරන ලද ගාථා අනුව බුද්ධ වඤ්ඤාවේ යෙදී සිටින විට, පිරික් කීම කරන කල්හි එහි උනන්දුව බැස යන්නා සේය. එම නිසා අරමුණ හා මෙතෙහි කිරීම වරින් වර දුච්චව අප්‍රකටව යා හැක්කේය. මෙතෙහි කිරීම් ශක්තිය දුච්ච වී සිත කුසිත වී චීන- මිද්ධ පැත්තට නැමේ. පහළ වන්නාවූ රූප- නාම ධර්ම අඛණ්ඩව මෙතෙහි කළ නොහැක්කේය. විෂීය අඩු වී මෙතෙහි කිරීම් අතර වාරයේ චීන- මිද්ධ යෙදෙන බැවින් මෙතෙහි කරන ලද්දේද ප්‍රකට ලෙස සවිස්තරව දැකිය නොහැක්කේය. මේ වනාහි සමාධිය අධික වී මෙතෙහි කිරීමට බාදා සිදුවන ආකාරයයි.

සමතාවය ඇති උපෙකඩා ශක්තිය නිසා විරිය, සමාධි දෙක සම වූ විට අධික බලාපොරොත්තු තැබීමද අධික නොවේ. සමාධි ගත වීමද අධික නොවේ. විශේෂ ව්‍යාපාර නොකර පහළ වන්නාවූ රූප- නාම ප්‍රකටවද විසදවද වටහාගනී. ප්‍රකට වූ අරමුණු ප්‍රමාණය බොහෝ නිසා සිත විසිරී යාමක්ද නැත. ප්‍රකට රූප- නාමයන් ඉබේම ඉබේම මෙතෙහි වෙමින් මෙතෙහි වෙමින් පවතී. දතයුතු අරමුණු මත සමාධි ශක්තියද ප්‍රකට වේ. එවැනි අවස්ථාවන් හි යොගී හට මෙතෙහි නොවී අතහැරෙන අරමුණක් නැති තරම්ය. සියල්ලම මෙන් දැනගනී” යයි වටහාගනී.

මේ දක්වන ලද ක්‍රමය මගින් ශුද්ධා හා ප්‍රඥා- විරිය හා සමාධි යන ධර්මයන් සම බර ලෙස සිටීම් සවිභාවය, ඒවායේ සම බව ඇති කරන සවිභාවය, උපෙකඩා සමෙබ්බාජ්ඣංගය නම් වේ. මේ උපෙකඩා සමෙබ්බාජ්ඣංගය බලවත් වූ කල සතිය ආදී ධර්මයන්ද සම බරව බලවත්ව ද ප්‍රකටවද පහළ වේ. එවැනි අවස්ථාවේ මෙතෙහි කළයුතු අරමුණු සොයා යායුතු නැත. එක මෙතෙහි කිරීමක නිමාවත් සමගම ඊ ලඟ අරමුණ ඉබේම පහළ වී එයි. මෙතෙහි කිරීම සඳහා විශේෂ ආයාසයක් අවශ්‍ය

නොවේ. ස්වයංක්‍රීයව, ඉබේම මෙන් මෙනෙහි කරමින් අවබෝධ කරමින් සිටින්නා සේය. මෙනෙහි කළ යුතු අරමුණක් අපේක්ෂා නොකරන නිසා සිත යෙදෙන යෙදෙන අරමුණ මත සිත පිරිසිදුවේ. ශාන්ත වේ, තැන්පත්වේ. මෙනෙහි කළ අරමුණු වල රූප- නාම ධර්මයන්ගේ ඇතිවීම - නැතිවීම සභාව, අනිවච්ච, දුකඬ, අනන්ත සභාව විශේෂයෙන් කල්පනා නොකරම මෙනෙහි කළ පමණින් පිරිසිදුව වටහා ගනිමින් පවතී. දූතගන් දේද වහා පිළිගෙන ඒත්තු ගනියි. නැවත නැවතත් කල්පනා නොකරයි. මෙලෙස මෙනෙහි කර වටහා ගැනීම සමාකාර වූ විට අධිකව විරිය නොකරයි. සැහැල්ලු වීමක්ද සිදුනොවේ. අධික වීරිය නිසා සිත විසිරී යා හැක. සැහැල්ලු ලෙස භාවනා කිරීමෙන්ද වීරිය අඩු වී භාවනාව කැඩී යා හැක. මේ නිසා මුලින් මෙනෙහි කළ ආකාරයට, පදනම බිඳ නොගනිමින් භාවනා කළ යුතු. දූතගනිමින්, දූකගනිමින් ඇති එම විපසයනා සිතම නැවත භාවනා කිරීම = පටිවිපසයනා මගින් පහළවෙන්නාවූ මෙම බොජ්ජාධංග හත තත්වාරකාරයෙන් දූතගනී. සන්නං වා අජකධිතතං සති සමේඛාජකංගං අපථි මෙ අජජන්නං සති සමේඛාජකංගාති පජානාති යන්න හා ගැළපේ.

මේ බොජ්ජාධංග ධර්ම ප්‍රකට වී, මෙනෙහි කිරීම හොඳින් සාර්ථක වූ අවස්ථාවක විරිය අධික වීම නිසා මෙනෙහි කිරීම බාදා වූ අවස්ථාවක වේවා, මෙනෙහි නොකොට නැවීම, දිගහැරීම, සිතීම ආදී පහළ වූ අවස්ථාවක හෝ වේවා, "මෙනෙහි කිරීම දුච්චයි. අමතක වෙනවා - සිතනවා" ආදිලෙස මෙනෙහි කොට බොජ්ජාධංග ධර්ම නැති අවස්ථාවන්ද දූතගනී. "අසන්නංවා අජකධිතතං සති සංමේඛාජකංගං නපථි මෙ අජකධිතතං සති සමේඛාජකංගොති පජානාති" යන්න අනුකූලවේ.

මේ බොජ්ජාධංග ධර්මයේද, පෙර පෙර මෙනෙහි කිරීම්-සතිය ආදිය පහළ කරවන්නෙමී යැයි මනසිකාරය යෙදවීම "මුල කම්ප්ථාන අරමුණ ආදියට මනසිකාරය යෙදවීම යන යෝනිසෝමනසිකාරය නිසා ප්‍රකට ලෙස පහළ වේ. නියම ක්‍රමානුකූල වූ එම මනසිකාරයද "කෙසේ මනසිකාරය පැවැත්වීමෙන් මෙම බොජ්ජාධංග පහළ වෙත් දැයි යන්න ද බොජ්ජාධංග මෙනෙහි කොට දූතගන්නා කැනැත්තා දනී. යථා ච අනුස්සනසස සති සමේඛාජකංගසස උප්පාදොති තඤ්ච පජානාති යන්න අනුව ගැළපේ.

යථා ච උපපන්නසස සති සමේඛාජකධිංගසස භාවනාය පාරිජුරි හොති තඤ්ච සජානාති යන්න අනුව වටහා ගැනීම වනාහි: මේ බොජ්ඣංගයන් වැඩීම අර්හත් මාහියෙන්ම අංග සම්පූර්ණවන නිසා රහත් බවට පත්වූ අවස්ථාවෙහි පමණක් පව්වටෙකධණ ඤාණයෙන් සම්පූර්ණ වනු ඇත.

ආර්ය සත්‍යය සතර

දුක්ඛ අර්ය සවච වූ = ආර්යයන් විසින් දත යුතු නියම සත්‍ය දුක්, දුක්ඛ සමුදය අර්ය සවච = ආර්යයන් විසින් දතයුතු දුක් සඳහා නියම සත්‍ය වූ හේතුව, දුක්ඛ නිරෝධ අර්ය සවච = ආර්යයන් විසින් දතයුතු දුකෙහි සංසිදීම නම් වූ නියම සුඛය, දුක්ඛ නිරෝධ ගාමිනි පටිපදා ආර්ය සවච = දුකෙහි සංසිදීම නම් වූ නියම සුඛයට පත්වීමට හේතු වන්නා වූ ආර්යයන් විසින් දතයුතු නියම මාර්ගය යන මේ සතර වනාහි ආර්යයන් විසින් දතයුතු නියම ධර්මය වන නිසා ආර්යය සත්‍යය නම් වේ. මේවා සංකෂෙප වශයෙන් "දුක්ඛ, සමුදය, නිරෝධ, මග්ග" යැයිද කියනු ලැබේ.

දුක්ඛ සත්‍යය

යම් භවයක රූප- නාම ස්කන්ධයන් ප්‍රථමයෙන් පටන්ගැනීම ජාති නම් වේ. නැවත නැවතත් දිගට පහළ වන එම ස්කන්ධයන්හි මේරීම, දිරීම ජරා නම් වේ. එම ස්කන්ධයන්ගේ කෙළවර වීම මරණ නම් වේ. භවයක් භවයක් හා ගළපන මේ ඉපදීම, වයසට යෑම, මරණාදිය වනාහි කායික දුක්, වෛතසික දුක් ආදිය පහළ කළ හැකි නිසා දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ. දුක්ඛ ධර්මය = නරක ධර්මය = ප්‍රිය මනාප නොමැති ධර්මය = ප්‍රතිකුල ධර්මය පිලිබඳ නියම සත්‍යය යැයි කියනු ලැබේ. ජාතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා මරණමපි දුක්ඛං

දුක්ඛ් හත

වේදනා- කැක්කුම ආදී විවිධ කායික දුෂ්කරතා, අමනාපකම්- කණගාටු ආදී විවිධ වෛතසික දුක්ඛ "දුක්ඛ- දුක්ඛ" නම් වේ. අනිත්‍යය බැවින්ද, පහළ වන අවස්ථාවේ දැනගත නොහැකි තරම් වන නිසාද ඉතා දුක්ඛිත, ඉතා නරක ධර්මයැයි කියනු ලැබේ.

මනාප වීම, සතුටු වීම ආදී ලෙසට කියන කායික හා වෛතසික සතුට, විවිධ වූ සුඛ වේදනා "විපරිණාම දුක්ඛ" නම් වේ. මෙය පහළ වන අවස්ථාවෙහි සතුටු මනාප බවෙක් වේ නම් එය දුරුව ගිය විට ඉඳුම්-

හිටුම් පහසුව නැතිවී වෙහෙසට පත්කරවන ධර්මයක් යැයි කියනු ලැබේ. මේ සතුව දුච්චව පහළ වන්නේ නම් එය දුරුව ගිය විට දුච්චවූ දුකක් පහළ වේ. උස නැති තැනකින් වැටුණු විට එතරම් වේදනා ගෙන නොදෙන්නාක් මෙනි. සතුව පුබලව පහළ වී පසුව එය දුරුව ගිය විට ඉතා අධිකව දුකට පත්වේ. උස් තැනකින් වැටුණ විට ඇටකටු බිඳී මරණාසන්න දුකක් හෝ ගෙන දෙන්නේය. උමතු භාවයට හෝ මරණයට ද පත්විය හැකිය. සැප- සුඛ වේදනා ඇතිතාක් මේ ක්‍රමයමය. එම විපරිණාම දුකක පහළ වන අවස්ථාවේ ඇතිතාක් හොඳ සුඛ වේදනාදිය නිසා ඒවා නැති වී යන විට දුකක් වෙහෙසක්ම ගෙන දිය හැක්කේය. ප්‍රිය මනාප පුද්ගලයන්, වස්තුවක් නැතිව- වෙන්ව ගිය විට ඉඳුම් -හිටුම් පහසුවක් නොලබා වෙහෙසට පත්විය හැක්කේය. උක්ත පුද්ගලයන් හා වස්තු ලැබීමත් සමඟ පහළ වූ සුඛ වේදනා- සැපය නිසා ඇතිවේ. මේ දුක වේදනාව එම නිසා සුඛ වේදනා වනාහි විවිධ අරමුණු කරා සිත මෙහෙයවන මායා හා සමානය. තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගත හොත් යක්ෂණිය හෝ මෝහිණිය බිය ජනකය, ක්‍රාසජනකය. එම නිසා මෙම සුඛ වේදනාවටද විපරිණාම දුකක යැයි කියනු ලැබේ.

ප්‍රිය- මනාප වූ තණ්හාව හැර උපේක්ඛා වේදනාව හා ඉතිරි ලෞකික රූප- තාම සමූහ ඇති වීම- නැතිවීම වශයෙන් නිත්‍යය නොවන බැවින් සංඛාර දුකක නම් වේ. මේ දුක සමස්ථයක් ලෙස දුකක සත්‍යය ධර්මයන්හි පැතිර පවතී. සුඛ- දුකක වේදනාවෝද මේ සංඛාර දුකින් බාහිර නොවේ. එම නිසාම සළායතන වගඟ වේදනා සංයුතනයෙහි,

තං ඛො පහෙනං හිකචු මයා 'සංඛාරානං යෙව අභිච්චතං සන්ධාය' භාසිතං 'යං කිඤ්චී වෙදයිතං තං දුකකසම්භවි'

මහණෙනි යම්තාක් වේදනා ඇත්තේද එම වේදනා සියල්ල දුක්ම යැයි යන මේ කථාව "සංඛාරයන්ගේ අභිච්චතාවම සළකා මවිසින් දේශනා කළේ" යැයි දේශනා කරන ලදී. නමුත් සුඛ වේදනාව තෙමේ සාමාන්‍යය. සංඛාර දුක්ඛයට වඩාත් සමානය. එය දුරුවූ විට නැවත ප්‍රාර්ථනා කරන මුත් ප්‍රකෘති ස්වභාවයෙන් වෙනතකට පෙරළී ගොස් දුකට පත්විය හැකි බැවින්, තත්ත්වාකාරයෙන් දැනී නම් සාමාන්‍ය සංඛාර දුකකයකට වඩා බියජනකය. දුකක වේදනාව වනාහි පහළ වූ විට වතීමානවද නොඉවසන ස්වභාවය ඇති බැවින් සාමාන්‍යය. සංඛාර දුකක වනාහි විපරිණාම

දුකඛයන්ට වඩා බිය ජනක, ත්‍රාසජනක බව ඇත්තේය. අන්තිම දුකක් වන්නේය. මේ නිසා මේවා සංඛාර දුක්ඛයෙන් වෙන් කොට ගෙනහැර පාමින් විපරිණාම දුක්ඛ, යන ලෙසට අධ්‍යක්‍යාචාරීන් වහන්සේලා ප්‍රකාශ කරත්. අජකධතත - බහිඤා අරමුණු- වස්තූන් කෙරෙහි ඇලී බැඳී වෙලී ගනු ලබන්නේ රූප- නාම සංඛාරයන් නිත්‍ය යැයි වරදවා වටහා ගන්නා නිසාය. “අඛණ්ඩව ඇති- නැතිවෙමින් තිබේ, සතුව සඳහා නිතරම අලුත් වැඩියා කළ යුතු වේ” යැයි තත්කාරයෙන් දැනගත් කල්හි නිත්‍යය- සුඛ- සුභ යයි, හොඳ යැයි සැලකිය නොහැක්කේය. බිය ජනක, ත්‍රාසජනක යැයිම සලකයි. එම නිසා එම සංස්කාරයන් කෙරෙහි තවදුරටත් නොඇලී නොබැඳී ගනී. එම නිසා විපස්සනාව සම්බන්ධයෙන් දුකඛ සත්‍යය දක්වන ස්ථානයෙහි මේ සංඛාර දුකඛය අදහස් කරන බව පැහැදිලි ලෙස දැන ගත යුතුවේ.

හිසරදය, ඇස් අමාරුව, දත් කැක්කුම ආදිය කායික දුක්ඛය. රාග නිසා සිත සැලීම, දොස නිසා සිත තැවීම, බලාපොරොත්තු කඩ වීම- කණගාටුව ආදිය වෛතසික දුක වේ. මේ කායික දුකක් විදින්නා එය අනුනට කීමෙන්ම, අනුනට දැනගත හැක්කේය. නොකියන කල්හි දැනගත නොහැක්කේය. එම නිසා එවැනි දුකක් **පටිච්ඡන්ත දුකඛ** = සැඟවුණ දුක් යැයි කියනු ලැබේ. **අපාතට දුකඛ** = අප්‍රකට දුක යැයි ද කියන ලදී. දණ්ඩ, කඩුව, පොල්ල ආදිය නිසා පහළ වන කුලාල හෙවත් කායික දුක **අපටිච්ඡන්ත දුකඛ** = සැඟවිය නොහැකි දුකක් යයි කියනු ලැබේ. **පාතට දුකඛ** = ප්‍රකට දුක යැයි කියනු ලැබේ.

දුක් වේදනාව **හිසරියාය දුකඛ** නම් වේ. මුඛය වූ දුකකැයි කියනු ලැබේ. එයින් පරවූ ජාති දුකඛ ආදිය **පරියාය දුකඛ** නම් වේ. මුල් සවභාව වශයෙන් නොදැරිය හැකි නොවන නමුත් කායික දුක් වෛතසික දුක් විවිධ ලෙස පහළ කරවිය හැකි හෙයින් පරියාය ලෙස දුක් = නරක ධම්මී යැයි කියනු ලැබේ.

මේ හත් ආකාර දුක් අතරින් **පරියාය දුකඛ** වශයෙන් දක්වන ලද ජාති, ජරා, මරණාදිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ.

ඤාති ව්‍යසන, හෝග ව්‍යසන, රෝග ව්‍යසන, සීල ව්‍යසන, දිට්ඨි ව්‍යසන යන මේ ව්‍යසනයන් පහ හමුවේ වේවා, හිරිහැර- දඩුවම් ලැබීම, දඟ ගෙහි ලැමි ආදී දුක්දෙන හේතුවක් හමුවේ වේවා, “මේවා වේවි යැයි”

සිතා හෝ වේවා කණගාටු වීම, සිත දුක් ගැනීම, තැවීම, ආදිය සොක නම් වේ. ඕලාරික, අධික ශෝකය නිසා ඇඬීම, වැළපීම, පරිදෙව නම් වේ. අධි වැළපීම වලින් නතර නොවී තව තවත් ශෝකවීම, නොදැරිය හැකි ශෝක වීම උපාසාසය නම් වේ. කායික දුක් සියල්ල දුක නම් වේ. හුදු සිත නරක් වීම දොමනසස නම් වේ. මේ තුළ ශෝක, දුක, දොමනසස යන මේ තුන දුකක දුකක වන බැවින්ද තව දුටත් කායික වෛතසික දුක ඇති කරවිය හැකි බැවින්ද දුක් සත්‍යය නම් වේ. පරිදෙව, උපාසාස, යන මේ ධර්ම දෙක වනාහි කායික, වෛතසික දුක් ගෙන දිය හැකි පරියාය දුකක වන බැවින්ම දුක් සත්‍යය නම් වේ. අප්‍රිය පුද්ගලයන්, අරමුණු, වස්තු හමු වී අමනාප වීම, ප්‍රිය පුද්ගලයන්ගෙන් වෙන් වීම, හමුනොවීම, නොලැබිය හැකි යමක් කැමති වීම, යන මේ තුන් ආකාරයන්ද කායික, වෛතසික, දුක් ආදිය ඇති කරවිය හැකි බැවින් දුක් සත්‍යය නම් වේ.

දකින අසන අවස්ථාවේදී මෙතෙහි නොකරන පුද්ගලයා ඒ ඒ අවස්ථාවන්හි ප්‍රකටව ඇති රූප-වේදනා- සංඛාර- විඤ්ඤාණ මත තණහා- දිට්ඨි වශයෙන් වරදවා ගන්නා ආකාරය තුන්වන පරිච්ඡේදයෙහි භද්දකරතත සූත්‍රයෙහිලා දක්වන ලදී. මෙලෙස මෙතෙහි නොකරන වාරයක් පාසා වරදවා වටහා ගැනීම සිදු වන නිසා එම රූප-වේදනා- සංඛාර- විඤ්ඤාණ මේවා උපාදානකඛන්ධ නම් වෙත්. මෙම උපාදානකඛන්ධ ඇත්තේ නම් ජාති ආදී එකොලොස් ආකාර දුක් පහළ විය හැක්කේය. එම නිසා කෙටියෙන් දක්වන කල්හි දකින, අසන අවස්ථාවක් පාසා ප්‍රකටව ඇති උපාදානස්කන්ධ පහ දුක් සත්‍යය නම් වේ. ඇති වීම- නැති වීම සහිත අනිත්‍යය සංඛාර දුකක වීම නිසාද ජාති දුකක ආදී විවිධ දුක්වල ඇති වීමට ස්ථානය වන බැවින්ද දුක් වූ ධර්ම = නරක ධර්ම = ප්‍රිය මනාප බැවින් තොර ධර්ම = නියම ප්‍රතික්කුල වූ බිය ජනක වූ ධර්ම යැයි කියනු ලැබේ. එම නිසා "සංඛිතෙන පඤ්ච- පාදානකඛන්ධා දුකඛා" යැයි දේශනා කරන ලදී.

- සංඛිතෙන = සංක්ෂිප්ත වශයෙන්
- පඤ්චපාදානකඛන්ධා = වරදවා ගතහැකිවූ, තණහා-දිට්ඨි වශයෙන් වරදවා ගැනීමට ගොදුරුවන්නාවූ පඤ්චස්කන්ධය.
- දුකඛා = දුක්වේ.

සමුද්‍රය සත්‍යය

දකින විට ආදියෙහිදී ප්‍රකටව ඇති උපාදාන ස්කන්ධ දුක්ඛ සත්‍යය ධර්මයෝය. හොඳ- උතුම් යයි මනාප වී, ප්‍රිය වී අල්ලා බදා ගැනීම තණ්හාව වේ. මේ තණ්හා දුරු නොකළ තැනැත්තා වතීමාන සැප, සුඛ සඳහා හෝ පසු සැප, සුඛ සඳහා බලාපොරොත්තුවෙන් පිරිසිදු සිතින් සිතා කපා කරන- කටයුතු කරන වාරයක් පාසා කුසල ක්‍රියා (වරදී නැති ක්‍රියා) සිදුවේ. අපිරිසිදු අප්‍රසන්න සිතින් සිතා කපාකරන- ක්‍රියාකරන වාරයක් පාසා අකුසල කම් (වරද සහිත ක්‍රියා) සිදුවේ. එක් භවයකදී මේ කුසල, අකුසල කම්යෝ ගණන් කළ නොහැකි තරම් අධිකව සිදුවේ. නමුදු කරන ලද එම බොහෝ කම් තුළින් අවස්ථාවක් ලැබෙන පරිදි එක්තරා කම්යක් හෝ වේවා එම කම්ය සිදුකරන විට වූ අරමුණ හෝ වේවා මරණාසන්න මොහොතෙහි සිතේ පහළ වේ. නැතිනම් ජනිත වන්නාවූ නව ස්ථානය, සවිභාවය, අරමුණ එම කම්ය හේතුකොට සිතෙහි පහළ වේ. සිහිනයක් දක්නා සේය. මේ අරමුණු තුන් වර්ගය තුළින් එකක් අල්ලාගත හොත් මැරෙන්නාවූ පුද්ගලයාගේ අවසාන රූප- නාම නිරෝධ වීම හා සමඟම උක්ත අරමුණම අල්ලාගෙන, එම කම්ය නිසාම නව භව ස්ථානයෙහි උපාදානස්කන්ධ පහ පහළ වෙත්. මෙහිලා අල්ලා ගන්නා ලද ආකාරය වනාහි බිය ජනක සිහිනයක් දකින්නාට අවදි වීමෙන් අනතුරුවද එම බිය පහ නොවී පවතින්නා සේය. පෙර හා පසු සම්බන්ධ වන ආකාරය වනාහි දුටු අවස්ථාවෙහි සිතිවිලි දිගට පහළ වෙමින් පවතිනවා හා සමාන වේ. (යෝගින්ට පහසුවෙන් වටහා ගත හැකි උපමාවන්ය)

මෙය, අලුතින් පහළ වූ එම ශරීරයෙහි දිගින් දිගට, එම නව භවයෙහි මරණය තෙක්, නැවත- නැවතත් උපාදානස්කන්ධයන් සම්බන්ධ වෙමින් පවතී. මේ භවයෙහිදී දුටු දෙයක් නැවත එසේම දැකීම, දුටු පසු කල්පනා කිරීම, දුටු පසු ඒ ගැන ඇසීම ආදී ලෙසට උපාදානස්කන්ධ පහ අඛණ්ඩව පහළවෙමින් පවතින්නා හා සමාන වේ. මෙලෙස වන උපාදන ස්කන්ධයන්ගේ ප්‍රථම පහළ වීම ජාතිදුක්ඛ නම් වේ. නැවත, නැවතත් පහළ වෙමින් මෙම ස්කන්ධයන්ගේ මේරීම ජරාදුක්ඛ නම් වේ. මිය යෑමට කලින්ද විවිධ හේතූන් නිසා පහළ වන්නාවූ සොක- පරිදෙව ආදියද දුක්ඛ වේ. මේ

දුක්ඛ සත්‍යය ධර්මයේ කුමක් නිසා පහළ වන්නේද යත්: කම්ය නිසා පහළ වේ. කම්ය කුමක් නිසා ඵලගෙන දිය හැක්කේද යත්, උපාදානස්කන්ධයන් මත ඇලී බැඳී ගන්නා තණ්හාව නිසාම වේ. මේ තණ්හාව දුරුකළ පුද්ගලයාට අලුත් කම්මයේද සිදුකළ නොහැක්කේය. මේ නිසා භවයක් භවයක් පාසා ප්‍රථමයෙන් පහළ වන උපාදානස්කන්ධය ආදී කොට ඇති දුක් සියල්ලෙහි මූල හේතුව තණ්හාවම වේ. එම නිසා දකින අවස්ථාවෙහි ආදියේ ඇති උපාදානස්කන්ධයන් හොඳය, උතුම් යැයි සිතාගෙන මනාප වීම, ඇලී බැඳී ගැනීම සිදු කරන තණ්හාව සමුදය සත්‍යය නම් වේ. ශාසං තණ්හා පොණොභවිකා නඤ්ඤී රාග සහගතා යන්න අනුකූලවේ.

නිරෝධ සත්‍යය

ශාන්තවූ නිවන, මාරී ඥානයෙන් දැක, දැනගත් කල්හී ඇති- නැතිවන රූප- නාමස්කන්ධයන් ඇතිතාක් සියල්ල දුක යැයි ඇත්තටම විනිශ්චය කළ හැක්කේය. එම නිසා, රූප- නාම ස්කන්ධයන් කෙරෙහි ඇලී- බැඳී ගන්නා බව දුරුවූ නිසා, අලුත් භවයක් සඳහා රූප- නාම ස්කන්ධයන් කෙරෙහි ඇලී- බැඳී ගන්නා බව දුරුවූ නිසා අලුත් භවයක් සඳහා රූප- නාම ස්කන්ධයන් පහළ නොවීම වනාහි අනුපාදිසෙස ස නිබ්බාන යයි කියන දුකෙහි කෙළවර වීමයි. මෙහිලා නිරෝධය යනු පහළ විය යුතු ස්කන්ධයන්ගේ පහළ නොවීමයි. එම නිසා අටයකටාහි අනුප්පාද නිරෝධ යැයි දක්වයි. එම නිසා සමුදය සත්‍ය නම් වූ තණ්හාව හා දුක්ඛ සත්‍යය නම් වූ රූප- නාම ස්කන්ධයන්ගේ පහළ නොවීම- ඤය වීම වන්නාවූ මාරී ඤාණයෙහි අරමුණ වන්නාවූ නිවන නිරෝධ සත්‍යයි. "ශො තසසාසෙව තණ්හාය අසෙස වීරාග නිරොධො" යන්නට අනුකූලවයි.

මාරී සත්‍යය

මෙම නිවන අරමුණු කොට ඇස් පනාපිට දැනගන්නා සමමා දිට්ඨි ආදිකොට ඇති මාරීංග අට මාර්ග සත්‍යය නම් වේ.

සුඵලය ඤාණ අඩු පුද්ගලයාට

පෘථග්ඡනයන්ගේ සන්තානයේ ඇතිව නැති වන තාක් රූප- නාම දුක්ඛ හා සමුදය සත්‍යයේම වෙත්. ඒ දෙක තුළින් ආසාව- කැමති බව

වනාහි සමුදය සත්‍යයම වේ. ඉතිරි රූප- නාම ඇතිනාක් සියල්ල දුක්ඛ සත්‍යයම වේ. මෙතෙහි කළ යුතු අරමුණු සහ මෙතෙහි කොට දැනගන්නා දේහි ක්‍ෂය වීම- ගෙවී යෑම නිරෝධ සත්‍යය නම් වේ. එම නිරෝධ වීම- ගෙවී යාම වනීමානව ඇස්පනාපිට දැනගන්නා ධර්මය මාගී සත්‍යය නම්වේ.

සත්‍යය සතර මෙහෙහි කරන ආකාරය

මේ සත්‍යය සතර තුළ දුක්ඛ- සමුදය යන වට්ට සත්‍යයන් දෙක මත පමණක් මනසිකාරය යොදා භාවනා කළ යුතු වේ. නිරෝධ හා මග්ග යන මේ විවට්ට සත්‍යයන් දෙක වනාහි හොඳයයි උකුම් යැයි සුතමය වශයෙන් දැන ඒ සඳහා සිත නතු කිරීම පමණක් අවශ්‍ය වේ. එම නිසා චතුරාර්යීය සත්‍යය කම්ප්ඵානය සම්බන්ධ අට්ඨකඵා විචරණය මෙසේ දක්වයි.

තඤ්ඤා පුරිමානි ද්‍රව සචචානි වට්ටං, පච්ඡිමානි විවට්ටං තෙසු හිකඛුනො වට්ටෙ කම්මට්ඨානාහිනිවෙසො හොති, විවට්ටෙ තඤ්ඤා අහිනිවෙසො, පුරිමානි හි ද්‍රව සචචානි පඤ්ඤාචකඛිනො දුක්ඛං, තණ්හා සමුදයොති එවං සංඛෙපෙන ච කතමෙ පඤ්ඤාචකඛිනො රූපකඛිනොති ආදීනා නයෙන විතථාරෙන ච, ආචරියසස සනතිකෙ උග්ගණ්හිනවා වාචාය පුනපපුනං පරිචතෙනතො යොගාචචරො කම්මං කරොති. ඉතරෙසු පන ද්විසු සචෙචසු "හිරොධ සචචං ඉට්ඨං කතතං මනාපං, මග්ග සචචං ඉට්ඨං කතතං මනාපනති" එවං සචතෙනෙච කම්මං කරොති. සො එවං කරොතො චතාරී සචචානි එකපට්ඨෙධෙතෙච පට්ඨිජකධිති. එකාහිසමයෙන අහිසමෙහි, දුක්ඛං පරිඤ්ඤා පට්ඨෙධෙන පට්ඨිජකධිති, සමුදයං පහාන පට්ඨෙධෙන පට්ඨිජකධිති, හිරොධං සචචතිරියා පට්ඨෙධෙන පට්ඨිජකධි මග්ගං භාවනා පට්ඨෙධෙන පට්ඨිජකධිති, දුක්ඛං පරිඤ්ඤාහිසමෙයෙන අහිසමෙහි සමුදයං පහානාහි-සමයෙන, හිරොධං සචචිතිරියාහිසමයෙන මග්ගං භාවනාහිසමෙන අහිසමෙහි. එවමසස පුබ්බිභාගෙ ද්විසු සචෙචසු උග්ගහ පරිපුජා සචන ධාරණ සම්මසන පට්ඨෙධො හොති, ද්විසු පන සාචනපට්ඨෙධොයෙච, අපරභාගෙහිසු කිචචතො පට්ඨෙධො හොති. හිරොධො අරමමණපට්ඨෙධො [දී. අ. 2/580]

- තඤ්ඤා = එම සත්‍යය සතර අතරින්
- පුරිමානි ද්‍රව සචචානි = පෙර සත්‍යයන් දෙක
- වට්ටං = වට්ට සත්‍යය නම් වේ.
- පච්ඡිමානි = පසු සත්‍යය දෙක

විවරය	=	වටට දුකින් තොරවූ විවටට සත්‍ය නම් වේ.
තෙසු	=	එම සත්‍ය සතර තුළින්
වටට	=	වටට සත්‍ය දෙකෙහි
හිකඩුනො	=	හිකුචකගේ
කම්මට්ඨානාහිනිවෙසො	=	කම්මට්ඨානයට බැසීම, මනසිකාරය යෙදීම
හොති	=	වෙයි.
විවටට	=	එම විවටට සත්‍යයන්හි
අහිනිවෙසො	=	(එසේ) මනසිකාරය පැවැත්වීමක්
නච්චි	=	නැත
හි	=	විස්තර වශයෙන් වනාහි
පඤ්චකඛ්‍යෙධා	=	ස්කන්ධ පහ
දුකඛං	=	දුක්ඛය
තණ්හා	=	තණ්හාව
සමුදයො	=	දුක පිණිස හේතු වේ.
ඉති එවං	=	මෙසේ
සංඛෙපෙනෙව	=	සංකෂ්‍යපයෙන්(උග්‍රගණ්හිනිවා යන්න හා බැඳේ)
පඤ්චකඛ්‍යෙධා	=	ස්කන්ධ පහ (=පඤ්චකය)
කතමෙ	=	මොනවාද?
රූපකඛ්‍යෙධා	=	රූප සමූහ
ඉති ආදිනසෙන	=	මේ ආදී ක්‍රමයට
විචාරෙතවා	=	විස්ථාර ක්‍රමයටද වශයෙන්
පුර්මාහි දෙව සච්චාහි	=	පෙර සත්‍යයන් දෙක
ආචාර්යසස සනතිකෙ	=	ආචාර්යවරයාගේ සමීපයේ
උග්‍රගණ්හිනිවා	=	උගෙන
වාචාය	=	කට පාඩම්කොට

පුනපපුනං පරිවතෙනනෙතා	= නැවත නැවතත් පෙරළමින්
සොභාවචරො	= යෝගී පුද්ගලයා
කම්මං	= විපස්සනා කමිය
කරොති	= සිදු කරයි
ඉතරෙසු පන දිවිසු සචෙචස	= මේ හැර ඉතිරි සත්‍යයන් දෙක අතරින්
තිරොධි සචචං	= නිරෝධ සත්‍යය
ඉට්ඨං	= ඉෂ්ඨ වූ, හොඳ වූ
කතතං	= කාන්ත වූ, සිත්ගත්
මනාපං	= මනාප ධර්මයකි
මග්ග සචචං	= මාර්ග සත්‍යය
ඉට්ඨං	= ඉෂ්ඨය
කතතං	= කාන්තය
මනාපං	= මනාපය
ඉති එචං	= මෙලෙස
සචනෙනෙච	= ඇසීමෙන්ම
කම්මං	= විපස්සනා කමිය කෙරේ
සො	= එම යෝගී තෙම
එචං	= මේ දැක්වූ ක්‍රමයට
කරොනෙතා	= භාවනා කරන කල්හි
චතතාරි සචචාති	= සත්‍යය සතර
එකපපට්චෙධෙතෙච	= එකවැරම විනිවිද දැක දැන ගැනීමෙන්
පට්චිජ්ඣති	= මාගී ක්ෂණයෙහි ප්‍රතිචේධ කරයි.
එකාතිසමයෙන	= එකවැරම, කෙළින්ම දැන ගැනීමෙන්ම
අභිසමෙති	= මාගී ක්ෂණයෙහි, සෘජුවම දැනගනී.
දුකඛනති	= දුකඛ සත්‍යය යැයි
පරිඤ්ඤා පට්චෙධෙන	= පිරිසිදු දැන ගැනීම නම් වූ ප්‍රතිචේධයෙන්
පට්චිජ්ඣති	= විනිවිද දැක දැනගනී

සමුදය	= සමුදය සත්‍යය
පහානපට්ඨෙධෙන	= ප්‍රභාණය නම්වූ විනිවිද ගැනීමෙන්
පට්ඨිජකධති	= විනිවිද දැන, දැකගනී
නිරොධ	= නිරොධ සත්‍යය
සව්ඝකිරියා පට්ඨෙධෙන	= සාක්කාන්ති කිරීම නම් වූ ප්‍රතිවේදයෙන්
පට්ඨිජකධති	= විනිවිද දැක- දැනගනී
මගගං	= මාර්ග සත්‍යය
භාවනා පට්ඨෙධෙන	= භාවනා කිරීම නම් වූ විනිවිද ගැනීමෙන්
පට්ඨිජකධති	= විනිවිද දැක-දැන ගනී
දුකඛං	= දුකඛ සත්‍යය
පරික්ඛානසමයෙන	= පිරිසිදු දැනගැනීම නම් වූ ප්‍රතිවේදයෙන්
අභිසමෙති	= කෙළින්ම දැනගනී
සමුදය	= සමුදය සත්‍යය
මගගං	= මාර්ග සත්‍යය
භාවනාසමයෙන	= භාවනා නම් වූ දැනගැනීමෙන්
අභිසමෙති	= සෘජුවම දැනගනී.
එවං	= මේ දැක්වූ ක්‍රමයට
අසස	= එම යෝගාවචරයට
පුබ්බිකාගෙ	= පූර්ව භාගයෙහි
ච්ඡිද්ධ සචෙට්ඨ	= ලෞකික සත්‍යය දෙක
උගගහ පරිපුච්ඡා සවන ධාරණ	
සමමසන පට්ඨෙධො ¹	= උද්ග්‍රහණය, විමසීම, අසා දැනගැනීම, සිත්හි දරා ගැනීම හා සම්මසනය යන ප්‍රතිවේද
හොති	= වේ
පහානාසමයෙන	= ප්‍රභාණය නම්වූ සෘජු දැනගැනීමෙන්
හොති	= වේ
ච්ඡිද්ධපන	= නිරොධ-මගග යන සත්‍යයන් දෙක වනාහි
සවනපට්ඨෙධොයෙව	= අසා දැනගැනීමෙන්ම

හොඟි	=	වේ
අපරනාගෙ	=	පසුව සිදුවන මාර්ග්‍යයෙහි
භික්‍ෂු	=	දුකඛ- සමුදය-මග්ග යන සත්‍යයන් තුනෙහි
ඛිච්චනො	=	දැන ගැනීමේ කෘත්‍ය වශයෙන්
පච්චෙධො	=	ප්‍රතිචේදිය සිදුවේ
නිරොධො	=	නිරෝධ සත්‍යයෙහි
ආරම්භණ පච්චෙධො	=	අරමුණු කොට දැන ගැනීම
හොඟි	=	වේ. ²

පුටුප්පනයන්ට සුද්ධ ලෝකෝත්තර ධර්ම අරමුණු කළ නොහැකි බැවින්ද, ආර්යන් වහන්සේලාට වනාහි අරමුණු කළ හැකි නමුදු ලොකුතර ධර්මයන් හුදු සලකා බැලීම මාත්‍රයකින් පමණක් කෙළෙස් දුරුකිරීම නම් වූ ප්‍රතිඵලය නොලබන නිසා ද නිරෝධ- මග්ග සත්‍යයන් සලකා බලමින් භාවනා කිරීම නොකළ යුතුය. ඉවධං ඝනනං ආදී අට්ඨකථා මාර්ගයෙන් ලෝකුත්තර සත්‍යයන්ට සිත නැවීම දක්වයි. "අද්ධා ඉමාස පච්චෙධො ජරාමරණමනා පරිමුඤ්චිසසාමි = මේ ප්‍රතිපත්ති මගින් ජරා- මරණයන්ගෙන් ඒකාන්තයෙන් මිඳෙන්නෙමි" යි සිතා ඒ දෙසට නතු කරන්නා සේ "නිව්වාන ධර්මය- මාර්ග ධර්මය යන මේවා හොඳය. මේවා දැන ගැනීමට- ලබාගැනීමට උත්සාහ කළ යුතුය" යි පෙරාතුවම සිත නවන්නේ නම් එම සත්‍යයන් දෙක කෙරෙහි කළ යුත්ත කළා නම් වන්නේය. නමුදු අධික ලෙස කැමති වී නැවත නැවතත් නිතර නිතර සිත යොදනවා නොවේ. භාවනා කරන කාලයේ මෙලෙස කරන්නේ නම් තණනා- දිට්ඨි පහළ වී විපසානාව පිරිහී යා හැක්කේය. පිරිහෙන ආකාරය දෙවන පරිච්ඡේදයෙහි පස්වන නියානාවරණයෙහි ලා දක්වන ලදී. එම නිසා ටීකාහී මෙලෙස දක්වයි.

1 (උග්ගහ පටිපුච්ඡා සචන ධාරණ වශයෙන් දනගැනීම පරිපතති දනාමෙ වේ. විපර්යානා ප්‍රතිපත්ති දුක්ඛ නොවේ. සමෝසන වශයෙන් දුකිමිම ජීවයසනා දනිම වේ. මෙහිලා ජීවයසනා ධියල්ල සමෝසන පරිච්ඡේද යැයි කියනු ලැබේ. සමෝසන ආණා යයි කියනවා නොවේ.)

2 නිරෝධයම මග්ග ඥාණයෙන් අරමුණු කොට දනවනි. ඉතිරි සත්‍යයන් තුන වනාහි පරිඤ්ඤා- පහානා- භාවනා භාග්‍යය සම්පූර්ණ නිසා දන්නේ යැයි කිය යුතු වේ. මේ ඉතිරි සත්‍යයන් අරමුණු කොට දනවන්නවා නොවේ යන්න දැනගනී

වඳට කම්මට්ටානාතිනිවෙසො, සරූපතො පරිගහභසඛභාවතො. විවටට නච්චී, අවිසයනතා, විසයතෙතපිච පයොජනාභාවතො - පෙ- ඉට්ඨං කනතනති නිරොධ මගෙහසු නිනනභාවං දුසෙසති, හ අභිනඤ්ඤං, තනනිනන භාවො යෙව ච තච්ච කම්මකරණං දුට්ඨඛඛං [දී. අ. 2/530]

2 නිරෝධයම මගභ ඤාණයෙන් අරමුණු කොට දැනගනී. ඉතිරි සත්‍යයන් කුන වනාහි පරිඤ්ඤා- පභානා- භාවනා කෘත්‍යය සම්පූර්ණ නිසා දන්තේ යැයි කිය යුතු වේ. මේ ඉතිරි සත්‍යයන් අරමුණු කොට දැනගන්නවා නොවේ යන්න අදහසයි.

- සරූපතො = ස්වරූප වශයෙන්
- පරිගහභසඛභාවතො = පරිගහ කොට භාවනා කිරීම කරන බැවින්
- වඳට = වට්ට සත්‍ය දෙකෙහි
- කම්මට්ටානාතිනිවෙසො = කමටහනට සිත යෙදීම
- හොති = වේ
- අවිසයනතාව = පුටුප්පනයන්ට ස්වරූප වශයෙන් පරිග්‍රහ කොට භාවනා කළ හැකි අරමුණු නොවන බැවින්ද,
- විසයෙතෙතපි = ආර්යයන් විසින් පරිග්‍රහ කළ හැකි අරමුණක් වන නමුදු
- පයොජනාභාවතො ච = අර්ථයක් ප්‍රයෝජනයක් නැති නිසාද
- විවටට = විවටට සත්‍ය දෙකෙහි
- කම්මට්ටානාතිනිවෙසො = කමටහනට සිත යෙදීමක්
- නච්චී = නැත
- පෙ-
- ඉට්ඨං කනතං = ආදී වශයෙන්
- නිරොධ මගෙහසු = නිරෝධ- මගභ සත්‍යයන් කෙරෙහි
- නිනනභාවං = නැමෙන බව
- දුසෙසති = දක්වයි
- අභිනඤ්ඤං = තණ්හා දිට්ඨි වශයෙන් ඇලී බැඳීම

- න දසෙසති = දක්වනවා නොවේ.
- ව = තවදුරටත් කරුණු දක්වනොත්
- තං හිනනභාවොයෙව = එම නිවානය, මාගීය යන මේවා කෙරෙහි සිත නැවීම් මාත්‍රයෙන්
- තඤ්ඤාමි කරණං = එම නිරෝධ, මග්ග සත්‍යයන් කෙරෙහි කළ යුත්ත කිරීම වේ යැයි,
- දුට්ඨබ්බං = දන යුතුයි.

දුක වටහා ගන්නා ආකාරය

පහළ වන නාම- රූප මෙතෙහි කරන්නා දකින අවස්ථාවේ ආදියෙහි ප්‍රකටව ඇති රූප- නාමයන්ගේ සුවිශේෂ ස්වභාව ලක්‍ෂණාදිය දැනගනී. රූපසන ලකඛණා = විකාරයට පත්වන ස්වභාව, පෙරළෙන ස්වභාව, නමන ලකඛණා= ඇතිවීම- නැති වීම දෙකෙන් පෙළෙන බව, තමා දරන පුද්ගලයා පෙළෙන බව, කායික වෛතසික දුක් ඇතිකරමින් පෙළෙන ස්වභාවය, දැරිය නොහැකි තරමට පත්කොට පෙළෙන දුකට වෙදනා ස්වභාවයද දැනගනී. මේ බාධක ලක්‍ෂණය දක්නා නිසාම සුතමය ඥාණ නැත්තකු වුවද ඥාණය ප්‍රබලව නැගී ආකල මෙලෙසට අවලාද මැසිවිලි කියමින්, වෝදනා බහුලව සිටිනවා විය හැක්කේය. දිගින් දිගට”ඇති වෙමින්- නැති වෙමින් තිබෙන හුදු ධම් පමණක්ය. විනාශ වෙමින්ම පවතින්නේය. මෙතෙහි කරන තාක් තරක දේමය, මේවා සංසිඳෙන තාක් සැනසීමක් කැළම නැත. මේවා ඇති නිසා දුකට පත්වී සිටින්නෙමි. කෙලෙස සන්සිඳවන්නද” යනාදි ලෙස නිතරම අවලාද කරමින් සිටිය හැක්කේය. මෙලෙස ස්වභාව ලක්‍ෂණ ආදිය රූප්පන- නමන-බාධන ලක්‍ෂණ වශයෙන්ද මෙතෙහි කරන කරන වතාවේ තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගැනීම:-

ඉදං දුකඛනති යථාභූතං පජානාති යන පාලිය

ධපෙච්චා තණ්හං තෙභුමකධිමේම ඉදං දුකඛනති යථා සභාවතො පජානාති - යන අට්ඨකථා [දි. අ. 2/576]

යථාසභාවතොති අවිපරිත සභාවතො, බාධන ලකඛණතො, යො යො සභාවො යථා සභාවො, තතො රූපපනාදී කුකඛලතනාදී සභාවතො

[දී. ටී. 2/525] යන ටීකාවන්ට අනුව විපස්සනා භාවනාවෙන් දුකට සත්‍යය පිරිසිඳ දැන ගැනීමයි.

ඉහත අට්ට් කථාහි අර්ථය.

- ධෛර්‍යවෘත්තය = තණ්හාව හැර
- තෙහුමක ධර්මය = භව තුන්තලයෙහි වන්නාවූ ධර්මයන්
- ඉදං දුක්ඛණී = මේ දුක්ඛණී
- යථා සභාවතො = තත්ත්වකාරයෙන්
- පජානාති = දැනගනී.

ටීකාහි අර්ථය

- යථාසභාවතොති - "යථාසභාවතොති"යන්න
- අවිපරිත සභාවතො = විපරිත නොවන්නාවූ තත්ත්වකාර, ස්වභාව වශයෙන්
- බාධන ලක්ඛණතො = නොදැරිය හැකි දුක්ඛ වේදනා ඇතිවීමෙන් පෙළීම, කායික වෛතසික දුක් පහළ කරවමින් පෙළීම, ඇතිවීම - නැතිවීම දෙකින් පෙළීම, ඇතිවීම- නැතිවීම වශයෙන් පුද්ගලයා පෙළීම් ස්වභාව වශයෙන් (බාධන ලක්ඛණනි වච්ච දුක්ඛ දුක්ඛතං නිමිත්තභාවො, උදයඛණිය පටිපිළිත භාවොවා - මහා ටීකා)
- චා = වෙනත් ආකාරයකට දක්වතොත් වනාහි
- යො යො සභාවො = ඒ ඒ ස්වභාවයන්
- යථා සභාවො = යථා සභාව නම් වේ.
- තතො රුප්පනාදී කක්ඛලභවාදී සභාව තො = එම විපරිත ලක්ෂණාදී ස්වභාව, ගොරොසු බව ආදී සභාව වශයෙන් (පජානාති - දැනගනී.)

අභිභවය බද්ධ රූප දුක්ඛ සත්‍යය නොවේ

ඉහත දැක්වූ අට්ට් කථාහි තෙහුමක ධර්මය යන තැන සත්ත්වයන්ගේ සන්නායනයන්හි ඇති කාම-රූප- අරූප ධර්මයෝම පමණක් ආර්ය දුක්ඛ සත්‍යය සලකා ගත යුතුවේ. සත්ත්වයන්ගේ ආත්මභාවයට ඇතුළත් නොවන්නා වූ අභිභවය බද්ධ රූප ආර්ය දුක්ඛ සත්‍යයට ඇතුළත් කොට

නොගත යුතු හේතුව වනාහි: අනිඤ්ඤ බද්ධ රූපයන්ට වනාහි ඇති වීම - නැතිවීම සහිත අනිවච්ච- දුක්ඛ භාව ඇති බව සත්‍යය නමුත් ඒවා සමුදය හේතුවෙන් පහළ වූනා නොවේ. තව දුරටත් මාගී සත්‍යය මගින් සංසිඳවිය හැකි ධර්මයන්ද නොවන්නාහ. එම නිසා වස්තු ආදී බාහිර වස්තු අරමුණු කොට ඉබේ කෙළෙස් පහළ නොවීම නිසාද අනිවච්ච-අනන්ත වශයෙන් ප්‍රකට එම බහිද්ධා රූප සමග සසඳා අප්‍රකාශනයෙනිද ලෙහෙසියෙන් ප්‍රකට කරගැනීම පහසු වීම ද නිසා ද්වාර හයෙහි ඉබේ පහළ වන බහිද්ධා රූපයන් මත විපස්සනා භාවනා කළ යුතු නමුදු ඇති තාක් අනිඤ්ඤ බද්ධ බහිද්ධා රූපයන් පරිඤ්ඤාසාර අරිය දුක්ඛ සත්‍යය නොවන බව සලකා ගතයුතු

අධ්‍යාත්මික සත්‍යය පමණක් දනගුණවේ

සත්ත්වයන්ගේ සන්තානයන්හි පහළ වන ධර්මයන් අතරින්ද තම සන්තානයෙහි පහළ වන සත්‍යය සතර පමණක් වටහා ගැනීම මූලික වූද වැදගත්වූ ද කාරණාවයි. හේතුව වනාහි: තමාගේ තණනා- සමුදය හේතුවෙන් දුක්ඛ සත්‍යය පහළ වන්නේ නම් තම සන්තානයෙහිම පහළ වේ. අනුන්ගේ සන්තානයන්හි වනාහි පහළ විය නොහැක්කේය. අනුන්ගේ සමුදය නිසා දුක්ඛ පහළ වී නම් ඒ අනුන්ගේ සන්තානයන්හිම පහළ වේ. තම සන්තානයෙහි පහළ නොවේ. තව දුරටත් තමාගේ මාර්ග සත්‍යය තම දුක්ඛ- සමුදය පමණක් නිවාලීමට සමත්වේ. අනුන්ගේ දුක්ඛ- සමුදය නිවාලීමට සමත් නොවේ. අනුන්ගේ මාර්ගයද අනුන්ගේ දුක්ඛ- සමුදය පමණක් නිවීමට සමත්වේ. තමාගේ දුක්ඛ- සමුදය නිවීමට සමත් නොවේ. තවදුරටත් එක් එක් ආර්යයන් වහන්සේ නමකගේ සන්තානය හා බැඳී සමුදය- දුක්ඛ යන ධර්මයන්ගේ නිවීම නම් වූ නිරෝධ සත්‍යය එම ආර්යයන්ගේ අප්‍රකාශන ධර්මයන් ලෙස පාළි- අටඨ කථාහී දක්වා ඇත. අනුන්ගේ සත්‍යය සතර තමා ඇස්පනාපිට දූන ගන්නවාද නොවේ. තමාගේ සත්‍යය සතර දූනගත් විට අනුන්ගේ සත්‍යය සතරද අනුමාන වශයෙන් දූන ගත හැක්කේය. එම නිසා බහිද්ධාහි විපස්සනා භාවනා කිරීමෙන් මගග- ඵලයන්ට යාගත හැකි නමුදු 'අප්‍රකාශන සත්‍යය සතර දැකීම මූලික කාරණය බව' සලකා ගත යුතුවේ. එම නිසාම සතිපට්ඨාන ආදී පාළියෙහි **අප්‍රකාශනං වා කායෙ..., අභි ඉමසමිං කායෙ..., ආදී වශයෙන් අප්‍රකාශන බැලීම ප්‍රථම මෙන්ම ප්‍රධාන කොටද දේශනා කරන ලදී. මේ සම්බන්ධයෙන් පහත සඳහන් පාළි- අටඨකථා- ටීකාවන් සාධක වේ.**

යනට බො ආවුසො නා ජායති න ජියසති න මියසති වචති න උපපජජති,
 නාහං "තං ගමනෙන ලොකසස අනතං ඤාතෙය්‍යං, දිවෙධියං, පතෙනය්‍යනති"
 වදාමි. න බො පනාහං ආවුසො අපපනවා ලොකසස අනතං දුක්ඛසස අනතකිරියං
 වදාමි, අපි ව ඛවාහං ආවුසො ඉමසමිංඤ්ඤව ඛ්‍යාමනෙන කලෙඛරෙ ස්සඤ්ඤමභි
 සමනකෙ ලොකඤ්ඤව පඤ්ඤාපෙම, ලොකසමුදයඤ්ඤව, ලොක නිරොධඤ්ඤව, ලොක
 නිරොධ ගාමිණිංච පටිපදං [සං. නි. 1/118 අං. නි. 2/94]

- ආවුසො = ඇවැත්නි, රොහිතස්ස බ්‍රහමය!
- යනට බො = යමි ස්ථානයක
- නජායති = පහළ නොවන්නේද නොඋපදින්නේ ද
- න ජියසති = නොදිරන්නේ ද
- න මියසති = නොමියන්නේ ද
- න වචති = නැවත නැවතත් මිය නොයන්නේ ද
- න උපපජජති = නැවත නැවතත් නොඋපදින්නේ ද
- ලොකසස අනතං = සංඛාර ලෝකයේ කෙළවර වන්නා වූ
- නං = එම නිවන් ස්ථානය
- ගමනෙන = පයින්යෑම, යාන වාහන පිහිටකොට යෑම මඟින්
- ඤාතෙය්‍යං, දිවෙධියං,
 පතෙනය්‍යං = දූනගතහැකි, හමුවියහැකි, ළඟාවියහැකි යැයි
- අහං = තමන් වහන්සේ (විසින්)
- න වදාමි = නොකියන්නේය
- ආවුසො = රොහිතස්ස,
- පන = නමුදු
- ලොකසස අනතං අපපනවා = සංඛාර ලෝකයෙහි අන්තයට නොගොස්
- දුක්ඛඅනත කිරියං = දුකෙහි කෙළවර කිරීමක්
- අහං = තමන් වහන්සේ (මම)
- න බො වදාමි = දේශනා නොකරමි.
- අපිච බො = ඇත්ත වශයෙන් වනාහි
- ස සඤ්ඤමභි = සඤ්ඤා ඇත්තා වූ

- සමනකෙ = සිත ඇති
- බ්‍රහ්මචරිණියා = බ්‍රහ්මචරිණියා වන්නාවූ මේ කයෙහිම
- ලොකඤ්ච = විනාශ විය හැකි බැවින් ලෝකය යැයි කියනු ලබන දුක්ඛ සත්‍යයද
- අභං = මම
- පඤ්ඤාපෙඨි = පනවන්නෙමි
- ලොක සමුදයඤ්ච = ලෝකය නම් වූ දුක් පහළ වීම පිණිස වන්නාවූ සමුදය සත්‍යයද පනවන්නෙමි
- ලොක නිරෝධඤ්ච = ලෝකය නම්වූ දුකෙහි නිරෝධය පිණිස වන්නාවූ නිරෝධ සත්‍යය පනවන්නෙමි
- ලොක නිරෝධ ගාමිනි
- පටිපදඤ්ච = ලෝකය නම් වූ දුකෙහි නිරෝධයට ලගාවීමට හැකි ප්‍රතිපදා මාර්ග සත්‍යයද පනවා වදාරන්නෙමි.

ලොකනති දුක්ඛ සචචං, ලොක සමුදයනති සමුදය සචචං, ලොක නිරෝධනති නිරෝධ සචචං, පටිපදනති මග්ග සචචං, ඉති "නාභං ආචුසො ඉමාති චක්කාරි සචචාති තිණ්ණධර්මාදිසු පඤ්ඤාපෙඨි ඉමසමිං පන වාතුමභාභුතිතිකෙ කායසමිං යෙව පඤ්ඤාපෙඨි"ති දුසෙසසති [සං. අ. 1/93 ; අං. අ. 2/511]

- ලොකනති - 'ලොකං' යනු
- දුක්ඛ සචචං = දුක්ඛ සත්‍යයය
- ලොක සමුදයනති = ලෝක සමුදය යන්න
- සමුදය සචචං = සමුදය සත්‍යයය
- ලොක නිරෝධනති = ලෝක නිරෝධය යන්න
- නිරෝධ සචචං = නිරෝධ සත්‍යයය
- පටිපදනති = පටිපදං යන්න
- මග්ග සචචං = මාර්ගය සත්‍යයය
- ඉති, "ආසිච ඛවාභං - පෙ- පටිපදං" යන මේ කථාව මගින් (දුසෙසනති හා බැඳේ)
- ආචුසො = රොහිතස්සයෙනි,

අහං	=	තමන් වහන්සේ
ඉමනි චතතාරි සචචානි	=	මේ සත්‍යය සතර
තිණ කට්ඨාදීසු	=	තෘණ දඩු, ගස් ආදී කොට ඇති අනිඤ්ඤිය බද්ධ රූපයන්හි
න පඤ්ඤාපෙමී	=	නොපනවන්නෙමි
පන	=	ඇත්ත වශයෙන් වනාහි
චතුමහාභුතිකෙ	=	සතර මහා භූතයන් පිහිට කොට ඇති
ඉමසමීං කායසමීං යෙව	=	මේ කයතුලම
පඤ්ඤාපෙමී	=	පනවන්නෙමි
ඉති	=	මෙසේ
දසෙසති	=	දක්වයි.

ස-සනති පරියාපනං දුකඛ සමුදයානං අප්පචතති භාවෙන පරිගහයහමහො නිරොධොපි ස-සනති - පරියාපනො වීය හොති" හි කථවා වූහිතං අත්තනොවා චතතාරි සචචාදීති. පරසසචාති ඵතොපි ඵසෙව නයො [දී. ටී. 2/534]

ස-සනති පරියාපනානං	=	ස්ව සන්තානයෙහි අඩංගු
දුකඛ සමුදයානං	=	දුකඛ හා සමුදයේ
අප්පචතති භාවෙන	=	නැවත නැවතත් පහළ නොවන ස්වභාව වශයෙන්
පරිගහයහමාහො	=	පරිග්‍රහ කරන, මනසිකාරය යොමුකරවීම කරන කල්හී
නිරොධොපි	=	නිරෝධ සත්‍යය ද
ස-සනති පරියාපනො වීය හොති	=	ස්ව සන්තානයේ ඇතුළත්වූවාක් සේ වේ
ඉති කථවා	=	මෙලෙස මනසිකාරය යොමු කොට
අත්තනො වා චතතාරි සචචානිති	=	තමාගේ සත්‍යය සතරද යැයි
වූහිතං	=	අට්ඨ කථාහි දක්වයි
පරසසචාති ඵතොපි	=	අනුන්ගේ සත්‍යය සතර යයි කියන ලද නැනද
ඵසෙව නයො	=	මේ ක්‍රමය මැයි

විනිශ්චය

අනිඤ්ඤිය බද්ධ රූප දුක්ඛ ආර්ය සත්‍යය නොවේ. “වෙන වෙනම සත්ත්වයන්ගේ සන්තානයන්හි සත්‍යය සතර ඇත්තේ යැයි” යන මේ අර්ථය පාළු- අධ්‍ය කථාහි සෘජුවම දක්වයි. නිරෝධ සත්‍යය ඇත්තටම බාහිරයෙහි පහළ වන්නේ නමුදු, එයද ඇතුළු කොට ස්වකීය සත්‍යය සතර අනුන්ගේ සත්‍යය සතර යැයි කීමට සුදුසු බව වනාහි ප්‍රකටව දක්වයි. මෙලෙස එක එක සන්තානයක සත්‍යය සතරම ලබාගත හැකි නමුදු ස්වකීය සමුදය පමණක් බැහැර කළ හැක්කේය. මේ බැහැර කිරීමම පහතන පටිවේධ අභිසමයයි. තමාගේ සමුදය- දුක්ඛ යන මේවා පමණක් නිවා දමා ලිය හැක්කේය. එම නිවා දැමීම වක්ඛානව සිදුවීමම සච්චිකර්ය පටිවේධ අභිසමයයි. තම සන්තානයෙහිම මාග්ග අට වැඩිය හැක්කේය. මෙලෙස වැඩිමම භාවනා පටිවේධ අභිසමය යයි. අනුන්ගේ සන්තානයන්හි වනාහි සමුදය, නිරෝධ, මඟයන් තමාට දුරුකළ නොහැක්කේය. ඇස්පනා පිට භාවනා කළ නොහැක්කේය. වැඩිය නොහැක්කේය. එම නිසා අනුන්ගේ සමුදය, නිරෝධ, මඟයන් සම්බන්ධකොට තමාගේ පහතන පටිවේධ ආදීන් පහළ නොවේ. මෙසේ හෙයින් දතයුතු වූ සත්‍යය සතර පමණක් දැනගැනීම ප්‍රධාන කටයුත්ත යැයි තදින් සිතට ගතයුතු.

සමුදය වටහා ගැනීම

පහළවන ආකාරයට රූප- නාම මෙනෙහි කරන්නා දකින අවස්ථාව ආදියෙහි ප්‍රකට වන්නා වූ මනාප බව, කැමති බව ආදිය පහළ වන අවස්ථාවෙහිම මෙනෙහි කොට දැන ගනී. මෙලෙස දැන ගැනීම වනාහි පව්වුපපනන සමුදය ඇස් පනා පිට තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීමයි. නමුදු මේ ප්‍රත්‍යක්ෂපන්න සමුදය, මේ භවයෙහි සිදුකළ කම්යේ විපාක නිසා පහළ වන්නා වූ පසු භවයෙහි නාම- රූප දුක්ඛ සත්‍යයන්ට පමණක් හේතු වේ. මේ භවයෙහි දුකෙහි හේතු හෙවත් සමුදය නොවේ. මේ භවයෙහි දුකට හේතු වන තණ්හාව වනාහි පෙර කම්ම භව කාලයෙහි සිදු කොට හමාරය. සිදු කළ ආකාරය වනාහි: ස්ව සන්තානයට ද, තම භවයට ද, කාම අරමුණු වස්තූන්ටද ප්‍රිය මනාප බව නම් වන තණ්හාව ඇති නිසා, ඒවා අතින් සන්තෘප්ත වී හොදින් සුබවත් වීමට, මේ භවයෙහි අභිවාද්ධිය කල්පනා කොට ධාර්මිකව වේවා, අධාර්මිකව වේවා, විෂය කරන්නාසේ පෙර භවයකද තණ්හාව ඇති නිසාම කුසල කම් ඉටු කළේය. එම කම් නිසාම

පටිසන්ධියේ පටන් රූප- නාම දුකට සත්‍යයන් දැන් මෙලෙස පහළ වෙමින් පවතී. පෙර භවයෙහි සම්පූර්ණ වූ එම තණ්හාව වර්තමානව දැන ගත නොහැක්කේය. නමුදු වර්තමානව ඇස් පනා පිට දැන හැකි ප්‍රත්‍යක්ෂන තණ්හාව වනාහි අතීත තණ්හාවට කාලය වශයෙන් පමණක් වෙනස් වේ. සවභාව ලක්ෂණ වශයෙන් වනාහි සමානය. එක් කෙනෙකුගේ සන්තානයේ පහළ වන නිසා සමුදයෙහි එක් ප්‍රදේශයක් දැනගත්තේ නමුත් “සමුදය දුටු වේය. දන්තේ යැයි” කිව හැකි ලෙසටද, කන්දක කොටසක් පෙදෙසක් පමණක් දැක ගත්තේ නමුත් “කන්ද දුටුවේය. දන්තේ යැයි කිව හැකි ලෙසටද, පව්‍යුසනන සමුදය දැනගැනීමෙන්ද “සමුදය සත්‍යය දන්තේ යැයි” කිව හැකි වන්නේමය. නමුදු මෙතෙහි කරන්නා වූ තැනැත්තා පව්‍යුසනන තණ්හාව දැන ගන්නවා පමණක් නොවේ. නාම- රූප පරිවේෂද ඥාණය, මුහුකුරා ගිය තැන් පටන් අතීත තණ්හාව ද අනුමාන ලෙස දකී.

දුග්ගන්තා ආකාරය

නැවීම ආදිය පහළ වූ විට, නැවෙන රූප ආදිය පහළවිය හැකි විමද, සිසිලස ආදිය නිසා සිසිල් රූප ජේලි ජේලි ආදිය පහළ විය හැකි විමද, පෙනෙන වණි රූප, දකින ඇස ආදිය ඇති විටම දැකීම ආදිය පහළ විය හැකි විමද, යනාදි ලෙසට රූප- නාමයන් හේතු- ඵල, සම්බන්ධ වෙමින් පහළ වීම, විපසසනා භාවනා කරන්නා ඇස් පනා පිට දකී. මෙලෙස දැකීම ඉහළ ඉහළ ඥාණයන්හිදී වඩ වඩාත් ප්‍රකට වේ. පැහැදිලි වේ. ඉහළ මාගී විපසසනාවෙහිදී වඩ වඩාත් පැහැදිලි වේ. මේ ලෙස දැක ගත් විට, දැන් මෙතෙහි කරන රූප- නාමයන්ටද හේතු ඇත්තේමය. කුමක් නිසා පහළ වූවාදැයි කියා මෙතෙහි කිරීම අතර වාරයේ කල්පනා කරන කල්හි “පෙර භවයෙහි සිදුකල කුසල කම් නිසා පහළ වේ” යැයි පහසු වෙන්ම තීරණය කොට දැනගනී. කුමක් නිසා මෙලෙස දැන ගත හැක්කේ දැයි කිවහොත්: භාවනාව සඳහා උත්සාහ කරන කෙනෙක් පාසා දීටඪී ව උජුකා යන්න අනුව කම්ය හා කම් විපාක පිළිගෙන දැක දැන ගත් කෙනෙකු වන නිසා වන්නේය. කම්මසසකතා සම්මාදිට්ඨිය කලින්ම විශුද්ධියට පත් වී ඇත්තේය. එසේ සුතමය - චිත්තාමය වශයෙන් පිළිගත් පුද්ගලයාට පව්‍යුසනන ඥාණය වනාහි තව දුරටත් ආධාර උපකාර හේතුවක් වේ. තව දුරටත් ආසාවෙන් ඇලී- බැඳී ගන්නා බැව් නිසා අභිවාද්ධිය කල්පනා කොට, උත්සාහ කිරීම

ප්‍රායෝගිකව දැක- දැන ගත් නිසා “එම කමිය ද තණ්හාව ඇතිවම පහළ විය. එම නිසා ඇලී - බැඳී ගන්නා තණ්හාවම මේ භවයේ රූප- නාමයන්ට හේතුව වන්නේ යයි” ද අනුමාන කොට දැන ගනී.

පහළ වූ නමුදු දැනගැනීම දුෂ්කරය

මේ දුක හා දුකබසමුදය ස්ව සන්නානයේ ප්‍රකටව පහළ වී ඇති නිසා, පහළ වීම් වශයෙන් ප්‍රකටද, නොගැඹුරුද, ඉස්මතුව පෙනෙන සුළුද වේ. නමුදු දුකක්ය, නරක ධර්මයක්ය, දුක අපේක්‍ෂාකරන්නක් බැවින් දුකට හේතු ස්වභාවයක්ය කියා දැන ගැනීමට දුෂ්කරය. ගැඹුරුය, ප්‍රකට නැත. මෙසේ ප්‍රසිද්ධ නමුත් වටහා ගැනීම දුෂ්කර වීමට හේතුව අසතිමත් වීම, මනසිකාරය නොයෙදීම, හොඳින් නොබැලීමම වේ. භාවනා මනසිකාරය යෙදීමෙන් හා විපසසනා ඤාණයෙන්ද දහයුතු තාක් මෙවන් දෑ දැන හැක්කේය. එම ඤාණය පුණ්භාවයට පත්වූ කල්හි පහළ වන මගඟ ඤාණයෙන් වනාහි ආපසු නැති නොවන ලෙසට ස්ථිරව දැන ගත හැක්කේය.

දුකබ සච්ඤ්ඤි උපපත්තිතො පාකටං ඛාණු කට්ඨකපසභාරාදීසු අහො දුකබනති චතතඛබ්බමපි ආපජ්ජති. සමුදයමපි ඛාදීතුකාමතා භුඤ්ජිතුකාමතාදී වසෙන උපපත්තිතො පාකටං ලුකඛණුපපට්ඨෙධිතො පහ උභයමපි තං ගමහිරං. ඉති තාහි දුදුසසතා ගමහිරාහි [දී. අ. 2/581]

- දුකබ සච්චං = දුක්ඛ සත්‍යය
- උපපත්තිතො = පහළ වීම් වශයෙන්
- පාකටං = ප්‍රකට වේ (දැකීම, නැවීම ආදී දුකබ සත්‍යය ඇති තාක් ප්‍රකට වේයනුයි අදහසයි.)
- ඛාණු කට්ඨකපසභාරාදීසු = උල්, කටු ආදිය ඇතොන විට ආදියෙහි
- අහො දුකබනති චතතඛබ්බමපි = අහෝ දුකයි විලාප කියන තැනටද
- ආපජ්ජති = පත්වේ (දුක්ඛ සත්‍යය තුළ දුක වේදනා ප්‍රකටව දැනගැනීමට පහසු බව හුවාදැක්වීමකි)
- සමුදයමපි = සමුදය සත්‍යයද
- ඛාදීතුකාමතා- භුඤ්ජිතුකාමතාදී වසෙන = කැමට බුදීමට ඇති කැමැත්ත ආදී වශයෙන්

උපපනතිතො	= පහළ වීම් වශයෙන්
සාකච්චං	= ප්‍රකට වේ.
ලකඛණස්සට්ඨෙධිතො පන	= ස්වභාව ලක්ෂණයන් දැක දැන ගැනීමේ වශයෙන් වනාහි
තං උභයමපි	= එම සත්‍යයන් දෙකම
ගමහිරං	= ගැඹුරුය
ඉති දුඤ්ඤතො	= මෙලෙස බැලීම, දැකීම දුෂ්කර මෙන්ම ගැඹුරු බැවින්
තාහි	= ඒ සත්‍යය දෙක
ගමහිරාහි	= ගැඹුරු වෙන්.

දුඤ්ඤතාහි අත්‍යතො පවත්තිකඛණ වසෙන සාකච්චානිපි පකති ඤාණෙන සභාවරසතො දුට්ඨං අසකකුණ්ණසතො, ගමහිරෙනෙව ච භාවනා ඤාණෙන, තත්තාපි මත්ථකස්සතෙන අරිය මගගඤාණෙනෙව යථාවතො පසසි තඛ්ඛිතො ගමහිරාහි

[දී. වී 2/531]

දුඤ්ඤතාහි	= දුඤ්ඤතො යන්ත වනාහි,
තාහි	= ඒ දුකඛ-සමුදය සත්‍යයෝ
අත්‍යතො පවත්තිකඛණ වසෙන	= තමා පහළ වන ක්ෂණය වශයෙන්
සාකච්චාපි	= ප්‍රකට වූනේ වී නමුත්
පකති ඤාණෙන	= භාවනාවෙන් තොර ප්‍රකෘති ඤාණයෙන්
සභාවරසතො දුට්ඨං	= ස්වභාව ලක්ෂණ කෘත්‍යය වශයෙන් දැකීමට
අසකකුණ්ණසතො	= නොහැකි බැවින්ද
ගමහිරෙනෙව	= දැනගැනීමට අපහසු නිසාම ගැඹුරුම වූ
භාවනා ඤාණෙන	= මෙනෙහි කරමින් වැඩිය යුතු විපසයනා ඤාණ මග ඤාණ මගින්
පසසි තඛ්ඛිතො ච	= දැක ගැනීමට හැකි බැවින්ද
තත්තාපි	= එම භාවනා ඤාණයන්හිද
මත්ථකස්සතෙන	= මුදුන් පත්වූ

- අරිය මගඟඤාණොනෙව = අරිය මාරී ඤාණයෙන්ම
- යථාවතො පසසිතඛඛනතා ච = යථා පරිදි, නොවෙනස්වන ලෙස දැන ගත හැකි බැවින්ද
- ගමතිරාති = ගැඹුරුවේ.

නිරෝධ-මගඟ දැන ගැනීම

ළො ගමතිරතතා දුදුසසාති යන අට්ඨකථාවට අනුව නිරෝධ-මගඟ සත්‍යයන් පුටුප්පන සන්තානයන්හි පෙර පහළ නොවූ විරූ බැවින් ඉතා ගැඹුරුය. පවචකඩ වශයෙන් දැන- දැක ගත නොහැක්කේය. එම නිසා භාවනාරම්භක පුද්ගලයන්ට යට දැක්වූ ආකාරයටම 'හොඳය-උතුම්යැ' යි අසා සිත නතු කිරීම් මාත්‍රය පමණක් අවශ්‍යය. සිතා- කල්පනා කොට දැනගැනීම අවශ්‍යය නොවේ. නමුදු ක්‍රමානුකූලව භාවනා කොට උදයබ්බය ඤාණයට පත්වූ අවස්ථාවේ 'අවිජජා, තණ්හා, කම්ම, ආභාර. එසස, භාම- රූප යන මේවා නැතිනම් පඤ්චස්කන්දය පහළ විය නොහැකි බව' ඉඛේම සළකා බලා දැන ගැනීම සිදුවිය හැක්කේය. භය ඤාණය ආදී පහළ වීම ආරම්භයේදී උප්පාදො භයං අනුප්පාදො බේමං යන පටිසම්භිදා මගඟ දැක්වීමට අනුව 'දැකීම, ඇසීම, පහස ලැබීම, කල්පනා කිරීම, මෙනෙහි කිරීම ආදී වූ සියල්ල සංසිදීමෙන් තොරය. ඒවා නැතිවීමට සංසිදීමක් වන්නේය. ඒවා නැති වීම හොඳ යයි' ඉඛේම කල්පනාවට වැටී වැටී යා හැක්කේය. මේ වැටීම් ආකාර දෙක වනාහි, විපසයනා භාවනා කරන විට නිරෝධය අනුමාන කොට දැනගන්නා ආකාරය යයි. මුඤ්චිතුකම්‍යතා ඤාණය පහළ වන අවස්ථාවේ මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ නරක ධර්මයන්ම හමුවන නිසා මෙනෙහි නොකිරීමට කැමති සිත පහළ විය හැක්කේය. සමහරෙකුට මෙනෙහි නොකර නතර කොට සිටීමද විය හැක්කේය. නතර කළේ නමුත් පෙර පෙර විපසයනා ජවය නිසා නාම- රූප ප්‍රකටව පැනෙන්නේමය. මේවා මෙනෙහි කිරීමට උත්සහා නොකරන්නේ නමුත් වැටීම් සිදුවෙමින් පවතී. එලෙස වූ ඇත්තන්ට වේවා, මෙනෙහි නොකරන්නට කැමති සිත පහළ වූ ඇත්තන්ට වේවා, මෙනෙහි නොකර සිටීම අනුව මේ නාම- රූප නිරෝධ නොවේ. මෙනෙහි කොට ශාන්ත වූ නිවන් දැක දැනගැනීමෙන්ම සංසිදවිය හැක්කේ යයි අවබෝධය පහළ විය හැක්කේය. මේ ඤාණය විපසයනා භාවනා කරන අවස්ථාවේ මාරීය අනුමාන වශයෙන් දැන ගන්නා

ඥාණයයි. මෙය වනාහි විපසයනා භාවනා කරන විට සත්‍යය සතරම අරමුණු කොට දැන ගන්නා ආකාරයෝය.

නමුදු මේ සත්‍යය සතර තුළින් දුක්ඛ සත්‍යයම පමණක් පැහැදිලිව (භාත්පසින්) දැන ගතයුතු පරිඥෙඤායා ධර්මයයි. ඉතිරි සත්‍යයන් වනාහි වෙන් වෙන් වශයෙන් (භාත් පසින්) දැන ගත යුතු පරිඥෙඤායා ධර්ම නොවන්නාහ. එම සත්‍යයන් අතරින් සමුදය සත්‍යය බැහැර කළ යුතු පහතඛබ ධර්මයයි. නිරොධය ඇස් පනා පිට සාක්ෂ්‍යාත් කළ යුතු සවේකාතඛබ ධර්මයයි. මාර්ගය ස්ව සන්නාතයේ වඩා ගතයුතු වූ භාවෙතඛබ ධර්මයයි. මේ නිසා සමුදය දුරුකළේ නම්, සාක්ෂ්‍යාත් කළේ නම් නිරොධය, මාර්ගය වඩාගත්තේ නම්, එම සත්‍යයන් දැනගත්තා වන්නේමය. මෙතෙහි කරන වාරයක් වාරයක් පාසා වෙන් වෙන්ව දැන ගැනීම, දුරුකිරීම, සාක්ෂ්‍යාත් කිරීම, වැඩීම, නම් වූ මේ කෘත්‍යය සතරම එකවැරම සම්පූර්ණ වූවා වන්නේය. එම නිසා මෙතෙහි කරන වාරයක් පාසා සත්‍යය සතර වටහා ගන්නේ යයි දත යුතුය.

දැනගන්නා ආකාරය

මෙතෙහි කොට වටහා ගත යුතු රූප- නාම සියල්ල ඇතිවීම- නැතිවීම මගින් වනාහි අඛණ්ඩව පෙළෙන බැවින් සංඛාර දුක්ඛ වශයෙන් දුක්ඛ සත්‍යය වේ. එම රූප- නාම සවභාව ලක්ෂණය ආදී වශයෙන්ද ඇතිවීම- නැතිවීම නම් වූ අනිත්‍ය ලක්ෂණය ආදී වශයෙන්ද ඥාණය මුහුකුරා මෙතෙහි කරන වාරයක් පාසා දක්ෂ ලෙස පිරිසිදු දැනගනී. එම නිසා පරිඥෙඤා කෘත්‍යයද සම්පූර්ණ වේ.

මෙලෙස දත යුතු රූප- නාමයන් නිවච්ච, සුඛ, අත්ත යයි වරදවා වටහා ගෙන ඇලීම- බැඳීම නම් වූ තණ්හා පහළ විය නොහැක්කේය. මේ තණ්හාව පහළ නොවිය හැකි ලෙසට වටහා ගැනීම තණ්හාව දුරුකිරීම නම් වේ. එමඟින් ප්‍රභාන කෘත්‍යයද සම්පූර්ණ වේ. එම දත යුතු රූප- නාමයන් මත තණ්හාව කැළම පහළ නොවන නිසා තද බැඳීම නම් වූ උපාදාන, සැපවත් වීම සඳහා උත්සාහ කිරීම නම් වූ කම්ය, එම කම්යේ එලය වන නව භවයේ රූප- නාම ධර්ම පහළ විය නොහැක්කේය. තණ්හාවෙන් පටන්ගෙන විවිධ භවයන්හි පහළ නොවීම, සංසිදීම විපසයනා භූමියේ තදංග නිරෝධ සත්‍යය නම් වේ. මේ මෙතෙහි කිරීම නම් වූ එකම

හේතුව නිසා සමුදය හා දුකබ් නිරෝධ සිදුවේ යයි කියනු ලැබේ. මේ නිරෝධයට මෙතෙහි කිරීමක් පාසා ලඟා වෙමින් පවතින නිසා සාක්ෂාත් කෘත්‍යද සම්පූර්ණ වේ. මාගී ඥාණ අවස්ථාවේදී නිවන අරමුණු කොට වටහා ගැනීම වනාහී සාක්ෂාත් කිරීම නම් වේ. විපසසනා අවස්ථාවේ ද නිරෝධ කෘත්‍යය තාවකාලිකව සම්පූර්ණ වේ. නිරෝධය අරමුණු කොට පූර්ණ වටහා ගැනීමක් සිදු නොවේ.

මෙතෙහි කළ යුතු රූප- නාම ස්වභාව ලක්ෂණ ආදී වශයෙන්ද ඇතිවීම නැතිවීම නම් වූ අනිච්ච ලක්ෂණාදී වශයෙන්ද, තත්ත්වාකාරයෙන් දූන ගැනීම සමමා දිට්ඨි නම් වේ. සමයක් ලෙස යහපත් ලෙස සිතීම, විරිය කිරීම, සතිමත් වීම, සිත එකඟ වීම ආදිය සමමා සංකප්ප, සමමා වායාම, සමමා සති, සමමා සමාධි නම් වේ. මේ රූප- නාම කෙරෙහි බැඳී දුෂ්චරිත, දුරාච්ච පහළ නොකරන සුඵ, එම දුෂ්චරිත- දුරාච්චයන්ගේ විරුද්ධ පැත්ත වූ මෙතෙහි කිරීම නම් වූ චිත්තපාදයෙහි සමමාවාවා වද වේ. සමමා සංකප්පයද වේ. සමමා ආච්චයද වේ. (මෙහි අර්ථය පසුව පැහැදිලි කරන්නෙමු.) මේ සමමා දිට්ඨි ආදී මාගීංග, ලොකික සත්‍යයන් නම් වේ. මෙතෙහි කිරීමක් පාසා මේ මාගී සත්‍යය, තම සන්තානයේ පහළ වන නිසා භාවනා කෘත්‍යද සම්පූර්ණ වේ. එම නිසා විගුද්ධි මාගීයේ (474) හි මෙලෙස දක්වයි.

යඤ්චස්ස උදයඛබ්බය දුස්සනං, මගො වායං ලොකි තොති මග්ග සච්චං
 සාතටං හොති [දී. අ. 2/539]

- අස්ස = එම උදයඛබ්බය ඥාණය සම්පූර්ණ කරගත් යෝගී හට
- යඤ්ච උදයඛබ්බය දුස්සනං = එම ඇතිව නැතිව යන බව දැකීම
- අතට්ඨි = ඇත්තේය.
- අයං = මෙම දැරීනය
- ලොකිකො මගො = ලොකික මාගීය වේ
- ඉති = එම නිසා
- මග්ග සච්චං- = මාගී සත්‍යය

අසස = ඔහුට
 පාකටං හොති = ප්‍රකටය.

මෙම දක්වන ලද ක්‍රමයට අනුව වරක් දෙවරක් මෙතෙහි කිරීමෙන් කෘත්‍යය තුනම සහිතව පුණීන්වයට පත්වන නිසා පහළ වන කෂණයෙහි නාම- රූප මෙතෙහි කරන කරන වාරයේ සත්‍යය සතරම දැනගත යුතු ආකාරයට දැනගනිමින් සිටිනවා නම් වේ. එම නිසා කෘත්‍ය හතර එකවරම සමෘධි කරන මෙතෙහි කිරීම -සතිපට්ඨාන භාවනාව වඩන්නා ක්‍රම ක්‍රමයෙන් නගිමින් විපසසනා ඤාණ මුහුකුරුවා ගත් අවස්ථාවෙහි ලොකුතර මගහසව එම අවස්ථාවෙහි ආයතී සත්‍යය හතර මාගී ඥානයෙන් දකයුතු ආකාරයෙන් එකවරම දැක දැන ගනී. එබැවින් ඤායසස අධිගමාය යන පාළියට අධිකතා දක්වන තැන මෙසේ සඳහන් වේ.

ඤායො චුවච්චි අරියො අධිධංගිකො මගො, තසස අධිගමාය පනතියාති චුතතං හොති, අයංහි පුබ්බිභාගෙ ලොකියො සතිපට්ඨාන මගො භාවීතො ලොකුතරමගහසස අධිගමාය සංචතනති. [දී. අ. 2/539]

අරියො අධිධංගිකො මගො = අංග අටක් ඇති ආර්ය මාගීය
 ඤායො = න්‍යාය යැයි
 චුවච්චි = කියනු ලැබේ
 තසස = 'ඤාය' නම් වූ එම ආර්ය මාගීය
 අධිගමාය = ලබා ගැනීමට
 පනතියාති චුතතං හොති = පත්වූයේ යැයි කියනු ලැබේ.
 හි = ඇත්තය
 පුබ්බි භාගෙ = මගහ ඤාණයට පත්වීමට පෙර
 ලොකියො = ලොකික පමණක් වන්නාවූ
 අයං සතිපට්ඨාන මගො = මේ මෙතෙහි කිරීම නම් වූ සතිපට්ඨාන මාගීය
 භාවීතො = වඩන ලද බැවින්
 ලොකුතර මගහසස = ලෝකෝත්තර මාගීයට
 අධිගමාය = පත්වීම
 සංචතනති = සිදුවේ.

මග්ග ඤාණයෙන් සත්‍යය සතර වටහා ගන්නා ආකාරය

සංස්කාරයෙන්ගේ නිවීම නම් වූ නිවන මග්ග ඤාණයෙන් සාක්‍ෂාත් කළ කල්හි මෙතෙහි කොට වටහා ගත් රූප- නාමයන් හා එම වටහාගැනීම් සියල්ලද, එසේම රූප- නාමයන්ද “ඇතිවීම් - නැතිවීම් වන නිසා දුකය - නරකමය, නිවීමක් නැත්තේමය, නිත්‍යය භාවය, සුඛ භාවය, ආත්ම භාවය, ස්වකීය භාවයක් ගෙනහැර පාමින් ඇත්තටම පෙළුමින්ම පවතී” යයි නිසැකවම දැන ගත හැක්කේය. එම නිසා මාගී ඤාණයෙන් දුක්ඛ සත්‍යය අරමුණු නොකළේ නමුත් “මාගී ඤාණයෙන් දුක්ඛ සත්‍යය දුක- දැන ගන්නේ” යැයි කිව හැක්කේමය. උපමාවක් වශයෙන් කොතැනක නගරය හෝ ගම ඇත්තේද? කොයි පැත්ත නැගෙනහිරද බටහිරද? ආදී ලෙසට කාරණා නොදැන හැකි ලෙසට සිහි විකල් වූ තැනැත්තා යළි සිහි එලවා ගන්නවාත් සමගම කොතැනක නගරය- ගම ඇත්තේ දැයි ආදී ලෙසට දැන ගැනීමට කැමති දේ මුළාවකින් තොරව දැනගත හැකි වීම හා සමාන වන්නේය. තවත් උපමාවක්: ඉතා උෂ්ණ තැනකින් මද උණුසුම් තැනකට ගියේ නම් හිටපු තැන උණුසුම් විය දැන් මෙතැන සිසිල් යයි වටහා ගනී. නැවත ඊටත් වඩා ටිකක් සිසිල් තැනකට ගියේ නම් මේ තැන වනාහි වඩාත් සිසිල් යැයි වටහා ගනී. ඉතාමත් සිසිල් තැනකට ගිය විට මේ තැන ඉතාමත් සිසිල් යැයි තත්ත්වකාරයෙන් දැන ගෙන, පෙර සිටි ස්ථාන තුනම වඩා උණුසුම් යැයි පිරිසිඳ දැන ගත හැකිවන්නේය. මේ උපමාවලට අනුව විපසන්තාවෙන් තොර පුද්ගලයා “දුකඛ වේදනාවෙන් තොර සියලු රූප- නාමයන් හොඳයයි සලකා ගැනීම තද උණුසුම් තැනක් ‘සිසිල්’ යැයි සලකා ගැනීම හා සමවේ. විපස්සනා යෝගී තෙම මෙතෙහි කළ යුතු රූප- නාමයන් හොඳ නැතැයි දන්නේ නමුත් මෙතෙහි කරන විපසන්තාව හොඳයැයි සලකා ගැනීම ටිකක් සිසිල් තැනකට ගොස් එතැන සුවදායක යයි සලකා ගැනීම හා සමාන වේ. මාගී ඤාණයෙහි - නියම නිවන ලබා, රූප- නාම, සංස්කාර සියල්ල “සාන්ත නොවුනු ධම්” යයි දැන ගැනීම ඉතා සිසිල් ස්ථානය තත්ත්වකාරයෙන් දැන ගෙන අනෙක් ස්ථානයන් සාපේක්‍ෂ වශයෙන් උෂ්ණ යැයි නිශ්චය වශයෙන් තීන්දු කරන්නා හා සමවේ. මෙලෙසට සසඳා බැලිය යුතු. ඉතා ලස්සන රූපයක් ඉතා සුවදවත් ආඥාණයක් ඉතා මිහිරි සද්දයක්, රසයක්, පහසක්, හොඳම යහලුවා, හොඳම මාගීය, නගරය, ස්ථානය, දැනගැනීම හා සමගම අනෙකුත් රූප ආදිය හොඳ නැතැයි තීරණය කිරීම හා සම වන්නේය. දුක්ඛ සත්‍යය අරමුණු නොකොට දැන

ගැනීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ කිරීමේ වශයෙන් මේ මාගේ ඥාණ දැන ගැනීම පරිඤ්ඤා පටිච්චේදන, පරිඤ්ඤාභිසමය නම් වේ. දුක වශයෙන් පිරිසිදීම නම් වූ බාධක රහිතව, විනිවිද දැක දැන ගැනීම, දුකෙහි යථා ස්වරූපය පිරිසිදු දැන ගැනීම නම් වූ තහවුරු ලෙස, සෘජුවම දැක දැක ගැනීම යැයි යන්න මෙහි අදහසයි.

පෘථවීඡන හා ආර්ය පුද්ගලයාගේ අවබෝධයේ වෙනස

භාවනා ඥාණයෙන් තොර පෘථවීඡනයන්ට ඉහත සඳහන් මගන පරිඤ්ඤා නොමැති බැවින් සුතමය - චිත්තමය වශයෙන් සලකා බලා රූප හා නාමයන්, අනිච්චා දුකබා අනන්තා යයි නිශ්චිත ලෙසට තීරණය කළ නොහැක්කේය. විචිකිච්ඡාව නිසා වරදවා වටහා ගැනීම අනනොහැර පවතී. කල්පනා කිරීම, සලකා බැලීම අධික වන්න, වන්න විචිකිච්ඡාව බහුල විය හැක. සොතාපන්න ආදී ආර්යයන් වහන්සේලා වනාහි ඉහත සඳහන් මගන පරිඤ්ඤා ඥාණ ලැබූ බැවින් සිතින් සිතා ගන්නා වූ පෘථවීඡන ආදීන් මෙන් රූප- නාමයන් නිච්ච - සුඛ - අත්ත යැයි පිළිගත නොහැක්කේය. දැඩිව අල්ලා ගත නොහැක්කේය. අනිච්ච, දුකබ අනන්ත යැයිම නිශ්චිත ලෙසටම තීරණය කිරීමට හැකිය. නැවත නැවතත් කල්පනා කරන්නේ නමුත් අනිච්ච දුකබ අනාතම වශයෙන් පැහැදිලි ලෙස වටහා ගැනීම බහුල වන්නේය. එම නිසාම අඩුම තරමින් සෝතාපන්නයා ද "මේ රූප- නාමයන් කෙරෙහි ප්‍රියමනාප වී මුසපත්වී, සැපවත්වීම සඳහා ඒවා ලබා ගැනීමට කැමැත්ත, උත්සහා කිරීම" තවම නොනිමිව පවතින්නේ නමුදු, අපායගාමී අකුසල කම් සිදු නොකිරීමේ කැමැත්ත ඇත්තේමය. මේ වනාහි දුක දනගන්නා ආකාරයයි.

පැවසූ ආකාරයට නිරවුල් ලෙස දැන ගැනීමට හැකි නිසාම රූප- නාම කෙරෙහි ලොල් බව ඇතිකරවන තණ්හාව පහළ විය නොහැක්කේය. පහළ නොවන ආකාරය වනාහි: අපාය ගාමී වන අකුසල ධර්ම කරවිය හැකි බලවත් වූ තණ්හාව ද සුගති භවයෙහි නමුත් උපරිම සත් වාරයක් ඉක්මවිය හැකි තණ්හාවද ප්‍රථම මාගීය නිසා පහළ විය නොහැකි තත්ත්වයට පත් කරවන නිසාය. ඕලාරික කාම රාග හා උපරිමය භව දෙකකට වඩා උපැත්ම ලබාදිය හැකි තණ්හාව දෙවැනි මාගී ඥාණය නිසා පහළ විය නොහැක්කේය. ඉතා සියුම් කාම රාග, කාම තණ්හා තතිය මාගී ඥාණය නිසා පහළ විය නොහැක්කේය. රූප, අරූප භවයන්හි ඇලෙන බැඳෙන තණ්හාව චතුරී මගන ඥාණය නිසා පහළ විය නොහැක්කේය. උපමාවකට අනුව මුලින්

දුප්පත්ව සිට සිටු තනතුරු, කුමාර තනතුරු ලැබ සැපවත් වූ පුද්ගලයා දැන් නැවත දුප්පත් තත්ත්වයට නොඇලෙන්නා නොවැදෙන්නා සේය.

තවත් උපමාවකට අනුව චරිතය නරක වරද බහුල ස්ත්‍රිය සමඟ විසූ පුද්ගලයෙකු කුලකාන්තාවක් ලැබුවේ නම් එම නව භතාවගේ ගුණ දැන ගන්නවාත් හා සමඟම පැරණි අඹුවගේ වැරදි හොඳින් දැනගත හැකිවන බැවින් එම අවස්ථාවේ පටන් පැරණි අඹුව අප්‍රිය කරන්නා හා සමානය. මාගී ඥාන නිසා මේ ඇලෙන බැඳෙන බවට අකමැති වීම **පහාන පට්චේද-පහාන අභිසමය** නම් වේ. තණ්හාව දුරුකිරීම නම් වූ මෙය විනිවිද දැක දැන ගැනීම, සෘජුව දැනගැනීම යැයි අදහස් කෙරේ. මේ සමුදය ද මගග ඤාණයෙන් වනාහි අරමුණු කොට දැන ගැනීම නොවේ. දැන ගැනීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ නිසා දුරු කිරීම, නැවත පහළ නොවීමම **පට්චේද, අභිසමය** යැයි කියනු ලැබේ. එම නිසා ටිකාවන් හි "පහානමෙව චුතතභයෙන පට්චේධොති පහාන පට්චේධො ආදි ලෙස පැහැදිලි කරත්, මාගී ඤාණයෙහිම මේ පහාන පට්චේදය සම්පූර්ණ වන නිසා සෝතාපත්ත ආදි ආර්යයන් වහන්සේලා සලකා, කල්පනා කොට බැලුව හොත් රූප- නාමයන් කෙරෙහි ඇලෙන බැඳෙන තණ්හාව දුක ඇතිකර වීමට හේතු ධර්මයම වටහා ගනී. පුප්ප්පන ආදීන් මෙන් සුඛ- සුඛ ධර්මයැයි නොසිතයි. උපමාවක් ලෙසට දුම් බීම මනාලෙස බැහැර කළ පුද්ගලයාට දුම් බීමේ ක්‍රියාව හොඳයැයි කලින් සිතුවෙස නොසිතා අනවශ්‍ය දුක් ගෙන දෙන්නක්ම යැයි දැන ගත හැකිවන ලෙස වන්නේය. මෙය වනාහි සමුදය වටහා ගන්නා ආකාරයයි. විපසසනා වඩන විට මෙනෙහි කොට දක යුතු රූප-නාම සංස්කාරයන්ද ප්‍රකටය. මෙනෙහි කිරීම නම් වූ සංස්කාරයන්ද ප්‍රකටය. ඇතිවීම - නැතිවීම වශයෙන් එම සංස්කාරයන්හි පෙරළීම- බිඳීමද ප්‍රකටය. එම සංස්කාරයන් සුවිශේෂිත කෘත්‍යයන් වශයෙන් විවිධ සටහන්- නිමිති ඇති ලෙසටද ප්‍රකට වේ. මගග - එල පහළ වන අවස්ථාවේ එම සංස්කාර දුක් නිරෝධ වී ශාන්ත වන ස්වභාවයද ප්‍රකට වේ. රූපාකාර, හැඩ නිල, සටහන්, නිමිති අතින් තොර වශයෙන් ද ප්‍රකට වේ. එම නිසා මාගී ඤාණයේදී නිරෝධ සත්‍යය නම් වූ නිවන **සනි ලක්ඛණ, අවචුති රස, අභිමිත්තපච්චුපට්ඨාන** වශයෙන් ඇස් පනා පිට අරමුණු කොටම දැන ගනී. මේ වටහා ගැනීම **සච්චකිරිය පට්චේද, සච්චකිරිය අභිසමය** නම් වේ. සාත්තාත් කිරීම නම් වූ නිරවුල්ව විනිවිද දැක දැන ගැනීම, සෘජුව දැක- දැන ගැනීම යයි අදහස් වේ. අනුමාන වශයෙන් දැනගැනීමක් නොවේ. අත්ලෙහි ඇති මැණිකක් සේ සහතික

ලෙස දැක- දැන ගන්නා සේම සංස්කාර දුක් නිරෝධ ස්වභාවයට පත්වීම දැක දැන ගැනීම, සාත්ඡාත් කිරීම නම් වේ.

මෙලෙස මාගී ක්‍ෂණයෙහි සාක්ෂාත් කළ බැවින් පව්වවෙකකණ ඥාණයෙන් පෙරළා සළකා බලන විට මෙම නිවන “සංඛාරයන් ගෙන් තොර සාන්ත වූ ධර්මය” යැයිද, “ඇතිවීම- නැතිවීම දෙකින් තොරවූ පෙරළි- බැඳීම් වලින් තොර නිත්‍යය ධර්මය” යැයිද, “ස්වකීය රූපාකාර සටහන් නිමිති වලින් තොර ධර්මය” යැයිද ආර්යයන් වහන්සේලා දැන ගනිත්, ඉර අව්ව සැර තැනක සිට සෙවන ඇති තැනට පත්වූ තැනැත්තා එම ස්භාවය සිසිල් යැයි දැනගන්නා සේද, බොහෝ කාලයක් විඳිමින් සිටි රෝගයකින් සුවය ලද්දකු එම රෝගය සුවවීම හොඳ යැයි දැනගන්නාසේද වන්නේය. මේ වනාහි නිරෝධය දැනගන්නා ආකාරයයි.

මාගී සත්‍යය නම් වූ මාගීංග ධර්ම පහළ වනු පිණිස විපසානා භාවනා කළ බැවින් එම මාගීංගයෝ නිවන අරමුණු කොට නම් සන්නානයේ පහළ වියැ. මෙලෙසට පහළ වීමම භාවනා පටිච්චෙද = භාවනාහිසමය නම් වේ. තම සන්නානයේ පහළ වීම නම් වූ, විනිවිද ගෙන කෙළින්ම දැන දැක ගැනීම, සෘජුව දැක දැන ගැනීම යැයි කියනු ලැබේ. මේ දැන ගැනීමද “දබරඟිල්ලේ ඇඟිලි බිත්තරයෙන් එම ඇඟිලි බිත්තරයම ඇල්ලීමට අසමත් වන්නාසේ මාගී ඥාණය මගින් එම මාගී ඥාණයම දැන ගැනීමට අසමත් වන බැවින්, අරමුණු කොට දැනගන්නවා නොවේ. දැන ගැනීම ඒ වන විටත් නිමවුනා වන්නේය. උපමාවක් දක්වනොත්: ගැඹුරු අර්ථයක් ආදිය කල්පනා කරන්නකු එය වටහා ගන්නා තේරුම් ගන්නා ඥාණය පහළ වනවාත් සමගම “ඥාණය ලැබුවෙමි, වටහා ගත්තෙමි” යයි කියන්නා හා සමාන වේ. මෙලෙස වටහා ගැනීම නිම වූ බැවින් එය පෙරළා සළකා බලන කළ ශාන්ත වූ නිවන දැනගැනීමට, පහළ වීමට කලින් ඇතිවීම- නැතිවීම සහිත සංස්කාරයෝ සන්සිඳුනේ යැයි දැන ගැනීම සම්පූර්ණ වීමෙන්ම එම දුක් නිවිඟියේය. එම නිසා “මේ දැන ගැනීම සංස්කාර දුක් නිවීමට පත් කරන්නේය. එසේ පත්කිරීමට මේ ශික්‍ෂා මාගීය නිවැරදි” යැයි ආර්යයන් වහන්සේලා දැනගනිත්. මේ වනාහි මාගී සත්‍යය වටහා ගන්නා ආකාරයයි.

මේ දැක්වූ ලෙසට නිරෝධ සත්‍යය අරමුණු කිරීම් වශයෙන්ද, ඉතිරි සත්‍යයන් තුන දැනගැනීමේ කෘත්‍යය සාක්ෂාත් කිරීම් වශයෙන්ද, දැනගන්නා

මාගී ඥාණයම “සත්‍ය සතර එක පහරින්ම පිරිසිදු දැනගනී” යි අටයකපාහි දක්වන්නට යෙදුනි. අදාළ අටයකපා නැවතත් කියවා බලන්න.

මාගීංග අට වඩන ආකාරය

සත්‍ය සතර එකවැරම දැනගෙන ආර්යන් වහන්සේ නමක් වීමට කැමති වන්නේ නම් මාගී සත්‍යය තම සන්නානයේ වඩා ගත යුත්තේය. මේ ලෝකෝත්තර මාගීය වඩා ගැනීමට කැමතිනම් දැක්වූ ආකාරයට පහළ වන්නාවූ අවස්ථාවේම රූප- නාමයන් මෙතෙහි කොට සමමාදිට්ඨි ආදි කොට ඇත්තා වූ ලෞකික විදගීනා මාගීය වැඩිය යුතුවේ. හේතුව වනාහි: විදගීනා මාගීය නම් වූ උපනිශ්‍රය ප්‍රත්‍යය නිසා ලෝකෝත්තර මාගී උපනිශ්‍රය පවිත්‍රප්පන්න ධර්මය වන්නේය. මේ නිසා විපස්සනා මාගීය සම්පූර්ණ නොකළ හොත් ලෝකෝත්තර මාගීය පහළ විය නොහැක්කේය. විදර්ශනා මාගීය අනුලෝම ඥාණය තෙක් සම්පූර්ණ ලෙස වැඩුවේ නම් ඒ සඳහා විශේෂයෙන් උත්සහා නොකළද ලෝකුතතර මගගය ඉබේම මෙන් පහළ වේ. එම නිසා විසුද්ධි මාගීයේ මෙලෙස දැක්විය.

තථ පඨම මග්ග ඤාණං තාව සමපාදෙතුකාමෙන අඤ්ඤං කිඤ්චි කාතඛබ්බං නාම නථථි, යඤ්ඤි අනෙතකාතඛබ්බං තං අනුලෝමවසානං විපස්සනං උපපාදෙතෙන කතමෙව [වි. ම. 504]

- තථ = එම මාගී ඥාණ හතර අතරින්
- තාව = ප්‍රථමයෙන්
- පඨම මග්ග ඤාණං
- සමපාදෙතුකාමෙන = ප්‍රථම මාගී ඥාණය සම්පූර්ණ කර ගැනීමට කැමති නැනැත්තා
- අඤ්ඤං = විපස්සනා භාවනා කිරීම හැර වෙනත්
- කිඤ්චි කාතඛබ්බං නාම = කිසියම් කළයුත්තක් නම්
- නථථි = නැත
- හි = හේතුව වනාහි
- අනෙත = මේ විපස්සනා යෝගී තෙම
- යං = මාගී ඥාණය පහළ වීමට හේතු වන යම්
- කාතඛබ්බං සියා = කළයුතු වූ කිසියම් දෙයක් ඇත්තේද

තං = එම මාගීය ඥාණය පහළවීම සඳහා කළ යුතු සියල්ල

අනුලෝමාවසානං විපසසනා උපසාදෙනෙන

= අනුලෝම ඥාණය අවසාන කොට ඇති විපසසනා ඥාණ සාධනය කිරීමෙන්

කතමෙව = සම්පූර්ණ කරන ලද්දේම වේ.

මාගී ඥාණය වඩා ගැනීමට කැමති නම්, විපසසනා වැඩිය යුතුම බැවින්, විපසසනා මාගීයද භාවෙනබ්බ මග්ග සත්‍යය තුළ ඇතුල්වන බව සමමාන විනොදනී [වි. අ. 84] හි මෙලෙස ප්‍රකාශ කරයි.

"එස ලොකුතතරො අරියො අට්ඨංගිකො මග්ගො, යො සහ ලොකියෙන මග්ගෙන දුක්ඛ භිරොධි ගාමිනී පටිපදාති සංඛාගතො"

- එස = මෙය වනාහි
- අට්ඨංගිකො = අංග අටක් ඇති
- අරියො මග්ගො = ආර්ය මාගීය යයි
- යො = එම අරිය මාර්ගය
- සහ ලොකියෙන මග්ගෙන = ලෝකීය විපසසනා මග්ග හා සමඟ
- දුක්ඛ භිරොධි ගාමිනී පටිපදාති සංඛං = දුක් නිරෝධයට පත් වීමට වැඩිය යුතු පටිපදාව යැයි යන සංඛ්‍යාවට
- ගතො = ගියේවෙයි.

මග්ග විතතුප්පාදයෙහි යෙදෙන මග්ගංග අට ලොකුතතර මග්ග නම් වේ. මේ මාගීය හේතුකාරක විදග්ගිනාවෙන් තොරව නිරෝධ ගාමිනී විය නොහැක්කේය. විපසසනා නොවඩා නිවන් අරමුණු කරන්නේ නමුත් එපමණකින් එය ඉෂ්ඨ නොවන්නේ යයි අදහස් කෙරේ. එම නිසා ලොකී විපසසනා මග්ගයද ඇතුළත් කොට දුක්ඛ නිරෝධ ගාමිණී පටිපදාව දැන යුතු මාගී සත්‍යයයි. එම නිසා මහා ටීකාහි

"නානාතතරියභාවෙන පනෙථ ලොකියාපි ගතිතාව හොනති, ලොකිය සමථ විපසසනාය විනා තද භාවතො" යැයි දක්වයි [මහා ටී. (සී.)1/13]

අර්ථය

- පහ = ලෝකුතර සමාධි ප්‍රඥාවම උත්කෘෂ්ඨ නිර්දේශ (අති උත්තම දෙය දැක්වීම) වශයෙන් භාවෙනබ්බ යැයි කියන නමුදු
- නානානර්ථභාවෙන = වෙන වෙනම පහළ වන්නේ වී නමුත් එකකට ඇතුළත් වීම වශයෙන් (අනරෙ භාවා , නනා ච තා අනර්ථයා ච, තාසං භාවො,තෙනහු යන වචනඅර්ථය ගෙනදෙයි)
- ලොකියාපි = ලෝකී සමාධි ප්‍රඥාවන්ද
- එඤ්ඤා = විතතං පඤ්ඤාඤ්ච භාවං යන මේ පාළියෙහි
- ගතිතාව = භාවෙනබ්බ වශයෙන් ගතයුතුම
- භොනති = වෙන්
- කසමා = කුමක් නිසාද යත්,
- ලොකීය, සමථ විපසසනාය විනා = ලෝකීය සමාධි ප්‍රඥා වලින් තොරව
- තදභාවනො = එම ලෝකුතර සමාධි ප්‍රඥා පහළ විය නොහැකි නිසාය.

තේරුම

“සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤා- විතතං පඤ්ඤාඤ්ච භාවයං”

යන ගාථාවෙහි වැඩිය යුතු සමාධි ප්‍රඥා යන්න, උත්කෘෂ්ඨ වශයෙන් ලෝකුත්තරයම වේ. නමුදු ලෞකික සමාධි- ප්‍රඥාවන් නොවඩා එම ලෝකෝත්තර තත්වයන් පහළ විය නොහැකි බැවින් ලෝකෝත්තර සමාධි ප්‍රඥාවන් වැඩීම කියන තැන ‘ලෞකික සමාධි ප්‍රඥාවන්ද වඩන ලද්දේය’ යන අර්ථය ඇතුළත් වන්නේය. එම නිසා ලෞකික සමාධි ප්‍රඥාවන් ලෝකුත්තර ඤෙත්‍රයෙහි විශේෂයෙන් පහළ වන නමුත් විතතං පඤ්ඤාඤ්ච භාවයං යන පාළියෙහි භාවෙනබ්බ ධර්ම නම් වෙත්. ඒවාද වැඩිය යුතු යැයි අදහස්වේ.

(වත්තාලීස නයපපකරණයෙහි ධාන - හෙතු කියන තැන ධානි ඵලයන්ද ගැනීම නානානර්ථක නය කුමය යැයි කියනු ලැබේ. මේ ටීකාවෙහි

විනාහි මෙවැනි අර්ථයක් ගැනීමට නොහැක්කේය. මාගී සමාධි- ප්‍රඥාවද ධාන - හේතු නොවන අතර ලෝකී සමාධි ප්‍රඥාවද ධානී - එල නොවන බැවින්ය. එම නිසා එම ග්‍රන්ථයෙහි දක්වන ලද "සාත්තවිකසස ඝට්ඨානස" යන නැනද ගිතෙල් යනු මුට්ටිය නොවේ. මුට්ටියද ගිතෙල් නොවේ. මෙලෙස වෙන් වෙන්ව ඇත්තේ නමුත් ගිතෙල් කැමති පුද්ගලයා සඳහා "ගිතෙල් මුට්ටිය ගනුවයි" කී කල්හි මුට්ටිය පමණක් ගැනීමට කෙළින්ම කී නමුදු මුට්ටියේ අඩංගු ගිතෙල්ද ගනුවයි යන අදහස දැක්වේ, යන අර්ථය පමණක් ගතහොත් එය මේ ටීකාව හා සම්පූර්ණයෙන් සම වේ. සමගාමී වේ. සුත්‍රමය ඤාණය වධීනය සඳහා මෙලෙස විවරණය කරන ලදී.)

මාගීංග භාවනා

ඉධානඤ භික්ඛු සමමාදුට්ඨිං භාවෙති විවෙකනිසසිතං විරාගනිසසිතං නිරෝධනිසසිතං වොසගගපරිණාමිං සමමා සංකප්පං භාවෙති -පෙ- සමමාවාචං - පෙ- සමමාකමමනතං -පෙ-සමමා ආජිවං -පෙ- සමමාවායාමං -පෙ-සමමා සති - සමමා සමාධි භාවෙති විවෙකනිසසිතං විරාගනිසසිතං නිරෝධනිසසිතං වොසගග පරිණාමිං එවං ඛො ආනඤ භික්ඛු කළසාණමිනො කලසාණසභායො කලසාණසමපවංකො අරියං අට්ඨංගිකං මග්ගං භාවෙති අරියං අට්ඨංගිකං මග්ගං ඛනුලිකරොති. [සං. නි. 1/162]

- ආනඤ = ආනන්දය
- ඉධ = මේ සාසනයෙහි
- භික්ඛු = භික්ෂුව
- විවෙක නිසසිතං = කෙළෙස් සංසුන් කිරීමද පිහිට කොටගෙන
- විරාග නිසසිතං = කෙළෙස් දුරු කිරීමද පිහිට කොටගෙන
- නිරෝධ නිසසිතං = කෙළෙස් සංසිද්ධිමද පිහිට කොටගෙන
- වොසගග පරිණාමිං = කෙළෙස් බැහැර කිරීමට තමා නිවන දෙසට යොමු කිරීමට මෝරවමින් සිටින, මෝරන ලද සමමා දිට්ඨිය, විපසසනා ඤාණ, මග්ග ඤාණ යන සමමා දිට්ඨිය.
- භාවෙති = වඩයි

සමමා සංකප්පං = විපසසනා සිත් මගග සිත් හා යෙදෙන සමාසක්
ලෙස කල්පනා කරන සමමා සංකප්ප ය

සමමා වාවං = සමාසක් ලෙස කථා කරන සමමා වාවා

(විපසසනා භාවනා කරන විට මග්ග ඤාණය පහළ වන විට කථා කරන්නේ යැයි, අදහස් නොකෙරේ. වචී දුෂ්චරිත පහළ කරන අනුසය පරිදුට්ඨාන විනිකකම ක්ලේශ යන්ගේ ප්‍රතිපක්‍ෂය වන, ඒවා බැහැර කළ හැකි- සංසිද විය හැකි ස්වභාවය පමණක් අදහස් කෙරේ. සමමා කමමනන- ආජීව යන මේවාද මේ ක්‍රමයටම වේ)

සමමා කමමනනං = සමාසක් ලෙස කටයුතු කිරීම

සමමා ආජීව = සමාසක් ලෙස ජීවිකා වෘත්තිය කිරීම

සමමා වායාමං = සමාසක් ලෙස විෂය කිරීම

සමමා සති = සමාසක් ලෙස සිතිය පැවැත්වීම

සමමා සමාධිං = සමාසක් ලෙස සිත සමාධිගත කිරීම

භාවෙති = වඩයි

ආනන්ද = ආනන්ද,

කලකාණම්හෙතා = බුදුරජාණන් වහන්සේ මුල් කොට ඇත්තාවූ මිත්‍රයන් ලැබීම අතින් සමන්විත

කලකාණසභාසො = බුදුරජාණන් වහන්සේ මුල් කොට ඇත්තාවූ සභායකන් ලැබීම අතින් සමන්විත

කලකාණ සමපචංකො = බුදු පියාණන් වහන්සේ මුල් කොට ඇත්තාවූ කලාණ පුද්ගලයන් වෙතම නතු වූ සිත් ඇති.

හිකඛු = හිකුච

අරියං අට්ඨංගිකං මග්ගං = අංග අටක් ඇති ආර්ය මාර්ගය

ඵවං ඛො = මේ කියන ලද ක්‍රමයට

භාවෙති = වඩයි

බහුලී කරොති = බහුල බවට පත්කරයි

වා = වඩයි

විවේකනිසසිතනති තදංග විවේක නිසසිතං, සමුවේජද විවේක නිසසිතං නිසසරණ විවේකං නිසසිතඤ්ච සමමා දිට්ඨිං භාවෙහිති අයමතො වෙදිතඛෙඛා, තථා හි අයං අරිය මග්ග භාවනානුසුතො යොගි විපසසනකඛණේ කිච්චනො තදංග විවේකනිසසිතං, අජකධාසයනො නිසසරණ විවේක නිසසිතං, මග්ග කාලෙ පන කිච්චනො සමුවේජද විවේකනිසසිතං, ආරමමණනො නිසසරණ විවේක නිසසිතං, සමමා දිට්ඨිං භාවෙහි, එස නයො විරාග නිසසිතාදීසු විවේකතතා එවං හි විරාගාදයො. කෙවලංඤ්භතත වොසගෙගා දුට්ඨො පරිච්චාග වොසගෙගාව පකඛිනධන වෙසගෙගාවාහි, තථ පරිච්චාග වොසගෙගාහි විපසසනාකඛණේ ව තදංග වසෙන, මග්ගඛණේ ව සමුවේජද වසෙන කිලෙස පපභානං පකඛිනධන වොසගෙගාහි විපසසනාකඛණේ තනනින භාවෙන, මග්ගකඛණේ පන ආමමණ කරණෙන නිඛිඛාන පකඛිනධනං, තදුභයමපි ඉමසමීං ලොකීය ලොකුතතුර මීසසකෙ අථසංචණණානානෙයෙ වට්ටති. තථාහි අයං සමමා දිට්ඨි යථා චුතෙන පකාරෙන කිලෙසෙ ව පරිච්චජති, නිඛිඛානඤ්ච පකඛිනඤ්ච. වොසග්ගතං පරිණමනං පරිණතඤ්ච, පරිපච්චනං පරිපකකඤ්චාහි. ඉදං චුතං හොති, අයං හි අරිය මග්ග භාවනානුසුතො හිකඬු යථා සමමා දිට්ඨි කිලෙස පරිච්චාග වොසග්ගතථං නිඛිඛාන පකඛිනඤ්ච වොසග්ගතථඤ්ච පරිපච්චති. යථා ව පරිපකඛා හොති තථානං භාවෙහිති. එස නයො සෙස මග්ගංගෙසු

[සං.අ.1/125]

තෝරුම

විවේක නිසසිතං යන නැන 'විපස්සනාව හේතුකොටගෙන සිතක් පාසා කෙළෙස් සංසුත් කිරීම නම් වූ තදංග විවේකයද, අදාල මග්ග ඤාණයෙන් කෙළෙස් ඉතිරි නොකට දුරු කරන සමුවේජද විවේකයද, අපේක්ෂා කරන නිවන නම්වූ නිසසරණ විවේකයද, අදාල විපසසනා ඤාණ- මග්ග ඤාණ නම් වූ සමමා දිට්ඨියද වඩයි' යන මේ අර්ථ දැන යුතු වේ. මේ කථාව විස්තර කොට දක්වනොත්: ආර්ය මාර්ගීය වැඩිමෙහිලා විෂීය කරන යෝගි තෙම විපස්සනා වඩන අවස්ථාවෙහි "කෙළෙස් සංසිද්ධිමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ කිරීම වශයෙන් තදංග විවේකයට ආධාරක වූ අපේක්ෂිත විපස්සනා සමාධිය වඩයි. කැමති වීම් වශයෙන් නිසසරණ විවේකය පතා, විපසසනා සමමා දිට්ඨිය වඩයි. මාර්ගීය පහළ වන කාලයෙහි කෙළෙස් දුරුකිරීමේ කෘත්‍යය සම්පූර්ණ කිරීම වශයෙන් සමුවේජද විවේකය අපේක්ෂාවෙන් මග්ග සමමා දිට්ඨිය වඩයි "අරමුණු කිරීම වශයෙන් නිසසරණ විවේකය සඳහා විපසසනා සමමා දිට්ඨිය වඩයි.

වීරාග නිසසිත විවේක නිසසිත ආදිය සිදුවන ආකාරය

විවේකය වනාහි තදංග විවේක, විකබ්මහන විවේක, සමුවච්ඡේද විවේක, නිසසරණ විවේක, පටිප්පසසදධි විවේක යැයි, පස් ආකාරයකට දක්වා ඇත. වීරාග, නිරෝධ ආදියද තදංග වීරාග, තදංග නිරෝධ...යන ලෙසටම පස් ආකාරයකට දක්වා ඇත. මේවා තුළ හංග ඤාණ ආදිය පහළ වන විට මෙතෙහි කළ යුතු අරමුණෙහි ආරම්භණ අනුසය ඉතිරිව නොපවතින බැවින් එම අරමුණ හා බැඳී පරිපුට්ඨාන විනිකකම ආදියද පහළ විය නොහැක්කේය. මේ කෙළෙස් තුන් ආකාරයන් පහළ විය නොහැකි වීම වනාහි විපසයනා යැයි කියන එකම හේතුව මගින් කෙළෙස් සන්සුන් වීම හෙවත් තදංග විවේක නම් වේ. කෙළෙස්වල වීරංජනය සිදුවන නිසා තදංග වීරාග නම්ද වේ. කෙළෙස් නිරුද්ධ වන බැවින් තදංග නිරෝධ යැයිද කියනු ලැබේ. මෙතෙහි කරන වාරයේ මෙතෙහි කළයුතු රූප-නාම තත්ත්වාකාරයෙන් දැන ගැනීම විපසයනා සම්මා දිට්ඨි නම් වේ. එය හා යෙදී එකට පහළ වන සමයක් කල්පනාවන් සමයක් විෂීය, සමයක් සිහිය, සමයක් තැන්පත් බවද පිළිවෙලින් විපසයනා සම්මා සංකප්පය, සම්මා වායාම, සම්මා සතිය සම්මා සමාධි නම් වේ. මෙතෙහි කොට දනගත හැකි වනු පිණිස උනන්දු කරවීම නම් වූ වෙනතාව සහ ඉතිරි වීන්තුප්පාදයෝ සිකධා පද විභංග ආදියෙහි දේශනා කරන ලද, පරියාය වශයෙන් සම්මා වාචා නම් වේ. සම්මා කම්මනත, සම්මා ආජීව යැයිද නම් කෙරේ. මේ වනාහි මෙතෙහි කිරීමක් පාසා එකට පහළ වන්නාවූ විපස්සනා මාගීංග අට වේ. කියන ලද තදංග විවේක, වීරාග, නිරෝධයන් ඇසුරු කරන බැවින් විවේක නිසසිත වීරාග නිසසිත නිරෝධ නිසසිත නම් වේ. මෙහිලා 'ඇසුර ලබනවා' යන මේ කථාව මෙතෙහි කිරීමක් පාසා කෙළෙස් තුන් වර්ගයන් සන්සුන්වීම- විවණ්වීම සම්පූර්ණ වීම නම් වේ. විවේක-වීරාග-නිරෝධ යන මේවා අරමුණු කොට දැන ගන්නවා නොවේ. එම නිසාම අට්ඨකථාහි ආරම්භණතො යැයි නොකියා කිවහො යැයි කියා ඇත.

නිවන වනාහි කිලෙස, කම්, විපාක, ස්කන්ධ සංඛ්‍යාත වට්ට දුකින් තොරවූ බැවින් නිසසරණ නම් වේ. "වට්ට දුකින් මිදීම හෙවත් නිදහස් වීම සමාධි වන තැනක් බැවින්ද නිසසරණ යැයි කියනු ලැබේ. එම නිවනද කෙළෙස් සන්සුන් කිරීම, දුරු කිරීම, සංසිදීම සහිත තැනක් බැවින් නිසසරණ, විවේක, වීරාග, නිරෝධ නම් වේ. කියන ලද විදේශනා මාගීංගයෝ

නිවනට යෑමට කැමති, නිවන දැන ගැනීමට කැමැති අජ්ඣාසය ඇතිව පහළ වන මොහොතෙහි රූප- නාම මේතෙහි කරන්නාට පමණක් පහළ වේ. නිවනට අකමැතිව, භවයෙහිම ආශ්වාද කරමින් සිටින්නාට වනාහි මෙතෙහි කිරීමක් පමණකුදු නොමැති නිසා මෙම විදඹිතා මාගීංග පහළ නොවෙත්. එබැවින් මෙතෙහි කරන කරන වාරයේ පහළ වන එම මාගීංගයේ පෙරාතුවම කැමති වීම හෙවත් අජ්ඣාසය වශයෙන් “නිවන් ඇසුරු කරන්නේ” යැයි දත යුතුය. උපමාවකට අනුව: නිවන් පනාගෙන දානය දෙන්නා දාන අවස්ථාවේ පවතින මුඤ්චන චේතනා දාන වස්තුව පමණක් අරමුණු කරයි. නිවන් අරමුණු නොකරයි. එසේ නමුදු පෙරාතුවම නිවන් අරමුණු කරගෙන සිදුකරන නිසා විවච්චි නිසසිත = වටට දුකින් තොර වූ නිවන අරමුණු කරන කුසල් වන්නා සේම, මතු වන මොහොතේ රූප- නාමයන්ම අරමුණු කරන කල්හීද පෙරාතුවම නිවන පනන අජ්ඣාසය ඇතිව භාවනා කරන නිසා, විපසසනාව නිවන අපේක්ෂා කරන්නේ යැයි කියනු ලැබේ. එම නිසා අධ්‍යායන අජ්ඣාසයනො යැයි කියන ලද්දේමය. එම නිසා විපසසනා යෝගී තෙම පහළ වන රූප- නාමයන් මෙතෙහි කරන කරන වාරයේ නදංග විචේක, විරාග, නිරෝධ, නිසසරණ විචේක විරාග, නිරෝධ යන මේවා ඇසුරු කරන විපසසනා වඩන්නේ යැයි කියනු ලැබේ. මෙහිදී දක්විය යුතු තදංග නිරෝධයම විපසසනාව මගින් සාත්ක්ෂාත් කළ යුතු තදංග නිරෝධ සත්‍ය යැයි කලින් කියන ලද්දේය.

ලෝකුතතර මගග සතර මගින් අදාල කෙළෙස් ඉතිරි නොකොට දුරුකිරීම් සංඛ්‍යාත සන්සුන්කිරීම, බැහැරකිරීම හා සංසිද්ධිම සමුච්චේද විචේක, විරාග, නිරෝධ නම් වේ. ලෝකුතතර මගගයෝ අදාළ කෙළෙස් ඉතිරි නොකොට සන්සුන් කිරීම, දුරුකිරීම හා සංසිද්ධිම සමාධි කරන නිසා විචේක නිසසිත, විරාග නිසසිත, නිරෝධ නිසසිත නම් වෙත්, තවදුරටත් නිසසරන විචේක, විරාග, නිරෝධ නම් වූ නිවන අරමුණු කරන නිසාද විචේක නිසසිත, විරාග නිසසිත, නිරෝධ නිසසිත නම් වෙත්. මාගීස්ථ පුද්ගලයා එලෙසවූ අරිය මගගග වඩන්නේ නම් වේ.

වොසගග පරිණාමී වන ආකාරය

විපසසනා මගගගයෝ තදංග පහණ වශයෙන් කෙළෙස් දුරු කරමින් වැඩෙන්නේය. නිවන පනන්නාහටම පහළ වන්නක් නිසා නතුච්චිම වශයෙන්

නිවන දෙසට තමා මුදාහැරීමේ = වැදගැනීමේ කැමැත්ත මෝරමින් පවතින්. එම නිසා වොසගග පරිණාමී නම් වෙත්. යෝගී තෙම පහළ වන මොහොතේ රූප- නාම මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ එලෙස වූ මාගීංග වඩන්නේ වේ. අරිය මගගංගයෝද අදාළ කෙලෙස් ඉතිරියක් නොතබා දුරුකිරීමේ අදහසින් මෝරන්නේය. අරමුණු කිරීම් වශයෙන් නිවන වෙතට තමා මුදාහැරීමට, නිවනට වැදගැනීමට කැමැත්ත මේරීමද වන්නේය. මේ නිසා වොසගග පරිණාමී නම් වේ. මාගීස්ථ පුද්ගලයා වනාහි මෙලෙස වූ මාගීංග වඩමින් සිටිනවා වන්නේය. මෙහිලා "මේරුවා" යන්නෙන් අනුලෝම, ගොත්‍රභූ ඤාණ තෙක් පුබ්බිභාග විපසසනා මගගය වැඩීම- මේරීම සිදුවන බැවින් එම මගග ඤාණයෙන් නිවන අරමුණු කිරීමද ආයාසයකින් තොරවම ලබයි. කෙලෙස් දුරු කිරීමද ආයාසයකින් තොරවම ලබයි. පුබ්බිභාග මගගයේ බලවත් නිශ්‍රය ශක්තියෙන් ඉබේම මෙන් නිවන අරමුණු කිරීම සිදුවේ. කෙලෙස් ද දුරුකරයි. මෙලෙස වූ මේරීමක් මෙහි අදහස් කෙරේ. උපමාවකට අනුව කුඩා දිය ඇලක් හරහා පනින කෙනෙක් මද දුරක් දුවගෙනවිත් මෙතෙර ඉමෙන් පැන්නේ නම් එතරට ආයාසයකින් තොරව, අනායාසයෙන්ම ඇදීගොස් වැටී ගන්නාසේය. වටහා ගැනීමට පහසුනොවේ. අට්ඨකථාහි දක්වූ අර්ථයන් නැවත නැවතත් සලකා බලා වටහා ගත හැකි වේවා.

විදුශීනාවෙහිලා ශීල මාගීංගය අත්තුළත් වන බව

විපසසනා භාවනා කරන විට විරති මගගංගයන් සම්පූර්ණ වීම උපුටා දැක්වීමේ මූලාශ්‍රයන් මනාහි සිකධාපද විභංගය හා පටිසම්භිදා මගග පාලියයි. උදාන පාලියේ බාහිර සූත්‍ර අට්ඨ කථා වේ, "එස නයො සෙස මගගංගෙසු යැයිද සම්මා වචාදයො තයො විරතියොපි හොනති වෙතනාදයොපි, මගගකඛණේ පහ විරතියොව" යැයිද දැක් වෙන්නේ මේ සූත්‍රයන්ගේ විස්තර අට්ඨකථාම වන්නේය.

මේ අට්ඨකථාවේ අර්ථය සම්මා වචාදයො = සම්මා වචා ආදිකොට ඇති තයො = තුනක් වූ මගගංගයෝ විරතියො පි = විරතියෝද, හොනති = වෙත්, වෙතනාදයොපි = වේතනා ආදී ධර්මයන්ද, වා = වේතනාව හැර ඉතිරි කුසල විතතුපපාද යෝද, හොනති, වෙත් මගගකඛණේ පහ = මාගීය පහළවන ඤාණයෙහි, විරතියොව = විරතීන්ද හොනති= පහළ වෙත්.

ආදියෙහිද මේ ක්‍රමයමැයි. ඇත්තය, විරාග ආදී පදයන් විවේක සඳ්දයෙහි පරියාය පදයන්ය. (විවේක- සිත සන්සුන් බව, විරාග - දුරුකිරීම, හිරෝධ- නිරුද්ධ වීම යන මේ පදයන් ව්‍යවහාර වශයෙන් සමානය. සාරාර්ථය අතින් නම් සමාන නැතැයි කියවේ.සම වන ආකාරය දක්වතොත්: වොසගග පදයේ අර්ථය 01.පරිත්‍යාග කිරීම හෙවත් බැහැර කිරීම, 02.වැද ගැනීම= තමා වශයෙන් මෙහයවීම මගින් බැහැර කිරීම යැයි ආකාරය දෙකකින් දක්වේ. එයින් 01.පරිවචාග වොසගග- පරිත්‍යාග කිරීම යන්න වනාහි මෙතෙහි කරන අවස්ථාවේදී තදංග පහාන වශයෙන් කෙළෙස් බැහැර කිරීමයි. 02.පකඛ්ඤන වොසගග = වැදගැනීම- මුදා හැරීම යන්න මෙතෙහි කරන අවස්ථාවේ එම නිවන කැමතිව, ඒ දෙසට නැවීම් වශයෙන්ද මාගී ඤාණයෙහි අරමුණු කිරීම් වශයෙන්ද නිවනට වැද ගැනීමයි. ලෝකීය ලෝකුත්තර යන දෙකම මිශ්‍රව මෙසේ අදහස විවරණය කිරීමේදී ඉහත දක්වූ මේ අර්ථ දෙකම ගැලපෙන්නේය. එම කථාව යෝග්‍යය. මේ විපසසනා සමමා දිට්ඨි, මගග සමමා දිට්ඨි "තදංග-සමුච්ඡේද පහාන වශයෙන් බැහැර කිරීම, නකුචීම- අරමුණු කිරීම වශයෙන් වැද ගැනීම යැයි දක්වන ලද විවරණ ක්‍රමයට අනුව කෙළෙස් දුරු කළ හැක්කේය, නිවනටද වැදගත හැක්කේය. ඊට අමතරව වොසගග පරිනාමී යන මේ පදයෙන් (සංයුක්ත අටඨ කථා ග්‍රන්ථයෙහි සංඛේපවචනෙහි යැයි දක්වා ඇත. 'මෙම සමාස පද වශයෙන් ' යැයිද අථ යෝජනා කළ හැක්කේය) පරිත්‍යාග කිරීම, වැද ගැනීම, අපේක්ෂාව මෝරමින් පවතින්නාවූ විපසසනා සමමා දිට්ඨිය මෝරා ඇති මගග සමමා දිට්ඨිය යන මේ අර්ථය ගත යුත්තේය.

අර්ථ වශයෙන් වනාහි ආර්ය මාගීය වැඩීමේදී උත්සාහ කරන මේ හික්ෂුවගේ (වැඩීම හා බැඳේ) "සංස්කාර අරමුණ මෙතෙහි කොට දැන ගන්නා ස්වභාවය වශයෙන් භාවනා වඩන්නේ නම්, මෙම සමමා දිට්ඨිය තදංග වශයෙන් කෙළෙස් දුරු කිරීමද , නිවනට නකුචීම වශයෙන්- යොමු වීම වශයෙන් වැදගැනීම හෙවත් තමා මුදා හැරීමද, මෝරමින් පවතින්නේය. සංඛාරයන්ගේ සංසිදීම නම් වූ නිවන් අරමුණු කිරීමේ ස්වභාවය වශයෙන් වඩන්නේ නම්, මෙම සමමා දිට්ඨිය කෙළෙස් සමුච්ඡේද වශයෙන් බැහැර කිරීමද, නිවන අරමුණු කොට වැදගැනීම හෙවත් මුදා හැරීමද මෝරමින් පවත්තේය. මේ ආකාර දෙක වශයෙන් මේ විපසසනා සමමා දිට්ඨි, මගග සමමාදිට්ඨි වඩන්නේ යැයි මෙහිලා අදහස් කෙරේ. ඉතිරි මාගීංග හතද මේ දක්වන ලද ක්‍රමය මය.

මෙහි අර්ථය

එවි දුෂ්චරිත, කාය දුෂ්චරිත, මිච්ඡා ජීවාදියෙන් විරමණ අවස්ථාවේ සීල විතතුප්පාද, සමමා වාචා යෙහි යෙදෙන කමමනත, ආජීව, යනාදිය විරති වෛතසික යෝමිය. එවි, කාය, මනෝ සුවරිත සිදු වන අවස්ථාවේ වෙනතා ද ඉතිරි විතතුප්පාදයොද සමමා වාචා ආදී නම් වේ. මාහී ඤාණයෙහි වනාහි විරති වෛතසිකයෝ පමණක්ම සමමා වාචා ආදී නම් වේ යැයි කියනු ලැබේ. එම නිසා මනෝසුවරිතමය වූ විපස්සනා කියන තැන වේනනාව සහ ඉතිරි කුසල විතතුප්පාදය සමමා වාචා ආදී නම් වේ. විවෙක නිසසිතය උපදිනාකාරාදිය විපස්සනා ඤාණයෙහි හා මගග ඤාණයෙහි දක්වන ලද බැවින්ද, සමමා දිට්ඨි මෙන්ම ඉතිරි මගගගයන් දැනගැනීම සඳහා යොමුව පවතින නිසාද සීල විත්තූප්පාදයෙහිම යෙදෙන විරති වෛතසිකයන් වනාහි මේ කළාණ මිතන සූත්‍රයෙහිලා නොගත යුතු.

සිකඛා පද විභංගෙ"විරති, වෙනතා, සමපසුතන ධම්මාව, සිකඛා පදානි"ති වුතතාති තඤ්ච,පධානානං විරතිවෙනනං වසෙන "විරතිගොපි හොනති වෙනතාගොපි" ති ආහ, මුසාවාදාදීහි විරමනාකාලෙ වා විරතිගො, සුභාසිතාදී වාචා භාසනාදිකාලෙ ච වෙනතාගො යොජෙනඛබ්බා [මුල. ටී. (බු.) 2/71]

- සිකඛා පද විභංගෙ = සික්ඛාපද විභංගයෙහි
- විරති ච = විරතී ද
- වෙනතා ච = වේතනාවද
- සබ්බෙ සමපසුතන ධම්මාව = සියලු සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන්ද
- සිකඛාපදානිති = සිකෂාපද යැයි
- වුතතා = දේශනා කළසේක
- ඉති = එම නිසා
- තඤ්ච = එම තුන් ආකාරයන් තුළ
- පධානානං = ප්‍රධාන වූ
- විරති වෙනනානං වසෙන = විරති හා වේතනාවන්ගේ වශයෙන්
- "විරතගොපි හොනති වෙනතාගොපි"ති යයි
- ආහ = අට්ඨකථාවායඝීන් වහන්සේ කියයි.

(මේ ආදී ලෙසට වෙනතදයොපි යැයි ඇති සංයුතත අටයකටාවේ ආදී සද්දය අමතර ලෙසට ඇත්තේය. නමුදු ආදී සද්දය අඩංගු පාලිය සිකධා පද විභංග පාලි හා සමගාමී වන නිසා ද ආදී ශබ්දය ගැනීම නොගැළපෙන්නේ නොවේ. එසේ යුක්ති සහගතද වන බැවින් ටීකා ආවර්ෂයන් වහන්සේ විසින් බලන ලද අටයකටා පුස්කොල පොත්වල ඇති ආකාරයටම මුල් පෙළ නිවැරදි යැයි ඒකාන්ත ලෙස තීරණය කළ නොහැකි නිසාද සංයුතත අටයකටා පොතේ සීලකඩනඩ අටයකටා හි හමුවන ආකාරයටම උදෘත කොට මෙසේ දක්වා ඇත.)

- වා = වෙනත් ආකාරයකට දක්වතොත්
- මුසාවාදාදීහි විරමණ කාලෙ = මුසාවාද ආදියෙන් වෙන්වන කාලයෙහි
- විරහියො = විරහීන්
- යොජෙතබ්බා = යෙදිය යුතුවේ.
- සුභාසිතාදී වවා භාසනාදී කාලෙ ච = සුභාසිතයන් කියන්නාවූ කාල ආදිය මුල් කොට ගත් අවස්ථාවන්හිද
- වෙනතායො = වෙනතාවෝ
- යොජෙතබ්බා = යෙදිය යුතුය.

මේ ටීකාවන් හි භාසනාදී යන තැන ආදී ශබ්දයෙන් කාය සුවර්ත මනො සුවර්ත පහළ වන කාලයන්ද ගණන් ගතයුතුවේ. එම නිසා අනුටීකාහි සුභාසිතාදීහි අසම්ච්චලාදී ආදී සද්දෙහ අපිසුණාදී සංගහිතා, භාසනාදීහි චතෝපත කාය සුවර්ත තාදී” යැයි පැහැදිලි කරයි. මේ අනුටීකාහි - කායසුවර්තාදී පදයෙහි ආදී ශබ්දයෙන් වනාහි ඉතිරි මනොසුවර්ත ආදිය පමණක් ගතයුතුයි. විපසසනා භාවනා මනො සුවර්තයෙහි ලා ගැනේ. එම නිසා විපසසනා චිත්තපාදයෙහි වෙනතා හා ඉතිරි චිත්තපාදයන්ම වනාහි පරියාය වශයෙන් සමමා වාවා, සමමා කමමනත, සමමා ආජීව මගගංගයෝ යැයි සැලකියයුතු.

චතුසච්ච කමමට්ඨානං

සත්‍යය සතර භාවනා කරන ආකාරය දක්වන අවස්ථාවෙහි උපුටා

දක්වන ලද තව් පුර්මානි දෙව සචානි වට්ටං ආදී අධ්‍යාපන අනුව 'නිව්‍යාන ධම්මය, මාගී ධම්මය ඉෂ්ඨය, කාන්තය, මනාපයැ'යි අසා ඇති සුතමය ඥාණයෙන් සිත එදෙසට නමා -එය කැමති වී, දැකබ සත්‍යය හා සමුදය සත්‍යයට අනුව යන ධම්මයන් මත පමණක් මෙතෙහි කර විපසුනා භාවනා කිරීම වනාහි සත්‍යය සතර දැනගන්නා මග්ග ඥාණය පහළ කරවිය හැකි බැවින්ද, සත්‍යය සතර දැනගැනීම කැමැත්තෙන් වැඩිය යුතු භාවනාවට අමතරව සුවිශේෂ වන මග්ග- ඵල සුඛයන්ට හේතුව වන බැවින්ද වතුසච්ච කම්මට්ඨානයැයි නම් කෙරේ.

වතුසච්ච පටිවේධාවහං කම්මට්ඨානං වතුසච්ච කම්මට්ඨානං. වතු සච්චං වා උද්දිසස පච්චතං භාවනා කම්මං යොගිනො සුඛි විසෙසනං ධාන භුතනි වතුසච්ච කම්මට්ඨානං [දී. පී. 2/530]

- වතුසච්ච පටිවේධාවහං = සත්‍ය සතර දැන ගන්නා මාගී ඥාණයට ගෙනයා හැකි, පත්කළ හැකි.
- කම්මට්ඨානං = විපසුනා කම්මට්ඨානය
- වතුසච්ච කම්මට්ඨානං = වතු සච්ච කම්මට්ඨාන නම් වේ.
- වා = වෙනත් ආකාරයකට කිව හොත්
- වතු සච්චං = සත්‍යය හතර
- උද්දිසස = දැක දැනගැනීම උදෙසා
- පච්චතං = පවතින්නා වූ
- භාවනා කම්මං = විපසුනා භාවනා කටයුත්ත
- යොගිනො සුඛි විසෙසනං = යෝගිගේ සුවිශේෂ මාගී-ඵල සැපයන්ට
- ධාන භුතං = හේතු වශයෙන් පහළ වේ
- ඉති = මේ නිසා
- වතු සච්ච කම්මට්ඨානං = වතු සච්ච කම්මට්ඨානය නම් වේ.

සතිපට්ඨාන සූත්‍රයේ දේශනා කරන ලද විසි එක්ආකාරයන් අතරින් එක එකකට අදාල දේශනාවන්ට අනුව භාවනා කරන්නාට එය වතු සච්ච කම්මට්ඨාන වී අරහත්ත ඵල තෙක් යා හැකි ආකාරය අධ්‍යාපනි දක්වන ලදී. පහත දැක්වෙන්නේ ආනාපාන පබ්බය දක්වන අධ්‍යාපනවයි.

තනු අසසාස- පසසාස පරිගනනිකා සති දුකඩසවවං තසසා සමුට්ඨාසිකා පුරිම තණනා සමුදයසවවං, උහිනනං අපපවනති නිරොධි සවවං, දුකඩ පරිජානනො සමුදයපපජනො නිරොධාරමමණො අරියමගො මග සවවං, එවං චතුසවවචසෙන උසසකකිත්වා නිබ්බුතිං පාපුණාහීති ඉදමෙකසස අසසාස පසසාස චසෙන අභිනිවිට්ඨසස නිකඛුනො යාව අරහතනා නියසාය මුඛං [දී. අ. 2/552]

- තනු = එම ආනාපාන පච්චේති
- අසසාසපසසාස පරිගනනිකා සති = ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස පරිග්‍රහ කොට මනසිකාරය පවත්වන සතිය
- දුකඩ සවවං = දුකඩ සත්‍යයයි
- තසසා සමුට්ඨාසිකා = එම සතිය සමුත්පාදනය කළහැකි වූ
- පුරිම තණනා = පෙර භවයේදී කුසල කම් කිරීමේදී පහළ වූ තණ්හාව
- සමුදය සවවං = සමුදය සත්‍යයයි
- උහිනනං අපපවනති = දුකඩ, සමුදය, දෙකම නොපැවැත්ම, නිව්යෑම නම් වූ නිවන
- නිරොධි සවවං = නිරෝධ සත්‍යයයි
- දුකඩ පරිජානනො = දුකඳ හාත් පසින් දැනගන්නා
- සමුදය පපජනො = සමුදයද දුරුකල
- නිරොධාරමමණො = නිවන අරමුණු කළ
- අරිය මගො = තම සන්තානයේ පහළ වූ අරිය මාර්ගය
- මග සවවං = මාර්ග සත්‍යයයි
- එවං = මෙසේ
- චතුසවව චසෙන = චතු සච්ච කම්මට්ඨාන වශයෙන් (චතු සච්ච චසෙනාති චතු සච්ච කම්මට්ඨාන චසෙන ටීකා දැක්වීමයි)
- උසසකකිත්වා = විසුද්ධි අනුපිළිවෙලින් නැග
- නිබ්බුතිං = කෙළෙස් නිවීමට
- පාපුණාති = පත්වේ.

- ඉති = මෙසේ පත්විය හැකි බැවින්
- ඉදං = මේ ආනාපාන කමමට්ඨානය

අසසාස පසසාස වසෙන අභිනිවිට්ඨසස

- = මෙලෙස ආනාපාන සති කමමට්ඨාන ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස වශයෙන් මනසිකාරය පවත්වන්නහුට (ආනාපානය අනුව මෙනෙහි කොට භාවනා කිරීම මින් කියැවේ)

එකසස භිකඛුහො = මහණකුට

යාව අරහතන = අරහතන ඵලය තෙක්

හියතන මුඛං = වට්ට දුකින් මිදීම සඳහා දොරටුවක් වේ

අදහස:-

ආනාපාන පබ්බ දේශනාවට අනුව භාවනා කරන විපසසනා යෝගීහට ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාසය අනුව ඇතුල් වීම- පිට වීම යැයි මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ වායෝ පොට්ඨබ්බ රූපයන් හැදින් ගන්නා ස්මෘතිය පහළ වේ. මේ ස්මෘතිය පුබ්බ භාග විපසසනා මග්ගය වන බැවින් නානාන්තරික නය ක්‍රමයට අනුව භාවෙනබ්බ මග්ග සච්චය ම වේ. නමුදු අරිය මග්ග හා යොදන ලෝකුතතර සතිය නොවන බැවින් මුඛ්‍ය වශයෙන් අරිය මග්ග සච්ච නම් නොවේ. ලෝකී ධර්මයක් වන බැවින් දුක්ඛ ආර්ය සත්‍යයයෙහිම ලා ගැනේ. චතු සච්ච කමමට්ඨානය යන තැනද මුඛ්‍ය ආර්ය සත්‍යය පමණක් පරමාථකොට භාවනා කළ යුතු විපස්සනාව ගැනේ. එම නිසා මේ චතුසච්ච කමමට්ඨානය පහළ වන ආකාරය දක්වන තැන මෙම ස්මෘතිය හුදු දුක්ඛ සත්‍යය යැයි අධ්‍යාපනයෙන් වහන්සේ දක්වයි. ස්මෘතියම දුක්ඛ සත්‍යය යැයි දැක්වීම පටිච්ච සංඛාරය නය ක්‍රමයට දක්වනවා වන්නේය. එම නිසා "මෙම සති හා යෙදෙන විත්ත- වෛතසිකද, මේ සතිය ඇසුරු කරන රූපද, අරමුණ වන්නාවූ ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාස වායෝ පොට්ඨබ්බ රූප යන මේ ප්‍රධාන ධර්මයන්ද දුක්ඛ සත්‍යය යැයි දතයුතු වේ. එම නිසා ස්මෘතිය පමණක් ප්‍රධාන කොට ගෙන කියන **සති දුක්ඛසච්චනති** යන කථාවෙන් මෙහි මෙසේ දක්වයි. චතු සච්ච කමමට්ඨාන නම් වූ විපසසනාව, ආනාපාන පච්චයෙහි දේශනාවට අනුව භාවනා කරන යෝගී

තෙම ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාසයන්ද එහි යෙදෙන සතියද, එම සතිය හා යෙදෙන විත්ත වෛතසිකයන්ද, මෙම සතිය ඇසුරු ලබන රූපයන්ද, යන මේ දුක්ඛ සත්‍යය ධම් පෙරාතුවම භාවනාවට නැංවූ බැවින් පසුභාගයේ මාර්ගිකයෙකිදී මේ ධම්යන් දුක්ඛ සත්‍යය වශයෙන් අවිද්‍යාවෙන් තොරව නිශ්චිත ලෙස දැනගනී යැයි දක්වයි. ඒ තුළ සති සමග යෙදෙන විතත වෛතසිකයන් පෙරාතුවම මනසිකාරයට නැංවීම විපසුනා පටි විපසුනා නම් වේ. මෙතෙහි කරන විපසුනාවම නැවත මෙතෙහි කොට විපසුනා කිරීම යැයි කියනු ලැබේ.

සා පන සති යසමිං අත්තභාවෙ, තස්ස සමුට්ඨාපිකා තණ්හා තසසාපි සමුට්ඨාපිකා එව භාම හොති, තදභාවො අභාවතොති ආහ "තසසා සමුට්ඨාපිකා පුරිම තණ්හාති" යථා සංඛාර පච්චයා විඤ්ඤාණනති තං විඤ්ඤාණඛිජනං සත්තති සමතුතො සබ්බොපි ලොකියො විඤ්ඤාණ- පසඛනෙධා සංඛාර පච්චයා විඤ්ඤාණනෙන ව චූච්චති සුත්තනන භයෙන [දී. ටී. 2/50]

- සා පන සති = ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාස මෙතෙහි කරන එම සතිය
- යසමිං අත්ත භාවෙ = යම් ආත්මයක් වේද.
- තසසා සමුට්ඨාපිකා තණ්හා = එම ආත්මය පහළ කරවන තණ්හාව
- තසසාපි සමුට්ඨාපිකා එව භාම හොති = එම මෙතෙහි කරන සතියද පහළ කළාම වෙයි
- තසමා = කුමක් නිසාද යත්
- තදභාවො = එම තණ්හාව නොමැති විට
- අභාවතො = පදනම් වූ ආත්ම භාවයද සමග මෙතෙහි කරන සතියද නොමැති වන බැවින්ය.
- ඉති = මෙලෙස මෙතෙහි කරන සතියද පහළ කරවිය හැකි බැවින්
- තසසා සමුට්ඨාපිකා පුරිම තණ්හා = තසසා සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා යැයි
- ආහ = අට්ඨකථාවර්ෂීයන් වහන්සේ කියයි.
- කිං යථා = කුමන ක්‍රමයටද යත්

සංඛාර පචචයා විඤ්ඤාණනති = සංඛාර හේතුවෙන් විඤ්ඤාණය පහළ වේ යැයි කියන තැන.

තං විඤ්ඤාණ ඛිජං තං සනහති සමභූතො-

= එම විඤ්ඤාණ සංඛාත බීජයක් වී එම විඤ්ඤාණ සංඛාත සන්තතියෙහි පහළ වූ

සබ්බොපි ලොකියෙ

විඤ්ඤාණපපඛජෙධා = ලෝකී විඤ්ඤාණ සන්තති සියල්ලම

සංඛාර පචචයා විඤ්ඤාණ

නෙච ච = සංඛාර හේතුවෙන් පහළ වන විඤ්ඤාණ යැයිම

සුතතනන නයෙන

= සුත්‍රාන්ත ක්‍රමයට

චූචචති යථා

= කිවයුතු වන්නා සේය.

ප්‍රතිසන්ධියේ පටන් මේ භවයේ රූප- නාම සියල්ල පෙර භවයක සිදුකරන ලද කුසල කම් හේතුවක් නිසා පහළ වේ. එම කම්යටද "භවය හා කම් එල කෙරෙහි ආසාව ඇති නිසාම" ඉපදීමද සිදුකොට එලයන්ද පහළ කරවිය හැක්කේය. එම නිසා මෙම භවයේ රූප- නාම සියල්ල සඳහා මුල් හේතුව එම තණ්හාව වේ. මෙතෙහි කිරීම කරන සතියද මෙම තණ්හාව මඟින්ම පහළ කළා නම් වේ. උපමාවකට අනුව: සංස්කාර නිසා විඤ්ඤාණ පහළ වී යයි කියන තැන විපාක සිත්ම මුඛ්‍ය ලෙස සංස්කාර නිසා පහළ වෙත්. කුසල්- අකුසල්- ක්‍රියා සිත් යන මේවාද මුඛ්‍ය වශයෙන් සංඛාරයන් හි එලයන් නොවේ. එසේ නමුදු එම සිත් විපාක සිත් හා සම්බන්ධ වී පහළ වන නිසා විපාක සිත් වල ඒවායේ හේතු- බීජයන් ඇත්තාහ. විපාක සිත් සන්තතීන්හි පමණක් පහළ වෙත්. එම නිසා ලොකීය සිත් ඇතිතාක්, සුත්‍රාන්ත ක්‍රමයට අනුව සංස්කාර හේතුවෙන් පහළ වන විඤ්ඤාණ යැයිම කියන්නා සේ පෙරභවයෙහි සිදුකළ තණ්හාව නිසා මේ වර්තමාන භවයෙහි කම්, එල, රූප-නාම සන්තතිය පහළ වේ. එම රූප-නාම සන්තතියේ පහළ වන්නාවූ මෙතෙහි කරන සතියද එම තණ්හාව මඟින්ම පහළ කරවන්නේ නම් වේ. එම නිසා දුක්ඛ සත්‍යය නම් වූ

සතියෙහි මූල හේතු වන්නාවූ එම පෙර භවයේ තණ්හාව සමුදය සත්‍යය නම් වේ යැයි කියනු ලැබේ. පෙර භවයක වූ මේ සමුදය වනාහි ප්‍රත්‍යක්‍ෂ ඥාණයෙන් දැන ගත නොහැක්කේය. ඥාණය බලවත් වූ කල දන් වතීමානව පහළ වන තණ්හාව පව්වටෙකක ඥාණයෙන් මෙනෙහි කොට දැනගෙන අනුමාන ඥාණයෙන් පමණක්ම එම අතීත තණ්හාව විපස්සනා කළ හැක්කේය. එසේම අතීත තණ්හාව ප්‍රත්‍යුත්පන්න තණ්හාව සවභාව වශයෙන් සමාන වනවා මෙන්ම එක් කෙනෙකුගේ සන්තානයේ පහළ වන බැවින් එකඟත භය ක්‍රමයට එකක්ම වේ. එම නිසා පව්වුප්පනන තණ්හාව මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ සමුදය සත්‍යය වතීමානව ඇස්පනාපිට දැක දැනගත්තා හා සමාන වේ.

සති ආදී දුක්ඛ සත්‍යය හා සමුදය තණ්හාවගේ නිවීම නම් වූ නිවන නිරෝධ සත්‍යය නම් වේ. එම නිවන අරමුණු කොට සති ආදී වූ දුක්ඛ සත්‍යය ධර්මයන් දුක්ඛ යැයි දැනගන්නා ක්‍ෂණයද සම්පූර්ණ කරන, සමුදය තණ්හාව ද නිමකරන අරිය මග්ගංග අට මාර්ගී සත්‍යය නම් වේ. මේ නිරෝධ- මග්ග සත්‍යයන් වනාහි “ඉෂ්ඨය, කාන්තය, මනාපයැ”යි ආසා සිත තතු කිරීම- කැමති වීම අවශ්‍යය බව පෙරාතුවම දක්වන්නට යෙදුනි. එම නිසා “අද්ධා ඉමාය පටිපදාය ජරා මරණමා පරිමුඤ්චිසාමි” යන විසුද්ධි මාර්ගී දැක්වීමට අනුව “විපසසනා ප්‍රතිපත්තියෙන් ජරාව මරණය යන මේවායින් ඒකාන්තයෙන්ම මිඳෙන්නෙමියි, ඇතිතාක් දුක් සියල්ල දුරුකරන්නෙමියි, මාර්ගී- එල- නිව්න එකාන්තයෙන් දැක දැන ගන්නෙමියි” යැයි නිරෝධ මග්ගයට පෙරාතුවම සිත තතුකොට, එය අපේක්‍ෂා කොට අශ්වාස - ප්‍රශ්වාස ආදී පහළ වන රූප- නාම දුක්ඛ සත්‍යය- සමුදය සත්‍යයන් මෙනෙහි කරන්නාවූ පුද්ගලයා චතුසව්ව කම්මටයාන යැයි කියන විපසසනා භාවනා උනන්දුවන් වඩමින් සිටිනවා නම් වේ. එවැන්නන් දිට්ඨි විසුද්ධි ආදී වූ විසුද්ධි පරම්පරාව වශයෙන්ද ප්‍රථම මග්ග ඥාණ ආදීවූ ඥාණ දසසන විසුද්ධි සතර අනුපිළිවෙලින් ක්‍රමයෙන් ප්‍රගතියට ගොස් කෙළෙස් නිවීම කරන්නේ යැයි අදහස් කොට අටදකටහි “එවං චතුසව්ව වසෙන උසසුකඛිතවා නිබ්බුතිං පාපුණාති” යැයි ප්‍රකාශ කරයි. ටිකාවෙහිද “චතු සව්ව වසෙනාති චතුසව්ව කම්මටයාන වසෙන උසසුකඛිතවාති විසුද්ධි පරම්පරාය ආරූභිතවා, භාවනං උපරි තෙතවාති අතො” යයි පැහැදිලි කරයි.

ඥාණ දසසන විසුද්ධි නම් වූ මග්ග ඥාණ හතරට පත්වන ඝණයන්හි සත්‍ය සතර එක වැරම දක- දැනගනී. දැනගන්නා ආකාරය කලින් දැක්වූ නමුදු ටිකක් විශේෂ නිසා සංක්‍ෂපයෙන් දක්වන්නෙමු.

දුක දුභගන්නා ආකාරය

ඇතිවීම- නැතිවීම සහිත ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාසය හා මෙතෙහි කරන්නා වූ සති ආදී සංස්කාරයන් ගේ නිවීම- දුරුවීම ස්වභාවය ඇති නිවන මාග් ඥාණය මඟින් සාක්‍ෂාත් කොට දැනගන්නා බැවින්, මෙතෙහි කොට දැනගනු ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාස රූපයන්ද, මෙතෙහි කරන සති ආදී විපසසනාද, ඇසුර ලබන රූපයන්ද, ඇතිවීම- නැතිවීම දෙකින් තොර නොවූ බැවින්, එලෙස පහළ වන රූප- නාම සංස්කාරයන් ද දුක්ඛ ධර්ම වේ. අශාන්ත ධර්මයයි අවිද්‍යාවෙන් තොරව දැන ගැනීම වේ.

සමුදය දුභ ගන්නා ආකාරය

එම සංස්කාරයන් දුක් යැයි අවිද්‍යාවෙන් තොරව දැනගත් බැවින් ආශ්වාස- ප්‍රශ්වාස සමග මෙතෙහි කරන සති ආදී රූප- නාම සංස්කාර කෙරෙහි ඇලෙන- බැඳෙන බව නැවත පහළ නොවන තැනට පත්විය. මේ නැවත පහළ නොවන ලෙසට දුරු කිරීම පහතපටිවෙයි, පහතාභිසම්මය නම් වේ.

නිරෝධ - මග්ග දුභ ගන්නා ආකාරය

මෙතෙහි කළ යුතු ආශ්වාස - ප්‍රශ්වාසය හා මෙතෙහි කරන සති ආදී සංස්කාරයන්ගේ නිරෝධය හෙවත් දුරුවීම ස්වභාව = නිවන අරමුණු කොට තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගත් සමමා දිට්ඨි ආදී මාග්ග ධර්මයන් තම සන්තානයේ ප්‍රකටව. පහළ විය. මෙලෙස සිදුවීමේදී නිවන සාක්‍ෂාත් කිරීම ඝවච්චරියා පටිවෙයි, අභිසම්මය නම් වේ. තම සන්තානයේ මාග්ගයන් පහළ වීම සඳහා ආශ්වාස - ප්‍රශ්වාස ආදිය පෙරාතුවම මෙතෙහි කළ නිසා නිවන අරමුණු කොට මෙම මාග්ගයන් පහළ වීම භාවනා පටිවේධ අභිසම්මය නම් වේ. විස්තර යට දැක්වූ අතර නැවත කියවා බලන්න.

මේ දක්වූ යේ ආශ්වාස - ප්‍රශ්වාසය පදනම් කොට මෙතෙහි කරන විපසසනා යෝගියා අරහන් ඵලය තෙක් ලඟාවන ආකාරයේ සංකෂ්පයයි. ඉරියාපථ ආදී ඉතිරි පථ විස්සද වතුසඵල කම්මට්ඨාන වන අතර අරහත්ත ඵලය තෙක් ලඟාවන ආකාරය අධිකථාහි මෙම ක්‍රමයටම දැක්වෙයි. ස්මාතියේ අරමුණු පමණක් වෙනස් වේ. එම වෙනස්කම් පමණක් උපුටා දක්වන්නෙමු.

ඉරියාපථ පඬබයෙහි

ගමන, සිටීම, හිඳීම. භාවීම යැයි කියා ඉරියා-පථ රූපයන් මෙතෙහි කරන සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ. සමපජඤ්ඤා පථයේ ඉදිරියට යෑම-ආපසු ඒම, නැවීම, දිගහැරීම ආදී ව්‍යවහාර කරන රූපයන් මෙතෙහි කරන සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ.

පටික්කුල මනසිකාර පථයේ කෙස්, ලොම්, අත්-නිය, පා-නිය, දත්, සම් ආදී දෙතිසක් කොටස් මෙතෙහි කරන්නාවූ සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ. මේ සතිය සමථය හා පමණක් යෙදෙන සතියයි. විපසසනා සතිය නොවේ. කෙස් ආදී අරමුණුද පරමාථ නොවේ. ප්‍රඥප්තීන්ම වේ. එම නිසා මෙම කොටසෙහිලා ගැනෙන සතියෙහි අරමුණ දුක්ඛ සත්‍යයෙහි ඇතුළත් නොකළ යුතුය.

ධාතු මනසිකාර පථයෙහි මහා ධාතු සතර මෙතෙහි කරන සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ.

නවසීවටීක පඬබයෙහි ඉදිමුනාවූ මිනියක් ආදියේ ප්‍රකට වන රූප සමූහයන් මෙතෙහි කරන සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ.

වේදනානුපසසනා පථයෙහි වේදනා මෙතෙහි කරන සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම්වේ.

චිත්තානුපසසනා කොටසෙහි - සිත් මෙතෙහි කරන සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ.

නිවරණ පථයෙහි නිවරණයන් මෙතෙහි කරන්නාවූ සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ.

උපාදනස්කන්ධයෙහි ස්කන්ධයන් මෙතෙහි කරන්නාවූ සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ.

ආයතන පබ්බසෙහි ආයතන සංයෝජන මෙතෙහි කරන සතිය දුක්ඛ සත්‍යය නම් වේ.

බොජ්ඣංග පබ්බසෙහි දුක්ඛ සත්‍යය- සමුදය සත්‍යය මෙතෙහි කරන සතියද නිරෝධ- මගගන්ට නැමුණු සතියද දුක්ඛ සත්‍යය නම්වේ. මේ පච්චිසේදන සතිය වනාහි දුක් යයි කීම ප්‍රධාන නය ක්‍රමයට දක්වන්නක්ම වේ. එම නිසා සතිය සමඟ යෙදෙන විතත-වෛතසිකයන් අරමුණු කරන්නාවූ රූප-නාම, ඇසුර ලබන රූප යන මේ ධර්මයන්ද විපසසනා ඥාණ මගා ඥාණ මගින් විසද ලෙස දත යුතු දුක්ඛ සත්‍යය යැයි පමණක් සලකා ගතයුතු. එම නිසා මාගී ධර්ම හා නිවන උතුම් යැයි අසා ඇති බැවින් එම මග - නිබ්බානායන්ට නැමෙන්නාවූ කැමැත්ත ඇත්තාවූ ඉරියාපට පච්චි ආදී ඒ ඒ පච්චිදේශනාවන්ට අනුව විපසසනා භාවනා කිරීමට කැමති වන්නා විසින් පාළියෙහි කෙළින්ම දක්වන ඉරියාපට ආදියද මෙතෙහි කළ යුතුය. මෙතෙහි කරන සතිය හා සම්ප්‍රයුක්ත චිත්ත - වෛතසිකයන්ද මෙතෙහි කළ යුතුය. ඉදින් ප්‍රකට නම් ඒවා ඇසුර ලබන රූපයන්ද මෙතෙහි කළ යුතුය. සතියේ හේතුව වූ අතීත තණ්හාව ඒ හා සමාන වර්ගයේ වූ වර්තමාන ඇලීමි-බැඳීමිද මෙතෙහි කළ යුතුය. අතීත සමුදය අනුමාන කොට භාවනා කිරීම වනාහි ඥාණය මුහුකුරා ගිය කල ඉබේම මෙන් සිදු වන්නේය. විශේෂයෙන් කළ යුත්තක් එහි නොමැත. මේ දැක්වූ ක්‍රමයට අනුව නිරෝධ - මග ආදියට සිත නැවීම හෙවත් කැමැත්ත ඇතිව පවත්නා ඉරියා පට ආදී දුක්ඛ සත්‍යය, සමුදය සත්‍යය ධර්මයන් මෙතෙහි කරන පුද්ගලයා වතු සවච කම්මට්ඨාන නම් වූ විපසසනා භාවනාව වඩමින් සිටිනවා වන්නේය. එවැන්නකු විසුද්ධි පරම්පරාව අනුව ක්‍රමානුකූලව ප්‍රගතියට ගොස් කෙළෙස් දුරුකිරීමෙන් රහත් බවට පත්වන්නේය. මෙය වනාහි සතිපට්ඨාන සූත්‍රයෙහි දේශනා කළ පච්චි 21 තුළින් එක එක පච්චිසේදන අනුව භාවනා කරන්නා වතුසවච කම්මට්ඨානය සිදු කොට අරහත්ත එලය තෙක් ලඟාවන ආකාරය අට්ඨකථාවන්ට අනුව සංකෙෂපයෙන් දැක්වීමයි.

සතිපට්ඨාන ගුණ

සතිපට්ඨාන දේශනාවට අනුව භාවනා කොට මාගී සතරට හා ඵල සතරට පත්වූ පුද්ගලයා රාග, දෝස, මෝහ ආදිකොට ඇති කෙළෙස් කසට වලින් ඇතිතාක් පිරිසිදු වෙයි. විතත සනතාප, කණගාටු නම් වූ සොක, විලාප නැගුම් නම් වූ පර්දෙව ඉක්මවයි. කයෙහි වෙහෙස- පෙළීම නම් වූ දුකඩ, සිතෙහි වෙහෙස- පෙළීම නම් වූ ද්‍රෝමනසස අසථයට යයි. 'පරිබ්බාන චුත්තියට පසු කායික දුක පහළ වීමක් එහිදී නොගැළපේ. එසේම අරහත්ත ඵලයට පත්වූ තැන් පටන් සිතේ දුක පහළ වීමක්ද නොගැළපේ 'යන්න මෙහි අදහසයි. ඤාය නම් වූ මග්ග ඤාණ හතරද දුක - දැන ගනී. ලබා ගනී. ඇතිතාක් දුකින් මිදීම නම් වූ නිවන් ධර්මයද ඇස් පනාපිට ප්‍රකටව දුක- දැන ගන්නේය. එම නිසා බුදුරජාණන් වහන්සේ සතිපට්ඨාන සතර පහත සඳහන් ලෙසට වණිනා කළ සේක.

එකායනෝ අයං භික්ඛවෙ මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා, සොක පර්දෙවානං සමතිකකමාය දුකඩ ද්‍රෝමනසසානං අපටංගමාය, ඤායසස අධිගමාය භිබ්බානසස සවජිකිරියාය යදීදං චතතාරො සතිපට්ඨානා [ම. නි. 1/134]

- භික්ඛවෙ = මහණෙනි,
- යදීදං යෙ ඉමෙ චතතාරො සතිපට්ඨානා
 - = මෙම සතරාකාර සතිපට්ඨානයෝ
- සනති = ඇත්තාහ
- අයං මග්ගො = සතිපට්ඨාන යයි කියනු ලබන මේ මාගීය
- සත්තානං = බුද්ධ, පච්චෙක බුද්ධ, සාවක බුද්ධ බෝධිත් පුරණ සියලු බෝධිසත්තවයන් වහන්සේලාගේ
- විසුද්ධියා = සිත් කෙළසන කෙළෙස් වලින් පිරිසිදු කිරීමට
- එකායනෝ = එකම මාගීයයි. සාපුමාගීයයි.
- සොක පර්දෙවානං = සන්තාප, කණගාටු, ඇඬීම්, වැළඹීම්
- සමතිකකමාය = ඉක්ම වීමට, බැහැර කිරීමට

- එකායනො = එකම මාර්ගයයි, සෘජු මාර්ගයයි.
- දුකඛ ද්‍රෝමනසසානං = කායික හා චෛතසික දුකෙහි
- අත්ථංගමාය = අස්ථයට යෑමට, නිවීමට
- එකායනො = එකම මාර්ගයයි සෘජුමාර්ගයයි
- ඤායසස අධිගමාය = හතරක් වූ මාර්ග ඤාණයන් දැනගැනීමට
- හිඛඛානසස සච්ඡි කිරියාය = නිවන සාක්ෂාත් කිරීමට
- එකායනො = එකම මාර්ගයයි, සෘජු මාර්ගයයි.

මේ අනුශාසනාවෙන් සතිපට්ඨාන භාවනා "කෙළෙස් වලින් පිරිසිදු වීමට-පෙ- නිවන දැක- දැන ගැනීමට එකම මාර්ගය යැයි" යැයි කෙළින්ම දක්වන ලදී. එම නිසා නියම පරමාර්ථ වන්නාවූ කාය, වෙදනා, චිත්ත, ධම්ම යන මෙතෙහි කොට දැනගෙන වැඩිය යුතු සතිපට්ඨාන භාවනා " වතු සච්ච කම්මේධාන යැයි ද විපසනා භාවනා යැයි ද (එකායනො

මගො වුවවති පුඛඛ භාග සතිපට්ඨාන මගො මේ පාළියට අනුව පුඛඛ මගහ යැයිද) කියනු ලැබේ" යයි සැකයකින් තොරව සලකා ගත යුතුවේ. තව දුරටත් සම්මසකධාන භාවනා, ඉඤ්ඤා භාවනා, බොජ්ජධංග භාවනා, මග්ගංග භාවනා, යනාදී වූ - නිවනට ලගාවීමට ඇති භාවනා සියල්ල මේ සතිපට්ඨාන භාවනාවටම ඇතුළත් බව සලකා ගතයුතු වේ. කාය, වෙදනා, චිත්ත ධම්ම යන ධර්මයන් හැර නිවනට යෑම සඳහා අනෙකුත් භාවනාවක් ඇතැයි නොසිතිය යුතු වන්නේමය. එම නිසා අට්ඨකථා මෙලෙස පැහැදිලි කරයි.

එකායනො අයං හිකඛචේ මගොති එත්ථ එක මගො අයං හිකඛචේගො, හ දුච්ඛා පථභුතොති, එවමෙතත්ථා දුට්ඨබ්බො. [දී. අ. 2/534]

- එකායනො අයං හිකඛචේ මගොති එත්ථ
 - = මගො යන මේ කථාවෙහි
- හිකඛචේ = මහණෙනි,
- අයං මගො = මේ සතිපට්ඨාන මාර්ගය
- එක මගො = එකම මාර්ගයයි, සෘජුමාර්ගයයි.
- හ දුච්ඛා පථභුතො = දෙකට බෙදනු, දෙයාකාර වූ මාර්ග නොවේ.

ඉති එවං = මෙලෙස වූ
 අත්ථා = අර්ථය
 දුට්ඨබ්බො = සලකා ගතයුතුයි.

එක මගෙහාති එකො එව මගෙහා, හ හි නිබ්බානගාමිමගෙහා අඤ්ඤා
 අත්ථීති, නහු සතිපට්ඨානං ඉධ මගෙහාති අධිප්පෙතං, තදඤ්ඤාච ඛහු මගහ ධම්මා
 අත්ථීති, සච්චං අත්ථී, හෙ පන සතිපට්ඨානගහණෙනෙව ගතිතා තදවිනාභාවතො.
 තථා හි ඤාණ විපරියාදයො නිද්දෙසෙ ගතිතා උද්දෙසෙ පන සතිසා එව ගතනං
 වෙහෙසඤ්ඤාසවසෙනාති දුට්ඨබ්බං, හ දුට්ඨා පත්ථාභුතොති ඉමිතා ඉමසස මගහසස
 අනෙකමගහභාවාභාවං වීය අනිබ්බාන ගාමිභාවභාවඤ්ච දුසෙසති

[දී. ටී. 2/485]

එක මගෙහාති = එක මගෙහා යන්න
 එකො එව = එකමවූ සෘජු වූ
 මගෙහා = මාර්ගීය යයි
 හී සච්චං = ඇත්තය!
 අඤ්ඤා = සතිපට්ඨානයෙන් තොර
 නිබ්බාන ගාමිමගෙහා = නිවනට යෑම සඳහා මාර්ගීයක්
 හ අත්ථී = නැත්තේය.
 ඉති = මෙසේ කියයි.
 නහු = චොදනා වශයෙන්
 ඉධ = මේ සූත්‍රයෙහි
 සතිපට්ඨානං = සතිපට්ඨානය
 මගෙහාති = මාර්ගීයයි
 අධිප්පෙතං = අදහස් කෙරේ.
 තදඤ්ඤා = එම සතියත් හැර
 ඛහු මගහ ධම්මා ච = බොහෝ මාර්ගී ධම්මයෝද
 අත්ථී නහු = ඇත්තේ නොවේද?
 ඉති = මෙසේ චොදනා ඇත්තේ නම්
 සච්චං අත්ථී = ඇති බව සත්‍යය
 පන = නමුදු

තදවිනා භාවතො	=	එම සතියෙන් තොරව සිදුනොවන බැවින්
තෙ	=	එම අනෙකුත් මාරී ධර්මයන්
සතිපට්ඨාන ගහණෙනෙව	=	සතිපට්ඨානය යැයි කීමෙන්ම (ගැනීමෙන්ම)
ගහිතං	=	ගන්නා ලදී
තථාහි	=	එම සතියැයි කියන තැන ඇතුළත් වන බැවින්ම
තිද්දෙස	=	විස්තර වශයෙන් බෙදා දක්වන පාලියෙහි
ඤාණ වීරියාදයො	=	ඤාණය වීරිය ආදී මාරී ධර්මයන්
ගහිතා	=	ගන්නා ලදී. දක්වන ලදී
උද්දෙසෙ	=	සංකෂපයෙන් දක්වන පාලියෙහි
සතියා ඵච ගහනං පන	=	සතිය පමණක් දේශනා කිරීම වනාහි
වෙනෙයාජකධාසය වසෙනාහි	=	විනයා ජනතාවගේ කැමැත්ත අනුව දේශනා කිරීම යැයි
දුට්ඨබ්බො	=	සලකා ගතයුතුයි.
න දුට්ඨා පථභුතොති ඉමීනා	=	න දුට්ඨා යථාභුතො යන මේ බාහිරෙක සංවණ්ණ කථාවෙන්
ඉමසස මගගසස	=	මේ සතිපට්ඨාන මාරීයට
අනෙක මගගභාවාභාවං වීය	=	එකක් නොව, බොහෝ වූ මාරී ස්වභාවයක් නැති බව දක්වන්නා සේ
අනිබ්බාතගාමී භාවාභාවඤ්ච	=	නිවනට නොපත් කරවන බවක් නැති බවද

(නිවනට යෑමට හේතුවන මාරීය සතිපට්ඨානයම පමණක් වේ. එම සතිපට්ඨාන මාරීය නිවනට ඒකාන්තයෙන්ම පත්කිරීමට සමත්ය. පත් කිරීමට නොසමත් යැයි නොකියනු ලැබේ.)

මෙයට අමතරව " සාරාසංඛෙයා කල්ප ලක්ෂයක් තුළ බුද්ධත්වයට පත්වූ සම්මා සම්බුදු රජාණන් වහන්සේලා සියලු දෙනා, සිය ගණන් පසේ බුදුරජාණන් වහන්සේලා, ගණන් කළ නොහැකි තරම් බොහෝ වූ ආර්ය ශ්‍රාවකයන් වහන්සේලා යන මේ ආර්ය පුද්ගලයන් සියලු දේනාම කෙළෙස් කසට සතිපට්ඨාන මාරීයෙන්ම පිරිසිදු කොට, නියම පිවිතුරු බවට පත්විය.

එසේම කාය- වෙදනා- චිත්ත- ධම්ම යන මේවායින් එකක් හෝ භාවනා නොකොට ප්‍රඥා භාවනාවක් සිදුවිය නොහැක්කේය. එම නිසා “එක ගාථා පදයක් අසන්නට ලැබී මග- එල වලට පත්වූ පුද්ගලයාද සතිපට්ඨාන මාර්ගයන්ම අරිය ඵලයට පත් වී සොක-පරිදෙවයන්ගෙන් මිදුනේ යැයිද” අට්ඨකථාහි ප්‍රකාශ කරයි. එම නිසා මාර්ග- ඵල යන්ට පත්වීමට හේතු වන විපසසනා භාවනාව යන්න සතිපට්ඨාන දේශනාවට අනුව නියම පරමාර්ය වන්නාවූ කාය-වෙදනා - චිත්ත- ධම්ම යන මේවා මත භාවනා කොට වැඩිය යුතු සතිපට්ඨාන භාවනාවම වේ. මේ සතිපට්ඨාන භාවනාව හැර නිශ්චිත ලෙස මාර්ග- ඵල- නිව්වාන ලබාගැනීමට වෙනත් විපසසනා භාවනා නම් කිසිවක් නැති බව තරයේ සිතට ගතයුතු.

මෙම සතිපට්ඨාන භාවනා ක්‍රම විසිඑක තුළින් එක් පඵදේශනාවක් අනුව භාවනා වඩන්නේ නම් මජ්ඣිම නෙය්‍ය පුද්ගලයකු අඩුම තරමින් දින හතකින් හෝ වැඩි තරමින් සත් වසරකින් අනාගාමී අරහත් බවට පත්විය හැකි යැයි බුදුපියාණන් වහන්සේ සහතික කළ සේක. පහත සඳහන් වන්නේ ඉතාමත් ඉක්මනින් සිදු විය හැකි ආකාරය සහතික කරන දේශනාවයි.

සහතිකය

යොගි කොච්චි භික්ඛවෙ ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානෙන ඵචං භාවෙය්‍ය සත්තාහං, තසස දච්චනං ඵලානං අඤ්ඤාභරං ඵලං පාටිකංඛං දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤා සතවා උපාදිසෙසෙ අනාගාමිතා. [ම. නි. 1/152]

- භික්ඛවෙ = මහණෙනි,
- යෙහි කොච්චි = විශේෂයකින් තොරව, ඕනෑම හික්ෂු, සාමනේර, ගිහි, පුරුෂ ස්ත්‍රී පුද්ගලයකු
- ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානෙන = මේ සතරාකාරවූ සතිපට්ඨානයන්
- ඵචං = ආනාපාන පඵය ආදී පඵ විසි එකකින් දේශනා කරන ලද මේ ක්‍රමය අනුව
- සත්තාහං = සත්දිනක් පුරා
- භාවෙය්‍ය = වඩන්නේ නම්
- තසස = එලෙස වඩන්නාට

දෛධිව ධමෙම	=	මේ හවයේදීම
අඤ්ඤා වා	=	අරහත්ත ඵලය වේවා
සති උපාදිසෙසෙ	=	උපාදාන ඉතිරිව ඇත්නම්
අනාගාමිනාවා	=	අනාගාමී ඵලය හෝ වේවා
දවිනනං ඵලානං	=	දෙකක් වූ ඵලයන් අතරින්
අඤ්ඤාතරං ඵලං	=	එක් ඵලයක්
පාටිකංඛං	=	බලාපොරොත්තු විය යුතු
වා	=	ඒකාන්ත යැයි පිළිගත යුතු

ම.නි. මජ්ඣිම පණ්ණාස බොධිරාජ කුමාර සූත්‍රයෙහි වනාහි භික්ඛ පඤ්ඤා නෙය්‍ය පුද්ගලයෙකු අරමුණු කොට එකම රාත්‍රියක් තුළ, එකම දිවා කාලයක් තුළ ධර්මය සාත්කෘත කළ හැකි යැයිද සහතික කොට වදාල සේක. සහතික කරන ආකාරය පහත සඳහන් ආකාරයටයි.

ඉමෙහි පඤ්චහි පධානියංගෙහි සමනනාගතො භික්ඛු තථාගතං නායකං ලභමානො සායම්භුසිට්ඨො පාතො විසෙසං අධිගමිසසති පාතො අනුසිට්ඨො සායං විසෙසං අධිගමිසසති [ම. නි. 2/514]

ඉමෙහි පඤ්චහි පධානියංගෙහි සමනනාගතො භික්ඛු	=	මේ පහක් වූ පධානියංගයන් අතින් සම්පූර්ණ වූ භික්ඛුව
තථාගතං නායකං	=	තථාගතයන් වහන්සේ වැනි ක්‍රමය කියාදෙන, යොමුකරවන ගුරුවරයෙකු
ලභමානො	=	ලබන්නේ
සායම්භුසිට්ඨො	=	සවස උපදෙස් ලබා භාවනා කරන්නේ නම්
පාතො	=	පාන්දර
විසෙසං	=	මාග්ගී-ඵල-නිව්චාන ධර්ම
අධිගමිසසති	=	දැන ගනී, අධිගමය කරයි.
පාතො අනුසිට්ඨො	=	පාන්දර උපදෙස් ලබා භාවනා කරන්නේ නම්

- සායං = සවස කාලය වන විට
- විසෙසං = මග- එල- නිවන් ධම්
- අධිගම්සසති = දූතගනී, අධිගමය කරයි.

පට්ඨානියංග පහ

1. බුද්ධ- ධම්ම- සංඝ- කම්මට්ඨානාවාරිත් වහන්සේ, භාවනා ක්‍රමය හොඳින් අදහාගෙන පිළිගන්නා ශ්‍රද්ධාව
2. කන බොන භෝජන සමලෙස දිරවිය හැකි පාවක තෙජෝ ධාතුව නම් වූ ජරාගණය සම්පූර්ණ වී හොඳින් සෞඛ්‍යය සම්පන්න වීම.
3. තමා තුළ නොමැති ගුණ හුවා නොදැක්විය හැකි බව, තමා තුළ ඇති වරද නොසඟවා ඇති සැටියෙන් තත්කාරයෙන් ගුරුවරුන්ට හා බුද්ධ වාරීන්ට හෙළි කළ හැකි බව.
4. 'මස්- ලේ වියළෙන්නේ වියළෙත්වා, සම්- නහර- ඇට ඉතිරි වන්නේ ඉතිරි වේවා, විශේෂ ධම් නොලබනතාක් අතරක් නොතබා භාවනා කරන්නෙමි යැ' යි තහවුරු ලෙස, *චතුරංග සමන්තාගත චීරියෙන්* යුක්තව දැඩිව භාවනා කිරීම.
5. රූප- නාම ස්කන්ධයන්හි ඇතිවීම- නැතිවීම් දක්නා උදයබ්බය ඤාණ පහළ වීම යන මේ අංග පහ

'වමී හතක් ආදි කාලයක් තුළ, දින හතක් තුළ, රාත්‍රියක් තුළ, දිනක් තුළ මග-එල-නිබ්බාන යන විශේෂ ධම්යන් ලබාගත හැකිය' යන කථාවන් සාමාන්‍ය පුද්ගලයන්ගේ කථා නොවේ. ධම් සියල්ල **සවයං භූ ඤාණයෙන්** තත්කාරයෙන් වටහාගත් බැවින් සමමා සමබුද්ධ නම් වූ බුදුපියාණන් වහන්සේගේ උතුම් කථාවක් වන්නේය. සත්‍ය වූත්, ප්‍රතිඵල දායී වූත් කථා පමණක් දේශනා කරන බැවින් **සුගත** නම් වන බුදුපියාණන් වහන්සේගේම කථාවක් වේ. එම නිසා ඇදහීම නම් වූ සඳා ධම්ය අතින් සම්පූර්ණ, සංසාර වට්ට දුකින් මිදීමට කැමති කුසලවෘත්තය අතින් සම්පූර්ණ වූ සත්පුරුෂයන්

"අඤ්චෙතසි වචනා බුද්ධා- අමොඝ වචනා ජිනා
"බුදුපියාණන් වහන්සේලා

- අද්වේෂකඩ වචනා = දෙබිඬි කථා නැත්තේමය.
- වා = දෙකට බෙදීම් නැතිව ඒකාන්තයෙන්ම ඵලදායී කථා පමණක් දේශනා කරන සේක.
- ජිනා = පස්මරුන් දිනු බුදුපියාණන් වහන්සේට
- අමොස වචනා = හිස්වචන නැත්තේමය
- වා = හිස් නැති, ඒකාන්තයෙන් ප්‍රයෝජනවත් වචන පමණක් දේශනා කරන සේක”

යන මේ බුද්ධ වංශ පාළියට අනුව දක්වන ලද, බුදුපියාණන් වහන්සේ විසින් ප්‍රතිඥා කරන ලද කථා දෙක ඒකාන්තයෙන් සත්‍ය කථා, ඒකාන්තයෙන් ඵලදායී කථා යැයි අදහාගෙන,

‘මම වනාහි තිකඛ පඤ්ඤා හෙය්‍ය පුද්ගලයකු වන්නේ නම් එක රාත්‍රියක් තුළ, එක් දිනයක් තුළම විශේෂ ධම් අවබෝධ කරනු ඇත, මජ්ඣිම පඤ්ඤා හෙය්‍ය පුද්ගලයෙකු වන්නේ නම් උඩත් පිරිසෙයින් වම් හතක් තුළ, මධ්‍යස්ථ ලෙස දින පහලොවක් ආදිය තුළ, අඩුම වශයෙන් දින හතක් තුළ, උතුම් ධම් අවබෝධ කරනු ඇතැයි’ බලාපොරොත්තු තබා සතිපට්ඨාන භාවනා විෂයෙහි විශ්‍රීය කළ හැක්කේය.

විශේෂ සංලක්ෂ්‍යය

සතිපට්ඨාන පාළි අට්ඨකථා හි ආනාපාන පථය ආදී පථ විසිඑක තුළ එක එක පථයකින්ම අරහත්ත ඵලය තෙක් යාගත හැකි බව දක්වයි. නමුදු “පථ එකක් පමණක් විෂීය කොට මාර්ග - ඵලයන්ට ලඟා විය හැක්කේය. පථ කීපයක් එකට ගෙන භාවනා කරන කල්හි මාර්ග - ඵලයන්ට පත්විය නොහැක්කේ යැයි යන්න අදහස් නොකෙරෙත්මයි, නොකියන ලද නිසාම කමමට්ඨාන ඉල්ලා සිටින උත්තිය හික්ෂුව ආදීන්ට බුදුපියාණන් වහන්සේ චන්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙය්‍යාසී ආදී වශයෙන් සතිපට්ඨාන හතරම සංග්‍රහකොට කමටහන් දුන් සේක. දුන් ආකාරයට භාවනා කොටද රහත් භාවයට පත්වූ සේක. තව දුරටත් “එකම වූ පථයක් මගින් අරහත්ත ඵලයට ලඟාවිය හැකි” යැයි කියන තැනද එම පථය අතරක් නොතබා මනසිකාරය යොදවන මූල කම්ප්ථානය ලෙස ගැනීම අදහස් කරන ලදී. “වෙනත් පථයක් හා සම්බන්ධ රූප- නාමයන් ප්‍රකට වන්නේ නම් එම රූප- නාමයන්

මෙනෙහි නොකළ යුතු” යැයි ඉන් අදහස් නොකෙරේ. ඉදින් ප්‍රකට වූ රූප- නාමයන් නොබලන්නේ නම් ඒ මත නිවච්ච, සුඛ, අත්ත, සුභ වශයෙන් වරදවා වටහා ගෙන කෙළෙස් පහළ වන්නේය.

තවදුරටත් වකිමාන කාලයේ භාවනා කරන්නා වූ පුද්ගලයන්ට “කවරකුට කවර පච්ඡයක් ගැලපේද යැයි ඒකාන්ත ලෙස සෘජුවම තීරණය කළ නොහැක්කේය. නමුදු ප්‍රායෝගික ලෙස කායානුපස්සනාවෙන් පටන් ගෙන භාවනා කරන්නේ නම්, වකිමාන කාලයේ පුද්ගලයන්ට බොහෝ සේ ගැලපෙන බව නම් අත්දැකුවකි. එම නිසා මෙම විපස්සනා භාවනා පොතේ පස්වන පරිච්ඡදයෙහි පටිකකුල මනසිකාර පච්ඡය හා සිව්වීක පච්ඡය යන සමථ කමීස්ථාන හා බැඳුණු අමතර පච්ඡයන් බැහැර කොට කායානුපස්සනාවම පදනම් කොට සතිපට්ඨාන හතරම හා විසිඑක් පච්ඡයන්ම සම්බන්ධ භාවනා ක්‍රම, දේශනා ක්‍රමයද බැහැර නොකොට ප්‍රතිපදාව පමණක් වශයෙන් ගෙනහැර දක්වන්නේය. මෙලෙසට දක්වන්නක් බැවින්, මෙහි දක්වන ලද ක්‍රමය අනුගමනය කරමින් භාවනා කරන යෝගීන් තමා ස්වකීය අඡ්ඤාසයට හෝ වර්තයට අනුව කිසියම් අනුපස්සනා කොටසකට අනුව පහළ වන අදාල රූප- නාමයන් හොඳින් භාවනා කිරීමට හැකි වී, දැනගැනීම සිදුවී, විපස්සනා ඤාණ පරමපරාවට අනුව මාගී- ඵල පිළිවෙලින් නිව්භයට වහ වහා ලඟාවීමට හැකි වේවායි ආශිංසනය කරමු

පරිච්ඡද ෫෦ ක හතර හිමියේ යැ.

ප්‍රථම ආගය්‍ය දෙවන කොටස වෙළඳහකින් යුමාන වේ.

මෙම ග්‍රන්ථය මුද්‍රණය කිරීමට දායක වූ
පිංචතුන්ගේ නාම ලේඛනය

පී. එච්. හෙයියන්තුඩුව ගුරුමාතාව
ඇතුළු පවුලේ සියළු දෙනා

ඩී. ප්‍රේමදාස මහත්මිය
නිර්මලා වැලිකල මෙනවිය

කේ. බෝධිපාල මහත්මා
ඇතුළු පවුලේ සියළු දෙනා

තිලක් රුද්‍රිගු මහත්මා,
අනුර නාරංගම්මන මහත්මා

ଲେଖିତ